

Inv. A. 871

358639

N. IORGA

O LUPTĂ LITERARĂ

= ARTICOLE DIN «SĂMĂNĂTORUL» =

87023

VOLUMUL II
(Iulie 1905—April 1906)

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

VĂLENIÎ-DE-MUNTE

„Neamul Românesc“, Tipografie și Legătorie de cărți

1916

18077

1958

1961

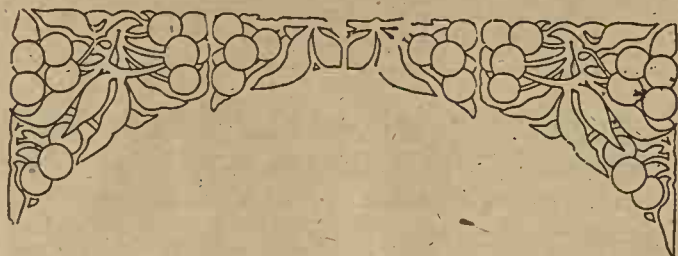
D

B.C.U. Bucuresti

C87023

RE 12406

I.

PRINCIPELE CAROL.

Cine dintre Romîni nu s'a simțit înduioșat văzînd pe drăgălașul copil regal, așa de blînd și de vioi, așa de pătruns de viitorul și de chemarea sa, așa de *spontaneu*, de original, de prietenos și plin de omenie, care e prințisorul „Carol“? Un astfel de copil poate să învețe și să folosească mult, chiar și cu profesorii romîni, și cu preceptorul străin pe cari s'a întîmplat să-l aibă. Îi place oastea, îi place cartea, îi plac copiii noștri, țara noastră, noi ceștia ce sîntem pe acest pămînt. Și, fiindcă ne iubeste, îl iubim și noi, și fiindcă crede în noi—așa cît îl ajută mintea lui de copil—, și noi credem în el. În viitorul lui găsim lăcaș pentru cele mai mari ideale ale noastre. Și de aceia se va ceti cu bucurie în toată Romînimea splendida poezie, și bună, și blîndă, și mîndră, pe care-o închină lui Carol copilul poetul cel mai mare al nostru, G. Coșbuc, în „Revista noastră“.

...Mai pot spera s'ajung
Să văd pe culmi izbînda vieții tale?

se întreabă Coșbuc. Și care dintre noi, tot așa de mișcat înaintea celor ce le așteptăm să se întâmple, cu o evlavie care nu îngăduie cuvintele, nu se întreabă tot astfel?

10 Iulie 1905.

II.

IUNACII BULGARÎ LA BUCUREȘTI

De Sf. Petru aŭ venit la noi în București nu mai puțin de 1.500 de „iunaci“, ceia ce înseamnă în limbile lor: „voinici“, din Bulgaria, membri ai Societăților de gimnastică și tir, care sînt așa de răspîndite și iubite în războinicul principat vecin. Visitatorii s'aŭ înfățișat ca oameni voinici, disciplinați, cuviincioși în cel mai înalt grad, mîndri de ei, de țara și de poporul lor. Exercițiile făcute în grădina Cișmegiului de oaspeții cu cămăși înfioate și căciuli de lînă albă au plăcut foarte mult.

Ni place să știm că peste Dunăre se află un popor care se respectă și care caută prin jertfa tuturor puterilor să se înalte în ochii lui și în ochii vecinilor. Aceasta cu atît mai mult, cu cît n'avem să cerem nimic Bulgarilor și ei nu pot ajunge dușmanii noștri decît printr'o greșală pe care se arată hotărîți să n'o facă. Dacă ar face-o, ar ispăși-o fără îndoială. Cei ce sînt de altă părere, uită că în asemenea împrejurări hotărîrea atîrnă și dela altceva decît de la anumite organizații și însușii, că ea atîrnă de la *totalitatea ci-*

vilisatiei unui popor. Cu toate păcatele și lipsurile ei — asupra cărora privighem mai mult de un timp, și trebuie să privighem și mai mult —, civilizația noastră, care e de fapt *așa de veche*, merită stima tuturor vecinilor noștri. În deosebire de atîția tînguitori sperioși, cari erau mai ieri, tot ei, cei mai strașnici matamorfi ai șovinismului, sînt încredințat că avem în inimă întregimea simțului datoriei noastre. E destul de trist însă că mai e de nevoie a se răspinge astfel de sentimente. Pentru a ne hotări să facem gimnastică, nu e neapărat de trebuință să ne speriem și să ne clevetim noi înșine.

10 Iulie 1905.

III.

„CONGRESUL DIDACTIC PRIMAR“ SAU ADUNAREA ÎNVĂȚĂTORILOR.

Se ține, s'a ținut, său poate să se mai ție încă la București — în privința aceasta mai este îndoială — o adunare care se chiamă „congres“ și nu e alt ceva decît adunarea unui număr de învățători din sate, cari se și numesc învățători, și din orașe, cari se bucură de titlul oficial: institutori, cu mult mai nobil (vezi d-ta și cum orășanul e mai nobil decît țeranul!) și cari sînt bucuroși să li se zică profesori, ceia ce e și mai nobil.

S'ar crede că acești învățători-învățători și acești învățători-institutori-profesori s'aũ strîns la sfîrșitul unui an de muncă bucuroasă, de apostolat care-și află în el însuși mulțămirea, de curată și mîndră jertfă pentru cele mai mari interese ale unui neam și cele mai sfinte scopuri ale sale, pentru a vorbi între dînșii frățește despre un singur lucru: cum oare ar putea lucra și mai bine, pe ce căi nouă ar ajunge mai răpede la ținta cea mare: „lumina pentru toți“, lumina, conștiința și deci fericirea. Că e ministru cutare său

cutare, sau cineva care nu e cutare, că e la cîrmă, din mila dracului constituțiilor, partidul X sau strinsura Y, ce poate să li pese așa de mult celor cîteva mii de oameni cari sînt părinții sufletelor tinere din această țară? Cel mult Statul, risipitorul cel mare, doica de bielsug, care schimbă la sîn toți copiii caselor și ai stradelor, cel mult Statul ușurează adunarea învățătorilor prin incuviințarea unui număr de vagoane de oarecare clasă. Încolo, învățătorii sînt stăpîni. Ei n'au de ce să se îndrepte nici măcar la revisori, cari, cum se știe, nu fac parte, nici supt d. Haret, nici—mai ales—supt d. Vlădescu, din învățămînt, ci din gloata fabricanților de politică proastă și făcătoare de rău, din bandele pentru puteri și gheșefturi.

Această părere despre „congres“ poate fi întărită prin amintirea foarte frumoasei adunări pe care aceiași învățători și foarte mulți preoți au ținut-o la Bacău, în însușirea lor de conducători ai băncilor populare. Acolo, în acele zile pe care nu le vor uita participanții, s'a făcut cea mai bună înțelegere gospodărească. Oamenii tineri și bătrîni, cu iubire de țară și de țeran, cu adevărată iubire de alți oameni, au vorbit fără ifosuri și gînduri ascunse către acei mulți ascultători uniți prin dorințe nobile și printr'o spornică lucrare împreună. Parcă nici n'ar fi fost partide politice pe acest pămînt.

Acum însă la București era alt plan și au fost alte urmări.

În anul trecut, de cînd s'au schimbat atîtea, aveam această stare a învățămîntului:

O școală rurală prefăcută după nevoile poporului, îmbogățită și întărită, îndrumată pe cea mai bună cale; cea d'întăiu școală sătească după cum trebuie.

O școală primară de orașe, ceva mai rea, pentru că domniî învățătorî-institutorî aveau planuri înalte și făceau politică.

O școală secundară, spoită și cîrpită de mai multe ori, cu fațadă pedagogică modernă, cu mulți profesori tineri și buni, dar cu vechile încăperi mucedale ale e-vului mediu. Și, pe lângă aceasta, cu atîția profesori fără astîmpăr și fără sat, împărțiți în staulul lacomilor și în „terenul de antrenare“ al generoșilor politiciani.

Un învățămînt profesional și agricol, care începea să se înfiripeze.

Un învățămînt normal, pentru învățătorî, foarte bun; și

O Universitate ca vai de capul ei, formalistă, abstractă, fără inițiativă și fără inimă, fără influență științifică și fără influență asupra societății, frămîntată de ambiții, de intrigî și de interese politice.

De sigur că la acest învățămînt era foarte mult de lucru. Oricine se putea aștepta ca miniștrii ce erau să vie după d. Haret, îndreptătorul cel bun al învățămîntului rural și profesional, ca acești miniștri noi să-și dea toată osteneala pentru desăvîrșirea celei mai folositoare opere ce s'a îndeplinit în România anilor din urmă. Și iarăși putea să se aștepte orișicine ca această osteneală să fie întrebuintată pentru a pune mai bine la cale sau pentru a preface ramurile de școli care aveau mai multe lipsuri și păcate.

Iată deci care ar fi fost programul :

Să se lase în pace școala satelor pentru a prinde puteri în împrejurările nouă în care fusese așezată. Să se păstreze aceiași așteptare plină de îngrijire pentru școlile de meșteșuguri. Să se facă școala urbană tocmai ca și cea rurală. Să se ușureze programul liceelor și gimnasiilor, să se dea un rol covârșitor educației și să se oprească orice amestec al politicei și al favoritismului în ele, întărindu-se ideia unei autorități sănătoase și statornice. Să se dea o viață nouă (nu o „Viață Nouă“, cum li-o dă guvernul de azi, care li-a dat și o „Cultură Română“, de aceiași valoare) Universităților.

Da, însă atunci n'am mai fi o țară, care va rivalisa cu Serbia și cu Grecia, cu Uruguayul și Paraguayul, cu Libéria negrilor africani în jertfirea orî cărui interes național față de nemernicele pofte ale politicianului mîncăcios și trufaș.

D. Vlădescu, fiind „conservator“, nu putea să primească moștenirea d-lui Haret, care e liberal. Cum prin ploaia de „fonduri culturale“, catedre și inspectorate se creaseră scriitorii, învățații, artiștii, reviste, noi și nouă, așa trebuia o școală nouă-nouță. Se făcură chestionare către orișicine, comisiuni alcătuite din orișicine și se adună Congresul de reformă.

*

În el a fost un singur lucru îmbucurător. Anume înfățișarea, dorită de unii mai mult, de alții prea puțin, a fostului ministru Haret, care a vorbit de la marea înălțime a tuturor meritelor sale și a avut, în cutare moment, un neașteptat rol de conducător. Orice

om nepărtinitor va recunoaște și realitatea și însemnătatea acestei afirmații morale: a început deci a veni vremea cînd cineva poate stăpîni și prin alt ceva decît situația sa oficială și interesele pe care le-ar mulțami. D. Haret a impus principiul că școala satelor, cea d'întăiu datorie a Statului, trebuie să fie un mare adevăr și sprijinul de căpetenie pentru ridicarea acelei păturii românești căreia-i aparține mai mult decît oricui România.

Și, cu toate că după aceasta auz venit institutorii și învățătorii pentru a vorbi de nevoia urcării lefilor (mai încape vorbă!), pare că marele „congres“ era lovit de moarte, în scopul său adevărat și învăluit, prin această cuvîntare și prin felul cum a fost primită.

Căci după aceia, în loc să se viziteze instituții și fabrici, apăru, în lumina bengală a falșului entusiasm, în ploaia de stele a artificiilor de retorică, figura, pe atît de simpatică, pe cît de energică, a d-lui Gr. G. Tocilescu. Explosia elocvenței sale acoperi toate zgomotele pămîntului. Pe cerul pustiū al congresului, răsări steaua mîntuitoare a unei excursii: La Craiova, la Tismana, la Severin, la banchete, la discursuri, la mîncare degeaba și la vorbă de clacă.

Numai să-mi fie permis a nu vedea nici-un folos dacă ni se demoralisează până și învățătorii.

17 Iulie 1905.

IV.

ÎNCURAJAREA OFICIALĂ A LITERATURII.

În decadența uimitor de răpede a vieții noastre constituționale, pe care acum o primește oricine așa cum este, fără nici-o protestare, ca în Polonia înainte de împărțire, am văzut cu indignare numindu-se ca inspectorii ai monumentelor istorice poeții decadenți, creîndu-se cite doi „inspectorii de muzică“, făcîndu-se dintr'o foastă profesoară de francesă „inspectoarea“ pentru această limbă, inventîndu-se nemaî auzitul loc de „inspector de religie“, decretîndu-se un inspectorat al... artelor, cu toate dichisurile și lefile sale, alegîndu-se inspectorii ai „corurilor satești“ și ai „teatrelor satești“ (auziți risipă și ironie!), dîndu-se unui biet gazetăraș misiunea de a scrie viața Regelui și unui bătrîn gazetar aceia de a traduce pe Kant în românește..., aruncîndu-se *burse* netrebnicilor și neche-maților, gazetărașilor evrei oboșiți de „munca intelectuală“ (mă rog!). Fantasiile — ar zice orice străin — dintr'o operetă burlescă! Și toate acestea în mai puțin de un an! Și, din partea celorlalte formațiuni politice, abia ici și colo, cînd și cînd, cite-o glumă, cite

un articolaș cu litere mici, în locul marelui strigăt de indignare și durere ce ar fi trebuit să se ridice când se întrebuintează astfel scumpul ban, scaldat în lacrimi de sânge, al milioanei de sărmani cari ne țin.

Am trăit să văd însă și mai mult decît atîta. Ieri a bătut la ușa mea un cerșetor în haine negre, care înfățișa o listă de subscripție, o jalbă ca oricare alta și, pe lingă ele, o învoire formală din partea Ministeriului de Instrucție al României ca acel nenorocit, calificat de „publicist român“, să ceară pomană supt scutul oficial, pentru a strînge dafinele țerii. Știam că s'a dat un concediu lung și multe mîi de lei unui tînăr „sociolog“ fără nicio cunoștință de istorie și de alte științe, ca să scrie (mă rog!) *Psihologia poporului român*. Acum și asta cu lista și cu „datinele“! Doamne, Doamne!... Și mai mult n'ai ce să zici, ci stal, frîngîndu-ți minile de indignare și de rușine..

24 Iulie 1905.

PRETENȚIILE LITERARE ALE D-LUI
OVID DENSUSIANU.

„Viața Nouă“, nr. 12. Frumos tipar și niște coperti! Încolc, pe lângă cite un biet băiețaș, ce e mai mic și mai urit în sufletul filologului de frunte care e d. Ovidiu Densusianu. Păcat! D. Densusianu ar dori să se discute serios pretențiile sale de critic literar, poet și chiar istoric — căci își permite a-mi face observații istorice asupra cărții mele *Bucovina*; imi pare rău, dar, cu tot respectul pentru filolog, nu pot discuta cu un Ovidiu Densusianu critic literar, poet (azi d-sa iscălește Eryin), chiar istoric, — fiindcă acesta nu există. Oricîte apeluri desperate mi s'ar face, și supt o formă oricît de puțin cuviincioasă, nu pot ajuta pe inimosul mieu coleg în donchișotadele sale, luptînd cu teribila sa moară de vînt care macină de două ori pe lună — vînt. Și, poate, o parte din reputația morarului.

Căci și la noi o oarecare reprobție atinge pe acela care, pentru o gloriolă de ambițios, își părăsește colegii, prietenii, tovarășii de luptă și, nemulțămît cu

atita, în deplină necompetință, îi acopere de vorbe rele și nedrepte, în aplausele politicianilor de căpătuială¹ și ale unor indivizi cari represintă ce e mai stricat printre mîzgilitorii de hîrtie. Și la noi sînt destui cari să înțeleagă ce valoare poate să aibă o declarație de război împotriva acestui principiu, așa de simplu și de firesc, că orice popor trebuie să aibă literatura care-l convine mai mult, care-l represintă mai bine și-l înaintează mai lesne. Și la noi se poate condamna tactica de-a atribui unui neînțeles dușman personal teorii false, de a-l combate ca și cum el le-ar

¹ E interesant a se constata că odinioară, cînd d. Densusianu era bunul nostru prieten, ziarul „Conservatorul“, în care s'au tipărit cele mai neauzite enormități împotriva noastră, cu toată intervenția repetită a d-lui G. Gr. Cantacuzino, care are cu totul alte păreri despre talentul și caracterul nostru, decît ziarul acesta al cărui colaboratori literari sînt luați din drojdia tinerimii, a batjocorit continuu și grosolan pe d-l Densusianu. Astăzi nu s'ar scrie acolo un rînd în contra d-sale. Din potrivă, d. Densusianu e foarte apreciat: d-sa a fost numit în mai multe comisuni, pe un timp cînd acestea au fost alese după motive strict politice, d-sa a căpătat o leafă pentru seminariul de limbă romanică (orî nu e așa?), d-sa a fost numit, deși profesor foarte tînăr și străin de chestiile de învățămînt, în comisiunea, foarte bine plătită, pentru reforma învățămîntului superior, d-sa a fost decorat pentru „meritele sale științifice“, dar de fapt pentru că scoate „Viața Nouă“. D-sa și-a permis odată — că și-au permis alții, cite parale fac aceia, nu mă mir — și-a permis să mă înfățișeze, precum face orice calomniator, ca un exploatator al științei (nu s'a mișcat nimic în inima sa cînd a scris aceasta?). Eă mă mărgenesc a constata cu durere aceste potriviri între trădarea vechilor prieteni și anumite avantagii, pe care de sigur le merită d. Densusianu cu prisosință —, fără a le căuta însă pe această cale.

fi spus și de a-l batjocuri ca și cum ai fi căpătat prin ceva acest drept. Și la noi este lume care să se poată indigna auzind că un profesor de Universitate a vorbit pînă și studenților săi, un an întreg de zile, ca d. Densusianu, despre poeziile... decadente ale Franciei, spre cari ar voi să se îndrepte talentele noastre.

Pentru un înțelept, ar fi fost de ajuns și ce s'a mai spus aici despre rostul „Vieții Nouă“; ceia ce se spune astăzi nu va stîmpăra verva puțin invidiabilă, și tot așa de incomensurabilă ca a oricărui Găvănescul, a d-lui Densusianu, dar va lămuri pe orșicine asupra rostului acestei regretabile polemici pornite împotriva puținilor oameni cum se cade și cu un oarecare talent pe cari-i are literatura noastră. Pentru a lua de supt ochii studenților și ai tinerimii în genere acest deplorabil și continuu scandal, nu ar ajunge să desprețuim poporul nostru, să ne închinăm celor mai blestemate mode ale esteților Apusului, cari au culminat în Oscar Wilde, osîndit pentru atentat la bunele moravuri, să negăm rolul „Junimii“ și al tuturor celor ce i-au urmat pînă în ziua de astăzi, să preconisăm o literatură bucureșteană și *esteta*, ci ar trebui mai ales două lucruri: Să acordăm d-lui Densusianu însușiri pe care nu le are și să ni luăm nouă însușiri pe care s'a întîmplat că le avem și pe care avem conștiința că le întrebuițăm cîstit și cu dorința de bine; adică: să schimbăm. Ceia ce, oricît am voi pacea cu oamenii de merit și cu cei mai buni învățați ai poporului nostru, printre cari e fără îndoială d. Ovidiu Densusianu, nu putem.

De aici înainte nu mai datorim publicului nostru

nicio lămurire, iar d-lui Densusianu, care a uitat de mult ce i se cade și ce nu i se cade, ce-l prinde și ce nu-l prinde, nu i-o datoriam nici pe asta. Pe calea tăgăduirilor și ofenselor nemeritate, pe calea zgomotului pentru zgomot, nu-l vom urmă nici pe neașteptatul și nedoritul „adversar“ de astăzi, nici pe oricare altul ar fi ispitit de un asemenea rol.

Dreptatea ni-o va da publicul de azi, și cu mult mai mult publicul, pe deplin luminat, de mâine, care nu va putea să uite această parte așa de urită din activitatea unui om atât de capabil în meșteșugul lui, ci va numi un nume așa de onorabil în știință, un nume care a fost și al lui Aron Densusianu, care *credea* în ce credem noi, alături cu ale d-lor Tanoviceanu, Găvănescul, Toçilescu, alături cu redactorii inexprimabili ai acelor foi în care se face de șase luni cu pietate lauda „criticului“ Ovidiu Densusianu.

24 Iulie 1905.

VI.

UN NOU ALBUM DE ȚESĂTURI ROMĂNEȘTI¹.

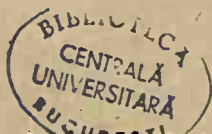
Nu e încă anul de cînd profesorul de seminariu Comșa din Sibiiu a dat la lumină un mare album, foarte bine alcătuit și splendid executat, cuprinzînd mostre felurite din meșteșugul de țesut și de brodat al țerancelor noastre, mai ales ale celor din aceste părți sibiene. Astfel se aducea la îndeplinire un vechiu plan de tineri entusiaști, pe care unii, ca Barcianu, n'aũ trăit să-l vadă ajuns o frumoasă și folositoare realitate. Cheltuielile, foarte însemnate, ale lucrării aũ fost purtate de reuniunea agricolă, de societatea plugarilor romîni din Sibiiu.

D. Comșa a adus și la București un număr de exemplare. D-sa e un bătrîn așa de voinic și de inimos, încît cu greu îi și poți zice bătrîn. Altul poate ar fi expus exemplarele albumului la cîteva librării fără interes — cum sînt toate — pentru vînzarea de cărți romănești, și n'ar fi izbutit de loc să-și răspîn-

¹ *Album de broderii și țesături romănești*, compus și editat de Minerva Cosma; Sibiiu 1905.

dească lucrarea săvârșită cu știință, îngrijire și dragoste. D-sa a făcut altfel: înfățișînd personal albumul acelor persoane care știu că iubesc neamul și înțeleg și altfel de artă decît acea care poartă pecetea circulației internaționale, d. Comșa a cîștigat albumului, antologiei colorilor românești, cîteva prietene. De atunci nu știu ce s'a mai făcut cu publicația. Mi-e frică însă că împreună cu d. Comșa a plecat din București și interesul pentru acest strălucit prinos pe care unul din orașele Ardealului l-a adus artei noastre. Știu că femei bogate și culte, care aruncă miș de lei pentru deșertăciunile cele mai deșerte ale vieții, mi s'a arătat speriate de prețul uriaș de șezzeci de lei pe care trebuie să-l dea cine voiește să aibă la îndămină această veșnică bucurie a ochilor.

Văzînd „albumul din Sibiiu“, anume persoane și-au adus aminte și de ceia ce se lucrase la noi pe vremuri în acest sens. Prin anii 1870, cîteva doamne din clasele bogate prinseseră iubire pentru pînzeturile, horbotele și scoarțele de la țară, pe care merseră cu răbdare să le caute din casă în casă, culegînd o pradă de frumuseță de care n'aũ mai vrut niciodată să se desfacă. După cîtva timp, s'a alcătuit și o societate, apoi încă una, pentru comanda, expunerea și vînzarea aceluia lucru ales al satelor și chiar a lucrurilor obișnuite pe care satele pot să le dea în ceia ce privește țesăturile. Și astăzi *Furnica* arată o vitrină cam ștearsă și o firmă cam uitată pe Calea Victoriei. Societățile se amintesc mai ales prin acele expoziții și vînzări pentru săraci, în care e meșteră societatea bucureș-

teană și din care unii pleacă luînd cumpărături, iar cei mai mulți amintirea atîtor obiecte de adevărată artă pe care ar fi dorit să le poată cumpăra.

Dar atunci, cînd cu visita d-lui Comșa, am mai văzut însă, ieșind din biblioteca românească a unei înalte doamne, care înțelege mai bine și caută mai stăruitor decît oricine aceste „cîrpe“, un modest album de țesături, tipărit în București la Socec. Un album în colorii așa de scump, de zgîrcit întrebuițate... Pe vremuri, el a plăcut Reginei, care iubește portul nostru de la țară. Acum însă, se făceau făgăduieli de a se da altfel de mostre ale țesutului și brodatului țerănimii de dincoace. Se adăugia și un simț de rivalitate, de mîndrie regională: d. Comșa era amenințat — cred că tot amenințări de astea ar dori și d-lui! — era amenințat, va să zică, cu un mare album de dincoace, care să-l dovedească fără putință de tăgăduire cu cît întrece veselul roșu argeșean și muscălean, albastrul trist al Vilcii acel negru distins care e temeiul celor mai adevărate, mai puțin împrumutate, împes-trițate și înriurite din lucrările sibiene. Eă mai trăgeam nădejde că disputa, întrecerea de onoare nu se va opri aici. Puteau să lase Sibieniil a li se întuneca o glorie pe care o cîștigaseră după atîta punere la cale și strălucință? Să se creadă după aceia că nu dinșii, ci cutare alți Romîni ar avea simțul cel mai desăvirșit pentru linii și pentru colorii... Ei aveau *datoria* să mai dea un album.

Dar societatea noastră bucureșteană a rămas cum o știm: amabilă, strălucitoare, primitoare, lăudătoare și *grăa la faptă*. Așteptăm încă albume și de afirmare

și de luptă. Eă unul m'aș feri poate să pun sorocul apariției lui. Căci totdeauna cei săraci și simpli pornesc mai iute și mîntuie mai ușor decît ceilalți.

Dacă rivalitatea n'a putut izbucni încă între Ținuturi, ea a ieșit la iveală între persoane, în Sibiiu chiar. Albumul d-lui Comșa a dat de la început mult de lucru societății românești de acolo. Fiecărui i-a plăcut să-și aducă aminte de partea ce a avut-o el și ai săi în aducerea la îndeplinire a unei astfel de lucrări. Asemenea reclamații și neînțelegeri sînt totdeauna cele mai onorabile, căci dovedesc și adîncul interes pe care-l trezește *lucrul* de care e vorba. Dacă zjarele ardelene, care înlătură din ce în ce mai mult—afară de foiața „Răvașul“ din Cluj—grijile culturale din programul lor, dacă aceste ziare, cu scriitorii totuși așa de buni, au tăcut asupra albumului, mulțămindu-se a reproduce ceia ce se scria, cu admirație, într'o foaie *să-sească*, în convorbirile sibiiene s'a discutat îndestul albumul, care venise pentru mulți cam pe neașteptate.

Și iată că d-ra Minerva Cosma, fiica unuia din fruntașii vieții economice, foarte dezvoltată, a Romînilor din Sibiiu, și-a adus aminte de frumuseța mostrelor de artă populară pe care însăși le strînsese. În ele erau cuprinse atîtea surprinderi plăcute și descoperiri scumpe, atîta îngrijire cheltuită zi cu zi, încît d-ra Cosma a trebuit să creadă că țesăturile d-sale sînt cele mai frumoase, precum datoria d-lui Comșa e să creadă totdeauna că nu poate fi întrecut de nimeni. Astfel se ivi ideia celui de-al doilea album, pe care-l primim astăzi, executat tot la litografia sibiiană care dăduse pe cel d'întăiu și înfățișat după aceleași norme

—, dar aici se vede și grija, foarte femeiască, de a pune întimplător și fondul de pătrate care îngăduie altor femei reproducerea. Coperta e mai simplă, — pe cînd dincolo pagina în relief a țesătoarei este ea însăși o podoabă. Numărul planșelor e numai de 20, și prin urmare prețul a putut fi scăzut la 20 de lei.

Acest preț mic are însemnătatea lui. Precum orice Romîncă cu stare trebuie să aibă între albumele ei de artă și pe al d-lui Comșa, astfel orice Romîncă ce se îngrijește de reputația ei de femeie cultă e datoare să poată arăta vizitatorului străin, mîndrindu-se cu aceasta, albumașul practic pe care, cu cheltuiala mamei sale, d-na Maria Cosma, și supt ocrotirea Asociației, mării uniri pentru cultură a Romînilor din Ardeal, îl dăruiește astăzi întregului neam românesc o domnișoară din Ardeal.

*

Să-l cumpere bogatul, dar mai mult săracii. E o minune ce bun, ce harnic și roditor e banul celor săraci, binecuvîntat prin muncă. În el zace totdeauna putința de jertfă, și te trezești că în alt Ținut ardelean, ba chiar în cutare oraș din România sceptică și egoistă, se strîng cîteva femei de inimă, tot din sărăcime, și dau al treilea, al patrulea album. Noi vom fi ce vom fi, — până acuma am fost însă un popor de țeranî: poezia noastră, arta noastră, povestirea noastră sînt tot lucrări de țeranî. Trebuie să le cunoaștem cît mai bine și mai larg, căci toate publicațiile, oricît de frumoase, care s'aũ făcut până acum, trebuie privite numai ca un început și ca o îndrumare.

31 Iulie 1905.

VII.

SOCIETATEA TURISTILOR ROMINI

„Societatea turiștilor romini“, presidată de Principele Ferdinand, a fost înființată pentru plăcerea persoanelor ce iubesc călătoriile și suirile de munți. Ea vine, de sigur, mai curînd prea tîrziu decît prea de vreme. Vacanțele noastre cunosc mai mult *vilegiatura* cu baluri, „serate“, intrigi, flirturi și fleacuri, -tratatul la munte cu gazete bucureștene și spurcate romane franțuzești, decît excursiile întăritoare și învățătoare prin munții cu cari natura ni-a împodobit așa de îmbielșugat țara. În această toropeală este și iubirea pentru liniștea moliie, dar și necunoștință și lipsă de îndemn. Puținele călătorii ce se făceau, erau lăsate la întîmplare, fără să se aibă o părere cum trebuie despre drumuri, locuri, mijloacele de traiu și de locomoțiune.

Societatea de curînd înființată vrea să înlătore aceste lipsuri și piedeci. E în măsură s'o și facă, pentru că ea cuprinde mulți oameni cu situații înalte: cîțiva foarte buni cunoscători ai țerii (colonelul Ianescu, de pildă), cîțiva artiști sau amatori de artă,

deprinși a recunoaște și reproduce, fie și prin fotografii, punctele cele mai vrednice de interes, și în sfârșit pe redactorul albumului din acest an, prietenul Al. Tzigara-Samurcaș, care e în stare să dea oricând, pe lângă atâtea lămuriri și sfaturi, și acea pornire inimoasă fără de care nu se fac în chip plăcut excursiile. În cursul mai multor mici călătorii, puse la cale în 1904 și 1905, d-sa a dovedit că poate să împace și să călăuzească fără nemulțămirea și ciocnirile obișnuite atîția oameni, cari, de și fac parte din lumea mai bună, totuși n'au totdeauna măsură în pretenții și în cuvinte și nu știu să stea la locul lor așa fel încît să nu strice plăcerea sa și chiar liniștea vecinului.

Cît despre albumul însuși, care ne-a adus la aceste cîteva cugetări, el se poate ceti cu interes în cea mai mare parte. Cuprinde pagini de dd. colonel Ionescu, Ștefulescu, Flăișlen, Moisi și alții, în care se oglindește priceperea specială a fiecăruia dintre acești scriitori, precum și o sinceră dorință de a îndatori. Cîteva *itinerare* vor folosi mult și altor drumetși. Două poezii de o înaltă seninătate și de o trumuseță limpede ale lui Iosif. Sînt și ilustrații bine executate, privitoare una la munții Gorjului, a căror hartă se adaugă. Lipsese bibliografia. Articolul frances care se întilnește printre celelalte, ar fi trebuit *neapărat* să fie prefăcut în limba noastră.

*

Între colaboratorii „Anuarului Turiștilor“ e și d. Calmuschi, profesor de geografie în Galați, care dă și unele note folositoare cu privire la Dobrogea, cu desvoltări une ori prea întinse. D. Calmuschi, mare iubitor

de excursii, călătorește în această vacanță cu școlarii săi prin Bucovina și Ardeal. Acest drum de învățătură s'a complicat pe urmă cu primiri, cu cîntări, cu reprezentații de teatru. Firește oricine se va bucura aflînd că Ungurii din Ținutul Bistriței știu să ni cînte „Deșteaptă-te Romîne“ cînd venim de la o graniță ca să ieșim pe alta, și că doamnele romîne din cutare tîrg au hrănit pe școlarii cu felurile gătite din mînușițele lor însele, că în sfîrșit elevii d-lui Calmuschi știu ce înseamnă o reprezentație. Dar poate că între atîtea surprinderi și plăceri acești elevi învață mai mult a se crede ceva decît a ști ceva. Și aceasta e rău. Ca și mai sus, n'avem destulă putere pentru a spune : cu cuvinte puține se face isprava cea mare, de care nici nu e nevoie să răsune foile de pe la noi.

*

Deci e foarte bine că excursia altor școlari, ai liceului din Constanța, se desfășură, prin aceleași locuri ardelenene, așa încît să știe despre dînsa numai cine trebuie să știe și cine se folosește în adevăr de dînsa.

31 Iulie 1905.

VIII.

SERBĂRILE DIN SIBIIÛ.

„Asociația pentru literatura română și cultura poporului român“ pofteste pe Romîni de oriunde la marile ei serbări de la SibiiÛ, care vor dură de la 6 la 15 August. Se vor ținea la această dată ședințele anuale ale societății, se va inaugura Museul de etnografie și istorie al Romînilor ardeleni și se va deschide și o expoziție privitoare la întreaga viață românească din aceste părți. Acestea sînt liniile generale, iar amănunțele le vor vedea și prețui accia, foarte mulți, chiar și de dincoace de munți, cari pleacă la SibiiÛ zilele acestea pentru o adunare cum n'aÛ avut multe Romîni pînă astăzi.

„Asociația“ e o societate mare și veche, care va împlini în curînd cinzeci de ani în împrejurări ce nu se pot prevedea de acuma, dar pe care le dorim prielnice. Ea s'a născut din curentul neîntrerupt spre lumină care a însuflețit de o sută cinzeci de ani măcar pe ai noștri din Ardeal și țerile ungurești, din iubirea adevărată către popor, căruia-i trebuie școli.

tot mai bune și mai românești, pentru a putea sta alături cu alți locuitori ai aceluși pământ. Ea s'a adus la îndeplinire într'o clipă rară, cînd amintirile unor primejdioase lupte purtate împreună uniseră în inimă pe credincioșii celor două Biserici, rivale totdeauna, din nenorocire dușmane une ori, în care anume împrejurări au împărțit neamul nostru din acele părți amenințate. De la început, „Asociația“ a fost și a lui Șaguna și a lui Șuluț, și a Blăjenilor și a Sibienilor, și a Uniților și a Neuniților.

Și aceasta alcătuiește însușirea ei de căpetenie și cea mai scumpă. Știm cum trăiește Românimea acolo, din voia vremilor mai mult decît din păcatele ei. E o fericire că măcar fruntașii clericii și laicii ai ortodocșilor se pot aduna în acele soboare cu competența largă, pe care Șaguna le-a dăruit, în înțelepciunea sa și simțul său practic, Bisericii neunite. Acest mic parlament de gospodărie religioasă e, de sigur, neprețuit, și e păcat că nu se vede și la Blaj, unde se adună pentru asemenea lucruri numai clericii, altul ca dinșul. Dar, în acea adunare, hotarul restrîns al confesiunii țermurește din toate părțile. Pe cînd „Asociația“, așa cum este, lucrînd într'un sens său în altul, înfățișează ceva mult mai mare. Unde desbină legea, unește cartea, lumina. Pentru lumină și pentru carte deci, în limba lor, care nu se poate uni cu nimeni, nici schimba, nici preface, nici înjumătăți și împuțina, pentru aceste două ținte mari ale vieții în societățile moderne alcătuite pentru desăvîrșirea omului ca om, — Romîni de amîndouă confesiunile se simt același neam, unul și nedespărțit. Aceasta o spun, înaintea

celor răuvoitori, adunările din fiecare an, pe care nimeni nu le poate opri, căci în ele e vorba de acea viață a sufletelor care se mișcă liber în tot cuprinsul lumii civilizate.

Chiar acuma în urmă, s'a aruncat, vorbindu-se de greșelile și ponoasele „Asociației“, cuvîntul de „Academie“. Dar această societate nu e o Academie, ca cea din București, din Pesta sau oriunde aiurea; nu este, nu trebuie să se creadă a fi și nu trebuie să ajungă niciodată la această stare. „Academie“ e - mai mult sau mai puțin în faptă, dar aici e vorba de teorie, de doctrină -- un soboraș de învățați de o oarecare vîrstă, de o faimă recunoscută, cari se întîlnesc adese ori pentru a-și împărtăși descoperirile și planurile, pentru a cerceta, cumpăni, răsplăti și îndrepta mersul științei sau al literaturii unui popor întreg sau unei părți numai din el. Pentru aceasta însă, Ardenii să n'aibă nicio grijă: pînă la Moldovan, d. Iosif Vulcan și alții vin în luna lui Mart din fiecare an la Academia Romînă din București, un mare așezămînt de cultură, cu temelii adînci și menire strălucită, care, dacă e astăzi și a cîte unui domn Tocilescu, nu va fi mîni a caracudei ambițioase peste puterile ei din generația de astăzi. Acolo trebuie să se facă știința și de acolo trebuie să plece judecata dreaptă și îndreptarea folositoare. „Asociația“ în schimb e și adunare a poporului pentru luminarea lui, o adunare a orîcu din acele rînduri dese, bune, harnice, înțelegătoare ale poporului romîn de supt acea coroană străină. Acolo nu se cer memorii învățate și

scrieri originale, ci prinosul curat al fiecărui ban al săracului, care, dacă sună ca și al bogatului, e binecuvîntat să rodească mult mai mult decît acela, fiindcă în el zace munca pururea făcătoare de minuni. Aici nu sînt tovarăși în munca științei, aleși puțin și cu scumpătate, ci tovarăși cu tragere de inimă pentru învățatura românească, culeși în snopi îmbielșugați prin toate Ținuturile neamului. Așa e „Asociația“. Dar din această ființă a ei trebuie să iasă simțul unei datorii. Și această datorie n'a fost îndeplinită până acum nici pe departe. E bine să se spuie aceasta cu prilejul strălucit de astăzi, și o spun aici, pentru că, de și voi fi și eu acolo, gura mi-e închisă în țară străină.

Poporul românesc de peste munți vrea lumină; el nu mai poate în împrejurările grele de astăzi fără lumină; el va rătăci necontenit, se va poticni pe toate cărările, va cădea și va peri dacă nu i se dă lumină. Și ce fel de lumină? Nu aceia a ziarelor care vorbesc politică, iar din literatură traduc „Mustangerul negru“, viețe de sfinți sau predică care au mai răsunit încă în atîtea limbi, sau cite ceva tăiat din revistele bucureștene. Lui îi trebuie o învățatură statornică, zilnică, una făcută ca pentru el și anume pentru el; „o pîne a lui de toate zilele“, prin care și al noștri să fie oameni ai veacului în toată puterea cuvîntului. Cui trebuie să i se ceară acest dar? Nu Guvernului. Nu Romînilor din alte părți. Nu cutărui om singuratec. Nu preotului ca preot și învățătorului de sat sau de oraș ca învățător. Ci vistieriei tuturor, faptei tuturor, gospodăriei tuturor, care e „Asociația“.

Iată, domnilor, e o zi mare ca aceasta; din bani bine economisiți v'ați învrednicit a face un frumos palat, un muzeu, o expoziție, lucruri neașteptate și vrednice de admirație și de mulțămită. Mai luați o hotărâre. Este foaia aceia „Transilvania“, care iese așa de rar și tot deapănă la socoteală ca la o casă de bancă sau la o societate pe acțiuni, care dă în zădar titlurile cărților ce au tipărit Ardelenii și care furnizează ici și colo câte ceva învățat,—foaie osîndită, pe care o primesc toți și n'o cetește nimeni. Scoateți-o din scutecele care o fac schiloadă. Dați-i viața bună, adevărată și folositoare. Să iasă în fiecare săptămînă măcar, să spuie lucrurile ce se așteaptă de toți în graiul tuturor. Pentru socoteală cine nu vă crede?! Și faceți cărți pentru sâtean ca „Matia“ Sirbilor, cari trăiesc în aceleași împrejurări. Nu cărți de la d-voastră, ci cărți de la oricine,—de știință ușoară, de literatură frățească, acelea care ar cădea asupra satelor ca o binefacere dumnezeiască.

Așa o faptă ar prețui de sigur mai mult decît—să mi se îngăduie a o spune—toate banchetele cite s'au mai benchetuit și cite se vor benchetui de acum înainte.

7 August 1905.

IX.

MANIFESTAȚII CONTRA GRECILOR.

Vacanțele ni-aū dat în căldurī toropitoare alegeri comunale și o adunare împotriva Grecilor, ținută în București cu multe cuvintări, cu o singură rezoluție și cu niciun folos. Se știe că îndreptarea pe care o dorim e aceasta: multă treabă, puțin zgomot. Ce ispravă ar putea ieși însă din astfel de întruniri și proclamații, nu vedem. Grecii aū interese așa de mari în Macedonia, încît le vor urmări și după declarația indignării noastre, și ei nu le pot urmări decît potrivit cu temperamentul lor și cu norma balcanică, în care asasinatul figurează printre mijloacele îngăduite ale luptei pentru idealul național. Din partea noastră, ori cît am socoti că cinstea noastră cere a se face un traiū mai bun elementului aromînesc din Balcani, nu putem să ne ascundem însă că sînt alte granițe, către care trebuie pironită înaintea de toate atenția noastră. Atunci, ce? Mijloc pașnic de a face pe Greci mai cuminți și de a-i încredința că Macedonia nu li se cuvine, — nu există. Războiū nu li putem face. Geamurile nu trebuie să li spargem, fiindcă atunci ar

fi o întrecere în sălbătăcii. Nu văd ce mai rămîne alta. Și iarăși nū trebuie să uităm că între o Grecie mare și o Bulgarie mare, nu cea d'întăiū e cea mai primejdioasă.

... Spartul geamurilor a început însă, la Giurgiu.

7 August 1905.

X.

SOCIETATEA DE TEATRU DIN ARDEAL.

„Anuariul societății de teatru român“ din Ardeal apare, ca de obicei, într'un foarte frumos volum. El cuprinde câteva articole privitoare la adunarea din urmă, ținută la Brad, în Munții Apuseni, unde Romîni au și un gimnasiu, al săracilor pentru săraci, ridicat așa cum este cu cheltuiala satelor de prin prejur. Printre aceste articole se înseamnă, prin frumuseța sau folosul lor, al d-lui Enea Hodoș, care zugrăvește cum se învăța pe vremuri la Brad, și al d-lui P. Oprișa, care povestește de fapt întemeierea gimnasiului la care însuși a avut parte. E interesantă și statistica pieselor ce s'au represintat, în număr îmbucurător de mare, prin deosebitele locuri unde s'a putut înjgheba o societate de amatori. Biruiește Alecsandri, cu acele comedii ușoare, care la noi par învechite, dar care prin naivitatea lor bună, prin dorința vădită de a stîrni un rîs curat, pot să facă însă plăcerea unui public mai puțin meșteșugit și mai bun la inimă și apoi, pentru motive locale care se înțeleg lesne, d. Iosif Vulcan, respectabilul director al „Familiei“. Vezi apoi

cu mirare comedioarele lui Lupescu și ale altor actori cari lucrează pentru nevoile trupei lor rătăcitoare prin orașe, orașele și târguri. Sînt așa de naive, dar te trezești rîzînd, cum mi s'a întîmplat și mie la o reprezintăție de astă iarnă în Brașov, unde, ce e drept — și așa trebuie să fie în genere — era atîta sîrguință și înțelegere și bucurie că pot face plăcere, din partea „actorilor“... Cîtînd Anuariul, m'am gîndit neapărat încă o dată la caracterul de trufie al literaturii noastre: avem în teatrul nostru adînci psihologi, scriitorii eleganți, imitatorii dibaci ai celei mai îndrăznețe literaturii străine, dar ce-ar face cîțiva oameni cum se cade cari vreaș să petreacă la o reprezintăție, dacă n'ar fi Lupescu și partea cea mai puțin prețuită din opera lui Alecsandri?

7 August 1905.

XI.

SERBĂRILE DIN SIBIŪ.

— Întîia zi. —

Deschiderea serbărilor din Sibiiŭ s'a făcut în ziua de 5 August st. v. cu o cuviință, o măsură, o liniștită pompă înălțătoare, pe care n'o va uita nimeni dintre aceia cari au avut fericirea s'o vadă, așezînd-o apoi în amintirea sa printre tapetele adevărat istorice al căror martor a fost.

Clădită într'un loc deschis și prietenos, lîngă un mic parc, nu tocmai departe de acea catedrală, despre care și după ce am văzut-o nu pot zice nimic de bine, vecină de curte, în sfîrșit, a școlii de fete, — Casa Națională e o mare zidire trainică, ce-și înalță cele trei rînduri gospodărește și cam bătrînește în marea ei tinereță, fără însușiri și fără defecte în ceia ce privește arta. De mai multe zile lucrează înuntru cu fierbere biurourile d-lui Corneliu Diaconovici, organisatorul „Enciclopediei“, organisatorul acestui palat, organisatorul serbărilor, omul solid, de socoteli precise, care e, se poate zice, Marta în această viață sufletească a Romînilor de dincolo care-și așteaptă încă Maria. Grija

încălzirii oaspeților o aș' alții; și e în adevăr de admirat cum aș' ajuns acei de acolo să afle un locușor mulțimii, totdeauna neorînduită, nelămurită și pretențioasă, de micii funcționari, de școlarii în vacanță, de cocoane și coconițe și de măririi ale lumii acesteia pe care în pachete de cîte șapte-opt sute o aruncă lungile trenuri de la Turnu-Roș pe peronul gării Sibiiului. Cît despre oaspeții din aceste părți chiar, ei cunosc obiceiurile acestor întruniri și de mult și-aș' luat măsurile. Pe ei nu-i vei vedea încurcați într'un dialog ca acesta pe care, cu rușine și cu indignare, l-am auzit și în ziua inaugurării:

— Da' ce, domnule, eș' ce? Da' pentru cine sînt biletele...

— Pentru membrii Asociației și pentru invitații în rîndul întăiului.

— Da' cum, da' ce, că ei sînt de aici! Noi sîntem oaspeții.

— Căutăm să mulțămim pe toți după putință.

Da' cum, da' ce, că noi *am luptat*. Las' că ne mai prinde pe noi, las' că mai venim noi, las' că vă arătăm noi...

Dulce frăție, stîntă politică din România și o! destrăbălare...

*

În dimineața zilei de 5 se fac două slujbe bisericesti, fiindcă aici sînt două legi și, cum a spus-o d. Cosma în cuvîntarea sa de la banchet, numai un rit al tuturor Romînilor. Una la biserica neuniților de lîngă primblarea din sus, cealaltă la capela unită. Pe la vre-o 9, cea d'întăiului se mîntuie, și lumea se grămădește spre Casa Națională.

Sala ședințelor, foarte încăpătoare pentru proporțiile clădirii, e în curînd plină. Pe scenă în fund se văd ziaristii, — o grămadă, dintre cari Bucureștenii mi s'au părut că se deosebesc de ceilalți prin forma neobișnuită a tradiționalelor nasuri evreești sau grecești; purtătorii lor aveau în cel mai înalt grad chemarea de a zugrăvi un tablou din viața națională ca acesta: „națiunea romînă“ avea, în adevăr, pentru ei și tot farmecul noutății, cu sau fără împămîntenire.

În față, *comitetul*: la mijlocul mesei bătrînul president Șuluțiu, față fină de bătrîn octogenar, cu părul alb, înalt, des, cu mustața de cavalier, cu ochii buni, albaștri, supt ochelari largi; trupul mic, slăbit de vîrstă, dar vioiu încă și nervos, flutură în redingota neagră. E nepotul Mitropolitului unit care a luat parte la înființarea Asociației alături de marele Mitropolit al neuniților, Șaguna; el însuși a avut totdeauna o activitate demnă și corectă, vrednică de numele său. La dreapta și la stînga, clericii de amîndouă legile, în reverende cu marginile roșii și violete; mai tîrziu se vede între ei, pe lîngă profesorul blăjean Negrutiș, figura foarte cunoscută între Romînii de aici a d-lui Cosma, îndreptătorul vieții economice din Sibii și un om de o mare influență, pe care știe s'o menție. Pare un diplomat bătrîn, care a încurcat și descurcat multe protocoale.

În banca d'întăiu a publicului s'au lăsat cele d'întăiu locuri pentru stăpîni: prefectul locului și comitele Sașilor, veche dregătorie care trăiește mai mult din amintiri și din frumuseța severă a costumului negru cu șireturi multe și cu calpacul purtînd ea la 1600

surguciul înfoiat. Vin pe urmă scaunele Mitropoliților.

Mitropolitul Ioan Mețianu, de aici, capul Bisericii neunite saū greco-orientale, vine de cu vreme de se așează. Supt calota roșie, o față-trandafirie, de bătrîn sănătos, o barbă mare albă, răsfirată. E tipul de Șaguna, în care nu găsești însă, înviorînd această liniște simplă, supusă și mulțămită, ochii aceia mari, focoși, de viață, de lumină, de mîndrie, de putere și inițiativă. Preasfinția Sa, Escelenția Sa, e un om al păcii, îndeletnicindu-se cu gospodăria, în care e greu a-l întrece.

Caut în zadar cu ochii pe Mitropolitul din Blaj, Victor Mihályi de Apșa. A doua Excelență e totuși aici, a venit aseară, între statul-major al canonicilor, purtînd haine cu șireturi roșii și cruci dăruite de Împărăție. L-aū primit la gară alții decît Mitropolitul Mețianu—e la mijloc nu știu ce socoteală de visite—și s'a dus aiurea decît la Mitropolitul Mețianu. O clipă care putea să fie măreață și înălțătoare pentru încurcata zi de astăzi și pentru toate timpurile a fost pierdută. Nu s'a dat sărutare de pace, nu s'a făcut drumul frățesc, nu s'a luat masa împreună, cina cea de taină a slujbașilor aceluiași Dumnezeu în numele aceluiași popor. Nu. Vezî, pe lume sunt forme, și ambiții, și prudențe, și măriri și micimi. Unul de-o parte, altul de alta.

Și locul ocupat al unuia ca și locul gol al celuilalt nu sînt nici ele unde trebuie. Oare prin cine s'a ridicat din pulbere, s'a recunoscut pe lume, s'a împărțit din lumina învățăturilor, s'a înălțat la același rang cu alte nații, s'a organizat în Stat neamul ro-

mănesc din Ardeal decît prin această Biserică, cu un cap, ca odată, sau cu două, ca astăzi? Se poate uita aceasta? Se poate crede că vechile steaguri cu crucea au căzut? Se poate încipui printre ai noștri o mărire mai deplină, mai sfințită prin trecut, mai consfințită prin decrete împărătești decît a celor doi ierarhi? Tronuri, jețuri aurite trebuiau pentru dinșii în frunte, deosebit de toți și înaintea tuturor. Și, cînd colo, iată-î după prefect, după comite, lingă cine știe cine; de dincoace sau de dincolo, care s'a putut cocota în rangul întâiu. În asistență, protopopi, avocați, deputați chiar, prea puțini, cu mult prea puțini țeranî. Unele despărțăminte sînt represintate prin delegați, altele nu. De la noi, cîtiva oameni de inimă, cite unul care vrea să iasă la iveală și profesioniștii de la Ligă, cu bătrînul domn Grădișteanu; din fericire, cei ce *au luptat* și înțeleg să fie răsplătiți, căci altfel părăsesc... partidul, au rămas pe din afară. Din fericire iar, cei trei miniștri anunțați, d. Bădărău și alți doi, au renunțat la călătoria lor.

D. Soluțiū ține cuvîntarea de deschidere, din care prinzi une ori cite o constatare tristă despre micul număr al celor, din bogăție și inteligență, cari primesc a face parte din Asociație. Nu se aude, dar se ascultă. Cuvînta e mult superioară celei de la noi în asemenca împrejurări.

Înterupere de vre-un ceas pentru ca inaugurarea să se facă tocmai la amiază.

Cînd se deschide din nou ședința, scrisoarea de răspuns a Împăratului, care mulțamește „din inimă“ pentru invitare și regretă că nu poate veni, e cetită cu

mîndrie înaintea adunării, care exprimă în fața sentimentele de credință tradițională. Vine la rînd o scrisoare a d-lui Alexandru Mocioni, magnatul ungar de neam românesc, care nu-și uită obîrșia, care a dat bani mulți pentru acest frumos palat (ca și pentru acea Mitropolie pe care ar fi dorit-o frumoasă) și care ar fi acum aice, dacă nu l-ar opri boala. Scrisoarea e primită foarte călduros. D. Vulcan de la „Familia“ spune cîteva cuvinte cu un glas pe care încearcă a-l face vibrant. Iarăși un lung discurs al președintelui, care nu-și cruță astăzi nicio osteneală. Păr. Mangra, vicariul episcopal neunit din Oradea-Mare, dăunăzi episcop ales, dar neîntărit, cu toate dovezile de credință pe care le-a dat tronului, „patriei“ și națiunii dominante, spune cu tărie cuvinte care tind să arate că neizbînda nu i-a dat alte sentimente față de tron, „patrie“ și nația dominantă.

Ceia ce a fost mai însemnat data aceasta e de sigur apariția Mitropolitului Mihályi. Figura zîmbitoare, fină, încadrată de barba scurtă și de calota viorie, înaintează răpede spre singurul loc care i s'a putut da. E tot vioiciunea și știința de lume care deosebesc pe capul Bisericii unite. Acuma stă lîngă Mitropolitul Mețianu, și mi se pare că se privesc între sine ca doi călători bine-crescuți, unul chiar cu totul elegant, cari au făcut cunoștință adîncă în compartimentul lor de tren. Și mai departe, în trecut, văd pe Mitropolitul Șaguna și Leményi într'o frumoasă zi de Maiu din anul 1848, ieșind împreună înaintea poporului lor adunat în ceas de primejdie și aducînd din aceeași biserică o solie dumnezeiască. Ceva mai aproape văd iarăși, pe Șa-

guna și Șuluțiu, lucrînd fiecare cu puterile sale la înălțarea clădirii ideale pentru care s'aŭ potrivit acum, supt supravegherea d-lui Diaconovici, pietrele materiale ale palatului în care staŭ astăzi ca pe aceeași bancă de vagon urmașii acelor întemeietori.

Cuvintele de la sfîrșit ale d-lui Șuluțiu răsună clar:
Să visităm expoziția.

*

Cu Mitropoliții în frunte, lumea trece la cealaltă clădire, a școlii de fete, unde un șir lung de odăi cuprind acest Museu fără cheltuială, numai din prinoase, care se va risipi în parte mină, cînd fiecare își va lua comeara înapoi, dar care astăzi e la un loc, strălucind în ochii noștri bucuroși și în ochii străinilor. Sînt icoane grele cu măiastră îmbrăcăminte de argint, cărți rufoase, frumoase scrisori de mină de prin timpuri, antimise de prin 1680 încă, întipărite pe mătasă saŭ pînză, sînt foarte multe fotografi și chipuri. Acestea deocamdată în secția istorică a Mitropoliei sibiene. În altă secție istorică, a mirenilor de orice lege, se văd alte asemenea tipărituri, scrisori, lucruri de artă, moaște de tot felul, expuse de despărțimîntul Clujului, de societatea studentească a „României June“ din Viena și de atîția alții cari aŭ adus până în ceasul din urmă și cari aduc neconținut, zi de zi. O a treia expoziție istorică, în alte două odăi, e a Bisericii unite, cu alte icoane, cărți, răvașe și chipuri, între care unul întunecat al Vlădicăi luptător Inochentie Clain, rupt și sfărîmat ca inima lui cea mare, și altul cu fruntea largă, ochii adînci și mustața mică, tunsă și mîncată, a harnicului și îndărătnicului Șincai. Secția

etnografică dă cea mai strălucită adunare de țesături, cusături și podoabe care poate fermeca ochii și bucura inima. Băncile, folositoarea pîrghie a întregii vieți românești de aici, aŭ o odaie anume.

Părerea tuturora e că s'a făcut ceia ce nu se putea aștepta.

Mitropoliții străbat pe rînd sările, unul cu pacea, cellalt cu vioiciunea lui obișnuită. Unul lămurește pe comitele Sașilor, cellalt — ortodoxul — primește lămuriri de la d-na Cosma. Cînd unul, cînd altul trece înnainte. Sînt doi visitatori distinși, și nu doi frați stăpîni ai casei.

E o clipă cînd își vorbesc:

— Acesta e scaunul pe care staŭ, zice pașnic calota roșie.

— Să-ți dea Dumnezeu să stai multă vreme pe el în pace, răspunde vioiŭ calota viorie.

*

Seara, la 9, o asistență aleasă, foarte bine orînduită și așezată, se află strînsă în sala de teatru, unde se vor înfățișa porturile și danțurile românești de amatori, diletanți, cari socot aceasta ca o cinste, și de cîtiva țeranî.

De pe scena împodobită cu lucruri românești, ca dintr'un sat ideal, se coboară în părechî cei d'întăiŭ danțuitori. Tipurile sînt albe, fine, porturile originale și de o bogăție care te orbește; mișcările, stăpînite cu o știință desăvîrșită, sînt întipărite de o înnaltă eleganță. O doamnă, d-na Triteanu, cîntă un cîntec de țară, cu o așa putere de vibrație, încît de la cele d'întăiŭ modulații ale glasului sala întregă e uimită: d.

Sihleanu, care prețuiește așa de bine muzica, fostul nostru director al Teatrelor făgăduiește șaptesprezece articole. O alta, sora d-rei Minerva Cosma, care a dat neamului albumul de țesături, se iea acum la întrecere în alt cîntec, cu un glas de o nespusă gingășie și căldură în notele joase. Apoi pe rînd joacă Bănățeni în cizme nalte și haine de oraș, Bănățence cu rochiile de tîrg și tulpane, orî-fete din Caraș-Severin, din vechea raiă turcească a Pașei din Timișoara, cu rochiile bondoace, scurte, cu poveri de galbeni de aur, de mari rotocoale de argint coperindu-li ca o platoșă sînurile și ascunzîndu-li fruntea ca un vechi diadem din Egipt. Ca zîne din poienile pădurilor ocrotitoare apar acum Săliștencele cu văluri lungi străvezi, cu mînecei albăstrii înfoiate, cu fote negre ce flutură și scînteie din zale de aur; mînilor albe cuprind, două cîte două, într'un gingaș lanț viu pe flăcăii vioi cu pălăriuța rotundă a țeranului din munte. Și călușarii cu căciulile Țurcanilor cari au luptat la Plevna, se încoardă, se destind, se mișcă brusc, mîndru, și bat pămîntul cu opinca în marșuri eroice.

Cine ar putea să uite o seară cu aceasta?

*

Și acum văd că uitam banchetul. Am ascultat toasurile din galerie. Ele se vor tipări. Aici vreau să dau numai impresii: D. Cosma închină pentru împărat. Cuvîntare măsurată, cetită încet, care se aude bine.

Doi profesori urmează, dd. Negruțiu și Onițiu, cari ieaș asupra dumnealor sarcina salutărilor și urărilor obișnuite.

Foarte clar și cald, pâr. Ilie Miron Cristea, asesor

consistorial din Sibiiu. Recunoaște că în împrejurările de azi Romîniî din Ardeal și Ungaria nu pot da mult, dar afirmă unitatea lor de conștiință cu toți cellalți. Cuvîntul de *Romînime* al tinerilor sună deosebit de bine.

Întins și larg cugetat, spus cu avînt, toastul profesorului Birseanu din Brașov urmărește „Asociația“ în începuturile sale și-i pomenește dăruitorii scriși în tabla de aur a palatului nou.

Din partea noastră, s'a auzit glasul d-lui Gr. Ștefănescu, dar nu și cuvintele d-sale, ceia ce a fost, cred, mai bine. Colegul Em. Antonescu a vorbit, frumos, la început prudent, iar pe urmă — d. Cosma a încheiat șirul discursurilor.

A doua zi.

Ședință a Asociației, consacrată rapoartelor, propunerilor și alegerilor.

Sala nu mai e împodobită cu chipurile Mitropoliților: cel din Blaj a plecat, cellalt nu mai are a face de acum cu lucrările Asociației, în care au de lucru alții. Lipsesc și oaspeții străini, surguciul comitelui Sașilor și fața roșie cu ochelarii strălucitori a primarului Drotleff, litograful albumurilor noastre de țesături, care a ținut ieri la banchet un foarte cuminte toast „în limba sa maternă“ (nu a Statului) întru proslăvirea culturii, adevărata liberatoare a neamurilor.

Aierul sălii e mult mai puțin serbătoresc; se văd mai mulți țeranî. Dintre ai noștri, mai nimenî; cutare s'a dus fiindcă n'a găsit marele rol de pompă și vanitate pe care-l aștepta pentru sine. Gazetarii au

plecat, plingîndu-se că tagma lor n'a întîmpinat pe acest pămînt neospitalier primirea ce s'ar fi cuvenit însemnătății lor personale și folosului cultural și național pe care — mă rog — îl aduc prețioasele lor publicații.

Deci în această lume mai casnică încep cuvîntările.

Raportorul e ziaristul de la „Drapelul“, d. Valeriu Braniște, tînăr, dar vechiă gazetar, care a lucrat și în presa bucovineană și și-a cîștigat reputația unui scriitor politic de temperament, dacă nu a unui cugetător orientat în toate marile probleme pe care zilnic trebuie să le atingă mai ales un ziar de aici. D-sa arată concentrarea treptată a culturii românești din țerile Coroanei Sf. Ștefan și înseamnă și acea concentrare a culturii romîne întregi în ultimele timpuri, pe care o vede numai în Academie. În amănunte e dese ori greșit, teoria însă e bună, ca și teoria roștului Asociației. Mai departe, d-sa arată puțină încredere în iubirea pentru carte a mulțimilor țerănești, care ar răspinge lumina sufletului de la ele: această parte din discurs supără și trezește protestări, sprijinite pe experiență (în părțile brașovene, bibliotecile poporane merg, diu potrivă, destul de bine). Neașteptată e propunerea ce face de a se redacta din însărcinarea „Asociației“ dicționare romîno-ungurești și romîno-germane, pe temeiul că asemenea lucrări ar fi de nevoie și pentru ca Romîniil de aici să înțeleagă atîtea lucruri din cărțile noastre. Iarăși protestări îndreptățite. Clasele culte crescute într'un mediu străin aū cel mult nevoie de un dicționar romîno-german ca al d-lui Șeineanu, dacă ar fi bun, și chiar măcar că e rău.

Iar țeranilor li-ai putea lămuri în edițiile populare unele cuvinte, dacă n'ar fi greutatea că unii dintr'o parte înțeleg ceia ce nu înțeleg cei de aiurea, și că, mai la urma urmei, niciun cărturar nu poate avea deplina cunoștință a întregii Vistierii a poporului.

Alegerea de vice-președinte are o însemnătate deosebită. Venerabilul bătrîn Șuluțiu, cu cei optzeci de ani ai săi, nu poate cheltui decît puterile slabe ale înaintatelor sale bătrînețe. Vice-președintele era până ieri d. Atanasie Marienescu, membru al Academiei, bătrîn foarte bătrîn, ocupat în cel mai înalt grad de chestii de gramatică, în resolvirea cărora urmează vechi rătăcirii de tinereță. E un bătrîn ca cea mai mare parte din bătrînii noștri; ceia ce ajunge. În legătură cu o chestie de gramatică, și-a dat demisia, care s'a primit. Numele noului vice-president poate să însemne o înțepenire în trecut sau deschiderea porților pentru curentul cel nou de care se încălzește partea sănătoasă a tinerimii.

O comisiune de trei se alege, și în numele ei vorbește canonicul blăjean Bunea, care domină viața culturală a Bisericii unite. El propune ca vice-președinte pe d. Andrei Birseanu, un om încă tînăr, iubit lui și iubit nouă pentru poesia sufletului său curat și bun, pentru cultura sa întregă, pentru iubirea de neam pe care într'o formă așa de aleasă totdeauna o manifestă profesorul brașovean. Birseanu e pentru noi un frate de gînduri și un tovarăș de fapte. Nu mai e nevoie de votare: rostirea numelui său ridică aplause nesfîrșite și puternice strigăte de: „trăiască“. Încercările ce face pentru a scăpa de o cinste care e și

o grea povară, rămîn zădarnice. Aplausele și aclamațiile încep din nou. „Asociația“ va avea un vice-președinte, care va da chiar de la început lupta cu inerția, cu domnia goală a formelor, cu minciuna fraselor neroditoare.

...Pe cînd același spirit va izbîndi oare și pe alte tărîmuri, unde e și mai mult de cucerit pentru cultura neamului?

*

Rostirea cumpănită și hotărîtă, originală și corectă, simpatică pentru sala întregă a noului vice-președinte, se aude după-amiază, cînd d. Birseanu presidează.

Se dă premiu învățătorului bistrițean Teodor Bogdan pentru culegerea de povești din popor despre „cel mai mare Domn românesc“, zice vorbitorul, „Ștefan-Vodă cel Mare și Sfînt“. După prigonirile pe care le-a adus autorului cărticica sa, e drept să-i vie și acest ceas de răsplată.

Conferința d-lui Sextil Pușcariu despre Cipariu trebuia să fie cetită ; ea a fost rostită. De la cele d'întăiu frase spuse limpede, energic, de la cele d'întăiu înlănțuirii frumoase de judecăți drepte, de comparații nouă și de aluși duiioase, sala întregă, în care se afla totuși și atîția bătrîni, credincioși altor teorii și datini despre limbă, a fost cucerită. Spiritul nou, drept, înțelegător, iertător pentru greșeli și aspru pentru păcate numai, vorbea prin acest cald glas al învățatului tînăr. Figura lui Cipariu se desfăcea luminoasă, ca o icoană îmbrăcată în argintul sufletului celui mai curat, din sfărîmăturile firești ale teoriilor sale. Așa aplause ca acelea care izbucniră cînd încheie d. Puș-

cariu se vor fi auzit numai rare ori în recile ședințe sterpe ale „Asociației“, de la banchetele căreia nu se întorcea cineva mai cuminte de cum venise.

D. Silvestru Moldovan cetește îndelung despre „Cheile Turzii“, un vestit fenomen geografic din Ardeal.

*

În biserica mare și nepotrivită a Mitropoliei, câte unul din mulții vizitatori privește nesăturat la raiul de sfințenie și frumuseță pe care l-a zugrăvit supt bolta cea mare pictorul Smigelschi, cu care a fost dăruit în generația noastră poporul românesc, ce nu-l știe încă și nu-l prețuiește încă nici pe a suta parte din cât s'ar cuveni. Șirul de figuri alegorice care încunjură cupola, evangheliștii din colțuri, chipul cel uriaș al Mintuitorului privind din cheia boltii cu ochii buni de iertare sînt strălucite minuni ale liniilor învățate, ale atitudinilor îndrăznețe și nouă, ale colorii de o vioiciune care izbucnește ca flacăra roșii, albastre, viorii, verzi din fondul de beatitudine al mosaicului de aur. Picturile lui Smigelschi vor fi una din gloriile neamului nostru în acest timp.

*

Seara, teatru plin la „Moș Ciocîrlan“, opereta, despre care s'a vorbit așa de mult, a compozitorului bucovinean Flondor. E o țesătură ușoară de tablouri țărănești bucovinene din timpurile de după anexare, certe la cîrciumă, hore, vînători de urs, întîlniri în marginea pădurii. Numele de Moș Ciocîrlan vine de la un bătrîn zgîrcit căruia i se fură banii. El nu dă caracterul piesei, în care domină, mult mai mult decît zgîrcenia lui răspingătoare, frumuseța, tinereta, iubirea, vitejia celorlalți.

Musica e foarte savantă, plină de avînt și de putere une ori, culeasă din multe amintiri, prea puțin simplă și senină, fără caracter specific românesc. Actul întâiu mai ales e greu în-meșteșugirea lui. Al doilea e prea bun pentru al treilea, care pare șters din toate punctele de vedere după dînsul. Așa cum e, ea ar trebui să fie făcută cunoscută și publicului din România prin teatrul din București.

D. Flondor dirija orchestra cu multă căldură, și jocul, cîntecul diletanților, între care se observa și un profesionist din București, a încîntat și fermecat o lume care nu era prea deprinsă cu astfel de reprezentări românești. Rar se vede atîta iubire pentru artă din partea celor ce o execută. Glasul d-rei Olaru era cuprinzător, al d-nei Lucia Cosma de o mare gingășie și puritate. Lipsia în de obște căldura și puterea. Amîndouă se întîmpinau însă în public nebun de bucurie.

Ziua a treia.

Astăzi ține ședință Societatea pentru fondul de teatru român, adevărată aceia care de mulți ani de zile strînge banii unuia și altuia, mai mult al celor fără de mulți bani, cari dau ce nu pot strînge, pentru ca odată și odată o clădire de teatru românesc statornic să se înnalte în Ardeal, în acel loc care până atunci va fi dat cele mai multe și mai bune dovezi că în el mai mult decît oriunde aiurea trăiește sufletul neamului.

Presidentul Societății e d. Iosif Vulcan, pentru lucrările sale literare din tineretă, pentru cutare piesă

de teatru țesută din cîntece, pentru stăruința cu care, și cu scriitorii și fără scriitorii, pe drumuri bune și prin coclaurile rătăcirilor, conduce „Familia“, pe care atîta lume o primește pentru ca s'o cetească sau să facă numai plăcere bătrînetelor d-lui Iosif Vulcan.

D. Vulcan, director de revistă, membru al Academiei Romîne, crede de datoria sa și cu acest prilej să pornească de la teatrul romîn pentru a se înălța mult mai sus, unde zborul e mai greu pentru puteri sărace, pe care vîrsta le-a împuținat și mai mult. La început se aude în sală despre nevoia unei culturii naționale, despre frumuseța scopului urmărit de Societatea sa, despre bucuria ce trebuie să aibă oricine acum cînd, în noul Palat al națiunii, se află în sfîrșit o scenă ridicată de Romîni pentru scopurile literaturii dramatice românești. La aceste cuvinte aprobă toți ascultătorii.

Îndată însă d. Vulcan schimbă nota. D-sa prinde a învinui pe scriitorii tineri din Regat că ar fi stricînd și spurcînd limba. Acești pîngăritorii gonesc venerabile cuvinte latine și aduc în schimb uricioase vorbe slave. Vorbitorul aduce și probe: vinovații ar fi zicînd *slovă*, pentru *literă*, s'ar fi încrîncenînd înaintea cuvîntului *popor*, pe cînd închinăciunea lor merge la hîdul *narod*; ei ar avea nemernicia de a rosti grozăviile: a alcătui, a prea-slăvi, gospodar, — care nu s'ar fi auzind nici la Bănățenii învecinați cu Sirbii, — și așa mai departe. Într'un acces de spirit, d. Vulcan, bătrîn vesel, face chiar o propoziție pe care o înfățișează adunării pentru a rîde de limba cea nouă.

Adunarea nu rîde însă de loc, și niciun semn de

încuviințare nu vine măcar — pentru că d. Atanasie Marienescu tace — de la bătrînul cel mai rămas în urmă. Aceiași adunare a primit însă ieri cu atîta căldură pe d. Sextil Pușcariu cînd a spus cu atîta dreptate că vremea morților — a morților morți, d-le Vulcan, ca și a morților vii, cari țin cuvîntări pentru a lovi viața cu armele lor mucedde, răsărite din noapte, — că vremea morților a trecut, că sfînta, marea, deplina limbă românească din toate Ținuturile stăpînește astăzi, în ciuda dătătorilor de sfaturî, și spre folosul nemărgenitei țerănimî, care ni-o dă ca să-î vorbim în ea, peste toată literatură cea nouă și bună. Cine n'o știe, s'o învețe, dar s'o clevetească nu-î îngăduit nici chiar unui *adevărat* scriitor, care a fost, este și va rămînea, necum unei mărimî literare ca președintele societății de teatru. Și, ca să încheiem, d. Vulcan, care vine la București pentru a vota toate curentele netrebnice, pentru a ajuta toate intrigile societăților, pentru a răsplăti toate lucrările personalităților ca d. Ion Sirbu cu chipul cărora își împodobește apoi paginile „Familiei“, d. Vulcan nu crede oare că e... să zicem: nu știu cum să batjocurească o gură ca a d-sale acea limbă românească a poporului, plină de vorbe din care nu ni e iertat a smulge nimic, pe care a prea-mărit-o, cu respect și căldură, în cuvinte neuitate, Măria Sa Regele Carol I-ii.

Alt răspuns a primit d. Vulcan îndată. După o conferință limpede și sînguincios alcătuită într'o limbă bună — era vorba de Schiller — a tînărului Horia Petra-Petrescu, profesorul sibiian Ion Borcia, prietenul și colaboratorul nostru, vorbește adunării despre

teatrul lui Eminescu și despre ideile lui cu privire la teatru. Și pe încetul, în expunerea caldă și avîntată, sinceră și plină de iubire, a frumosului tînăr sfios, apare Eminescu cel nou, cel descoperit de curînd — aplecat cu o dragoste nemărgenită spre orice mișcare, spre orice șoaptă din ogorul culturii românești, călăuz învățat, înțelept și bun al neamului întreg, figură în care se adună toate puterile și din care pornesc toate razele. Și acel public ardelean căruia i s'a vorbit atîția ani de Eminescu cel rău, crunt demon vrăjind spre pierzare prin frumusețā lui răufăcătoare, acel public înțelege, simte dreptatea, și pentru întăiași dată pe aceste tărîmuri sufletele tuturor se închină Romînului celui mare ce a fost în poetul genial.

*

După-amiaza e liberă. Fețele luminate fac visite. Cîțiva ascultă o conferință economică. Scriitorul acestor rînduri se întoarce de la Muzeul Bruckenthal, în care întemeietorul a strîns, în veacul al XVIII-lea, cîteva opere mari ale artei flamande, unele tablouri franceze bune și apoi o mare mulțime de contrafaceri și imitații care abia se mai pot privi. În aceiași casă, expun pictorii sași de astăzi scene ardelenesti, portrete, schițe, încercări simbolice, dintre care cele mai bune arată siguranță și experiență rece, iar cele mai multe sînt curat grozave.

*

Sara, a doua represintație a lui *Moș-Ciocîrlan*. Se simte nevoia de a da Miercuri și a treia. Dorința de a vedea opereta cu costume românești e nemărgenită.

14 August, 1905.

*

Ziua a patra.

A doua ședință a societății de teatru. Asupra raportului vorbește un domn mai bătrîn cu capul rotund și ochii foarte blînzi. La început nu-l prea ascultă, dar, cînd se vede că glasul liniștit, subliniat de gesturi măsurate, spune lucruri cumînți, publicul prinde să urmărească cu un adevărat interes o expunere care trece de obicei fără a fi luată în seamă. Vorbitorul e avocatul Gavrilă Tripon, din Bistrița, cunoscut și prin procesul Memorandului. El arată mai ales care e menirea unui teatru în Ardeal și stăruiește puternic și cu dreptate asupra ideii că arta se cade să fie și curată, îndreptătoare și înălțătoare pentru un public ca acesta, care trebuie și prin acest mijloc să-și formeze și desăvîrșească un caracter.

Lista noilor membri, culeși cu hărnicie, printre cei adunați de serbări, se cetește în mijlocul aclamațiilor. Ea e foarte bogată. Tot așa de bogată fusese și lista, cedită acum cîteva zile, a membrilor noi întrați în Asociație, și aclamări puternice salutaseră numele episcopilor Bisericii unite (afară, neapărat, de domnul acela înstrăinat de la Gherla care-și zice episcop român), cărora li urmă — înscrierea s'a făcut după a celor d'întăiu — numele Mitropolitului neunit Mețianu.

*

După amiază, societatea anunțase un concurs înaintea publicului, pentru două burse ce vrea să dea: bursă de tragedie și bursă de comedie.

Au apărut pe rînd un tînăr vioiu, dar foarte pretențios, care a spus binișor o scenă din „Despot-Vodă“

apoi un altul, corect și bățos, care s'a încercat cu o poezie declamatoare, de bună seamă a d-lui Haralamb Leca, precum și cu o pagină din Macbeth, spusă rău; apoi un al treilea care a săvârșit de la început greșala de a începe... nemțește și a fost oprit de public întâiu (cam timid în cetatea Sașilor) și apoi de blajinul comitet. Urmară, în costum și fără costum, citiva studenți înhămați la greoaiele anecdote ale d-lui Speranția: ei vreau să li dea un haz imitînd, mai mult sau mai puțin bine, accentul românesc al străinilor de cari e vorba. Tinărul cu nemțeasca vine cu producții comice proprii, cam naive. La toți, multă bunăvoință și o încredere cinstită în talentul ce ar avea pentru arta dramatică.

Partea neplăcută din acest concurs a fost ivirea pe scenă a unui bețiv care purta haina respectată a preotului român. Cei mai mulți păreau aplecați să asculte pe acest concurent fără cuviință pe care comitetul îl îngăduise într'o clipă de nebăgare de seamă. Chiar preoții cari erau de față în număr mare nu se încumetau să-l oprească. Îmi fac o cinste că am cerut eu aceasta. Mă așteptam ca toată lumea să fie de această părere, căci poate fi ceva mai scandalos decît batjocurirea veșmîntului preoțesc, care s'a văzut în cele d'întăiu rînduri ale tuturor mișcărilor noastre, care se vede și în fruntea neamului, și aceasta pe scena încă neinaugurată a celui d'întăiu teatru românesc, cu prilejul unei serbări culturale menite să se înnalte înaintea străinilor și înaintea clericilor înșiși, înaintea atîtor țeranî, cari nu trebuie să se deprindă a-și desprețui „popa“? O ceartă aprinsă se întetește

între părtenerii și dușmanii preotului bețiv de pe scenă. Deputatul Săliștii, dr. Comșa (doctor în medicină) face mișcări violente către preoții din fața sa; câțiva tineri cred de cuviință să invoce egalitatea tuturor „profesiilor” înaintea artei, uitînd că aici și astăzi anti-clericalism e și anti-romînism și cea mai elementară lipsă de recunoștință. Placida figură a d-lui Vulcan planează asupra certelor pe care nu se grăbește a le împăca, după cum nu știuse a le preveni. Odată, d-sa dă voie „preotului” de pe scenă să zică „înnainte”, și numai la urmă face să plece pe nenorocitul băiat care nu înțelesese că de la început chiar datoria-i era să facă astfel. Țin să mulțămesc din toată inima, și cu sentimente de recunoștință care nu se vor șterge, acestui public ardelean, care după cîteva clipe și-a uitat de gîlceavă pentru ca să aclame literatura românească de astăzi la amintirea numelui unuia dintre muncitorii săi cei mai devotați, cum se crede aici că sînt.

*

Sara, scena Teatrului românesc s'a deschis printr'un preludiu, cu versuri și cîntări, alcătuit într'o formă corectă de d. Iosif Vulcan însuși, care n'a vrut să lase această osteneală și această cinste preoților tineri, dintre cari e de față cel mai mare, avîntatul cîntăreț al durerii și speranțelor neamului, Octavian Goga. Lumea aplaudă intențiile bune și sentimentele frumoase care se află fără îndoială în acest preludiu.

A urmat represintația „Fîntîniî Blanduziei”. Lunga desfășurare de versuri cîntătoare, printre care numai une ori scapără cîte unul cu un foc viu, poema dra-

matică lipsită cu totul de mișcare, de fapte, de dezvoltare, a fost salvată prin jocul superior al d-rei Hortensia Cosma și a surorii sale, d-na Lucia Cosma. Cine le-a văzut în rolurile lor din acea sară nu le va uita. Amîndouă aveau cea mai desăvîrșită îndemînare pe scenă. Ca Geta și Neera, ele păreau statuî antice, mișcîndu-se euristic ca într'un basorelieu clasic. D-ra Hortensia Cosma, pe lîngă aceasta, lasă să se vadă prin transparența de cristal a ochilor săi adevăratul suflet al Getei, de duioșie drăgălașă, poate prea des zîmbitoare —, dacă n'ar fi aici numai durerea ușoară pe care o putea înfățișa în versuri talentul de elegant al lui Alecsandri. D. Zaharia Bîrsan, colaborator al revistei noastre și un poet liric care ar trebui prețuit cu mult mai sus decît cum se face astăzi, nu se va supăra dacă-l vom spune că trebuie să părăsească numai decît atitudinile de sentimentalitate pretentioasă pe care Conservatoriul și scena din București le impun orîcui se formează prin ele: mișcarea neconținută a ochilor în sus, gesturile de balet, tremurarea misterioasă a silabelor, călcarea tuturor normelor veșnice ale naturii, triste rămășițe ale școlii vechi franceze, care s'au încetățenit de mult în teatrul românesc, dar ar trebui alungate cît mai răpede, pentru binele actorilor de talent pe cari-i are. Și aici trebuie să se facă, astăzi chiar, reforma cea mare a sincerității și modestiei față de adevăr și frumuseță. D-ra Voiculescu, care a zis „Balada strămoșilor“ de d. Davila, e o actriță bucureșteană, și păcatele școlii noastre s'au văzut toate în recitarea celor cîteva strofe ale poeziei: gargariseală, smulgere, pripită a silabelor,

gimnastica ochilor, risul fals al unei desperări de toate zilele, atitudinea romantică fără cruțare, neîngrijirea dicțiunii, stricată prin accentul frances firesc său voit, învățarea neîndestulătoare. Cele două Sibiience au învins în chip zdrobitor toată falsa școală a Conservatorului bucureștean, și mie unuia mi-a părut foarte bine. Dacă se va urmă și mai departe cu *snobismul* nostru, va trebui să se creieze o bursă, încă o bursă pentru ca diplomații și angajații din România să vie să studieze limba clară, eleganța severă a mișcărilor, jocul natural și plin de idealitate, atât de impersonal încît piesa pare a se reprezenta într'o lume superioară a ei, în sfîrșit însușirile pe care le-au găsit și cîștigat diletantele din Sibiiu.

Ziua a cincea.

Congresul băncilor românești din Ardeal și Ungaria, unite de cîtăva vreme într'o puternică și binefăcătoare federație, ține ședința ei de deschidere înaintea de amiază. Scaunele sînt acum în parte goale. E păcat, nu numai pentru expunerea amănunțită pe care o cetește secretariul I. Lăpădatu, dar mai ales pentru frumoasa conferință a aceluiași. D. I. Lăpădatu e fiul poetului din Brașov și fratele istoricului Al. Lăpădatu. Poetul a avut numai doi băieți gemeni, cari samănă la trup, față, înălțime, cari samănă la grăsime, de nu-î poți deosebi aproape. Ei samănă însă tot așa de bine în puterea, moștenită de la destoinicul lor tată, de a cuprinde și stăpîni tot subiectul, de a-l împărți bine și expune ușor și elegant. Cîți dintre cei de față știaū oare ce este politica de discount, despre care

scriitorul acestor rînduri n'avea o idee mult mai deplină decît a lor? La sfîrșit nu cred să fi rămas vre-o nedumerire ascultătorului celui mai puțin pregătit. Cu bucurie văd iarăși afirmarea și biruința unui tînăr care vine cu știința precisă, iubirea de adevăr și de rînduială, cu limba puternică, de un avînt larg, a timpurilor noastre. Aici, la bănci, ca și la Asociație, d. I. Lăpădatu are, de sigur, un rol foarte folositor de îndeplinit, fie și cu jertfa intereselor sale materiale.

*

După amiază, iarăși prin Museu. Biserica neunită are două sale de odăjdii, odoare, antimise, chipuri, jețuri, cărți și acte. Cea din Blaj expune, pe lângă acte de același fel, și un minunat covor cu vulturul, lucrat în șir de șase, de către femei din Maramurăș.

Secția istorică e expoziția de istorie a mirenilor. Se văd scrisorî de la „România Jună“, din Viena, iscălite: Alecsandri, Eminescu, Creangă; ba chiar manuscriptul „României pitoresce“ a d-lui Vlăhuță lângă alte manuscripte, ardelene. Un întreg șir de încăperi e prins de expoziția țesăturilor, cusăturilor și păpușilor în porturi de țară; stăpînește mai mult tonul sever al împrejurărilor sibiene. Puțină lume se rătăcește în cămăruța de tablouri și scheme a băncilor.

E interesantă și lumea care vine să vadă. Foarte multă țerănime în veșminte de serbătoare. Și e o plăcere să vezi portul viu cum se apropie de portul mort, haina mlădiată după liniile frumoase ale trupului de rasă alăturîndu-se de aceiași haină întepenită pe lemnul și cîrpele păpușei. Expoziția e astfel îndoită, înfrumusețată și făcută vie.

Cele mai multe sătence privesc abia în treacăt porțile din alte Ținuturi. Ele se îndreaptă răpede spre dulapurile unde se înfățișează ale lor, și acolo stau de privesc îndelung, iar unde sînt mai multe la un loc se încinge discuția, pe cînd degetele arată și capul dă, clătîndu-se, expresia tuturor sentimentelor: de admirație, de nemulțămire, de despreț.

Cărțile, firește, sînt acelea asupra cărora frumoșii țeranî și albele țerance se opresc mai puțin. S'a făcut greșala de a nu se rîndui în destul, după norme ușoare de priceput, de a nu se lămuri prin pancarte cu slove mari, grăunțate, de a nu se pregăti prin conferințe populare această parte. „Astea nu le înțelegem noi“, auziî spunînd lîngă mine una din cercetătoarele în catrință ale expoziției.

*

Concertul societății bucureștene de cîntări Carmen s'a dat într'una din sălile micului palat Unikum. Fără ridicare de cortină se înșiră pe fondul roșu al pereților goi cei aproape două sute de cîntăreți. Unele din doamne și domnișoare poartă rochiile albe, celelalte sînt îmbrăcate românește; bărbații sînt toți în haine de oraș. Tipurile sînt — cum e firesc într'o Capitală — prea amestecate pentru ca tabloul însuși să facă plăcere și să servească drept fond potrivit cîntărilor. Figura vioaie, cu liniile tari și ochii mari de strălucire, — amestec de entusiasm, de bucurie pentru opera sufletească îndeplinită, și de ironie, — a mîiestrului Kiriac apare în frunte. De cînd l-am văzut acum cinsprezece ani, ca „tînăr de viitor“ în casa poetului Vlahuță, fața i s'a schimbat, primind ca niște întipă-

riri de luptă. Tricolorul și harpe se văd pe toate piepturile.

Se cîntă puțină musică clasică sau modernă străină și multe cîntece românești. Auditoriul primește pe rînd din Musicescu, din Timoteiș Popovici, din I. Vidu și din compozițiile maestrului însuși. Ariile poporului nostru se prelungesc în doiniri cu avîntul nemărgenit, freamătă ca de mișcarea frunzelor codrului veșnic, sau saltă în mișcări vesele de horă întetită. Unele acorduri picură cu o limpeziciune de cristal. Niciodată însă o mai mare evlavie înduioșată nu s'a coborît în suflete decît la trezirea înceată a „Răsunetului din Ardeal“ de Vidu. Cînd glasul paserii tînguitoare trebuie, să se desfacă din marele murmur dulce al mulțimii d-ra Elena Bonciu umple sala cu o cîntare așa de puternică, de sigură, de caldă, încît acest cîntec de duioșie și nădejde nu mai pare a porni dintr'un piept omenesc, ci pare că se coboară de-a dreptul din marile înălțimi ale idealului:

Munților ce vă făliți...

.....
Astăzi, mîne, cine știe,
De nu-ți fi voi sărăcie?

Și, supt puterea de vrăjire a cîntecului, vorbele acesteia pătrund în suflet ca o profeție înfășurată în scutecele tainei, și, îmbrățișînd toate cele ce au fost, toate cele ce sînt astăzi, sufletele răspund cîntării:

Astăzi, mîne, cine știe?..

Ziua a șasa.

Corul românesc din România a mai fost prin părțile bănățene, unde a fost întâmpinat cu o nespusă căldură de oameni cari supt steaguri albastre cîntău aceleași cînturi de unire sufletească, de alipire la marile mulțimi bune, care ni-aū dat între atîtea alte daruri și aceste melodii. De acolo, din țara lui Vidu, sosesc solii de artă românească. A doua zi ei pornesc spre satul Săliște, lăcașul celei mai depline frumuseți românești în față, trup, port, limbă, moravuri, sat mare și bogat, care seamănă mai mult cu un fel de mică republică a țeranilor romîni. Trăsurile din stația Săliște duc prin marele praf al drumului neplouat la șirurile de căruțe trainice și curate, care se strîng între muncellele acoperite cu păduri. „Notareșul“, d. „căpitan“ Hențiu — pe care cine nu-l cunoaște și nu-l iubește pentru firea-i de Romîn sfătos, harnic și primitiv? — e cînd într'un colț, cînd într'altul, voinic ca un tînăr — ca un tînăr din Săliște, nu ca unul din București —, cercetînd, rînduind și îndreptînd toate. Căci Săliștenii nu se lasă cu una cu două. Ei fac pregătiri mari pentru a găti „fraților“ cîntăreți o petrecere pe care să n'o mai uite.

În școala de lingă biserica înălțată la 1784, așteaptă carul de săteni al Săliștei, în frunte cu unul dintre învățătorii. Portul alb și negru se desfășură de la un capăt la altul al micii scene din sala de serbări. Și, cînd sala se umple de oaspeți, cîntecul românesc cel mic primește cu dragoste cîntecul romînesc cel mare al acestora.

Așa, obosiți, flămînzi cum sînt, aceștia răspund

Fără forme, e iarăși un concert. Se cîntă din ale lui Dima, care e de față, ca și Timotei Popovici, al Sibiului, care a învățat însă în Conservatoriul din Iași; se cîntă din ale lui Vidu. Din murmurul de glasuri multe al „Răsunetului“ se desface iarăși glasul singur glasul de putere, siguranță, — ca o speranță ce nu vrea să se stingă, — glasul de chemare al viitorului, care prin buzele fetiței bănățene din București zice în graiul „păsăricei mice“ din Ardeal, înaintea celor mai frumoși și mîndri dintre Ardeleni:

Munților, ce vă făliți...

Astăzi, mîine, cine știe ?

După masa cu ciorbă, friptură și vin — fără *menu*, vă rog, și fără beție, aproape fără zgomot — în sus spre Netedul, unul din dealurile din încunjurime, pe lângă bisericuța veche. Pe muche, lângă izvorul rece din care însetații beau cu păharele de sticlă, cu cele de metal, cu cele de hirtie, cu mîna și cu gura care prinde șivoiul, se deschide o poiană supt marele albastru nesfîrșit al cerurilor ocrotitoare. În fund, în dreapta, în stînga, — pădure veche. Toate cărările se pierd îndată la o cotitură răpede. Aici se face danț, horă de „dincoace“ și horă de „dincolo“, cuprinzîndu-se. Apoi se cîntă : după alte arii ce zboară în libertate. „Ardealul răsună“ iarăși. Freamătul pare că vine din pădurea toată, și glasul de solo, mîrgenindu-se de coasta munților hotarului, îi atinge cu puterea prezicerii, ca de o vargă ușoară de vrăjitor mare, cînd strigarea nădejdi se înalță acum de-a dreptul spre ceruri:

Astăzi, mîine, cine știe ?...

La plecare, în front de cîte patru, cu Săliştence frumoase ca zînele la braţul flăcăilor lor sau flăcăilor noştri, uimiţi, lăutarii se trezesc zicînd: „Deşteaptă-te Romîne“. Cine-l poate opri aici unde sîntem numai noi? Şi apoi cui i-ar putea face rău, căci nu e vorba decît de deşteptarea cea sigură, prin lumină, de unde vin pe rînd toate bunurile şi toate darurile lumii?

Din cuvîntarea pe care o ţine un funcţionar în numele celor ce pleacă, înaintea frumoasei case a protopopului Stroie, de unde vin păhăruţele de vin ale despărţirii, se desface acest frumos gînd poetic: „Dacă, printr'un cataclism, Romîניהa întregă ar pieri, ea s'ar renaşte de la sine în chip spontan eu din acest colţ de ţeran!“.

În şir lung, nesfîrşit, prin răcoarea serii, supt cele d'întăiu clipiri sfioase ale stelelor cerului nostru, pe drumul prăfos al secetei şi prin miriştile de aur, în vorbe încete şi glume uşoare, mergem spre gară. Aici trenul face călătorilor surprinderea unei întîzieri de două ceasuri. E cît trebuie pentru a juca, pentru a cînta şi a se împrieteni mai bine. Aici frumosul tînăr vînjos cu mustaţa bălaie şi poruncitorii ochi albaştri, care a fost atîţia ani medicul, cu şi fără arginţi, al Săliştei sale de naştere, şi e acum deputatul ei ales cu drag, ţine o cuvîntare limpede, senină şi hotărîtă. Înnălţînd puterea înfrăţitoare a cîntecului, afirmînd unitatea intangibilă a neamului, ridicînd în slavă puterea binefăcătoare a ţeranului, el aşteaptă cu încredere după „rămasul-bun“ de astăzi un „bine aţi venit“ de mîne.

Lungul tren pleacă în urale, ducînd pe ai noștri de aice, care poartă la inimă lira și tricolorul.

Ziua a șaptea.

Cetiri și conferinți fără însemnătate, la Sibiiu. Eu mă bucur în Săliște de ospitalitatea părintelui Stroeie și mă întorc în oraș numai cu trenul de la amiază. „Notaresul“ povestește în vagon, în *duo* cu un maior german, vînători de urs, vechi și nouă, -- și toate adevărate.

După amiază, în Rășinarii cari cuprind la un loc leagănul episcopiei românești neunite, — o casă de țeran —, mormîntul lui Andrei Șaguna, marele ei Mitropolit și cuibul de fericire liniștită a celui d'întăiu poet al Ardealului, Octavian Goga, la gloria tînără a căruia am venit în zalele mele de luptă.

*

Seara, repesintație românească în sala de teatru a orașului. Se dă „Necinstiții“, traducere din romanțierul italian Rovetta. Alegerea piesei e o greșală, ca și alegerea „Fintîinii Blandusiei“. Sînt mōravuri urite, prea rare, din fericire, aici. Un bărbat ce trăiește în luxul ce i-l dă vînzarea femeii lui către un bătrîn, care, după moartea întîmplătoare a bătrînului aceluia, vede sărăcia venind, care pierde izvorul bielșugului de până atunci, nu se poate curăți de pata care-l arde, se încurcă iarăși și fuge, lasînd sufletele ascultătorilor nemulțămite și neîmpăcate. Diletanții au jucat binișor, mai mult cu rolurile neștiute. Actorii din București, d. Zaharia Birsan și d-ra M. Voiculescu, au avut putere, mișcare, avînt, în actele al doilea și al treilea,

care au mișcat și au făcut să plingă pe atîția oameni simpli și „boieri“ din staluri, pe atîția țeranî în mijlocul lor. Dar de la început până la sfîrșit se vede bine că domnișoara se gîndia la frumoasa-i rochie albă, iar d. Birsan la figura interesantă, dar nu tocmai potrivită cu rolul ce-și făcuse. Aproape neconținut au răsunit vocalele prelungite și tremurate, accentul franțuzit, care se culeg în Conservatoriul nostru. Cine va fi crezut apoi cînd va spune actorilor bucureșteni că gesturile simple, ca în viață, sînt o condiție neapărată pentru a mișca pe ascultători? Cine-i va încredința că lumea vine pentru a vedea rolul prin ei, iar nu pe ei în roluri?

Ziua a șaptea și a opta.

Ziua de Sîmbătă a fost cea d'întăiu cu totul goală. Până atunci tot mai fusese conferinți clandestine sau cetiri la care nu voia să mai vie nimeni. Acum și acestea s'au încheiat.

Totuși oaspeții vin neconținut pentru expoziție, care rămîne deschisă până luni. De la noi, după dd. C. C. Arion, Vintilă Brătianu, și dr. Istrati, sosesc spre sfîrșit dd. I. Brătianu, cu o întregă legiune de tineri liberali, d. Em. Costinescu, a cărui bătrîneță puternică face o mare impresie, și apoi o grămadă de „directori“ de reviste, de „scriitori romîni“ și Dumnezeu știe mai de ce. Cei de la început au plecat mai toți.

*

Dumineca e aleasă pentru excursia cea mare, la Săliște, a „Asociației“. Un tren special duce peste două sute de oameni, cu mult mai mult de cum se

anunțase — dar Săliștenii au hrană, bunătate și iubire pentru oricît de mulți —, la ceasurile 3 după amiază. Cîțiva vizitatori merg însă cu trăsuri sau cu automobilul pe la Crîstian, pe la Săcel și Orlat. La 3-4, toată lumea e în piața Săliștei, și la vederea celor d'întăiu trăsuri se desface mîndra horă de oameni frumoși, care, la „pavilion“, face, în fiecare Duminică și serbătoare, podoaba cea mai aleasă a minunatului sat românesc. Peste podețul de pe „rîu“ e o mare îngrămădire de fete care parcă zboară din marile mînece albe din *fachioalele* albe, negre, ce filfite în urma lor, de flăcăi sprinteni în haine românești și de alții îmbrăcați „nemțește“. În curînd piața largă e o frămîntare de valuri pe care însă este cine să le stăpînească, un Neptun energetic, care-și strigă cu glas tare, pe românește, al său: *Quos ego*, — notariul Hențiu. Ca și acum cîteva zile, întăiu la școală, la cuvîntare și la cîntec, și apoi la Neted, în poiana danțurilor și la obîrșia izvorului rece. Ospățul — ospăț cinstit, cu plată — vine tocmai deseară, înaintea plecării de la 11, cu alt-tren special.

Micul cor săliștean și-a făcut și cu acest al doilea prilej toată datoria; iarăși a vorbit pâr. protopop Stroie, cel mai mare „popă“ al Săliștei de astăzi, și care e doctor în teologie de la Iena, ceia ce n'o arată însă decît acelor cari sînt în măsură să-l cunoască știința și trecutul de profesor la seminariul sibiian. Răspunde bătrînul director al „Albinei“, d. Cosma, fără să fie însă bine auzit, cu toată luarea-aminte respectoasă care urmărește toate cuvintele sale.

La Netedul s'a jucat „Romana“ și „Hațegana“ și s'a

jucat și cadrilul și valțul. Cei ce nu jucau, încunjurau locul danșurilor, stînd pe înălțimile de prin prejur cu iarba uscată și lunecoasă. Bucurie de o potrivă și pe unii și pe alții. Pare că o frăție bună cuprindea pe toți. Seara, întorsul pe cară, cu copiii în frunte, pe cînd „Deșteaptă-te Romîne“ cel bun și fără primejdie sună în urechile celor cîțiva funcționari de Stat și jandarmilor. Se aprind focurile de artificii, se strigă, se aclamă de acei călăuzi în veșminte albe, cu entuziasmul ca raza soarelui abia răsărit, cari sînt copilașii Săliștei.

La cina întinsă pentru cele două, trei sute de oaspeți, părintele asesor Ivan, un bunic cu ochii de tînăr, limpezii și pătrunzătorii, începe toasturile pomenind pe aceia dintre cei de față cari au venit de departe la serbările culturii și la înfrățirea sufletelor. Cine n'ar fi aplecat să ia asupra sa cuvintele delicate despre „oamenii condeifului“ și „bărbații politici“? Deci vorbește întâi d. dr. Neagoe, Ardelean așezat în București, apoi un domn prefect și poetul Proca; acel care a cîntat sfîrșitul neamului într'o doină, amintește ver-surile sale de odinioară și, recunoscînd o greșală care a fost a întregii sale generații, neîndestulător informată și aplecată spre ușoarele osîndiri romantice ce pot îndreptăți toate desertările puterilor și talentelor, recunoaște înduioșat puterea neînfrîntă a neamului nostru. Aclamații puternice salută închinarea făcută de un ultim vorbitor către poporul de la țară, care a îndreptat prin munca sa neînteruptă și plină de jertfă urmările înstrăinării statornice a boierimii și a cărturarilor și care nicăieri nu e mai mult în stăpî-

nirea însușirilor sale mîntuitoare decît aici, în Săliște.

A fost o dovadă de bun simț, că asupra acestei dovezi de recunoștință pentru hrănitorul, sprijinitorul și apărătorul nostru al tuturor, care a făcut tot trecutul și în minile căruia stă viitorul întreg, s'au încheiat cuvîntările.

Uitam pe d. Holban de la „Revista Idealistă“ cu toastul său pentru „toți scriitorii“, ținut după plecarea mea. Scriitorii răi îi vor fi recunoscători.

Ziua a noua.

O apariție nouă în expoziție: P. S. S. Ignatie Pap, episcop de Arad. O figură de călugăr cărunt cu liniile tari, pe un trup înalt, slab, cu mișcările stîngace. Sfirșește iute cercetarea colecțiilor și merge să facă, în încăperile băncii *Albina*, sfințirea școlii de menagiū, adecă — cu voia d-lui Vulcan, regisorul literaturii romîne în părțile Crișului, — de *gospodărie*, pe care o deschide Reuniunea femeilor romîne de aici, după ce douăzeci de ani a tot strîns bani cu talgerul.

Slujba se face înaintea cîtorva doamne și domni din Sibiiū. Mi se pare că obișnuita calotă roșie și un omofor abia cusut cu fir aruncat ușor în jurul gîtului nu se potrivesc prea mult cu o sfeștanie-făcută de un episcop, în țara unde pentru noi cîrja lui trebuie să fie ca un toiag de Domnie. Răspunsurile le dă cine se întîmplă și chiar un băiețaș fără guler. Totuși e de față și Mitropolitul Meșianu, pe care lumea nu-l încunjură așa cum s'ar cuveni, așa cum voia și știa să fie încunjurat un Șaguna.

Gîndul acestei școli și osteneala pentru dînsa sînt mai ales ale d-nei Maria Cosma. Nepoată a Mitropolitului Miron Romanul, înaintașul celui de astăzi, soție a unui om așa de puternic și de cuminte cum e directorul „Albinei“, d-na Cosma ține să-și facă pretutindenți influența simțită, și fără îndoială că această femeie pricepută e un factor de căpetenie în viața Sibiiului; în expoziția de acum, d-sale mai cu seamă i se datorește partea etnografică, a lucrului de mînă. Deci e firesc ca d-na Cosma să vorbească după slujba episcopală pentru a lămuri asupra rostului școlii celei nouă. Aș înțelege-o, nu atît ca un așezămînt deosebit de școala superioară care aduce așa de mari foloase tuturor familiilor românești ne-nite, ci în legătură cu dînsa, ca o desăvîrșire pentru viața cea adevărată a învățămîntului teoretic, așa de bogat, care se primește în acea școală. Poate că la această părere vor ajunge și conducătorii școlii după ce, timp de cîtiva ani, se vor face încercările.

Mitropolitul răspunde. Are vorba destul de ușoară, se învîrte lesne într'un cerc de idei bisericești cunoscută și știe să amintească unde trebuie, vîrsta sa înaintată. E de sigur prea târziu acum ca să se audă o cuvîntare caldă și plină de înălțare pe care ar putea-o da atîția dintre aceia, în ranguri mai mici, cari sînt de față. Străbatem cele cîteva odăițe joase, cam fără lumină, în care e așezată cu multă pricepere și cu o îngrijire fără greș școala gospodinelor, lîngă odaia cu masa lungă unde primesc hrană în dar, cu cheltuiala „Albinei“, studenții romîni săraci din toate școlile Sibiiului.

Cu toată ploaia care cade, cei doi arhieri și vicariul sibiian Ilarion Pușcariu, un scriitor din generația veche, pleacă pe jos la reședința metropolitană. Îi văd trecînd încetinel cu umbrële de-asupra pălăriilor largi, neîncunjuțați de nimeni, abia schimbînd între ei cîte o vorbă de toate zilele, și-mi pare rău pentru această Biserică, în care ar trebui să vedem și astăzi cea mai adevărată și mai înaltă a noastră mîndrie. Generația nouă, în fruntea căreia stă aici asesorul Miron Cristea, om cult, modern și impunător prin nobleța chipului său, are mult de lucru pentru a învia cele ce muriseră.

Sara, bal mare în salonul „Casei de petreceri“ a orașului. Multe fete frumoase, multe toalete strălucitoare, multă bucurie în tinerețe. Dacă ar fi de sine stătător, acest bal ar mulțami și pe cel mai pretențios Bucureștean, Parisian, ca să nu zic Budapestan. Dar el vine la sfîrșitul marilor serbări ale Asociației, care se ține cu banul tuturor, și în bună parte cu banul sărăcimii. Și alătura de acești profesori, funcționarii de bancă, militari, studenți, de aceste fiice ale familiilor care au astăzi puterea și banul, aș vrea să văd acea mare mulțime curată, cuviincioasă, foarte frumoasă și foarte *nobilă* în chip, în port și mișcări, care a dat strălucire și măreție zilelor de la Săliște și ni-a adus aminte pe ce temeiuri sănătos se sprijină viața noastră, a celor pe cari i-a ridicat sus munca, priceperea, moștenirea și norocul. „Boierime“ avem, slavă Domnului, destulă în România, de la copacul falnic care-și trage rădăcina din cel mai vechiu trecut

al țerii, până la buruiana crescută sus prin norocul pământului bun în care i s'a prins sămînța. O avem destulă, și am scăpa bucuros de o bună parte dintr'nsa. S'o mai născocim și aici, unde același curent de viață frățească trebuie să străbată toate stratele unei societăți naționale pîndite și prigonite?

*

Sfîrșind, țin să însemn purtarea ușuratecă și fără conștiință a presei românești de aici și de dincolo. La noi, serbările de la Sibiiu au mers, în coada informațiilor, alături cu știrile despre accidente și călătoriile domnilor miniștri, pe cînd locul de cinste era păstrat pentru spurcarea zilnică a adversarului politic său pentru lămurirea împrejurărilor din țerile galbene și negre, după care ni arde inima. Dincoace, „Tribuna“, „Libertatea“, „Drapelul“, „Gazeta de Duminecă“, „Foaia poporului“, „Telegraful Român“ — cîte nume pentru nimica goală! —, chiar și „Unirea“¹, abia au binevoit să publice cîteva rînduri seci și șterse, programe împetrițate cu nume, orî s'au grăbit să facă curte unuia și altuia tipărindu-i prosa oficială a cuvîntării. Iar, încolo, accidentele din toată lumea, fleacurile, nimicurile și prostiile din cele cinci continente și veșnica bătăbănire cu chestia acelora cari la Pesta se ceartă cu Suveranul pentru că nu-i lasă și nu-i ajută să facă revoluție împotriva sa. Unul a zis așa, altul a scris așa, un al treilea are de gînd să facă cutare lucru. Și ce ni pasă nouă! Nouă ni pasă ceia ce s'a făcut

¹ „Gazeta“ din Brașov și-a dat oarecare silință și a deschis serbărilor din Sibiiu pagina întâiu.

aici, pe ogorașul sămănăturii noastre culturale, unde ni crește roada care satură. De aceasta trebuia să vorbiți, luminătorii ai neamului, chemați și nechemăți, precum despre adunarea lor de cultură vorbesc zi de zi, cald, mîndru, pios, Sașii, ale căror serbări se desfășură acum! Căci gazetăria nu e un izvor de cîștig, nici un cal de paradă pe care să te vadă lumea, nici o platformă pentru a atinge situații politice,— ci, aici mai ales, o datorie, o jertfă. Cine nu e în stare a o face, să se dea în lături, și cine poate, să iasă înaintea și să-și ia cu vitejie și hotărîre locul ce i se cuvine. Căci fără o premenire în ziaristică vom rămînea o gloată care n'are de unde primi sfaturi și n'are cum se înțelege.

* * *

Anul acesta a dat învățături pe care adunarea din anul viitor trebuie să le urmeze. Dar, așa cum a fost, serbările neobișnuite din 1905 aș lăsat amintiri de o frumusețe trainică ce se vor adăugi la vistieria sufletească a neamului.

28 August 1905.

XII.

VERSURÎ ALE D-REÎ ELENA VĂCĂRESCU.

D-șoara Elena Văcărescu ni trimete un neașteptat volum românesc, împodobit cu o frumoasă copertă colorată: „Pe urma dragostei, idilă țerănească“. E o scurtă piesă de teatru în prosă, cu amestec de versuri.

Cartea se va deschide cu bucurie și se va închide cu tristeță de toți acei ce prețuiesc talentul acestei scriitoare, pe care deosebite împrejurări au dăruit-o literaturii franceze. O mișcare de uimire neplăcută va cuprinde pe orîșicine cînd va descoperi că jumătate din carte e cuprinsă de un studiu lăudător iscălit: A. P. Vojen. Vă aduceți aminte: poetul recomandat pentru talentul său de Shakespeare al „Archivei“, conferențiarul care a străbătut Ardealul lăsînd amintiri neșterse, dar nu și dorința de a-l mai auzi. Drama însăși trebuia scrisă numai după o cunoaștere deplină a traiului țerănesc adevărat, căci niciodată nu se poate face o operă de frumuseță decît dintr'un fond de adevăr desăvîrșit reproducu cu o sinceritate deplină. Noi sîntem, e a-

devărat, un popor mic, dar *un popor*, și tainele sufletului nostru nu se desfac decît înaintea celui care ne iubește cu adevărat, ne urmărește cu cea mai sfîntă luare aminte și prinde a vorbi despre noi atunci cînd se simte una în suflet cu noi. D-ra Văcărescu, căreia-i recunoaștem bunătatea ce a avut de a se întoarce la limba noastră, putea începe cu acele poezii de viață personală, de pasiune proprie pentru care e pregătită prin tot ce a scris până astăzi și spre care vădit e aplecată. Celelalte, ca o asemenea dramă, ar fi venit la timpul lor, și atunci ar fi rămas.

14 August 1905.

XIII.

BISERICI MARAMURĂȘENE.

În „Albina“, d. G. Coșbuc dă, cu ilustrații, știri asupra câtorva biserici din părțile maramurășene; în turnul de lemn înalt, încunjurat de mai multe alte turnulețe de podoabă, d-sa vede o înfrîurire scandinavă. Articolul e, de sigur, interesant. Astfel de biserici însă aș lămurirea obîrșiei lor mult mai aproape. Felul de clădire al corpului lor amintește bisericile muntene cu pridvor, care nu sînt mai vechi decît veacul al XVII-lea. Numai de atunci s'ar fi putut păstra, chiar și hodorogite cum sînt, astfel de înjghebări de lemn: biserica de stejar de la Șcheia în județul Vaslui e din anul 1650 și mai are totuși zile multe. Romînii n'aș luat bisericile maramurășene de la înaintașii lor, cari le-ar fi avut de zid, ci le-aș făcut înșii din singurul material ce aveaș. Acesta fiind îmbielșugat și neputîndu-se adăugi alte podoabe, s'a strîns toată măreția și frumuseța la turnuri. Întîmplarea le-a făcut să samene cu acelea din Suedia, unde iarăș ziditorii aș fost siliți să împodobească numai din lemn.

14 August 1905.

XIV.

BIBLIOTECI CIRCULANTE.

Dăunăzi am vorbit cu o doamnă care se întorsese de la neapăratele băi, tot așa de sănătoasă cum plecase, adevărat de o sănătate desăvârșită. Era încântată (afară de local, firește, de hrană, ș. a. m. d.; vezi plîngerile întregii boierimii mari, din care se compun exclusiv tîrgoveții romîni). „Petrecuse foarte bine“ (asta se spune totdeauna celor ce n'au plecat din București, — știți, ca mîngiere).

E așa de rar să „petreci foarte bine“, încît nu m'am putut opri s'o întreb cum a fost petrecerea aceea. Am aflat că se făcuse o societate de zece, numai zece persoane, și, mai departe, că lista trebuia să se înceapă cu o doamnă despărțită, căreia într'o a doua căsătorie i-a înnebuuit bărbatul și care caută — va!, în zădar! — pe un al treilea pe care, după împrejurări și însușiri, să-l nebunească sau să-l lase. Mai fuseseră excursii, orbește, prin locuri cu totul necunoscute, de la care se întorceau înapoi fără să fi văzut, înțeles, simțit și cîștigat a mia parte din ce s'ar fi convenit. La mă-

năstirea de lingă otelul băilor chiar nu fusese: „nu știu cum s'a făcut“. La cutare alta, cu un mare trecut romantic, cercetase numai o peșteră, „prin care mergi mult timp pe brînci“, etc. O a treia e unul din locurile sfinte ale Romînilor, pentru un anume mormînt; fusese, ce e dreptul, în biserică, dar nu văzuse nimic vrednic de luare aminte.

Ciți fuseseră prin acele locuri, în „mica societate“ cu văduve de bărbați nebuni, sau în societatea cea mare, nu cetise nimic despre această țară a Romînilor.

— Și era cald! Trei-patru ceasuri n'aveai ce face; trebuia să stai întins.

— Nu cetiați?

Răspuns elocvent, cu ochii mari-mari.

Săptămîni, luni de zile, stau astfel Bucureștenii, Ieșeni, alți oameni cu carte și cu situații din orașele României pe la locuri de băi, pe la mănăstiri vestite: pun lumea la cale în „mică societate“, de multe ori cu niște rosturi mari, fac călătorii cu carul sau călări prin unghiuri de natură sau de trecut de care n'au niciun habar, înainte ca și pe urmă, și „stau întinși“. Din cînd în cînd umblă gazetele vechi, care miroase a intrigă, a prostie, a neștiință și a lene. O carte nu se vede în mîna celor mai mulți; cele cîteva, și mai bune și mai rele, pe care le ține negustorul de „jurnale“ și de cărți poștale ilustrate se pătează de ploaie și se îngălbenesc de soare. Doar cîte un roman francezesc cu scoarța galbenă se tirăște terfelit și parfumat cu toate parfumurile printre multe unsoare, ape și pudre.

Niciunul din aceste adăposturi de vară n'are—ce s'ar

mai mira alte neamuri, din cele grosolane și plicticoase, firește! —, n'are o bibliotecă de împrumut, cu literatură bună la îndemîna orîcuî, într'un timp cînd toți aū cel mai mult timp ca să cetească și cînd, în mijlocul singurătății frumoase și măreței taine a întinderilor mari, a înălțimilor curate, sufletul se poate deschide mai bine pentru a primi chipurile ideale și cîntările de armonie.

La întoarcere, firește, sînt afacerile pentru bărbați, iar pentru femei iadul de tărăboiū zadarnic, de colindat cu visita, ha!-ha!, ziulică după ziulică, și sufletul se hrănește singur, cu visurî rele, nemulțămiri nedrepte, cu despreț și neînțelegere pentru viață.

Astăzi, cînd se cetește așa de puțin, și mai-numai cărțuliî de iatac, care se ascund supt perină, scursorî ale librăriilor parisiene, pe care unei femei cinstite ar trebui să-i fie rușine să le ceară de la librărie, — niciun librar nu mai ține, după cît știū, biblioteca de împrumut, care nu lipsește în cel mai păcătos colț de viață germană, englesă sau francesă.

Înnainte, era ceva mai bine.

Întăiași dată m'am cufundat cu patimă, cu o bucurie sălbatecă, cu o nestinsă lăcomie în raiul cărților, mulțămită unei bibliotecî circulante. Liceul din Iași își depăna lecțiile lui mai mult zădarnice, prost făcute, fără drag învățate, lipsite de orîce legătură cu inima noastră, cu vrîsta noastră, cu chemarea ce aveam în viață; desgustătoare buchereală din fiecare zi, pe care se căzniaū școlariî greoi, pe cînd ceilalți rătăciaū cu gîndul în lumea asta mare și ne-

cunoscută. Librarul Emanuil Haimann ținea pe Strada Mare o prăvălie francesă și, de oare ce se vindea puțin, deschisese și un „cabinet de lectură“. Dădea acasă cărți tăiate, și clienților de încredere chiar și netăiate, dacă se îndatoriau a ceti curat printre foile prinse. De atunci sufletul meu a fost acolo. Trecui la Universitate — venerabilă școală cu profesori mai mult fără personalitate pentru studenții cari n'aveau de ce să-și formeze una; urmam cursurile, dădeam examenele, dar sufletește tot la cărțile lui Emanuil Haimann învățam. Am strâns atunci un folos nemărgenit, care-mi va ținea toată viața.

Am trăit vre-un an tot nespecializat, până mă specialisaiu pentru ca pe urmă să fac ce se cuvine, dînd specialității ceia ce este al specialității, iar lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu. Dacă m'ar întreba cineva ce am făcut în acel an, aș spune: înainte de toate, am cetit la București cabinetul de lectură al lui *Ignat* Haimann.

Și întâiași dată m'am gîndit că aș putea scrie și eu cînd m'aŭ întrebat la cabinetul de lectură din Iași: fiindcă-mi place așa de mult a ceti, n'aș vrea să și scriu?

Peste cîtiva ani nu mai era vorba de asemenea obiceiuri romantice. Se apropia o vristă de fier, fără curiozitate sufletească, fără sentimentalitate, fără aplecare spre asemenea mijloace de a pierde vremea.

Și totuși ce bine ar face asemenea bibliotecă pentru aceia, încă foarte mulți, poate, cari ar dori să cetească fără a putea să cumpere!

Sînt prea mulți librari astăzi; nu s'ar putea spe-

cialisa unul în așa ceva? Anticvariî vînd, se zice, din ce în ce mai rău. N'ar putea vre unul din ei, mai harnic și îndrăzneț, să puie în mișcare astfel multele cărți, pline de frumuseță și de învățămînt, care dorm uitate prin rafturi?

Iar în acele orașe de provincie unde abia sînt librării pentru cărți de școală și nu se află niciun anticvar, nu și-ar îndeplini *astfel* mai bine misiunea lor acele biblioteci de liceu, alcătuite din cărțile felurite ale daniilor, care zac închise sau se pradă fără rușine de profesori? La Primăria din Bacău, de ex., se află o bibliotecă întreagă, nerăsfoită de cînd s'a făcut donația. Și cu cît e mai frumos cînd vezi la gimnaziul Sașilor din Brașov cum o lume întreagă de tineri și bătrîni, de femei, de fete se îngrămădește în zilele de împrumut pentru a primi pe o săptămînă hrana sufletului!

Oamenii de bine, sfătuiți-vă și lucrați, în loc să vă dușmăniți zilnic și să căutați a vă strica viața!

4 Septembrie 1905.

XV.

CARTI DE ȘCOALĂ.

Niciodată n'aū stat la un loc într'o expoziție mai multe cărți de școală românești decît acuma, la Sibiiū. Le-am răsfoit mai pe toate; am recunoscut de acelea pe care mi-am obosit și eū copilăria muncită de lecții și de note; le-am luat în mînă cum ieī șerpele care nu mai mușcă saū netezești blana ursului care nu te mai poate dumica; am dat însă și peste atîtea altele care se cufundă în timpuri cu mult mai depărtate decît acelea în care am învățat mult ca să știū puțin. La capătul lungului șir stăteaū cārticelele Ardealului din generația cea mare a veacului al XVIII-lea și mai ales lucrările lui Șincai pentru școlarii satelor românești: abecedar, catehism, gramatică, aritmetică.

Era foarte interesant să urmărești desvoltarea literaturii noastre didactice. Interesant din chiar punctul de vedere al școlii de dincolo și al școlii de dincoace, dar, pe alătura, interesant și din punctul de vedere al literaturii românești. Anumite epoce se desfăceaū pentru cărțile de școală din străbaterea căr-

țuliilor și cărțicelelor, de la tipărițiile cirilice zdrențuite și pîngărite de vreme până la lucrările „aprobate“ „revăzute“, „adăugite“, legate în cîte unsprezece ediții la un loc pentru ca să arăte mai bine biruința unui luptător de cărți pentru copii asupra celorlalți.

Cărțile din veacul al XVIII-lea se întîmpină numai în Ardeal și cîte una în Bucovina. Iosif al II-lea a deschis în Statele austriace școli pentru toți copiii supușilor săi, și li trebuia, chiar în cele mai joase din ele, cărți sistematice, raționaliste, potrivite cu spiritul cel nou. Deocamdată lipsesc însă termenii, lipsește orice pregătire și orice tradiție. Lipsesc modelele, cu totul. Nu oricine se poate încerca. De aceia a trebuit pentru deschiderea capitolului cărților de școală în literatură românească un Șinca!

Noi aveam dincoace cărți de școală grecești pentru școlile înalte din Iași și București, a căror lumină, aprinsă cu jertfa noastră, se vedea până departe în tot Răsăritul. Acele cărți sînt scrise de oameni învățați și pricepuți, și ele se pot lauda până astăzi, cu tot formalismul lor, care era și formalismul întregului învățămînt european din epoca aceia.

Cînd însă veni și în Principate vremea școlii românești prin sosirea aceluși Gheorghe Lazăr, care era să fie episcop și care se mulțami a fi unicul învățător al unei școli tolerate, nu se putea face o prelucrare pe limba noastră a manualelor „elinești“. Ele erau menite pentru o treaptă mult mai înaltă a studiilor. Lazăr nu voi să iea de-a dreptul, fără muncă, tiparul cărților din Ardeal și Bucovina. Mai mulți ani de zile, el se căzni pentru alcătuirea unor cărți de școală, ele-

mentare și neapărate, care erau să se publice, dar din vina împrejurărilor au rămas netipărite până astăzi.

Cel mai bun dintre învățăcei Ardeleanului, Ioan Rădulescu, ce s'a numit Eliad, dădu în sfârșit o gramatică nouă și bună, aplecată spre înțelesul tuturor, scrisă frumos și limpede, — o adevărată binefacere, nu numai pentru școlari, ci un însemnat și frumos dar făcut culturii naționale. Pe o vreme când focul exagerărilor latiniste se potolise o clipă, cărticica a fost primită în toate părțile României cu o deosebită bucurie și recunoștință. Încă odată cartea de școală era *cartea cea mare* a unui timp.

Între scriitorii pentru învățătura celor mici, trebuie să se pomenească apoi în acest timp un om ale cărui merite pentru scrisul românesc așteaptă încă să fie puse în lumină¹: agerul și glumețul dascăl craiovean Pleșoianu, acela dintre Olteni care a scris mai bine românește. Dincolo de hotar, după câteva încercări bănățene, nu prea izbutite și fără niciun spirit, ca unele ce porniau de-a dreptul din înrîurirea sîrbească, nu mai ieșiau la iveală tipărituri pentru școală vrednice de a fi pomenite.

Totuși în toate părțile locuite de neamul nostru erau multe școli, și școli înalte. Dar învățătura se făcea după manualele *dictate* de profesori și copiate mai bine sau mai rău de școlari, cari pierdeau astfel și o bună parte din zilele menite pentru studiu.

*

¹ D. N. Bănescu i-a consacrat câteva studii, — cel din urmă în „Analele Academiei“ din acest an. — Notă din 1915.

Un mare avînt pentru tipărirea cărților de școală se porni în principatul muntean după Regulamentul Organic și mai ales după anul 1848 și venirea în Domnie a lui Vodă Știrbei. Prin contracte strînse și răsplătiri însemnate, Eforia bucureșteană a școlilor se îngriji ca manualele de nevoie în toate ramurile și pentru toate treptele să se dea la tipar. Unii nu se ținură de cuvînt, dar aceia fură puțini, în acele timpuri mai cinstite de cum le credem; alții dădură prelucrări slabe, făcute din ușor; se găsiră însă de aceia cari alcătuiră cu muncă și iubire opere trainice: să ne gîndim numai la dicționarul frances-romîn al lui Poenaru, Florian și Hill, la dicționarul greco-romîn al lui Ioanid și la frumosul dicționarul latin-romîn pe care începuse a-l tipări la Sibiiu, cu o îngrijire minunată, un om ca Nicolae Bălășescu.

Deocamdată în Moldova astfel de tipărituri fură mai rare. Dar, cînd învățămîntul de acolo ajunse în mîinile lui Laurian, reprezentantul unui curent cultural, școala din cellalt principat căpătă un șir de lucrări complementare, în fruntea cărora stătea *Istoria Romînilor* a lui Laurian însuși, iarăși o carte de școală care a fost un eveniment literar.

În Ardeal, Blajul mai ales, cu școlile lui unite, contribui tot atunci la literatura didactică cu niște cărți prea curînd uitate și de mult neatînse.

*

Prin Laurian însă dincoace, prin școala cipariană dincolo, aceste bune cărți de școală fură cuprinse în vîrtejul rătăcirilor de ortografie și chiar de limbă care le făceau grele de înțeles. Îndreptarea spre limba poporului și a trecutului, pe care o dădu, prin anii '60,

Junimea din Iași, fu și aici cu adevărat binefăcătoare. Scrisă în cuvinte și forme lesnicioase, cartea de școală se apropie întru cîtva de mintea copilului și ajunse pentru el o hrană, în loc să fie mai departe o povară. Clericului Zaharia Boiu, autor de multe cărți didactice, îi revine în Ardeal meritul de a fi recunoscut și urmat curentul cel nou.

Dar în curînd, și dincoace și dincolo, cartea de școală decăzu. Se iviră prelucrători fără chemare și fără știință, cari năpădiră iute toate școlile cu monstruosități caraghioase. Pentru cele de dincoace, frații Nădejde, din Iași, fură pedepsitorii și distrugătorii, prin nemiloasa critică a „Contemporanului“.

Criticii dădură la rîndul lor, prin 1880, o nouă serie de cărți. Ele erau bine informate și cinstite. Ar mai fi rămas ca ele să fie *frumoase* și ca ele să pregătească, pornind din fiecare specialitate, un suflet moral, omenos, idealist, armonios, deplin și îndrăzneț copilului.

Aceasta nu s'a făcut însă, și am avut prin astfel de școli o generație obosită, înăcrită, străină de orice bunăvoință, în toată Romînia.

Aceasta nu se mai poate răbda însă. Un popor în plină și puternică înaintare simte nevoie de alți cărturari decît rebegiții, fricoșii și obraznicii de astăzi. Școala poate da această *inteligentă*, această clasă conducătoare.

Scriitorii puternici și mari, învățații originali și a-dînci, faceți această faptă mare: cu jertfa unei părți din timpul vostru, dați cartea cea adevărată copiilor cari vor fi frunțașii neamului românesc de mîine!

11 Septembrie 1905.

XVI.

NUVELELE D-LUI AGÎRBICEANU.

Volumul de nuvele pe care-l dă d. Ioan Agîrbiceanu supt titlul „De la țară“ și care e cea d'întăiū editură a noii tipografii a *Luceafărului* din Pesta, nu deschide numai speranțe cu privire la talentul aceluî care l-a scris, ci afirmă în chip netăgăduit acest talent. D. Agîrbiceanu e, fără îndoială, un tînăr care-și aduce aminte din ce a cetit: cutare deslușire tainică saū cutare chip falnic de haiduc cu sufletul înnegurat de nedreptățile vieții, dar nu stricat de ele, vine de la Sadoveanu; Sandu-Aldea i-a împrumutat precisia unor amănunte de natură, și de la Ciocîrlan are cel mai nou povestitor român desfășurarea fără o anumită țintă dramatică a unor capitole de viață caracteristică. Astfel de înrîuriri se înțeleg la un tînăr, și e de lăudat cînd el nu pornește de la o singură personalitate mai deplin lămurită și hotărîtă decît a lui. Ceia ce trebuie să se recunoască însă e frumuseța graiului, foarte concentrat și de multe ori energic, chipul firesc în care înfățișează vorbirea țeranilor și poesia de care e străbătută natura acestui nuvelist. În deo-

sebi pădurea e bine înțeleasă, iubită cu putere și înfățișată impunător și tainic.

Se poate zice că niciunul din tipurile d-lui Agîrbiceanu nu e neinteresant pentru cetitorul obișnuit și nefolositor pentru acela care se mai bucură pe alături și de știrile noi despre marea și felurita romînime pe care le aduce acest volum. Ici vezi pe bietul sătean pe care-l doboară la pămînt loviturile slujbașului străin fără răspundere, dincolo ciobanul bogat în povești care farmecă pe copiii satului, mai departe pîndarul îndrăzneț și viclean care păzește așa de bine, holdele încît mîna la amendă și vitele care n'au păscut în ogorul străin decît fiindcă tot el le-a adus acolo; apoi răsare fața de întunec a pădurarului romîn care-și ucide domnul fiindcă a îndrăznit să vadă în fata lui o simplă jucărie de iubire, și mai e baciul bătrîn cu băbușca lui bătrînă, popa sărac din satul cu multe nevoi, alt popă în luptă cu învățătorul pentru vorbe de femei și pe care-l aduce la împăcare nevoia de școală, nevoia de școală nouă a satului; vezi odrasla de vînător care-și pune în primejdie viața de copil numai să vadă cum se ucide mistrețul, vezi Romînul înstărit care nu mai e omul neamului său, ci omul banului, și doftorul țerănesc, fără arginți, al poporului, și plutașii maramurășeni momiți și omoriți de rachiul Jidanului, și hoțul cu mîna cruntă și inima nepîngărită, atîtea figuri care lipsiau în galeria noastră națională.

Păcatul cel mai mare al d-lui Agîrbiceanu e stîngăcia. Cele mai multe povestiri n'au în ele chiag și nu-și află singure granițele, ci orî n'ajung, orî întrec. În

acest punct trebuie să fie mai aspră critica de sine însuși a acestui tînăr. Una singură dintre nuvelele de astăzi ale lui n'are acest păcat: *Plutașii*, și povestea înduioșată a oamenilor muntelui prădat de „industria mare“ a Evreilor, cari duc pe plutele lor, muncind din greu, această pradă, și sînt storși la rîndul lor, prin otrava rachiului, de aceiași prădalnici, cariucid astfel frumuseța în oameni ca și în locuri, e de sigur cea mai bine cumpănită și mai întregă din această carte ardeleană „De la Țară“, pe care o salutăm călduros, cu urări pentru scriitorul ei.

11 Septembrie 1905.

XVII.

DESPRE ÎNNALTUL CLER AL ROMÂNIEI DE ASTĂZI

— CU PRILEJUL UNEI CĂRȚI NOUĂ —

Cetirea cărții pe care de curînd d. Nicolae Dobrescu a consacrat-o istoriei Bisericii din Romănia în a doua jumătate a veacului al XIX-lea trezește oarecare aprecieri, căroră li fac loc aice, pentru a se putea stabili răspunderi și scoate, de către cine s'ar întîmpla să aibă bunăvoință, îndreptări pentru viitor.

În altă parte am făcut, împreună cu istoria literară, întru cîtva și cea bisericească a Romînilor din toate părțile până la anul de prefacere 1821. Îndată după acest termin, Mitropolia din București a căpătat în fruntea sa pe Grigorie, pe cînd de mult timp încă Scaunul arhieresc al Moldovei cuprindea pe Veniamin Costachi.

Pe atuncî Moldova era despărțită de Țara-Românească și la Focșani trecea încă o graniță prin trupul neamului nostru. Dar Biserica de dincoace de munți nu cunoștea, în ceia ce privește sufletul, această graniță. Veniamin Moldoveanul, fiul de boier, și Grigorie Munteanul, coborîtorul unui neam umil, erau de o po-

trivă ucenicii școlii celei bune de călugărie curată, de iubire pentru învățătură, pe care Paisie o întemeiase la Neamț. Acest Paisie era un străin, un Rus, care simția numai pentru ortodoxia lui, pe care de la un timp o îmbrăca și în graiul, în scris românesc. Pe acele vremuri bătea însă în largul pământului românesc un vânt de înnoire care trezia avânturi patriotice și în alte inimi decât ale tinerilor. Crezul lui Petru Maior Ardeleanul se vestise pretutindeni ca o evanghelie. Veniamin, un scriitor neobosit, se trezi într-o bună dimineată cu acest crez pe buze, și el muri cu dînsul. Grigorie, un scriitor și el, de și mai puțin harnic, suferi pribegia, pentru că întîmpinase cîrmuirea cuceritoare a Rușilor prin credința sa neclintită într'un viitor deosebit al nostru. Amîndoi au lăsat după trecerea lor din viață amintirea unor sfinți ai chemării lor și ai neamului nostru. În zilele lor, Biserica-și păstra încă locul cel d'întăiu între factorii cari lucrează pentru înaintarea culturii românești.

Și unul și altul au făcut școală, aceeași școală de sfințenie și de înțelegere pentru lucrul literar și pentru scopurile înalte la care el poate servi. Învățăcei și ascultători de-ai lor, tineri ce crescuseră în cunoștința virtuților lor ascunse în mare parte lumii, au ajuns și ei episcopi. Nicî unul dintre dînșii n'a fost o energie, un caracter, o fire deosebită de scriitor, dar ei au mărturisit în toate faptele lor învățătura pe care o primiseră. Sfîntul episcop Chesarie al Buzăului a făcut din tipografia sa cea d'întăiu tipografie religioasă a Terii-Românești, a fost un aspru păzitor al rînduiei și al cuviinței în eparhia lui și un desăvîrșit des-

prețuitor al bogățiilor ce se pot culege pe pământ. Meletie, fratele scriitorului Nicolae Istrati, a avut însușiri care au fost ale sale, și păcate politice — față de Unirea Principatelor —, care au fost ale fratelui său.

Pe atunci ar fi trebuit însă oamenii neobișnuiți ca să poată păstra, într'o epocă nouă, din ce în ce mai răspicat modernă, rostul călăuzitor al Bisericii. Acești oameni nu s'au găsit când era nevoie de dinșii. Apoi în curînd averile bisericesti trecură în sama Statului, și episcopilor li cam lipsiră mijloacele pentru a îndemna și grăbi înaintarea culturii. Cause personale se uniau deci cu altele care se puteau schimba mai greu, pentru a înjosi Biserica în viața cea nouă a Romînilor de dincoace de munți.

Căpeteniile clerului fură luate de la un timp dintre aceia cari făcuseră o învățatură sistematică. Regimul Regulamentului Organic adusesese prin anul 1830 întemeierea unor seminarii nouă, cu alte programe și alt spirit decît binefăcătoarea școală de preoție a lui Veniamin. Mulțămită lor începură a se ivi clerici cari-și aduceau aminte înaintea de toate că erau clerici, că făceau parte din marea Ortodoxie, că trebuiau să lupte cu un Stat doritor de încălcare, că aveau de cercetat întinsele domenii ale teologiei pure. Aceia dintre dinșii cari treceau în Rusia pentru desăvîrșirea studiilor erau și mai fixați în această privință. Cel mai bun cleric de pe la 1850, frații Scriban din Moldova, își cheltuiră de la un timp toate silințele în luptă pentru Vlădicia canonică împotriva nesocotințelor laice ale Guvernului lui Cuza. Pe acel timp episcopii, aleși te miri cum, după influențe politice și bănești, supt

controlul de aproape al Statului și chiar după intri-
gile consulilor străini — un Nifon la București, un So-
fronie în Iași — nu mai înfățișau nimic decât apucă-
turile și slăbiciunile lor. Cel din urmă episcop vrednic
de laudă fusese Dionisie Romano, de la Buzău, un
Ardelean din Săcele, spirit larg și iubitor de lumină.

România se întemeiase, și ea fu îndată prada lup-
telor politice. Din ce în ce mai mult partidele pentru
putere puseră mîna pe întreaga viață a unei socie-
tăți care simțea însă alte nevoi. Și Biserica avu aceeași
soartă. Și ea fu supusă îndată unui regim corupător,
care o înjosi răpede și o aduse în jumătate de veac
acolo unde se află astăzi.

Odată Vlădicii începuseră ca ucenicii în călugărie
ai unor vestiți învățători. Apoi ei porniseră ca monahi
noi, cu pregătire de seminariu. De acum înainte, cu
creșterea nevoilor vieții și, nu mai puțin, cu nimici-
rea desăvîrșită a mănăstirilor, lipsite de veniturile și
de neatîrnarea lor, viitorul episcop își începea cariera,
după ieșirea din seminariu, ca preot. Dacă știa și ceva
carte, era pe lîngă aceasta învățător, institutor, pro-
fesor de seminariu sau de Universitate. O oarecare
carieră politică era de nevoie, și de aceea erau prefe-
rați preoții cu talent la alegeri, preoții bucureștenii și
ieșeni, trăind în mijlocul luptelor pentru putere și stră-
bătuți de dinsele, ba une ori preoții de casă ai cutărilor
personalități hotărîtoare în politică.

Episcopul Melhisedec, cu cultură superioară rusească,
ortodox strict fără nicio iubire deosebită pentru sco-
purile naționale ale culturii noastre, a luat o parte
însemnată la munca de erudiție, care a îngăduit să

se pună temeliile istoriei românești. După el s'aŭ luat și alți episcopi scriitori, dintre cari unii sînt încă în viață. Astfel de îndeletniciri fac cinste unei căpetenii bisericești și-l ridică, măcar din cînd în cînd, mai presus de nimicurile vieții noastre de astăzi. Dar nici Melhisedec el însuși n'a avut o parte hotărîtoare în literatura noastră. Căci, pentru ca s'o aibă un om, un curent, o clasă, e nevoie neapărată ca în acel om, curent sau clasă să se întrupeze cel mai nou și mai folositor ideal al neamului întreg.

Pe lângă acest ideal preoțimea înaltă a noastră a trecut până astăzi fără să-l bage în seamă, și astfel și-a sfărîmat rolul pe care putea să-l aibă. Fără conștiința de fiecare clipă a unității românești, fără iubirea cea mai plină de căldură și mai adevărată prin fapte pentru țărănimea care înfățișează și sprijină aceea unitate, fără cele mai mari și minunate jertfe pentru învățătura și cartea românească, clerul superior din țara noastră va fi ceea ce este: o tagmă de funcționari, prețuiți foarte puțin de societatea laică, cu toată leafa mare ce li se servește și formele strălucitoare, dar zădarnice, care li se îngăduie.

Și e, de sigur, una din cele mai mari nevoi de astăzi ca Biserica noastră să învie. Aceasta n'o poate face decît *prin sine*.

Gîndiți-vă la acest principiu cei cari, în puterea unei legi, puțin nemerite de alminterea, veți avea să alegeți mine-poimîne un Mitropolit Primat al Regatului român. Dacă legea vă împiedecă să ridicați pe cine ar trebui, schimbați-o.

18 Septembrie 1905.

XVIII.

„JUNIMEA LITERARA“ DIN CERNĂUȚI.

„Junimea Literară“ din Cernăuți începe printr'un călduros articol închinat memoriei iubite a lui George Popovici de profesorul sucevean Iancu Nistor, unul din conducătorii revistei. Se reproduc și unele din poeziile prietenului, pline de duioșie gingașă, de un simț istoric desăvârșit și de acea ironie față de viață și oameni care a ferit pe George Popovici de a rătăci pe drumurile tinoase ale vieții, îndreptându-l în clipa tristă de dăunăzi către limanul de seninătate curată al morții. Încolo revista bucovineană, cu intenții foarte bune de alminterea, îmi pare că face marele păcat de a căuta originalitatea și independența într'un drum de mijloc, unde nu află dușmani, dar nu câștigă prieteni și pe care nu se ajunge niciodată nicăiri. În împrejurările de astăzi orice revistă care, din calcul sau din slăbiciune, și-l va alege, va peri în scurt timp, fără să fi mișcat și schimbat nimic. Căci aici nu e vorba de un om sau altul, ci de cinste și necinste, de adevăr și neadevăr, de lumină și de întunec.

XIX.

LAMPRECHT DESPRE ROLURILE NAȚIONALE.

Marele istoric german Lamprecht, aflându-se la Salzburg, în Austria, la deschiderea cursurilor Universității de acolo, a fost rugat să le inaugureze printr'o cuvîntare. Din ea scoatem unele păreri și îndemnuri care par rostite anume pentru împrejurările noastre. „Cînd pe de-asupra Germaniei“, spune unul din cei mai sănătos moderni din cugetătorii ei, „și pe de-asupra Austriei privim departe, la milioanele de frați ai noștri cari trăiesc dincolo de oceane, atunci descoperim că mai presus de unitatea politică stă una și mai mare, a culturii. Dumneavoastră, domnilor profesori, sînteți chemați în rîndul întîiului a fi purtători de cultură pentru poporul dumneavoastră. Numai naștina care poate înfățișa mari puteri morale, are un viitor... Puterea pe care avem s'o combatem, nu poate fi învinsă printr'un liberalism fără credință, ci prin credința curată în ideal, prin această *libertate disciplinată*... Noi căutăm adevărul : nu ajunge să socotim adevărul ca adevăr, dacă nu voim să rămînem o ființă mi-

serabilă (*ein erbärmlicher Wicht*). Cela ce se străduiește după adevăr, *trebuie să fie viteaz...* Astăzi, când iubirea de carieră (*Strebertum*) și bizantinismul se răsfață la noi, împotriva lor avem o datorie de a sta de sine... Chemarea noastră e a ni apăra comorile moștenite de la strămoși, a le îngriji și desvolta mai departe. Nu toate straturile poporului nostru pot face aceasta; înaintarea națiunilor mari stă totdeauna în mîna celor puțini numai, a conducătorilor. Dumneavoastră însă, domnilor, cari vă mîndriți că faceți parte dintre dînșii, luați în păstrare aceste comori și nu credeți numai, ci *făptuiți*, în libertate germană și în adevăr german.“

Voți cari „aveți urechi ca să nu auziți“, cum judecați aceste cuvinte ale unui om mare din țară străină, care poate fi decî prooroc și pentru noi?

11 Septembre 1905

O OBRĂZNICIE A BUNILOR NOȘTRI
PRIETENI STRĂINI.

A fost vorba nu demult în două articole din această revistă despre luminatul bărbat frances și meșterul stilist Belessort din Paris, care, după ce dăduse gata Iaponia într'o carte de dăunăzi, îndreptase asupra noastră, asupra micel, umilei, sălbatecei Româniî mîncătoare de Jidanî care o mîncă îndurătoarele sale priviri de turist literar, științific și politic. Am mărturisit părerea, cu totul personală de alminterea, că asemenea visite ale somităților veacului ni s'ar putea cruța, fiindcă afară de o parte din boierime, bucuroasă de trufași, noi, ceștialalți barbari, nu sîntem pregătiți pentru a primi pe alții decît pe semenii noștri.

Cartea d-lui Belessort a avut totuși — cine cetește „Sămănătorul“ și cine-l crede în acest mare popor al Romînilor? — a avut decî un mare succes. Orice Romîn cu diplomă, haine și hîriială de Paris s'a grăbit să-și împodobească biblioteca internațională cu acest produs plin de savoare al minții omenestî cultivate.

Compatrioților d-lui Belessort, cari sînt foarte adesea

orî, în presă și literatură, coreligionarii părții aceleia din locuitorii României cari nu vreau să vorbească românește, în numele Vechiul Testament și al unei nobile descendențe galițiene, compatrioților d-lui Belessort cartea nu li-a plăcut de loc, cel puțin în ceia ce privește ideile.

Noi ne simțiserăm jigniți în conștiința muncii ce am îndeplinit-o până astăzi prin tonul ușurei și luător în batjocură, foarte politicoasă de alminterea, în care călătorul vorbise de trecutul nostru, de care n'avea habar, de literatura noastră, care-i rămăsese cu totul necunoscută, de viața noastră politică din care cunoscuse numai amabilitatea câtorva persoane, de viața noastră socială din care zărise numai un lustru înșelător. E ușor de înțeles pentru cine are „inima la locul ei“, cum zic conaționali d-lui Belessort, că nu putea să ni vie la socoteală o descriere pe atât de pripită, pe cât de împodobită, în care era vorba exclusiv de boii, de cîmpii, de Evreii și de proprietarii de saloane de la noi și în care nu era un cuvînt despre munca noastră cea mai adevărată, mai cinstită și mai rodnică.

Ei bine, — și aceasta trebuia să ni fie o strașnică învățătură în relațiile noastre, prea lesnicioase până acuma, cu străinii, și mai ales cu cei de acolo, de la d. Belessort —, ei bine, critica francesă socoate cartea acestui domn ca o colecție de complimente pe care nu le merităm, ca un buchet de reclamă, pe care — știe Dumnezeu — l-am fi dorit, l-am fi cerut, l-am fi îndrumat, l-am fi plătit chiar. Da, din panegiricul proprietarilor de saloane, Evreilor, cîmpiiilor și boilor,

noi am ieși ca un popor de oarecare însemnătate, cultură și omenie, ceia ce nu sîntem într'adevăr.

Aceasta o știe și o spune un domn cu două nume în loc de pronume, Ernest-Charles, care face cronica, adică, așa cum se înțelege prea adese ori pe acolo, un fel de critică flecare, cu pișcătură ca să rîzi, la vestita *Revue Bleue* pe care Romîniii noștri o au mai bucuros pe masă și o cetesc mai cu drag decît pe aceia din bietele noastre reviste sărace ce li vrea mai mult bine.

D. Charles acela Ernest, care, nefăcînd însuși cărți, are meseria de a spurca pe ale altora, știe toate. Dumnealui, care n'a călcat în viața d-sale pe la noi, care n'a avut în mîină o singură carte în limba noastră, care habar n'are de această limbă, vorbește cu cea mai mare încredere și precizie despre orice ne privește.

Așa nu i-a rămas ascuns faptul că n'avem niciun sentiment național, că patriotismul nostru nu e alta decît ura împotriva străinului harnic, care vine să tulbure lenea noastră, lenea înăscută în acest afurisit de neam, al cărui țeran lucrează opt luni pe an cu spinarea ruptă pe ogoare de la răsăritul până la apusul, până tîrziu după apusul soarelui. Mai poate spune dumnealui că sîntem un popor incult, adică, să zicem, care ne-am îndărătnicit să nu învățăm carte în împrejurări tocmai așa de prielnice pentru cultură ca acelea în care s'a lăfăit poporul d-sale două mii de ani. Regele nostru e un străin, nerecunoscător și nepoliticos față de Franța, al cărui Împărat Napoleon al III-lea, venit după cel d'întăiu, care a vrut să ne dea și Rușiei, ni-a dăruit Unirea, în visurile lui sentimentale,

pentru care peste cîtiva ani l-aŭ dat jos de pe tron. Aristocrația noastră nu mai poate de nemțește. Noi toți murim după Nemți, și sîntem așa de păcătoși încît nu murim de dragoste mai curînd după Ruși, aliații Franciei, cari Ruși ar dori să murim de dragoste vitejie și civilizației lor. Ticălos popor și poporul ăsta românesc, domnule Ernest-Charles, de la saŭ *di pi*, cum te simți și d-ta, *Revue Bleue*, mai mult *di pi* decît de la Paris!

Și așa vin la rînd: casele Bucureștilor, care nu sînt frumoase (că e și veche edilitatea bucureșteană!), mahalalele, asemenea cu ale unui „oraș chinez“, cuib de putoare și de calicie viermănoasă, pescăriile d-lui Antipa, care n'aduc nici pe departe ce ar aduce dacă am face o sănătoasă politică franco-rusă și am crea pe atîția Jidanî, cari nu vreaŭ să fie Romîni, măcar cetățeni romîni... Și atîtea alte păcate, neexplicabile și care nu se pot ierta! Toate înfășurate în glume, în teorii, în cornete de anecdote poleite...

Uite atîta pot să spuie despre România tinerii noștri Evrei cari staŭ la Paris și poate oamenii mult mai mari decît dinșii cari aŭ stat în București. Iar d. Charles-Ernest proclamă aceste adevăruri în auzul lumii. Ceva însușiri să fi avînd și noi, n'a auzit dumnealui. Și omul își scrie senin această critică, pe atît de nedreaptă, pe cît de obraznică.

Dar așa ni se cade. Nu e nici cea d'întăiŭ lovitură de picior pe care o primim pentru gudurăturile noastre față de străini, și nu va fi cea din urmă. După cîteva chelălăituri vom cere iarăși favoarea de a fi gîdilați pe burtă cu vîrfurile cizmei. Și iarăși vre-un Er-

nest, ori Charles ne va zvîrli de supt masă, dintr'o izbitură.

Până ce, cu oasele rupte, ne vom învăța odată să nu mai încunjurăm cu lingușiri de cîine flămînd masa nimănuî. Până se va deștepta și în această generație trufia de Valah sălbatecă, de care s'aũ temut față de strămoșii noștri orice neam a ajuns să ne cunoască.

Atunci nu vom mai fi amabili, dar vom fi *cuminți*.

25 Septembrie 1905.

NOI EPISCOPI CATOLICI DIN ROMANIA.

În timpul din urmă, Biserica catolică din România și-a schimbat șefii. Archiepiscopul din București și episcopul din Iași nu sînt personalități care să se vadă adese ori în viața noastră socială, și ei nu joacă nici un rol în cea politică. Și unul și altul se înfășură în acea taină care place catolicismului, chiar în locurile și împrejurările în care n'are nicîo nevoie de dînsa. Lumea noastră-î crede ocupați cu întunecoase smiriri ale sufletelor și, cînd își aduce aminte, e numai pentru a li arunca o căutătură de bănuială. Decît această bănuială fără cunoștința rostului înnașilor prelați străini cari locuiesc în mijlocul nostru, e de sigur mai bună această cunoștință. Orîcît de mare ar fi înrîurirea nivelatoare a Bisericii romane și a spiritului propagandist, totuși deosebiri omenești se păstrează, și ele sînt une ori destul de mari pentru a da o pecete deosebită fiecărei stăpîniri pastorale.

Cea d'întăiu schimbare s'a făcut la Iași. Am cunoscut acolo acum cinci ani pe episcopul Dominic Jaquet, un Elvețian de limbă franceză, fost profesor la Univer-

sitatea catolică, bine cunoscută, din Friburg. Om destul de înaintat în vîrstă, foarte cult, cu apucături sfoase, de o politică rece și tristă, acest om fin, slab, discret n'avea de loc înfățișarea unui aprig cuceritor de conștiințe. Foarte primitiv și gata pentru îndatorire, mi-a pus îndată la dispoziție archiva episcopiei, aruncată în rîndul de sus al reședinței, într'o odaie pustie care se ruină: nu e de prisos să spun că n'am găsit acolo nimic din acele grozăvii romantice pe care, după modelul *Dramelor Parisului* și al haiducilor, știa să le povestească redactorii prostituției său șarlatani dela anumite gazete, cari socotiau că trebuie să se mai sameneură pe încă o chestie. Scrisorile călugărițelor dela Sacré-Coeur, care țin cunoscutul institut de fete, cuprindeau floricele de stil, oftături de fete bătrîne și erau mai la urma urmei nerozii curate, scrise în cea mai frumoasă caligrafie, pe hîrtie fină.

De fapt, episcopul stă în casele parohiale de la biserica din Strada Mare, niște încăperi mărunte și sărace ca vai de capul lor, într'o parte a orașului care te ametește de acel miros pe care creștinii, în necuviința lor, îl numesc putoare jidovească, fiindcă nu se poate găsi alt termin. Personalul casei se alcătua dintr'o bucătăreasă leașcă, care se certa toată ziua cu vizițiul unei trăsuri din cele mai modeste. Atîta era toată pompa; toată taina se încheia în cele mai bune daruri de struguri și în părerea unui cleric naiv și bolnăvicios că am pierdut, nefăcîndu-mă catolic, un rost așa de mare ca acela de cardinal. La doi pași era biserica strălucitoare a Trei-Ierarhilor și, ceva mai departe, greoaiele turnuri ale Mitropoliei noastre cotropiau to-

tuł cu umbra lor; episcopul Jaquet cunoștea pe blindul Mitropolit Iosif și avea toată considerația pentru cucernicia venerabilă a sfintului bătrîn.

În același timp, Archiepiscopul Xaveriu de Hornstein își făcuse în București cu totul alt rost. Și el un Svițerian, dar iuncăr, nu profesor, om energic, al cărui spirit cotropitor fusese întemnițat prea multă vreme în cercul îngust al unei parohii de sat, el urmăria lucruri mari. Palatul pe care și-l clădi, e de toată frumuseța și vorbește aceluși care-l vede, de ambiție și dorință de putere. Aceste scopuri, mărturisite limpede, îi stricaseră toate legăturile; la palatul „Regelui catolic“ de care știu să vorbească foile flecarilor și ale celor ahtiați de putere, *Monseniorul* Hornstein era foarte rău privit, mai ales de la botezul copiilor princiarî; cu clerul nostru înalt se stricaseră lucrurile din capul locului. În sfîrșit, ceea ce se știe mai puțin și se poate spune acum cînd unul nu mai trăiește, iar cellalt a plecat de la noi ca să nu se mai întoarcă, cei doi șefi ai catolicismului în România trăiau rău. Căsuța din Iași era un adăpost pentru aceia dintre clerici cari erau urmăriți cu fulgere din palatul arhiepiscopal de la București.

Cei doi prelați infățișau de asemenea două feluri cu totul deosebite de a înțelege chemarea Bisericii catolice la noi. Pentru arhiepiscop, ea trebuia să înceapă o luptă fără cruțare cu ortodoxia, răzimîndu-se întru aceasta pe Puterile străine, pe Franța, tradiționala apărătoare în Orient a legii latine, pe Austro-Ungaria, adecă mai mult pe Ungaria. Trebuia să fie și să rămîie un așezămînt străin, de limbă străină; cu scopuri

străine și cu mijloace tot așa de străine. Cine încearcă așa ceva, își cheltuiește silințele și mai în zădar decât cu o propagandă. Sintem în măsură astăzi să punem la locul lui pe oricine încearcă a înstrăina ceva din ce stăpînim.

Monseniorul Jaquet nu era un om hotărît, și poate că dese ori îi părea rău după liniștea catedrei sale la Friburg, unde s'a întors acum. Dar era încunjurat și sfătuit mai ales de oamenii cari dăduseră o culoare episcopatului Monseniorului Camilli, înaintașul său, — în rindul întiiu părintele Malinowski, preot în Iași, născut în țară din părinți poloni, cari datoriau României o recunoștință ce nu e uitată de fiul lor. Pentru acest cerc de clerici latini, Biserica catolică n'avea de ce să fie străină și nici *cum* să fie astfel: ea avea a face cu țeranî cari, mergînd la biserica lor deosebită, vorbind în Moldova și ungurește, iar în Muntenia și bulgărește, nu puteau fi cruțați, și n'aveau de ce să fie cruțați, de o romanisare neapărată. Pe de altă parte, în orașe ea avea credincioși de toate neamurile, cari se puteau înțelege numai românește și aveau nevoie de predica în limba noastră. Catolicismul putea să aibă un viitor numai ținîndu-se strîns de o Românie care *crîsta* acuma, cu nevoile, interesele și idealele sale. Acest partid voia o Biserică *romînă* catolică și se gîndia la o înțelegere cu Uniții de peste munți.

Camiliștii au fost întaiu învinși; episcopul de Iași a trebuit să plece. Peste puțin și Monseniorul Jaquet își părăsia Scaunul; atunci a fost crîsa, care s'a rezolvat și prin moartea neprevăzută a arhiepiscopului.

Noul Papă Piu al X-lea a făcut pe episcopul Camilli, care nu ne-a pierdut din vedere niciodată, să se

întoarce. Iar locul din București l-a dat acum rectorului Colegiului grecesc sașu unit al Propagandei din Roma, Raimund Netzhammer, fost profesor și la București și un prieten al d-lui Vladimir Ghica, trecut, cum se știe, la catolicism.

Curentul care ține samă de noi, ne recunoaște și nu caută sprijin în afară, a învins în parte. El mai are însă multe, foarte multe de schimbat. Când seminariile catolice vor fi școli românești și clerul catolic de la noi nu va fi alcătuit din străini, ci numai din Romîni luați din Ardealul unit, nu ne vom face catolici, precum, dacă ni-am fi trăit tot trecutul în catolicism, nu ne-am face ortodocși, dar orice om cuminte va fi deplin împăcat cu existența în România a organizării catolice.

2 Octobre 1905.

XXII.

GENERAȚIA CEA NOUĂ ÎN ARMATĂ

ÎN LEGĂTURĂ CU CARTEA: „INSTRUCȚIA TEORETICĂ A GRADELOR
INFERIOARE ȘI A SOLDAȚILOR ÎN ARMATA ROMÂNĂ”,
DE CĂP. AL. D. STURDZA.

Până acum câțiva ani abia se putea spune că aveam o școală sătească, adică o școală pentru prefacerea țăranilor din România în gospodari luminați, știind ce să facă din pământul și alte înlesniri ale lor, și în Romîni conștienți de drepturile care le au și de felul cel mai potrivit, pentru ei și pentru țară, în care le pot exercita. Partea cea mai mare, mai curată, mai voinică în trup și mai cumpănită la minte din locuitorii Regatului român era înlăturată, pe tăcutele și în dosul formelor de civilizație celor mai strălucitoare, de la binefacerile culturii.

Aceasta s'a recunoscut pe deplin numai în clipa de îndreptare, precum e firesc ca numai atunci să se recunoască greșelile.

D. Haret va păstra totdeauna, în ciuda tuturor clevetitorilor săi, meritul cel mare de a fi pus cartea în mîna satelor, ceia ce face mai mult de cît o mie de discursuri ținute de cel mai „gură-de-aur” politician

al târgurilor și decît o mie de istețimi iscodite de cel mai măiestru organizator de alegeri. Astăzi întemeietorul școlii poporane nu mai e ministru, și un coleg al său — o, dulce colegialitate a țerii noastre! — face ce poate pentru a-l strica isprava, ca și cum ar fi vorba de d. Haret liberalul și de d. Vlădescu — o te-meinică deosebire de principii! —, și nu de interesele cele mai mari ale neamului românesc, care nu e nici liberal, nici conservator și trăiește pentru altceva decît pentru parasitiul său. Putem păstra însă nădejdea că mine, supt liberalii săi supt conservatorii, lucrurile vor porni iarăși pe calea lor normală, desvoltîndu-se treptat și sigur, fără vre-o altă revoluție personală, ca aceea de astăzi.

Chiar atunci însă cînd școala satelor va căpăta *miile* de învățători a căror lipsă o mărturisește d. Haret și pare a o tăgădui, prin suprimarea de școli normale, urmașul său, problema luminării poporului în România nu va fi pe deplin deslegată. În învățămînt nu e vorba de ce dă școala, ci de ce păstrează școlarul, și aceasta nu numai în vrîsta copilăriei, ca o cunună de premii, cu frunzele uscate, care se aruncă mai târziu, ci și mai departe, până la bătrîneță. Trebuie ca școala să îndemne la cetitul pe viață, trebuie ca ea să trezească în suflet o curiozitate, o nevoie de a ști, de a afla zilnic, de a se lămuri asupra oricăror întrebări interesante pentru neam.

Pentru aceasta, în alte țeri sînt *cursurile de repetiție*. Ca să se dea un exemplu, Sașii din Ardeal, cari luptă înviersunat pentru a păstra cît mai mult neamul lor imputinat, merit să se stingă, potrivesc așa încît la

maturitate fostul școlar mai are unele legături cu învățătorul său și se întoarce la el de la muncă pentru a-și împropăta viața sufletului.

Astfel de cursuri nu le avem însă. Mai târziu se vor putea face, în locurile unde învățătorii tineri sînt și oameni harnici și oamni de inimă, și unde, pe de altă parte, nevoile traiului nu vor fi prea stercătoare și demoralizatoare pentru un țeran deznădăjduit, șezător de cetire și sfaturi în lungile ceasuri, moarte pentru muncă, ale nopților de toamnă și de iarnă, cînd de obicei săteanul nostru dormitează ca și ogoarele lui. Aceasta însă e deocamdată numai o dorință pentru viitor.

Dar, cînd acela care a învățat la școala satului cetitul, socotitul și ce-i trebuie din cunoștința țerii, neamului și a trecutului lor, împlinește vîrsta de douăzeci și unul de ani, o nevoie mai tare decît orice îl chiamă pe trei ani de zile la deprinderea armelor, la pregătirea ca ostaș, pentru apărarea pămîntului țerii, a cinstei și a viitorului ei. Pe trei ani el e smuls, mai mult sau mai puțin deplin, de la datinele sale de trai, de la deprinderile sale de lucru, de la vechile sale apucături care dese ori nu se mai potrivesc cu vremea noastră și-l țin în loc față de alte neamuri. În acele treizeci și șese de luni, el e strămutat într'un oraș, unde lumina se răspîndește zilnic între locuitorii mai înstăriți, el locuiește o casă bine clădită, aerisită, străbătută de soare. El calcă pe drumuri pietruite și drepte, între curți împrejmuite după cuviință. Mîncarea lui e mai felurită și pregătită mai bine, zilnic i se înfățișează prilejul de a sta de vorbă cu oameni

cari, de și poartă galonul, nu sînt decît frații săi de arme, cari în ceasul primejdiei sînt chemați a înfrunta aceleași gloanțe pentru mîndria steagului și mîntuirea țerii. În sfîrșit, zi de zi, anumite ceasuri sînt întrebuintate pentru a i se face școală.

O școală de război, care nu poate avea niciun rost însă, niciun folos fără trezirea la viață a vechilor cunoștințe adormite, căpătate la învățător, fără îmbogățirea și potrivirea lor pentru nevoi practice ale vieții.

În teorie, așa este. Regimentul desăvîrșește școala rurală. Prin învățător și prin gradații casarnei poporul se deșteaptă la lumină, în-gospodărie ca și în cugetare. Și, cînd te uiți bine, vezi că oastea n'a dat celui care a trecut prin ea decît oboseala, o amărăciune mai mare față de acei cari au putere asupra lui, o slăbire și mai multă a simțului de dreptate și un număr de deprinderi rele, care une ori nu-l fac potrivit pentru viața între ai săi de acasă, unde ar trebui să fie acum un sfătuitor bun și un îndreptător luminat. Aceia dintre dînșii cari au purtat galonul, în loc să se găsească pe urmă între cei d'întăiu ai satului, vin de-î strică liniștea și curăția, cînd nu rămîn pe la o cancelarie ca odăiași ori scriitori, cînd nu intră în rîndurile acelor corpori la care se cer sau folosesc cunoștințe militare. O rutină seacă, impusă cu sila, cu sila pumnilor, ieri, cu sila batjocurilor și pedepselor legale, astăzi, a mîncat folosul celor trei ani de zile cari ar putea fi de o valoare neprețuită.

* * *

În împrejurările de astăzi, nimic nu trebuie ascuns

și îngăduit. La lumina zilei trebuie să se statornicească toate răspunderile, ale tuturor. Ori de câte ori un rău iese la iveală, trebuie să se puie întrebarea: cine e vinovat?

În acest cas, firește că nimenea altul decît ofițeria mea veche.

În pregătirea ei a stăpînit încă acel spirit anti-cultural, acel materialism greoi, acea tiranie strivitoare, acel respect pentru forma goală și acea lipsă de orientare și ideal în lucrurile omenești și naționale care a domnit și domnește în acea Rusie obscurantă de unde ni-am luat *miliția*. Oarecare deprinderi boierești și o bună parte de modă fluturistică parisiană a ajutat la crearea tipului de ofițer strălucitor, bun la baluri, bun la parade, meșter pe lîngă dame, a căror strategie o cîștigase printr'o lungă experiență, foarte îngrijit de o carieră răpede, destul de amestecate pentru aceasta în miseriile politice, iar la casarmă — *comandant*. Cei mai mici, subofițerii, se luaū firește după el: dulci la mahală, aspri la casarmă.

E o fericire însă că și aici generația nouă, *generația cea mai nouă*, părăsește cămăruța întunecoasă a rutinei ucigătoare pentru suflet și soarbe aierul înviorător al idealelor largi. Crescut cu îngrijire în școli militare din ce în ce mai bune, deprins a ceti în afară de specialitatea lui și învățat a privi critic toate aparențele înșelătoare, ofițerul cel nou e un frate bun al tinerilor cari luptă pentru adevărata înaintare a neamului acestuia. După șirul de poeți ai saloanelor și ai iubiților ușoare, după ciripitorii de moda lui Șerbănescu și a d-lui Carol Scrob, un sublocotenent, d. Em. Gîr-

leanu, vine de se alipește cu cavalerism și adevărată iubire, prin *Făt-Frumos* de la Birlad, la mișcarea de înnoire a cugetării românești. Cetitorii ai revistelor bune se întâlneau destul printre militarii de astăzi, pe când ceilalți își țineau pe masă, netăiate, caietele, până astăzi foarte slab redactate, ale revistelor militare, — și acelea o formă.

În aceste împrejurări, căpitanul Al. Sturdza, fiul bătrînului șef liberal, s'a întors din Germania, unde-și deprinsese meșteșugul de militar. Ar fi putut face ca atîția alții: să găsească toate bune și să zboare către o înaintare răpede. Și pe acest ofițer tînăr l-a prins însă conștiința nevoii de a ne preface cu totul în toate, de a ne face mai presus de critică în orice ramură, pentru a putea trăi și atinge, cînd va bate ceasul, culmile cele mai înalte ale menirii noastre. Cu aceasta de sigur că și-a făcut mulți dușmani, pe cari bucuros ar fi vrut să-I aibă prietenii lîngă dînsul. Dar a stăruit mai departe. — căci această generație a noastră e cea d'întăiu care *nu se lasă*, nu se corupe și nu se obosește —, și astăzi e învățătorul iubit al unei înalte școli militare. De acolo pornește cartea care a dat prilej la aceste rînduri, o carte de spirit nou, caldă pentru țară și neam, bună pentru țeranul supt arme, o carte hotărîtă și mărturisitoare de adevăr.

Ea-și va face drumul, și ofițerimea ce se ridică astăzi în împrejurări și mai bune, va dovedi ce a folosit dintr'însa.

9 Octobre 1905.

SCHIȚELE D-LUI N. N. BELDICEANU.

D. N. N. Beldiceanu și-a adunat în volum schițele de viață a mahalalei. Fiul al poetului moldovean N. Beldiceanu, crescut în Iași, d-sa cunoaște bine mahalaua din acele părți. În București, unde stă acum, și-a strâns observații mai mult sau mai puțin adânci și exacte asupra „suburbiilor Capitalei“, care nu seamănă însă așa de mult, ca vorbă, ca deprinderi și chiar ca suflet, cu suburbiile „celel de-a doua Capitale“, căci în acest punct amestecul cu elementele, rău înțelese, ale culturii nouă „europene“ e neasămănat mai mare, precum vechea omenie e cu mult mai mică. Prieten al d-lui Sadoveanu și stăpînit, ca și alți tineri, al căror număr va crește necontenit, de felul de a scrie, plin de duiosie, de taină, de înțelegere discretă a naturii, care deosebește pe scriitorul „Florii Ofelite“, d. N. N. Beldiceanu a fost adus deci să amestece în vulgaritatea subiectelor de mahală și acea poezie intimă care le poate scăpa, dîndu-li și mai multă felurime. Astfel s'a alcătuit un talent, care, de și nu s'a dovedit încă a fi foarte însemnat, nu poate fi trecut cu vederea.

Deocamdată, d. Beldiceanu dă scene hazlii, încăierări cu vorbe groase și chiar cu schimb de pumni, câte un colț *serios*, mișcat și trist din aceste suflete pe care imitația lucrurilor ce staū mai presus de ele le-a falsificat mai mult în forme. În această privință, tema obișnuită, foarte adesea întrebuițată de altminterea, e bătrînul și bătrîna, îndușmăniți de zile grele cari, într'o anume clipă rară, își aduc aminte de o depărtată iubire care i-a adus în iadul certelor din fiecare ceas.

Odată tînărul scriitor a dat și un curat tablou din viața satelor, cu un altfel de bătrîn stăpînind liniștit între ai săi. Pe acest teren, care nu-î e necunoscut d. Beldiceanu se mai poate încerca, cu izbîndă. Ori-cum însă, după acest volum d'întăiū care-î face un loc între povestitorii de astăzi, d. Beldiceanu are datoria, de a cerceta adînc și întins, de a prelucra mai îndelung rezultatul acestor cercetări și de a dovedi că e capabil de acea dezvoltare a talentului său fără de care un scriitor tînăr își pierde răpede cetitorii, cărora nu li plac repetițiile.

9 Octombre 1905.

XXIV.

CALENDARELE CA FACTOR CULTURAL.

Nu toată lumea, mai ales într'un popor încă puțin înaintat în cultura sufletului, cum e al nostru, ține cărți. Odată cel mai sărac și mai înapoiat cetitor avea însă cîte o carte de rugăciuni, care-l amintea zilnic limba corectă și ortografia cea bună. Astăzi însă, prin orașe măcar, nu mai este așa. Dar oricine simte odată pe an nevoia de a-și cumpăra un calendar. Unii se mulțămesc cu cîteva fițiuce calendaristice propriuzise, cusute împreună cu mersul trenurilor, tarifele de poștă și telegraf și multe anunțuri. Acești oameni economi și cu mintea îngustă plătesc așa ceva cu cîtiva gologani numai. Dar cei mai mulți vreau să aibă, pe lîngă aceasta, pentru dînsii sau pentru alii lor, și ceva povești și poezii; ei se bucură cînd mai află și unele ilustrații. Pentru aceștia sînt calendarele mai măricele sau cele mari, pe care trebuie să le redacteze un scriitor, oricît de măruntel.

Odată puneam cu dreptate un mare temei pe aceste calendare. Cu calendarele lui de la Buda, a ispitit Zaharia Carcalechi pe atîția cetitori din Ungaria

și din Principate, dîndu-li lucruri plăcute de cetit într'o formă tipografică neobișnuit de aleasă. Și el nu era cel d'întăi, ci pe timpul lui, prin anii 1830, calendaristica românească împlinise mai bine de o jumătate de veac de la data cînd, în veacul al XVIII-lea, Petru Șoanul din Brașov încercase cel d'întăi a țipări o astfel de lucrare.

După Carcalechi, cel mai bun „calendarist“ a fost Kogălniceanu însuși, care, așa om învățat cum era, n'a desprețuit nici acest modest mijloc de luminare. Cutare calendar al lui din anii patruzeci, preschimbat apoi supt titlu de „Almanah“, e de toată frumuseța, și ca materie și ca orînduire și ca execuție tipografică. Se dau vederi, foarte bine desemnate, din capitala Moldovei, care fusese mai puțin tradusă în jidovește de cum e astăzi, se înșiră articole voioase și spirituale ale editorului însuși, poesii de-ale lui Alecsandri, care aveau pe atunci tot farmecul noutății, și cîte altele. Mai toată literatura tînără era represintată în calendar.

Puțin după aceia, librarul Ioanid, din București, începu șirul calendarelor sale, care se răspîndiră foarte mult. Calendarul literar de speță negustorească apărea astfel, și el s'a păstrat, cu neconținute îmbunătățiri, până în zilele noastre.

Iar dincolo de munți calendarele brașovene de prin anii șazeci, urmînd tradiția lui Bariț, începură a da o cetire felurită și bine aleasă unui public tot așa de puțin pregătit ca și al nostru pentru literatura înaltă.

Iată acum, în linii foarte generale, cum se înfățișează calendaristica noastră de prin anul 1880 înainte.

Un timp, calendarele cu basme fură foarte iubite, și ele cuprind un material de povești destul de însemnat. Mai totdeauna se dădea, după exemplul lui Kogălniceanu și al bătrînului Asachi, cu calendarele ieșene ale „Albinei“, și narațiunii istorice, cu tendință patriotică. Scriitorul de romane haiducești, de un caracter senzațional care a zguduit mahalalele, Bucureșteanul N. D. Popescu, începu să scoată calendarele „pentru toți“, care se împodobiau în fiecare an cu cite un capitol de istorie românească, scris pe șlea, după putința bietului „romancier popular“, și dădea, pe lîngă multe ilustrații, și o amănunțită cronică a anului. Calendarele d-lui Popescu, cu frontispiciul lor simbolic, iese până astăzi și, pentru unele strate din public, nu sînt, de sigur, o cetire rea. De mult însă, ele nu sînt cele mai căutate, precum erau de sigur în copilăria mea, cînd mă înduioșam cetind în ele patimile Brîncoveanului și ale neamului său nenorocit. Ele represintă însă și astăzi un gen deosebit în literatura de calendare.

Lîngă calendarul istoric trebuie pomenit cel politic. Odată anumiți ziariști căuta să înriurească lumea și pe această cale. Răposatul Gh. Dem. Teodorescu scria cu o deosebită vervă necuviincioasă și ușuratecă acele calendare ale *Ghimpelui* care căuta să înjosească dinastia „străină“. Un asemenea calendar, de și fără haz, se zice și umoristic. Multe ziare de caricatură și glume s'aū încercat în asemenea calendare, care nu s'aū prea trecut, precum alte ziare, „serioase“, între-

buința și pentru acest scop tipografia lor; așa a făcut un timp *Războiul*, pe atunci o foaie foarte răspîdită.

Maî mult decît calendarele de dincoace, cele de peste munți urmăriaș, cu tot amestecul, neapărat, de negustorie, scopuri culturale. Librarul Krafft din Sibiiu, foarte priceput la vînzare, și-a îngrijit totdeauna și ilustrațiile și articolele din calendar, care iese de cîtăva vreme supt conducerea preotului Popovici din Gelmar, fost profesor seminarial. Un alt cleric, pâr. Matei Voilean, asesor consistorial, dă tipografiei arhidieceșane din Sibiiu un calendar cu literatură într'ales. Un al treilea apare la librarul Ciurcu în Brașov și mi s'a părut adese ori prea slab. Un al patrulea iese în sfîrșit, în condiții bunișoare, la Blaj. Fără să mai pomenim calendarul pentru săteni și micuțul calendar cirilic dela același Krafft ori calendarele de diecesă din Banat.

În București, Institutul Minerva, care a adus o adevărată revoluție în condițiile materiale ale literaturii românești, trebuia să se gîndească și la un calendar literar și „național“. „Calendarele Minervei“, bine și bogat ilustrate, cu un material literar superior tuturor celorlalte, au și luat îndată locul întăiș printre publicațiile românești de acest fel. Numai *Calendarul plugarilor*, scos de cîtiva învățători oameni de inimă, anume pentru săteni, poate primi, în felul său, aceleași laude.

Cu cît ne vom încredința mai mult de adevărul, trist, dar netăgăduit, că sînt mulți oameni cari nu cetesc decît calendarele, vom căuta *cu toții*, de la cei

mai mari scriitori până la cei mici, să le facem tot mai bune. Căci binele pe care ele-l pot aduce, e încă foarte mare.

16 Octombrie 1905.

NUVELELE D-LUI I. CIOCÎRLAN. — SCHIȚELE
D-LUI A. CIURA.

„Traiul nostru“ e al doilea volum al d-lui I. Ciocîrlan, învățătorul din Moldova care a izbutit, în scurt timp, să se impuie ca unul din cei mai buni povestitori printre cei tineri. Cartea de 127 de pagini, pe care a editat-o „Luceafărul“ din Pesta, are un cuprins foarte amestecat, a căruia unitate o formează însă un stil doesebit, fără meșteșugire în legături, scurt, tăiat, plin de calificative potrivite și cuvinte nouă, culese din graiul poporului. În cutare din aceste povestiri și schițe află o legendă despre Ștefan-cel-Mare, spusă destul de bine; alta e cea d'întăiū încercare a scriitorului către subiecte străine, în care eroii sînt suflete neobișnuite și superioare: e vorba de doi refugiați ruși, lucrători stingaci într'un sat moldovenesc, și pe cari un vifor de iarnă-l îngheață în coliba unde s'aū adăpostit (*Două suflete*). Cele cîteva pagini intitulate „Schițe“ (mai tot volumul s'ar putea chema așa) dau poeme în prosă. În „Pe Runcu“, în „Rămași acasă“, în „Așteptare“ și „Ispita“ cetești scurte idile țărănești care-ți amintesc felul de lucru al lui Alecsandri, cu

toate însușirile și defectele sale, de înflorire cam dulceagă. Și, puțin mai departe, „Traiul nostru“, „Cină“ și „De Serbători“ îți dau în amănunte mici, zdruncinate, pline de adevăr și descoperite adesea printr'o observație fină, cele mai negre priveliști din viața țărănimii noastre din România.

Povestea cea din urmă amintită e de sigur cea mai frumoasă din volumaș, și niciunul din cetitori nu va rămînea neînduioșat de înfățișarea căsuței de sărăcie în care mișună copilașii goi, cărora, odată cu vestea Sfîntului Botez, preotul li aduce și cîte o cămeșuică nouă. E atîta înălțare în această mică faptă bună spusă cu o simplitate deplină! De această istorioară a durerii mîngîiate se poate apropia și amintirea „Orbul“ cu care se încheie cartea, schițînd chipul unui bătrîn jitar fără lumină care prinde din cîntecul rîului doinele cu care-și îngîină bătrînețele.

Din viața satelor Moldovei, unde scriitorul însuși e unul din izbăvitori de sărăcie și nenorocire prin învățătura împărțită copiilor golași și celor înveliți, din această viață de adîncă suferință și de curăție a inimii, d. Ciocîrlan își va culege și mai departe materialul povestirilor sale. Cu vremea el se va deprinde, lucrînd, a-și strînge mai mult hotarele scrisului, a-și alege ceia ce e în adevăr caracteristic și a coborî asupra celei mai desnădăjduite nenorociri acea rază de poezie pe care li-o refusă une ori, așa încît oarecare jîgnire a simțirii se amestecă în sufletul cetitorului cu compătimirea cea mai omenească și mai frățească; pe de altă parte, el se va feri de a preface traiul țe-

rănesc într'o icoană de vis albastru pe fond de aur șters, cum aū mai făcut-o și alții, și îndestul pentru ca să n'o mai facă și scriitorii de astăzi. Atunci talentul său, cu totul lămurit, va avea și înfățișarea lui definitivă.

*

Cellalt volum nou din editura „Luceafărului“ are un cuprins cu totul deosebit. Supt titlul de „Icoane“, profesorul, tînărul profesor Alexandru Ciura din Blaj povestește, în crîmpeie scurte, viața de școlar și de student a „inteligenței“ românești de dincolo. Începînd cu schița, foarte mișcătoare, a celor d'întăiū simțirii de înstrăinare a copilului ce a căzut din cuibul cald al casei în aspra disciplină fără iubire a internatului, d. Ciura poartă pe rînd pe studentul său la examene, în adunările cu colegii, în rătăcirile după locuințe ieftene și la întîlnirile de trecătoare dragoste neașteptată. Tonul e foarte viu, limba e bună, și ceia ce formează o lectură plăcută pentru orîșicine rămîne și un document folositor pentru o parte, neesențială, dar interesantă, din priveliștile felurite ale vieții românești de astăzi.

16 Octombre 1905.

LA DESVELIREA MONUMENTULUI LUI ALECSANDRI¹.

Cînd vor apărea aceste rînduri, cei cîtiva Ieșeni creștini și mulți Evrei ieșeni vor fi avut plăcerea de a vedea pe una din pietele orașului lor chipul de marmură al lui Vasile Alecsandri. Vom vedea din notițele ziarelor că desvelirea statuii s'a făcut cu o pompă deosebită, înaintea elementului oficial al vieții românești. Regina însăși a scris versuri întru amintirea aceluși poet, și național, și de Curte, care a fost la bătrînețele sale un oaspete iubit al palatului de libertate și poezie din Sinaia. Fără a mai vorbi de alte ode, de panegirice, dintre care unele au fost mai cumpătate, de medaliile rivale pe care le-au bătut, întrecîndu-se în uriciune, dintre acei librari ai Iașilor cari țin să se afirme, cu tot dreptul, la orice manifestație patriotică și culturală.

Toate aceste semne de admirație: statuie, discursuri, versuri, prosă, medaliile evreiești, le-a prevăzut Alecsandri în cugetările sale asupra viitorului la care se pu-

¹ Era vorba ca la această dată să se facă desvelirea.

tea aștepta. Sigur de sine însuși, de ușurința creației sale, de farmecul său cuceritor, de neapărata simpatie pentru dînsul a celor mulți și celor mari, el a purtat o coroană fără spinii și a strălucit fără să sufere și fără să se mistuie. Și-a trăit viața toată, și lucrul său de scriitor, în loc să i-o fi scurtat prin chinurile iscodirii de gînduri și făptuirii de cuvinte, prin străduințele grele întru lămurirea simțirii, i-a prelungit-o poate prin conștiința stăpînitoare a unei glorii cîștigate răpede și pe care până la bătrînețe a știut să o păstreze.

Cine a cîrțit împotriva lui? Vre-un nemernic a cărui lipsă de talent și de caracter lua orice preț spuselor sale. Cine l-a tăgăduit? Vre-un tînăr, pe care nu-l asculta mai nimeni, și încă și acela cu cît încunjur, cu cîtă sfială și pietate!

Și nu i s'a întîmplat măcar ceia ce se întîmplă rarilor scriitorii cu bătrînețe lungi pe care mai multe șiruri de contemporani îi recunosc pe rînd. Nici după moartea lui critică n'a cutezat a vorbi răsPICat, a tăgădui veșnicia semizeului. Din potrivă, poetul mort a fost răsbunat foarte răpede și de acele ușoare atacuri pe pe care avuse a le suferi, fără a păgubi nimic prin ele. Pe încetul, lumea, condusă de scriitorii și de criticii de meșteșug, s'a întors la vechea părere de închinare fără rezervă înaintea lui. El a rămas astfel și de-acum înainte, cu toată întregirea culturii noastre, cu toată adîncirea sufletului nostru, cu toată creșterea simțului pentru adevărata limbă românească, așa cum o vorbește și o înțelege acel ce a făptuit-o: poporul; el a rămas deci scriitorul fericit al naturii și al oa-

menilor de la noi, armonisatorul maestru al cîntecului popular, vrăjitorul trecutului eroic, aedul renașterii noastre, al luptelor și triumfurilor din urmă, într'un cuvînt intruparea poetică a geniului național.

Un altul, foarte nenorocit de la un capăt la altul al vieții sale, creînd cu greutate, din măduva și singele său, opere care l-au înveninat totdeauna de des-nădejdea idealului neîndeplinit, un altul care n'a aflat măcar în iubirea frățească a tovarășilor, într'o înțelegere largă și deplină a publicului mîngiere pentru această mare și veșnică suferință, un altul pe care dușmanii nu l-au cruțat, pe care proștii nu l-au iertat, prietenii nu l-au respectat, pe care nimeni nu l-a înțeles în întregimea lui, un oarecare Mihail Eminescu, de profesie rînd pe rînd actor, revisor, gazetar și nebun, căruia cîțiva admiratori din cei guralivi i-au închinat caricatura de bolovanî într'o piață botoșăneană și un bust ca acelea de pe mormîntul oamenilor cu avere la Ateneul din București, acela a numit pe Alecsandri, în cea mai scurtă și mai bună caracterizare: „veșnic tînăr și fericit“. Pe cînd el, sărmanul, care lăuda așa de frumos, fără niciun gînd de rivalitate, a fost bătrîn în cugetarea sa cu mult înnainte de vreme și, prin urmarea firească a unor uriașe însușiri nestăpînite, de el însuși sau de mediu: „veșnic nefericit“.

Și iată-mă ajuns, cum se va întîmpla totdeauna oricăruia din generația mea, care va fi adus a vorbi despre Alecsandri, la neapărata comparație cu Eminescu. Ori cu cît simț istoric ne-am înarma, oricît am prețui liniștea și seninătatea, oricît am dori să nu jignim păreri respectabile, nu putem da lui Alecsandri,

a cărui faptă o înțelegem și o prețuim, inima noastră, pe care *Eminescu* o stăpânește.

Însă iarăși înțelegem foarte bine, și prin urmare nu învinuim, pe ceilalți cari iubesc pe Alecsandri în același timp în care îi recunosc meritele. Cei ce fac un sport din iubirea pentru popor, din iubirea pentru trecut, din iubirea pentru neam, din arta sfântă a poeziei, aceia nu pot cere mai mult decât ce li dă acest bogat și strălucit diletant care a fost Alecsandri. Și, iarăși, *exteriorii* prudentii, cumpătații, măsuratii, pieptănații, gătiții, solemnii și pompoșii nu pot găsi în toată literatura românească un altul din scriitorii mari care să-i mulțamească atât. Că e un scriitor mare, nu încapă vorbă. Dar la el nu va jigni niciodată și pe nimeni un gând adânc și obscur, o simțire care să uimească și să arunce în lături, o comparație care să izbucnească, un strigăt care să zguduie, un cuvânt măcar care să nu se poată auzi oricând. Acesta e un perfect om de societate, un respectuos al tuturor formelor și convențiilor, un eminent „nici prea-prea, nici foarte-foarte“.

Așa fiind, și lui i s'a consacrat ce i se cuvenia mai mult, și admiratorii lui, cari nu dispun de inima lor pentru literatură, i-au dat ce puteau da mai scump când s'a ridicat statuia de marmură de la Iași.

Toți aceia cari pot face o deosebire hotărâtă între însemnătatea istorică a unui scriitor și valoarea lui actuală, toți aceia cari cred că asemenea subiecte trebuie atinse, nu cu meșteșug de vorbe înflorite, ci cu o deplină serioșitate de suflet și cu un înalt simț de răspundere, și în zilele obișnuite și în cele extraordinare, vor iscăli această părere.

23 Octombrie 1905.

POESIILE LUÎ OCTAVIAN GOGA

Acum cinscîprezece ani, cînd nici nu putea să mai fie vorba de o influență a lui Vasile Alecsandri și cînd aceia cari pretindeau că sînt în curentul poetic al lui Eminescu nu dădeau alta decît o sarbădă, din ce în ce mai sarbădă repetiție a cîntărilor durerosului maeștru, se află de-odată în România noastră, unde și cei mai mititei din poeții și poețoi ajungeau răpede la oarecare reputație cu ajutorul, și priceput, și desinteresat, al manufacturerilor de gazete, se află decî că există în Ardeal un om cu numele de George Coșbuc, care face poesiî fără tiparuri. Adecă el le făcea de mult, din o mare nevoie intimă a sufletului său care nu învățase poezie la nimeni, — dar nu fusese încă descoperit. Ardealul acela era pe atunci foarte departe, cam de zece ori cît până la Paris. Ce se cînta acolo, nu ajungea aici. Și oare nu știa toată lumea cultă că, în Ardeal se vorbește *altă* limbă? Prin nu știu ce întîmplare, „Convorbirile literare“ dădură de urma lui Coșbuc, saŭ el dădu de urma lor. „Nunta Zamfirei“ apăru, și nuntașii de-acolo aduseră la o mare petre-

cere a minții pe tot publicul înțelegător de literatură. Mai aveam un adevărat poet, și, cea ce e mai însemnat, mai aveam o adevărată *poesie*.

Poetul din Ardeal a cîntat de-atunci despre frumoase din sat, despre amurguri la țară, despre războaie străvechi și despre războaie nouă ale neamului nostru, despre ostașii de la Plevna și despre Regele Carol, despre săteanul român, care „vrea pămînt“, despre bucuria și datoria vieții, și despre cîte de toate. Se văzu îndată că scriitorul cel nou era din Ardeal, dar nu al Ardealului. El aducea o mare obiectivitate senină, un simț de vitejie înaintea vieții, accente de veselie nepăsătoare, puterea de a învălmăși mișcări și mulțimi și o îndrăzneală, o putere, o bogăție de formă ne mai pomenite, căci *acestea* sînt meritele lui.

Mai trecu vreme, și, pentru un motiv sau pentru altul, producția poetică a lui Coșbuc se încetini. Atunci pe drumul rîvnit de mulți, dar călcat de puțini, al poeților, se auzi iarăși un cîntec nou pe care-l cînta un om din Ardeal. St. O. Iosif Brașoveanul venia după Coșbuc din Năsăud. El aducea cu sine cea mai mare simplitate de simțire unită cu cea mai mare bogăție de formă, un simț gingaș pentru cele mai ascunse mișcări ale sufletului, măestria de a smulge accente puternice din mijlocul dulcii tristeți visătoare. Cel de-al doilea corifeu ardelean al poeziei românești făcu balade, cînturi, satire, de un subiectivism duios și discret. Și la el se văzu însă îndată că, de și venia din Ardeal, nu era nici el de acolo.

Și el ca și Coșbuc erau și mai mult și mai puțin decît un poet al Ardealului. Acela trăiește însă astăzi

și-și desăvârșește din ce în ce mai mult această însușire a sa. El e Octavian Goga, care-și trimete astăzi în lume cel d'întăiū volum de cîntece¹.

*

Ținărul mic care s'a dezvoltat în puțină vreme ca stăpîn sigur peste însușiri de poet mare, s'a născut în Rășinari, nu dintr'o familie de preoți de acolo, ci din familia preoților rășinareni. Rășinarul e satul de peste pădurea Sibiiului, un sat vechiū și mare, un sat adevărat românesc. El adună în sine înalta frumuseță a muntelui cu binecuvîntarea ogoarelor și cu foarte multe tradiții, întipărite în biserici, zugrăveli și manuscrite. Oamenii de acolo sînt înstăriți și mîndri, și tocmai de aceea ei simt mai adînc o nenorocire a neamului lor, supt care iobăgimea săracă și smerită din alte părți se pleacă fără murmur. De jur împrejur, în acele văi și pe acele coaste sibiene trăiește, în aceleași simțiri și cu aceleași datine, cea mai frumoasă și mai nobilă țărănie a neamului românesc. Cine s'a născut și a copilărit acolo, cine s'a întors de pe depărtate plaiuri în acele locuri, ca la un izvor de mîngîiere și de îmbărbătare, acela nu poate fi în viața sa întreagă decît omul aceluī pămînt, în care sînt prinse toate rădăcinile sufletului său. Și, fiindcă acel Ținut e ca o icoană înălțată și limpede a Ardealului românesc, acel scriitor va fi în stare să-l spuie toate frumusețile, să-l înțeleagă toate durerile, să-l șoptească toate speranțele și să trîmbițe pentru dînsul imnul luptelor viitoare. Nota dominantă a sufletului său va fi aceasta.

¹ *Poesii*, Pesta, editura revistei „Luceafărul“.

El va fi un poet local, în cel mai înalt și mai adânc înțeles al cuvîntului, și va ajunge unul din poeții naționali, nu plecînd de la teorii sau de la sentimente generale, ci de la nemărgenita dragoste pentru casa sa, pentru brazda sa, pentru biserica sa, pentru satul său, pentru Ținutul său oltean și pentru țara sa ardeleană. El, va iubi poporul românesc, nu din datorie, nu din conștiință de cărturar sau din simpatie de artist, ci din iubirea trainică și veșnică pentru părinții de-acasă, pentru frații de joc, pentru vecinii bine cunoscuți, pentru preotul satului și pentru lăutarul satului, și de aici pentru toți oamenii satului, Ținutului și țerii sale ardelen.

*

Orînde atî deschide volumul lui Octavian Goga veți găsi pretutindeni această siguranță în orice observație și în orice cuvînt, această precizie în amănunte, până la firul de izmă creată ce tremură în vînt pe marginea Oltului, până la cei „doi puli de nevăstuică“ ce se strîng pentru somn la căderea sfîntă a serii. Și veți găsi aceiași mărgenire și intimitate a iubirii, aceiași îmbrățișare strînsă și caldă, care prinde cutare rîu, cutare dascăl șchiop și glumeț, cutare lăutar, pe care-l chiamă Lae Chiorul și a fost un Țigan asupra sfîrșitului căruia se poate plînge, cutare căprar, cutare vecin. Până și cînd răsună în strune de aramă un cîntec de mărire pentru Vodă Ștefan bătrînul, nu e vorba de Moldova lui, de Suceava lui, de luptele lui cu Turcii, de cîmpia cu Podul-Înnalt și de Valea-Albă a Războienilor, ci simțul de respect și iubire al poetului se întoarce de la locurile de străbună slavă.

românească spre cele de lungă și cumplită robie a aceluiași neam, unde se frînge de neputința de a da fapte mîntuitoare sufletul poetului :

Măria Ta, sîntem bătuți de nevoi,
La noi în zădar ară plugul,
Căci holdelor noastre cu spicul de aur
Străinul li fură bielșugul...

*

Și e ardelenescă, caracteristic și apriat ardele-
nescă și această pornire vijelioasă în care se pare
că tremură zale și săbiile se ciocnesc de scuturi, acest
mare avînt pătimaș și sălbatec pe cîmpiile idealului,
în care și un poet tinerel poate învinge pe dușman
și cîștiga de acele biruințe care pregătesc mîntuirea
poporului său. Aici nu e nimic din căldura patriotică
de acum douăzeci-treizeci de ani care făcea pe un
Alecsandri să făurească în răgaz, înaintea unor pri-
vitori cîștigați d'înainte, cîntările de mărire ale Ro-
mâniei nouă. Nu, ci e revărsarea, în forme create nă-
prasnic, a unei dureri care s'a grămădit clipă de clipă
într'un suflet neobișnuit de simțitor la sîngeroasele
jigniri ale dreptății și mîndriei neamului său, e strî-
gătul de agonie al pieptului pe care-l sfărîmă o stincă.

Și, fiindcă astfel este această carte, nu va fi om tînăr,
nu va fi suflet tînăr în Ardeal, care să nu se încălzească
de ritmurile războinice, care să nu verse lacrămile sale
cele mai bune și cele mai ascunse peste aceste versuri
ce s'a închegat în lacrămii. Orice primire i se va face în
România, ea nu va putea să se apropie de aceia pe care o
va întîmpina în țara pentru durerile căreia a fost scrisă.

30 Octobre 1905.

XXVIII

UN SCRITOR ARDELEAN : TITU CHITUL

La Chetiū, în părțile nord-ostice ale Ardealului, a fost îngropat zilele trecute Tit Chitul, autor de romane istorice. Cine a cetit, în toile de dincolo, discursul, foarte mișcător, rostit asupra mormîntului lui Chitul de avocatul Gavrilă Tripon din Bistrița, a putut afla din ce sărmană viață chinuită de beteag fără nădejde, ologit și incremenit din cea d'intăie tinereță, purtat pe mîni în viață ca și la groapă, aū răsărit acele scrieri: „O fată de tarabostos“ și „Steaua Orientului“, care, tipărite fără supraveghere de stil și în condiții cu totul neprielnice, la tipografia archidieceșană cu ortografie cipariană de la Gherla, și în revista „Familia“ de acuma, aū fost abia cunoscută în Ardeal, iar aiurea, de loc. Din cîte pagini ale lui am răsfoit, am putut vedea că acest stîngaciū, de multe ori banal — fiindcă îi și lipsia experiența vieții și mediul literar! —, avea puterea de a descrie și un netăgăduit talent de a istorisi. Cred că, prin alegeri și îndreptări, ceia ce a rămas pe urma lui ar putea fi apropiat de public măcar acum, după moartea lui, într'o ediție mai omenească.

30 Octobre 1905.

CARTEA UNUI DISPĂRUT: „FETE“ DE
I. D. MANOLACHE

În spiritul literaturii românești se produce de citva timp o netăgăduită schimbare, ce se datorește multor motive, care nu se pot desluși încă pe deplin. Astfel se întâmplă că unele cărți în care fără îndoială este putere și talent, se înfățișează ca învechite, cu toate că a trecut numai puțină vreme de la apariția lor. Este într'insele ceva care nu mai câștigă astăzi, pe cînd câștiga așa de mult încă în ajun, ceva care nu-ți place, te jignește, te îndepărtează de dînsule, pe cînd aceleași însușiri ar fi fost cele mai gustate pentru cettorii zilei de ieri.

Și nu e vorba aici de un antagonism între două generații sau, mai bine, nu e vorba numai de dînsul. Scriitorii aceștia, cari nu ți se pot lipi de suflet, sînt mulți dintre dînsii oameni încă tineri, alții aû murit dăunăzi plini de tinerețã. Ceia ce era pînã mai ieri un semn al îndrăznelii biruitoare, al noutății care cutează, e acum o patã de boală, un stigmat de decãdere.

La aceste lucruri trebuie sã te gîndești cînd strãbați multele pagini cu litere mărunte din care se alcãtuiește volumul „Fete“ al lui I. Manolache, — I. D.

Manolache, cum își zicea el, saū, cum văd că i se pune astăzi numele, I. Manolache-Holda.

*

Autorul acestei cărți nu mai trăiește. Boala de piept l-a luat din mijlocul sărăciei acum câteva luni de zile. S'a dus în amare dureri ale sufletului, cu conștiința că lasă pe ai săi fără ajutor, după o scurtă încleștare fără noroc cu soarta. Ieșit din școală, a bătut la uși care nu i s'aū deschis, fiindcă n'a știut să le aleagă. Cîtva timp a fost corectorul „Revistei Idealiste“ a d-lui Holban. Dar nu mai era în stare să se ție de niciun lucru; puterea, viața se stîngeaū într'însul. L-aū dus la țară, cu siguranța, pe care o avea și el, că nici frăția bună cu natura nu-l poate lecuī. Pe urma lui aū rămas nuvele risipite prin reviste —, cînd la „Convorbiri literare“, cînd la „Literatură și artă“, cînd închinatē d-lui Maiorescu, cînd puse supt ocrotirea d-lui Pătrașcu, și ceva manuscripte. Văduva lui le adună astăzi în volumul pe care-l tipărește „Minerva“.

Manolache copilărise în Bîrlad, într'un oraș cu măhălăi multe întru toate asemenea cu satele. Aici ochiul lui pătrunzător s'a deprins a cunoaște în același timp două feluri de viață cu totul deosebite: a țerănimii sărace, cu sufletul curat și cu bunele datini vechi, de o parte, iar, de alta, a meșteșugarilor rămași în urma altor vremuri, oamenii cu sîngele amestecat, cu limba împetrițată și cu setea de cîștig în vine. Mai târziu a căpătāt și cunoștința traiului ușuratec și pretențios al funcționarilor de tot felul, pe cari i-aū creat timpurile noastre. În sîrșit, el a venit la București ca student, și aici a avut înaintea sa zgomotul, risipa

de vorbe cinice, lipsa de orice disciplină serioasă a studențimii din epoca lui, și a d-lui Tocilescu. Acestea sînt elementele de realitate care-l stăteau la îndemînă pentru ca din ele să-și țese povestirile spre scrierea cărora îl chema un netăgăduit talent.

Astăzi însă un scriitor nu porcede numai din experiența sa, ci și din cărțile pe care a dorit să s'a întîmplat să le citească. Citirea tinerilor de prin anii 1890 se mărginea însă numai la literatura francesă modernă, și anume la acea parte, mai bogată și mai bine cunoscută, dintr'însa care desfășură luptele, plăcerile și suferințele unor oameni pătimași și nenorociți, unor biete suflete schiloade și slabe, menite să piară înt'un chip nevrednic. Din asemenea citire se desfăcea iarăși neîncrederea față de viață, batjocura față de ideale ce pot atinge să măcar servi, și mari avînturi dure-roase către acele culmi care stau dincolo de marginile puterilor și chemării noastre.

Dacă ar fi fost un om sănătos, bucuros de trupul său, sigur de o viață mai îndelungată, el ar fi stăpînit cîndva pe deplin materialul său de experiență, și poate chiar pe acela de citire, și ar fi dat din bogăția lor opere armonioase, care să-l afirme sufletul în forma lui definitivă.

Astfel însă, el a scris, în cuvinte frumoase, meșteșugit legate între sine, ciudate vedenii simbolice, care te mișcă une ori, te farmecă ici și colo, dar te orbesc mai mult și te lasă cu o impresie de nedumerire și amărăciune, care se poate preface în compătimire personală. Altă dată a luat condeiul pentru a înșira po-

vești de o ironie neașteptată, grea, une ori vulgară, ca în bucata unde ca substrat al creațiunii femeii se descopere, în locul coastei biblice a lui Adam, coada modernă a Dracului. Cite o scenă a vieții de astăzi, văzută și înțeleasă de el numai în aparențe, trece apoi fără rost și fără sfârșit într'un hohot de ris, care-ți face rău și pentru subiect și pentru autor. În cutare poemă 'n prosă e un sentimentalism așa de diafan, încît el nu se poate prinde de mintea cetitorului.

Și totuși ce potrivite ar fi fost acum cițiva ani aceste vedenii de demoni și îngeri, acest panteism palid, această satiră care blastămă o societate întregă, în oameni și așezăminte, cuprinzîndu-se într'însa orice afară de țărănimea căreia i se plînge de milă!

De patru ori I. D. Manolache a săpat cu energie și siguranță în subiectul său, un bloc mai resistant. Odată e vorba de o biată ființă schiloadă, de o fetiță cocoșată pe care o urăște și mamă-sa, zicîndu-i „Moș-Gheban“, dar pe care o iubește, până la moartea lui, un tată tot așa de prigonit de ursită. A doua oară, un țeran osîndit pe jumătate cu dreptate e primit la ieșirea din ocnă de un bun boier bătrîn și se face cel mai cu rîvnă păzitor al averii lui. A treia oară, — și, în ordinea înșirării, scade și însemnătatea nuvelor —, un sergent amorezat de nevasta unui bătrîn arde casa acestuia pentru a-și răsbuna de împărțirea înjosoare a ființei iubite și capătă pe neașteptate, în locul urii din partea ei, o iubire mărturisită înaintea tuturor, pentru că vinovatul a scos din flăcări un copil care e al lui. În sfârșit, „Dihorul“, care a fost foarte mult laudată

cuprinde pățaniile tragicomice ale unui cojocar bătrîn, care se folosia de isprăvile unui dihor adevărat ca să se îngrășe din găinile vecinilor.

În aceste bucăți află și observație, și stil, și putere dramatică. Ceia ce le strică însă e, nu atîta neputința de a le mîntui, cît aplicarea scriitorului de a trăsni la capăt cu un mare efect sentimental sau tragic. Fetița cea urîtă care a trăit ca o mucenică și a simțit ca o sfîntă, ucide la sfîrșit pe sora ei frumoasă. Fostul ocnaș care ajunge de apără așa de credincios a-veea boierească, se înfățișează la urmă într'o năprasnică revărsare de lacrimi. Bietul moșneguț-dihor moare lovit în cap cu parul. Și sfîrșitul de la nuvela „Pojar-nicii“, cu prinderea de gît a iubiților înaintea casei care se mistuie în flăcări, nu e cel mai firesc.

*

Astfel un curent nenorocit, o școală fără folos moral, prietenii rătăcitoare și blăstămii bolii aș putea întuneca însușiri care n'aș fost din cele obișnuite. Nici pe departe n'am avut de la acest scriitor ce ar fi fost în stare să dea.

6 Novembre 1905.

MARILE DISCURSURI ALE LUÎ M. KOGĂLNICEANU

D. V. M. Kogălniceanu e un fiu pios al marelui său părinte. De mai mulți ani d-sa tipărește părți din corespondența politică a lui Mihail Kogălniceanu sau da ediții nouă din acele opere ale aceluia,—o personalitate tot așa de puternică în domeniul cugetării ca și în al faptelor de fiecare zi,—ce nu se mai puteau găsi lesne de un public care ar putea folosi încă mult dela dînsule.

Acuma, ni se dau într'o ediție foarte ieftină — 1 leu pentru 150 de pagini — cele două mari discursuri ale lui Mihail Kogălniceanu ținute în 1862 cu prilejul debaterii chestiei țărănești în Adunarea României unite. Se știe că hotărîrea, luată de Cuza-Vodă și ajutată apoi de Kogălniceanu, de a ceda țăranilor cu titlul de deplină proprietate, fie și în schimb pentru o despăgubire, pămîntul pe care până atunci ei îl luaseră ca liberi neliberi, în sama altuia în parte, a întîmpinat o opoziție pe atît de înviersunată, pe cît de nedreaptă, din partea atîtor oameni bogați, luminați și puternici, cari nu erau în stare să vadă mai

departe și mai sus decît interesul lor personal și de clasă. Acestei cete a privilegiaților, strîns legați între sine, li vorbește luptătorul pentru marele ideal național de desrobire a țeranilor. De cînd s'au rostit acele discursuri, mulți cuvîntători meșteri, mulți cuvîntători cu gîndul adînc, pe lingă atîția saltimbancî de vorbe sau echilibriști de idei false, au vorbit în cuprinsul Camerelor românești. Niciunul însă, chiar în momentele sale cele mai fericite, n'a putut să îmbine, într'o revărsare sinceră a sufletului său, însușirile care fac din cuvîntările lui Kogălniceanu o culme a oratoriei noastre: cunoștința deplină, de specialist, de învățat, a chestiei, puterea unei argumentații fără greș, frumuseța limbii celei mai firești și celei mai fermecătoare și un avînt care nu slăbește de la un capăt până la cellalt. Decît atîtea lecții reci de istorie mai nouă a Romînilor, până și școlarilor noștri din clasele mai înnalte li-ar folosi cu mult mai mult ascultarea acestor strălucite pagini de literatură politică, pe care o așa de ieftenă ediție le pune la îndemîna oricui. Și Romînilor de dincolo, cari au foarte adesea ori părerile cele mai greșite cu privire la rostul țerănimii în regatul nostru și la cauzele istorice ale situației de astăzi, nu li se poate recomanda un mai bun mijloc de informație, care e în același timp și o lecție de limbă, o înnavuțire și înnălțare a simțirii fiecăruia. Poate că a sosit în sfîrșit ceasul cînd Kogălniceanu, acest mare nedreptățit pe toate terenurile, în istorie, literatură și politică (a umbrit pe mulți prin mărimea culturii și talentului său!), poate să capete, între contemporanii săi, locul care i se cuvine.

La urmă se dă și o scurtă bibliografie a operei literare a lui Kogălniceanu; ea poate să aducă foloase și altora decât cetitorilor obișnuiți.

Asupra cărții în care d. Vasile M. Kogălniceanu se ocupă de chestia țerănească, se va vorbi mai pe urmă.

6 Novembre 1905.

PROPUNERILE D-LUI G. BOGDAN-DUICĂ

„Revista generală a învățămîntului“, care urmează cu aceeași îngrijire pentru întrebările de pedagogie și cu aceeași iubire de școală care se puteau vedea și în cel d'întăiū număr al ei — ce contrast cu publicația care se intitulează „Cultura Romînă“, cu toată lipsa de orice cultură morală și socială a atîtora dintre colaboratorii d-lui Găvănescul!—, a început a tipări și studiul măi întinse, în volume deosebite.

Cel d'întăiū e acela pe care d. G. Bogdan-Duică îl consacră Seminariului pedagogic („Seminarul pedagogic notițe și propuneri“, tip. Carol Göbl). Se știe că de cîțiva ani s'aū adaus pe lingă Universitățile noastre, în locul vechilor școli normale superioare, care erau măi mult niște internate pentru bursieri, „seminarii“, care aū de scop să pregătească într'adevăr pe profesori în chip practic pentru meșteșugul lor. Studenții noștri fac încercări asupra sufletului unor școlari aduși anume pentru dinșii într'un liceū mare saū măi mic, după cum sînt și puterile și sentimentele pentru

școală ale viitorilor profesori și după cât îngăduie fasa, totdeauna foarte gingașă, a începuturilor,—fără a mai vorbi de personalitatea acelor cari sînt chemați să îndrumeze pe acești tineri neîncercați. Astfel unii au crezut în seminarii și s'au entusiasmat chiar de ele, iar alții s'au arătat mai reci față de ele, sau le-au tăgăduit, mergînd chiar, printr'o judecată basată pe aparențe, până a le lua în batjocură.

Nici d-lui Bogdan-Duică nu-i plac aceste *preparatorii* ale profesorilor în felul cum ele se înfățișează astăzi la noi. Dar această judecată a sa n'are nimic superficial și subiectiv. Puțini dintre oamenii noștri de frunte au tratat subiecte așa deosebite ca d-sa, și de sigur că nimeni n'a iubit așa de mult, așa de exclusiv, cu atîta cinste și jertfă de timp și de atenție, chestia pe care într'un anumit timp a fost ispitit să o cerceteze. Cînd acela care a scris pagini așa de folositoare despre istorie și istorie literară, în toate ramurile lor, a ajuns a se ocupa de pedagogie, el s'a îngrijit să cunoască adînc întreaga bibliografie a subiectului, așa cum aceasta se poate cere de la cel mai conștiincios specialist. Urmărind până astăzi mersul ideilor cu privire la pregătirea practică a profesorilor, d. Bogdan-Duică a întîmpinat ideia cea nouă—realizată însă în atîtea locuri din Germania—a seminariului care chiamă la dînsul, nu studenții cu grijă de cursuri și examene și cari privesc exercițiul lor pe terenul pedagogiei ca o pierdere de vreme neplăcută, ca o nouă povară pe lîngă cele multe pe care, fără nicio dreptate, le țin pe umeri în virtutea unor regulamente universitare greșite, ci absolvenții de școli superioare, licențiați și

doctori, cari se pot închina, cu tot răgazul, cu toată seninătatea și maturitatea, experiențelor de pedagogie. D. Bogdan-Duică e și d-sa de părere, ca orice om cu vederi mai largi și cu spiritul mai îndrăzneț, că, de fapt, nu poate fi decît alegerea între un astfel de seminariu, de știință, conștiință și iubire, și între niciun seminariu, ca până în ultimele timpuri. În vederea unui ministru modern, cum în foarte multe privinți a fost d. Haret, autorul acestui studiu dă și planul practic al întemeierii școlii pentru meșteșugul de profesor. Într'o țară unde se face încercare cu atîtea idei rele numai fiindcă sînt nouă, mai știți?, poate să aibă oarecare noroc și această idee, și nouă, și bună.

6 Novembre 1905.

O NOUĂ SCRIERE ÎN CHESTIA ȚERĂNEASCĂ

D. V. M. Kogălniceanu a pregătit îndelung cartea asupra „chestiunii țărănești“, pe care o înfățișează astăzi, într'un timp cînd ani de foamete și cite o răscoală nouă au atras iarăși atențiunea politicianilor asupra țărănimii și cînd, prin reorganizarea învățămîntului sătesc, prin manifestarea de muncă și tragere de inimă a învățătorilor și preoților, prin alcătuirea, atît de spontanee la început, a tovărășiilor de credit și muncă ale țăranilor, s'a născut în clasele conducătoare, într'o parte a lor măcar, un interes bun și o simpatie caldă, care se vădesc în scrierile privitoare la țeranii ale unor oameni politici de însemnătate domnilor D. Protopopescu (Agricola) și Spiru C. Haret. D. Kogălniceanu-fiul e un căutător conștiincios al informației, care din nenorocire nu i s'a dat de cite ori a vrut; e apoi un spirit cumpătat și practic, care se gîndește la măsuri mici și se sfîște de soluțiile mari; în sfîrșit, dacă statornicește unele legături, el nu le ține mai departe în mîină și nu le întregește până la capăt. Astfel, cu aceste însușiri și defecte, cartea de față în-

trebuiețază tot materialul vechiū, pe lingă care se adaugă acela, foarte prețios, pe care-l dau monografiile de comune rurale, care n'aū mai urmat (o, minunată consecvență!) după căderea d-luī Vasile Lascăr, cîteva publicații documentare și rapoartele despre răscoalele din 1888, pe care d. Kogălniceanu le-a avut la îndemînă și din care dă unele la sfîrșitul lucrării sale. Vechiū agricultor și unul din organizatorii Expoziției agrare, d. Kogălniceanu cunoaște împrejurările de la țară altfel decît un simplu avocat sau un om de teorie. Fost deputat țerănesc, d-sa, care nădăjduiește să mai capete voturile sătenilor, își amintește bine și de anumite datoriī sufletești pe care i le-a lăsat marele său tată, care a împroprietărit pe țeranī: astfel simpatia sa pentru sătenī, pentru cari se vede c'ar dori să găsească cuvinte mai calde dacā ar fi un scriitor, poate fi socotită ca adevărată. În aceste împrejurări, d. Kogălniceanu face întăiū, pe temeiul știrilor autentice, critica regimului rural de astăzi: covîrșirea proprietății mari, pe care uniī totuși aū cutezat s'o tăgăduiască, exploatarea acestei proprietăți mari de arendași străini, sălbatecile tocmeli agricole, pe care țeranul trebuie să le primească pentru că n'are destul pămînt și n'are de loc pășune, călcarea nerușinată și a acestor tocmeli, slăbiciunea unei administrații care nu e nici destul de luminată, nici destul de statornică pentru a ținea piept storcătorilor și care ādauge abuzurile sale pe lingă ale stăpînitorilor pămîntului, greutatea cu care se caută dreptatea și, în sfîrșit, blăstămul neștiinții într'o țară cu patru milioane de analfabeți. D. Kogălniceanu nu se încălzește — și

cred că rău face—de cele două mari prefaceri îmbucurătoare ale timpurilor din urmă: școala și banca satelor. În schimb, propune următoarele măsuri, pe care le înșirăm, însoțindu-le de îndoielile noastre: 1, facerea unui cadastru, pentru ca sătenii să iasă din încurcătura de astăzi și să știe în sfârșit la ce are drept fiecare (dar cei mai mulți n'ar avea dreptul la mai nimic; ar fi oarecum o anchetă a bogăției celor cari și-o încheie în cițiva gologani); 2, alcătuirea de islazuri comunale (să nu se uite însă că întreaga economie de vite ar trebui creată din nou); 3, o dezvoltare a școlii sătești, în privința căreia nu se intră însă în amănunte; 4, întemeierea de gospodării model (după care nu e însă sigur că s'ar lua sătenii, fiindcă, oricum, ei ar privi pe săteanul-model ajutat de Cîrmuire ca pe un funcționar, un fel de agent sanitar sau revisor de cercuri sătești, de coruri sătești, de teatre sătești și cum li mai zice); 5, premiarea țăranilor cu gospodării mai bune (primarul s'ar propune fără îndoială în rîndul întâiu pe sine, și cine ar putea face controlul?); 6, alcătuirea de tovărășii, ajutate de Stat, dar deosebite de băncile populare, pentru vînzarea produselor (abia sînt însă prin satele noastre oameni pentru un *singur* fel de tovărășii); 7, o supraveghere de aproape a băncilor populare ca să nu cadă în camătă și în exploatarea țăranului sărac de cel bogat (temere pe care am auzit-o și de la alții și care trebuie să cuprindă adevăr; cu ce elemente avem însă e de tot greu să faci controlul), și 9, o nouă organizare a Ministeriului de Agricultură (care nu se poate

face cîtă vreme nu se va tăia gîtița partidelor politice, care schimbă, preschimbă și strică toate.

Se va multămi însă cineva cu acest nou decalog de reforme și va putea crede că a găsit „lumina cea adevărată“? În toată necompetența mea, eu aș crede că această nenorocită chestie țerănească, căreia nu i se poate găsi un capăt; e cu mult prea grea ca să fie cuprinsă într'o singură formulă și într'o singură soluție. Luați cartea d-lui Kogălniceanu chiar: pe o pagină e vorba de țeranul de la munte, cu livezi de pruni, pe alta de cel de la șes, care e plugar: s'ar putea scrie altele despre țeranul pescar, țeranul căraș, salahor, lucrător; una e țeranul muntean, lucrînd cu dijma, alta cel moldovean, lucrînd în bani; într'un fel e moșneanul său răzeșul, în altul împrumutul, care mai păstrează ceva, și iarăși în alt fel cel fără pămînt, robit ogorului boieresc ca în vremurile iobăgiei. Sînt multe lucruri, și felurite, și încurcate, și grele de judecat, care nu se știu și nu se pot ști în scurtă vreme. oricît li-ar părea de rău iubitorilor de soluții grabnice, de cari avem destul. Din punct de vedere material, Statul ar putea vinde, după dorința d-lui Kogălniceanu, și alte părți din domeniul său țeranilor, ar putea seculariza moșiile spitalelor, pentru a le vinde sătenilor, cum propune iarăși d. Kogălniceanu. Cu mult mai mult decît atîta, ar fi dator, în cel mai scurt timp, să facă legi pentru a opri trecerea peste un maximum în prețul arendei ogoarelor mici și peste un minimum în plata muncii omenești; el ar putea opri pe Mochi Fischer arendașul de a fi rege în Regatul lui Carol I-ii.

Dar legile cer o administrație, și n'o avem; dar ele

cer o conștiință cetățenească, o convingere de drepturi pe care săracii noștri n'o au, precum n'au priceperea ce trebuie pentru a se descurca din condițiile nouă ale muncii cîmpului. Ceia ce înseamnă că lucrul ce trebuie să se capete, căci altfel perim, e elementul moral, simțul de datorie și pornirea binefăcătoare, care lipsesc și în boierimea proprietarilor și arendașilor, și în ciocoimea mare și mică a funcționarilor; e elementul de lumină, care lipsește țeranului. Aceste lipsurile trebuie să întregite, și aceasta o poate face numai școala; altă școală decît cea de astăzi său măcar decît cea de ieri, căreia îi datorim toată ticăloșia de azi. Cel mai mare om din România va fi acela care va înțelege să ajute cu rostul său politic silințele pe care le face astăzi întru acest scop partea cuminte și cinstită a tinerimii din România, și niciodată gloria Tronului românesc n'ar fi mai strălucitoare decît atunci cînd s'ar ținea neclintit la locul său, până la îndeplinirea operei, acel om. Căci nu prin cîrpeli materiale, tîrite prin dinții interesaților, vom ridica pe picioare țerănimea, ci printr'o poruncă sufletească ce-i va îngădui „să-și iea patul său și să umble“.

Trebuie să se înțeleagă odată că această chestie e înaintea de toate o chestie culturală.

13 Novembre 1905.

XXXII.

„CREDINȚE“ DE IOSIF.

Un nou volum al lui Iosif a apărut, și el trece 'n tăcere. Criticii abia au știință de dînsul, îl strecoară în cîteva cuvinte de măreață grabă. Cel mai blînd și mai bun dintre scriitorii ce pot să fie nu poate cîștiga, se vede, inimile într'o societate de intelectuali hîrșiți de invidie și frămîntați în intriga cea mai nemernică și mai cutezătoare. Dacă-l pomenește cutare mititeluț, aceasta n'o face decît ca să-l arăte micșurat și coborît în umbra măririi nouă a lui Goga. Nu uitați că Goga trăiește în Ardeal, că el e hotărit să nu se strămute de acolo, că astfel nu va putea amări pe nimeni prin cine știe ce uriașă răsplătire oficială a meritelor sale, ca acest Iosif care a mîncat miș și miș de lei de la acel ministru risipitor, d. Haret, ale cărui păcate față de banul public le drege astăzi cu scumpătate colegul Vlădescu. Nu uitați iarăși că pe Goga-l zărește cineva numai din cînd în cînd la București, pe cînd Iosif are îndrăzneala de a trăi totdeauna aici, supărînd pe atîția prin trufia care-l deosebește; nu uitați că poetul ardelean scrie la „Luceafărul“ din

Pesta, care nu lovește și nu înfrinează pe nimeni, pe cînd Iosif se încumetă a se solidarisa cu acel „Sămănător“ al „sudititorilor“, înaintea căruia orice adevărat pungaș literar, orice tîrîe briu don-chișotic își face cruce cu cutremur. Așa fiind, cum se poate vorbi de „Credințele“ lui Iosif altfel decît ușuratec saū în apropierea jignitoare, care nu vor avea măcar darul de a tulbura prietenia dintre două bune suflete frățești ca ale acestor poeți tineri ai zilei de astăzi?

Și totuși ce frumoasă, ce minunat de senină, ce desăvîrșit de simplă și de armonioasă și de cuceritoare în fiecare vers, în fiecare alipire de cuvinte, în fiecare calificativ ce se coboară ușor și atinge totdeauna, e această cărticică de maturitate liniștită și sigură a poetului măsurii și gingășiei! În această privință Iosif e pentru noi ceia ce a fost pentru Englesii acel scriitor ales printre cei aleși și fin totdeauna fără a fi vreodată rafinat, din care ei — altfel de oameni decît inteligența românească în numele căreia vorbesc, fără să fie vre-o protestare, paraponisiții și nevoiașii de tot felul! —, din care ei deci, Englesii, au făcut un poet laureat cu venituri de înalt funcționar și un fruntaș al țerii, lîngă lorzii în virtutea vechiului lor sînge: Tennyson. E același simț ascuțit pentru tot ce e taină, pentru tot ce e duioșie, pentru tot ce e amurg, penumbră, luminiș de lună, freamăt, șoaptă în lumea lui Dumnezeu și în lumea oamenilor, aceeași amintire sigură a lucrurilor străvezii, învăluite, trecătoare, aceeași gicire a mișcărilor ascunse ale sufletului altora, fiindcă je află și în conștiința amănunțită a sufletului său,

aceiași putință de a se strămuta oricînd, de-a dreptul și cu cea mai mare ușurință, în acele lumi ale trecutului, ce a fost, și ale legendelor, care nu pot să fie, unde nu pot răzbate și trăi decît puține firî de scriitori; e aceiași măiestrie în a putea primi în sine, ca și cum n'ar cunoaște și n'ar întrebuița altă limbă, acest minunat grai de icoane nouă, de apropieri neașteptate de armonie așa de firească și totuși așa de meșteșugită.

*

Volumul e alcătuit la întîmplare, — în orice cas nu după urmarea în timp a bucăților. Ele se pot împărți însă, adecă ele se desfac de la sine, în: cîntece, icoane de natură și legende. Unitatea între ele o statornicesc acele însușiri ale poetului pe care am voit să le schițez mai sus.

Neîndoielnic că Iosif e astăzi singurul poet subiectiv al tinerilor, singurul dintre adevărații poeți care poate vorbi și despre sine. Sînt, în adevăr, foarte frumoase și acele cîntări, acele imnuri pline de avînt ale lui P. Cerna, dar, tocmai fiindcă sînt imnuri, tocmai fiindcă în ele sentimentul iese din hotarele sale, înneacă duioșia de la început și zboară iute către înălțimile sublime ale teoriilor și ipoteselor filosofice, — tocmai de aceea ele nu sînt „cîntece”. Cînd, pe de altă parte, Goga ni vorbește despre bucuriile și durerile sale, și nu ale poporului său, simțirea e prinsă și atunci în strălucitoare zale grele, și, acolo unde fără aceasta inima ar fi mișcată, gîndul admiră. Pe cînd nu se poate cînta mai adevărat, mai ușor în desfășurarea formei, mai

adinc și mai comunicativ în fond, o iubire de acelea care prefac toată viața, decît cum cîntă Iosif în paginile închinatē fericii sale.

Icoanele sînt culese în Carpați. Carpații de aici sãu de dincolo? Poetul numește apa Prahovei, dar aceasta n'are însemnătate. E, în schițe de lumină și albastru sãu de aurite apusuri de soare sãu de nopți țintate cu stele, viața *muntelui nostru*. În aceste descrieri, în care și forma se mlădie după sufletul popular, chiar față de cele mari și sfinte, — e aceeași nevinovăție duioasă ca în pînzele maestrului Grigorescu, e aceeași idealizare care nu vrea să prindă lucrurile pe care le desmiardă atingîndu-le.

Iar legendele, baladele de zmeoaice, de fete de Domn ce mor de jale, de voinici ce merg în luptă, de lebede vrăjite, de flăcări robiți de farmece, — par desfăcute, nu ca ritm sãu ca rimă sãu ca nume și vorbe, ci ca întregime a simțirii diafane, din fragmentele epopeii românești.

*

Față de „Patriarhale“, față de cîntarea lui Ștefan-cel-Mare, acest volum nou are fără îndoială noutatea sa. Și acei cari ar fi bucuroși să însemne sfîrșitul carierei literare a lui Iosif vor avea de sigur și alte surprinderi.

13 Novembre 1905.

XXXIII.

„NOTE DE DRUM“ ALE UNUI ȘCOLAR

De la Tirgu-Jiiului ni sosește o carte intitulată „Note de drum“, ceia ce nu înseamnă mare lucru, și purtînd ca nume de autor: „Gh. C. Ionescu, clasa VIII, Liceul Traian, T. Severin“, ceia ce înseamnă și mai puțin. Tot din foaia de titlu se vede că tînărul autor a fost pe la Putna, prin alte locuri din Bucovinași, pe ici și pe colo, în Maramurăș, Ardeal și Banat. Acolo se mai anunță o introducere de Ion Dem. Petrescu, la care nu se va fi lăcomind nime, și o prefață de G. Coșbuc, a cărui dărnicie regală, în adevăr de poet mare, în această privință e cunoscută.

După toate acestea, cine ar mai fi aplecat să deschidă volumașul, în care sînt nouăzeci și nouă de sortii la sută ca să afli declamații naționaliste ca la congresele anuale ale Ligei, amintiri slabe ale unor lecții care nu vor fi fost nici ele tocmai bune și mult romantism vorbăreț, necopt și răscopt?

Fii pe pace, cetitorule: băiețașul acesta a făcut o carte bună, una foarte bună, iar, pentru vîrsta ce are, una minunată. Arată să fie un fecior de țeran, după

felul cum înțelege amănuntele cîmpului și ale vieții de la țară, precum și după frumuseța, firească și bogată, a stilului său, care nu e din acelea ce se învață din „compoziții“ sau din cinstitele gazete. Cu bani de dar, veniți într'un chip pe care-l destăinuește cu competență d. Ion Dem. Petrescu, călătorul a mers la pomenirea din Putna a lui Ștefan-cel-Mare. Aici n'a ținut discurs (să fi avut atîta minte coșcogea profesor de Universitate de la noi!), nu s'a îmbătat și n'a spart capul nimănuî (cum aî făcut, pentru Ștefan-Vodă Războinicul, unui studentî de la noi). Nu, ci împreună cu cîțiva tineri Romîni din Ungaria, cu cari stătuse în corespondență și-și dăduse întîlnire la un loc ca acesta, a pornit pe jos prin Ținuturile locuite de țeranii neamului său. I-a văzut pe aceștia de acolo de la Putna pînă'n Orșova, făcînd un mare ocol prin sate românești și prin orașe străine. Școlarul acesta trebuie să fi fost un harnic cetitor, căci era pe deplin pregătit ca să prindă și să lege între ele atîtea lucruri ce-l treceau supt ochi sau îi ajungeau la ureche și pe care un altul le-ar fi uitat a doua zi sau măcar la cel d'întăiu chef național. Va fi cetit și lucruri de îndrumare bună, care s'aî prins în sufletul lui, fiindcă prea are o judecată sănătoasă și matură.

S'a întors acasă cu carnet de note și a scris în răgaz pentru un prieten, în graiul lui cel bun țărănesc de acasă, împodobit cu amintiri din cărți scrise după cuviință, aceste pagini. Ele îi fac cea mai mare cinste și vor aduce multora folos, iar oricui le va ceti, plăcere. Cunosc și eu acele locuri, și descrierea ce ni se dă e de-o exactitate și de-o bogăție vrednică de

toată lauda. Firește că, tînărul scriitor fiind așa de novice prin acele părți, se dau o mulțime de lămuriri naive, dar nu e fără folos să se vadă cum se oglindește viața românească de dincolo într'un suflet neștiutor și copilăresc, care poate da astfel impresii cu totul nouă și neînfrurite de nimic și de nimeni.

După toate acestea, să ni dea voie d. Ion Dem. Petrescu să spunem că școlarul G. C. Ionescu e un tînăr care nu trebuie pierdut din vedere.

13 Novembre 1905.

XXXIV.

BOIERIMEA DE ȚARĂ, CARE SE DUCE

— DUPĂ NUVELELE D-LUI GIRLEANU ¹. —

Culegerea de nuvele pe care d. Em. Girleanu, ofițerul din Birlad care iscălește „Emilgar“, o dă supt titlul de „Bătrîni“, ce mi se pare neîndestulător și necu-prinzător, e poema în prosă, de o foarte aleasă și discretă poezie, închinată sfîrșitului boierimii de mijloc a Moldovei.

Vremurile moderne aū adaus, pe lîngă păcatele noastre cele vechi, și unul nou, foarte greu, ura de clasă. Până atunci avusem o țerănime, niște boieri și un cerc de cărturari cari puteau trăi bine alături, înțelegîndu-se în multe lucruri, iubindu-se în oarecare măsură, mai mare de cum ne închipuim astăzi, și în stare să se unească 'n anumite împrejurări pentru a îndeplini fapte folositoare tuturor. Dacă era dușmănie între anumite strate ale societății, ea nu atingea pe domnul pămîntului în puterea moștenirii, pe acela lîngă strămoșii căruia trăiseră, lucrînd aceleași ogoare, strămoșii celor ce-și primiau în fiecare an brazda pe care

¹ Em. Girleanu-Emilgar, *Bătrîni*, București, Minerva, 1905.

aveau s'o lucreze, mai mult pentru altul, ci dușmănia se îndrepta, într'adevăr puternică, împotriva ciocoimii dregătorilor nemilostivi, cari arau cu condeii și secerau cu biciul. Fața acestor oameni ai Ciimuirii deștepta groază și numele lor se rostia cu blăstăme. Cu boierii, cum am spus, era altfel: țărănimea recunoștea că ei trebuie să fie și nu se gândia la o stare nouă de lucruri, în care boierimea ar peri d'innaintea ochilor.

Prin acestea nu înțeleg să îndreptățesc, — cum mi-ar putea veni acest gând? — strângerea pământului românesc în mâna boierilor, pe căi drepte sau mai puțin drepte, nici înstăpînirea celor foarte puținii asupra mulțimilor celor mari, pe care nu erau în stare să le călăuzească spre mai înalte scopuri. Însemnăm numai atîta că țeranii noștri nu erau, cum se spune astăzi, „conștienți de drepturile lor“, că nu erau pregătiți să și le ceară înapoi și că pentru viitor ei n'aveau în vedere decît acea binefacere dumnezeiască a unui „boier bun“, drept, omenos, milostiv, făcător de bielsug și de pace. Cu mult mai dese ori decît cum se crede, dădea Dumnezeu acest noroc săracilor și obișniților de pe brazde, așa încît, ca în timpurile de tot vechi, boierul era un fel de Voevod și jude pe pământurile sale. Aceasta se întîmpla cu deosebire în Moldova, unde Grecimea pătrunsese mai puțin în rostul de la țară, unde neamurile boierești erau mai vechi pe locurile unde li stătea Curtea și unde nu era așa de răspîndit proprietarul cel mic, ahtiat după munca robului țarinei.

Anii de prefacere, de pe la 1840 înainte, au intru-

chipat însă un tip boieresc care se zugrăvește și astăzi în cele mai negre colorii pentru a stîrni desgustul și mînia. Străbunii lui, vicleni și amarnici, au furat ogorul țerănimii; ei și toți urmașii lor, generație după generație, au stors, au bătut și au schingiuit; rînd pe rînd ei s'au hrănit din singele cald pe care l-au supt suferinții. Nu numai atîta: ei s'au închinat, pretutindeni și în toate timpurile, numai interesului și banilor; pentru aceasta au făcut din cea mai scumpă cinste covor picioarelor celor puternici, pentru aceasta și-au vîndut Domn, țară și neam (*lege*, n'au cutezat să zică, — căci numai această oropsită boierime a știut să rămîie, supt Turci, creștină).

Și cum să nu se creadă aceste lucruri cînd le spuneau înșiși feciorii de boieri, cu un avînt în critică pe care nu-l aveau ceilalți?

Pe urma acestor judecăți, s'a întemeiat o clasă stăpînitoare nouă. O vedem astăzi, o simțim cu durere, ne îndoim supt greutatea și ne înroșim de păcatele ei; o clasă, în care boierimea scăzută ca însemnătate e numai unul din elemente, pe cînd cel mai puternic îl formează oamenii de bani, cari s'au scurs la noi de pe toate meleagurile, șireții și dibacii, cari au știut să întrebuinteze și împrejurările și oamenii, apoi funcționările tiranică și acei politicieni cari leagă și desleagă, taie și spînzură, succesc și învîrtesc toate, fără nicio cunoștință adevărată și fără niciun ideal vrednic. Cercetătorii trecutului au înțeles îndată cît de puțin folosisem cu schimbarea clasei stăpînitore; ei și-au dat samă că nu mai poate învia boierimea ve-

che, cu rostul ei politic și că nu se mai poate da urmașilor ei occidentali acea curăție de viață patriarhală, acea deplinătate de simț românesc, acea legătură sufletească față de pământ și de oamenii lui pe care o avuseră „bătrînii“, păstrătorii credincioși ai unei tradiții istorice, ai unei vechi moșteniri de cinste, de mândrie, de muncă, de omenie și de bună rînduială, care s'a pierdut; dar pentru aceasta ei n'au tăgăduit merite istorice adevărate. Ei au căutat să înfățișeze celor de astăzi, în locul strigoiului boieresc cu buzele vinete pătate de sînge, cu unghiile pline de țerna pământului furat, pe boierul cel adevărit prin mărturiile scrise. Și prin aceasta conștiința națională a intrat din nou în stăpînirea unei largi bucăți de trecut, care fusese aruncată pe maidanul de putregaiu al lucrurilor care trebuie să se uite.

* * *

Un scriitor, un poet, dintre cei mai tineri, pe cari nu-I mai împovărează prejudecățile și nu-I mai falsifică superstițiile, împiedicîndu-I de a căuta de-a dreptul adevărul ce trebuie să-I însuflețească, — deci unul din cîntăreții puternici și mulți ai *renașterii* noastre de astăzi, s'a înduioșat de sfîrșitul umil al micii boierimi glorioase și a făcut din această dramă fără strigăte, fără lacrimi care se văd, fără zbuciumări oratorice și pose desnădăjduite obiectul cercetărilor sale. Sau mai bine el și-a deșteptat amintirile, căci în orașele din Moldova, unde a copilarit d. Girleanu, se puteau vedea lesne, de oameni cari de cele mai multe ori nu-I înțelegeau și n'aveau nicio tragere de inimă pentru dinșii, acei bătrînii scoși din rostul lor, izgoniți dintr'o che-

mare pe care străbunii și bunicii o lăsaseră părinților, și cari, neputînd lupta cu vremea, cu înfririle, cu o civilizație străină întregă prăbușită asupra lor pentru a-î strivi, se adăpostiau într'un colț cald de iubire bătrînească, într'un ungher de prietenie credincioasă, într'o singurătate aromită de rămășițele unei dragoste vechi, pentru a închide ochii oboșiți de lumina crudă a prefacerilor. Scriitorul a văzut cu înduioșare acest sfîrșit al oamenilor de rasă, ascunși în tainița în care erau slobozi să-și lingă rănile, pe cînd atîția cari nu sînt de rasă ar fi umplut ulițele și drumurile de che-lălăielile lor ultime.

Pentru asemenea schițe poate că nimeni nu era mai pregătit decît acest tînăr cu sufletul sfios și gingaș, acest Moldovean blind, piin de evlavie față de trecutul țerii sale moldovenești și de compătimire duioasă pentru acei pierduți al căror sînge e și sîngele său. Cu simțire dureroasă de fiu și cu iubire duioasă de poet înfățișează el pe bătrînul boier sărăcit care rătăcește prin mijlocul norocului altora, pe visătorul neînfrînat care face planuri nouă pe priporul chiar al peirii, pe dulcii moșnegi cari-și cetesc tăcuți unii în ochii altora, pe iubitorii de copii mulți și de casă plină, ca și pe bieții pustnici cari trebuie să se mulțamească numai cu un ușor sunet de pași copilărești în largul multelor odăi golite de moarte.

Une ori d. Gîrleanu izbutește să dea pagini care sînt din cele mai bune ce s'aũ scris în limba noastră. Mă gîndesc la povestea prieteniei dintre doi drumeți de-ai noștri rătăciți în „Evropa“ și între „Neamțul“ găsit în tren și pe care-l cuceresc pe viață prin marea lor

bunătate veselă (*Frant*). Apoi la acel bătrîn care vine de la țară de departe, slab ca o umbră, pentru ca să moară în acea încăpere unde sufletele înaintașilor săi au părăsit pe rînd încăperea învechită a țării. Bătrînul moare pe drum, cu porunca, pe care o șoptește fiică-sa, de a nu tulbura pe nepoți, pe copiii cari sînt de față și nu înțeleg; și glasul înăbușit al mamei spune numai, în mijlocul risetelor nevinovate, acest prohod, mai înduioșător decît toate rugăciunile:

— „Copii, tăceți, că doarme bunicul.“

Iar mai ales, cît privește întinderea, mișcarea, puterea, însemn bucata de la urmă, în care se înfățișează în adevăr dramatic lupta dintre două generații dușmane, luptă'n care bătrîna boierime știe să cadă cu cinste.

Aceasta e cea d'întăiă carte ce se culege pe un teren literar care poate da o întreagă bogăție de culoare și de simțire.

20 Novembre 1905.

MOȘNENII.

Broșura d-lui D. Brezulescu, avocat: „Contribuțiunii la studiul proprietății în devălmășie a munților noștri“ are întâi o însemnătate științifică prin datele și numele ce cuprinde în legătură cu stăpînirea 'n comun a multora din munții noștri de către urmașii *moșului* întâi-proprietar, *moșnenii*. E însă, mai ales, strigătul de alarmă (cam multe se tot aud de o vreme!) al unui iubitor de țară și de țeranî împotriva anarhiei sălbatece în care se învîrte viața acestei proprietăți în devălmășie. Sînt așa de mulți, de răspîndiți, de săraci și de neluminați *moșnenii*, încît îi fură cine vrea: chiaburii dintre ei, cari ieau cît poftesc, politicianii țeranî cari votează pentru cît au nevoie, arendașii de dincolo, cari se înțeleg cu chiaburii pentru a despoia pe ceilalți, cumpărătorii cari dau prețuri de batjocură. Ceia ce e numai o nenorocire cînd e vorba de *moșnenii* înșii, e un scandal stupid cînd te gîndești la neghioaba, la corupta administrație, care închide ochii său n'are habar de o stare de lucruri ce aduce prăpădirea pădurilor muntelui de către Jidanî și alte feluri

de străini, ce-și rîd de noi după ce ne despoaie (și cu dreptate, dacă sîntem de rîs și de despoiat). Nicîo statistică, nicîo regulare de drepturi, nicîo supraveghere, nicîo pedeapsă vinovaților, ca și cînd ar fi vorba de o potcoavă ruginită care a căzut în drum, și nu de „o verigă în lanțul de bunuri ale poporului românesc“. D. Brezulescu, care e scriitorul acestor cuvinte frumoase, vede scăparea într'o cercetare și orînduire a lucrurilor din partea Statului. N'ar fi mai bună o *răscumpărare* din partea aceluiași, care ar fi în stare să ia asupra-și pe o scară mare și în condiții cruțătoare și civilisate exploatarea pădurilor moșnenești? Orî măcar o *arendare* din partea Statului a pădurilor acelora, în care s'ar putea întrebuița absolvenții școlii noastre de silvicultură, cari atît de adesea numai silvicultorii nu se fac?

20 Novembre 1905.

ISTORIA UNUI SAT BÎRLĂDEAN.

Păr. Ioan Antonovici din Birlad ni dă într'adevăr o carte frumoasă în „Istoria comunei Bogdana“ (Tutova). Autorul, el însuși un „Bogdănaș“, a întrebuițat mulți ani de zile pentru a strînge cu străduință materialul de documente și informații din viu grai care i-a slujit pentru a-și alcătui lucrarea. E de mirare cîte cărți domnești și zapise, începînd cu vremea lui Alexandru-cel-Bun, aș putea fi descoperite în această bătrîină așezare de răzăși moldoveni. Știri orale s'aș căpătat iarăș destule și destul de bune. Fără să aibă o școală deosebită (de și a urmat cursurile Facultății noastre de Teologie), păr. Antonovici a știut cum să întrebuițeze izvoarele ce strînsese la un loc. În cea d'întăi parte a operei sale, el tratează pe rînd, cu spirit serios și într'o limbă curată, orice poate interesa din trecutul și prezentul comunei sale, dînd astfel cea mai bună și mai deplină monografie istorică ce avem asupra vre uneia din localitățile rurale din România. În două șiruri urmează apoi, pe mai mult decît patru sute de pagini, documentele, care merg din veacul al XV-lea pînă în zilele noastre: ele sînt bine

tipărite, după norme cumiņi și cu toată îngrijirea, adăugindu-se chiar și cite o notă explicativă.

Firește că Bogdana păr. Antonovicî nu e locul vre unei fapte mari sau vre unei mișcări însemnate din desvoltarea neamului românesc. Dar și o parte și cealaltă aū o însemnătate mai mare decît a unei scrieri cu caracter curat local. Împrejurările, nouă și vechi, de la Bogdana samănă cu acelea din atîtea alte locuri ale țerii noastre, și cugetătorul politic va trebui să ia învățăminte aflînd din aceste cercetări cinstite ale unui fiu al satelor, cu iubire de țeran, că vechile meșteșuguri, vechiul port, vechile datine, vechea iubire patriarhală între membrii aceleiași seminții se duc, și vin în locul lortenei, beția și aplecarea la faptele urite și la faptele rele. Cel mult s'ar putea întîmpina că scăderile de odinioară trebuiau să fie mai puține între oameni mai puțini și că avem știință astăzi numai de o mică parte dintre ele; dar aceasta nu înlătură decît întru cîtva dureroasa constatare bine adevărită. Cele mai multe dintre documente aū și ele, neapărat, o însemnătate mai întinsă, pentru viața politică și cu deosebire pentru cultura noastră. Ele sînt o întregire la culegerile, destul de puține și destul de slabe, în general, pe care le-am putut înjgheba pînă acum.

Se vor putea găsi în ele atîtea lucruri neașteptate, și eu însumi am aflat prin ostenele părintelui Antonovicî știri nouă privitoare la familia mamei mele, căci acel tiran Ioan Arghiropol, parucic și dragoman rusesc, care a luat în 1810 pe Catinca fata Căminarului Iordachi Miculescu, făcîndu-și cu zestrea soției o mare avere pe care a pierdut-o tot dînsul, e bunicul

mamei, prin fiul său, Gheorghe, numit după Iordachi Miclescu. Olimpiada, sora lui Gheorghe, a fost măritată cu fiul vestitului doctor Sămurcaș. Elencu Drăghici, soția lui Gheorghe, a fost fata cunoscutului Mare-Vornic moldovenesc Iordachi Drăghici, care a vrut să dea o Constituție țerii sale. Făcînd aceste întregiri, n'am niciun scop de laudare de sine, ca unul ce nu înțeleg a mă răzima nici pe titlurile mele, cu atît mai puțin pe parucii și Căminării ale altora, în locul căror aș fi fost bucuros să găsesc un biet țeran cum se cade.

O întrebare la sfîrșit: alți preoți din orașele noastre n'ar putea să facă o așa lucrare ca a colegului lor de la Bîrlad, în loc să strîngă bani și să-și spurce veșmintul în alegerile politicianilor nemernici cari sug viața neamului?

20 Novembre 1905.

O PIESĂ ȘI UN ROMAN.

D. St. Mihăileanu-Stempo anunță pe coperta d-sale *Două Logodne*, pe care a trimes-o „onorabilei redacții a revistei literare Sămănătorul“, o dramă a sa în patru acte, „Ultima lovitură“. Pe aceea n'o cunosc. Dar comedia de astăzi e de tot hazul, de toată nevinovăția și sănătatea, pe atât de vioaie și de plină de mișcare, pe cât de mult întipărită de cele mai frumoase sentimente și de cele mai folositoare ideale pe care astăzi ni le putem pune înaintea. Am cetit-o de la un capăt la altul, am recunoscut un întreg șir de figuri care trăiesc și hotărăsc viața românească de astăzi: moșierii cei cuminiți, cari strâng banul și nu se gîndesc la moșturi proaste, ofițerul de paradă botezat în franțuzește și ofițerul cel adevărat modern, care-și are biblioteca și-și culege din ea învățăminte, inginerul de mine, care știe să fie de folos țerii sale, politicianul care trăiește numai din politică și pentru politică, în fața fratelui său, înțeleptul gospodar; bătrînul militar foarte militar, tînărul funcționar de carieră, sprijinit pe politica tatei, și cele mai zglobii și mai fermecătoare din fetițele care dau o strălucire societății noastre. La sfîrșit, dragostea cea

bună își capătă drepturile și rămîne numai un mofluz, care și acela nu ține năcaz.

Se va reprezenta această piesă? Autorul mai anunță două pe care le ține gata.

*

Romanul d-lui Edgar Th. Aslan „Fiica lui Radu-cel-Frumos“ (subtitlul zice „împrejurări și chipuri din trecut“, evitînd cuvîntul „roman“) pornește din interesul puternic ce s'a deșteptat în timpurile din urmă pentru trecut; el e în legătură și cu serbările din Iulie 1904 în amintirea lui Ștefan-cel-Mare și poate chiar cu izbînda romanului istoric și nuvelei istorice așa cum le-a scris Mihail Sadoveanu. „Fiica lui Radu-cel-Frumos“ e o lucrare cinstită, viind de la un om cult, care și-a studiat cu îngrijire subiectul și s'a silit pretutindeni să fie exact și în tonul timpului în care voiește să ne coboare. D. Aslan scrie o limbă foarte bună și destul de mlădioasă. Pe lîngă acestea, d-sa a fost într'adevăr încălzit de închipuirea vieții de roabă, de dușmană învinsă, de copilă împovărată de o datorie de ură pe care a dus-o Maria-Voichița din care Ștefan a făcut, cu voia sa și fără voia ei, soția sa și Doamna Moldovei. Totuși atîtea înlesniri și împrejurări prielnice n'au dat d-lui Aslan putere de imaginație și simțul poetic, însușirile creatoare. Cetitorii nu se prea înduplecă însă a ceti povestiri închipuite care nu se împărtășesc de acele daruri. „Fata lui Radu-cel-Frumos“ va avea deci soarta încercării de roman istoric a d-lui Radu Rosetti istoricul. A înțelege și a iubi, nu învrednicesc pe cineva să și creeze, ba nici chiar să reproducă viața vie.

20 Novembre 1905.

XXXVIII.

NOUL ROMAN AL D-LUI SADOVEANU: „FLOAREA
OFILITĂ“.

La începutul carierei sale, d. Sadoveanu a dat un roman pe care-l scrisese în tinerețta cea d'întăiu: *Șoimii*. Era vorba de războinicii lui Ioan Potcoavă și de Ioan-Vodă cel frumos, viteaz și mîndru, însuși, cari merg să răstoarne de pe Scaunul Moldovei momia bătrîncioasă și șchioapă pe care o umbria steagul Sultanului și să puie în el Domn tînăr și chipeș, stăpînitor adevărat. De sigur o vreme plină de interes, cu acele mari contraste între oameni, cu acele treceri de vaduri și alergări de-a lungul cîmpiilor de toamnă și iarnă, cu acele ciocniri între năvălitori și oastea de Curte a vechiului Voevod, cu acele strălucitoare intrări de biruință ale voinicilor în Scaunul Domniei, cu acele neapărate jaturi și petreceri ale Cazacilor apeși și rogozului, acele rătăcirii dureroase ale bietei nălucei șubrede care-și caută adăpost de învins și, la urmă, cu acea prefacere fulgerătoare care aburcă iarăși pe neputincios în jețul de stăpînire și aruncă pe Făt-frumosul ager și nobil supt securea călăului din Lem-

berg. Cine ar fi cunoscut cu de-amănuntul și pe Petru-Vodă, și pe Ioan „domnișorul“, pe neamul unuia ca și pe neamul celuilalt, războinicii de o parte ca și pe cei din cealaltă, pe sfetnicii Sucevei și, neapărat, iarăși acea țărâtime care pîndia neconținut, de la stingerea lui Ștefan-cel-Mare încoace, să-î vie un om de neam, bun de război și de judecată, o vrednică țandură din osul cel sfînt, — acela, avînd și puterea de descriere învietoare a d-lui Sadoveanu, talentul său de a mlădia, meșteșugul său de a zice tainic lucrurile triste și vechi, acela ar fi dat o operă mare. Sadoveanu cel de tot tînăr care a scris acele pagini după cetiri în cronică, în *Ioan-Vodă* al d-lui Hasdeu și în *Taras Bulba*, avea însă limba lui minunat de limpede și curgătoare pe care nu e cetitor care să nu ți-o laude, avea aproape în întregime însușirile sale de stil, care farmecă și stăpînesc, așa încît, cu toate lipsurile pe care de sigur că însuși scriitorul le bănuia de la început, romanul a avut succes.

*

Unii scriitori aî din capul locului mișcarea, puterea de a luneca de la o situație la alta, de a pregăti momente de luptă hotărîtoare, de a-și trece eroii prin împrejurări nouă și deosebite, care scot la iveală una după alta anumite părți din personalitatea lor. Un dar foarte mare, de sigur. Se poate întîmpla, și se întîmplă chiar dese ori, ca asemenea scriitorii, cari într'adevăr *povestesc* și mîină tot înaintea cîte un fir din ghemul bogat al puterii lor de invențiune, ca ei să n'aibă darul de a adînci o situație și să nu fie în stare a da acea formă stilistică, al cărei rost e totuși așa de ho-

tărilor. Alți scriitori însă pornesc la drum cu stilul, cu măiestria situațiilor, care trec de-a dreptul printr'un stil fluid din gândul creator al lor în gândul primitiv al cetitorilor; pe urmă numai, personagiile pe care ei le pot crea, prind să se miște iute.

Până atunci e prudent ca scriitorul din a doua categorie să-și aleagă împrejurări și un fel de traiu care să-i fie adinc și bine cunoscut, în care să-și poată coborî multe amintiri și pe care să-l poată încunjura cu aureola ștearsă a simțirilor sale de odinioară. Sadoveanu copilandrul din „Șoimii“ nu s'a gândit la aceasta când s'a apucat să scrie acel „roman istoric“; Sadoveanu de astăzi a nemerit foarte bine când s'a strămutat, pentru lucrul mai îndelungat al unei nouă povestiri cu titlul de roman, în mijlocul unui orașel din susul Moldovei, unde s'aă perindat de sigur multe zile din trecutul său însuși.

Dintre cunoștințele sale de atunci, el a scos un „fond de tablou“ foarte bogat. Alături cu Evreii, cari-și așteaptă încă zugrăvitorul, alături cu mahalagiă aproape țerani, pe cari scriitorul nostru i-a schițat anume, alături cu lucrătorii, străini de peste hotare sau țerani smulși de la brazdă, cărora d. Sadoveanu li-a închinat frumoasa și marea povestire, micul roman care deschide „Dureri înăbușite“, trăiește o mică boierime de funcționari: bătrini funcționari la pensie, cari-și au casele, funcționari tineri cari stau cu chirie. Lumea săracă îi cinstește cu titlul de „cuconi“ și, de la o vîrstă înainte, după decretul de numire în slujbă și punerea cununiei pe cap, cei bătrini primesc și ei pe „domnii“ tineri în rîndurile tacticoase ale „cuconilor“.

Tinerii mai ales chefuiesc une ori în odăile rezervate ale unei băcăni, unei cîrciume boierești; altfel — cel puțin până ieri — ei n'aū semne deosebitoare în caracter, în obiceiurile traiului, în ținta muncii lor. Ținta e pentru toți — afară de vre-un *arivist* care nu e de acolo — să poată sta comod într'o căsuță frumușică, să fumeze multe țigări bune, să soarbă cafele meșter pregătite, să meargă în vizită, să primească vizite, să poștească sara la ei, să facă politică aprigă în opoziție, moale cînd sînt în slujbă; apoi nimic alta. Vechiul patriarcalism țerănesc, datine orientale din timpuri, toropeală de provincie sînt elementele acestei vieți amortite, prin care nu trece niciun vînt tragic, spîrcuind alburia promoroacă, căldicică. Cu o mare măiestrie a dat Sadoveanu această fire a „boierimii“ țirgușoarelor, pe care o înțelege și pentru care mai păstrează chiar oarecare iubire iertătoare. Cutare spune că de ce sămănă așa de bine în romanul „Floarea-Ofilită“ coconul Alecu, coconul Andrieș și ceilalți, căroră totuși scriitorul a căutat să li dea cîte un trecut. Răspunsul e ușor: fiindcă acești oameni sămănă de săvîrșit în *natură*.

*

În astfel de lume e greu să afli eroi. D. Sadoveanu și-a ales o *eroină*, „Floarea-Ofilită“. Nepoata unui bătrîn, crescută cu multă iubire de bunicul ei, fată frumoasă, liniștită, supusă, — cam bătrîncioasă, tînjitoare, „ofilită“ de la început. N'a cetit, n'a gîndit, n'a voit; n'are nicio părere despre viață decît că „n'ar fi rău să fie bună“. Și aceasta are idealul „cuconului“ bunic: a sta comod într'o căsuță frumușică, pe care

s'o încălzească nici prea-prea, nici foarte-foarte virtuțile discrete ale unui bărbat cu rînduială. Iea unul care e frumușel, are funcție, e fiu de „cucon“ și a ajuns la vîrsta „cuconiei“ și „cuconirii“. Acesta a fost însă la oaste, și e băiat alintat. Moare de urît—fiindcă n'are niciun scop în viață—și începe a se îmbăta; o femeie lacomă îl prinde în brațe. „Floarea Ofilită“ se revoltă întăiū, plînge, cade la pat. Apoi, însănoșată, își dă seamă că după legea de fier a Orientului așa trebuie să fie. Va trăi lîngă soțul ușor corupt, și atîta. Ea va rămînea cum se cade, după datină. La copii nu se gîndește. Fratele lui și prietena ei, Olgața, cari par a se iubi, vor repeta povestea.

Orîșicum această operă, de frumos stil suggestiv, e foarte adevărată, și poate că ea cuprinde în sine și o satiră discretă a adevărului pe care-l înfățișează.

20 Novembre 1905.

ÎMPOTRIVA CLEVETITORILOR.

— I. URĂ CONTRA CULTURII STRĂINE —

Rare orî ai datoria de a răspunde duşmanilor cari încep declarîndu-se duşmanî, adecă răcnind saŭ furişînd cîte ceva. Nicî ei nu aşteaptă răspuns, ci spun pentru alţii decît pentru tine. Aceştia, publicul, o parte din el măcar, pot să creadă. Dacă e vorba numai de tine, aceasta trebuie să te lase cu totul indiferent. Cînd însă această credinţă greşită poate atinge un cerc mai mare, poate înfăţişa într'o lumină falsă un curent întreg, atunci e bine să dai lămuriri. Lămuririle acestea le dai însă cu faţa către public. La spate rămîn acei duşmanî cari au provocat, prin neînţelegere saŭ prin falsificarea voită, explicaţia. Aud ei? cred ei? ce pot să zică ei? n'ai să ţii în samă. Luptător nu înseamnă om de ceartă, şi harţa pentru harţă e altceva decît lupta pentru biruinţă.

* * *

S'a zis de multe orî, prin fel de fel de reviste pe care de cele mai multe orî nu le însufleteşte decît năcazul că văd binele făcut de alţii saŭ ciuda că el s'a îndeplinit supt numele altora, că așa-numitul cu-

rent al „Sămănătorului“ ar însemna în ceia ce privește literaturile străine ignorarea sau înlăturarea lor de către scriitorii cari sînt ce trebuie să fie. Literatura românească în adevăr ar fi datoare să n'aibă niciun fel de legătură cu dîsele. Și de aici încheierea naturală (așa de naturală!) că față de atîția criticii purtați prin toate literaturile noi am fi cei mai lipsiți de lectură dintre oameni.

Acuma, dacă te uiți la acești judecători, vei vedea lesne că unul e un onorabil specialist, închis cu totul în știința sa, din care și-a făcut o temniță care-i strivește mîntea, și că, în afară de îndeletnicirile sale științifice, el se distrează doar cu cetirea vre unei proaste cărțuții franceze care ține o singură clipă; că alt cavaler al Europei literare e un biet băiețaș de semit român care a călătorit și el ceva și s'a înfruptat și el cu cine știe ce fel de cultură de peste hotare. Și așa mai departe. Pe nimeni nu-l prinde acest rol de cunoscător al multor forme de cultură contemporană sau clasică.

Dar să-l lăsăm în fundul înfumurării lor care nu poate face rău nimănui și să ne întoarcem la presupusa ură pe care cercul de la această revistă l-ar avea față de cultură străină. Apărarea e cam grea, precum ar fi aceia pe care ai încerca-o, cînd te-ar învinui un tîrnie-brîu că ai vrut să furi căciula soarelui său scufia lunii. Dar anumite stări de civilizație, mai ales de civilizație morală, au unele fatalități cărora trebuie să te supui.

O literatură trebuie să afirme sufletul unui popor în forme care corespund culturii timpului. Acesta e un

adevăr pe care nimeni nu-l poate tăgădui. Decî nu cel care scrie aceste rînduri, un istoric, un istoric literar, un om care a avut prilejul de a cunoaște direct deosebite civilizații europene, prin contactul îndelungat cu dînsese, nu un scriitor care a atins subiecte foarte deosebite, luate din viața multor popoare, nu unul care a avut prilejul de a scrie lucrări în mai multe din limbile Europei, — s'ar gîndi să nege acest adevăr fundamental și banal.

Pentru a scrie decî după cuviință lucruri de o oarecare bogăție și înălțime, e absolut de nevoie a cunoaște acea cultură a timpului. Și nu numai atîta, dar nu poate cineva să-și dea seama de ce este sufletul poporului său, dacă nu l-a putut compara cu sufletul celorlalte popoare; numai prin această cercetare comparată, individualitatea sufletească a unui popor se poate lămuri.

Străbătînd însă literaturile străine — multe, cît de multe! — trebuie să ai un plan și un scop, trebuie să călătorești cu conștiință și cu economie de suflet și de timp pe aceste cîmpii rodnice, care nu samănă una cu alta. Nu te vei opri într'un singur ostrov înflorit, plin de ispite și de farmec, ca să te dai rob unor puteri care te înșeală prin plăceri ușoare. Nu uita că nu ești un drumeț menit numai să înșire drumurile său să culeagă florile, ci un om cu socoteală, care-și adună pentru viață și-și adună pentru casă. Viața lui, casa lui, acestea trebuie să-i fie totdeauna în fundul gîndului, iar nu miile de străluciri fugare.

E o comparație, dar nu numai o comparație.

Cetești decî, ești dator în cel mai înalt grad să

cetești, dar nu pentru carte, nici pentru laudă, nici pentru pierdere de vreme, ci pentru desăvîrșirea sufletului tău, din care numai după aceasta poți încerca să izvorăști frumuseța bună, frumuseța limpede, răcorigitoare pentru oameni. Veși întreba astfel literaturile clasice, vechile literaturii umane, și sfinte, ale Mediteranei armonioase, ale Asiei pline de credință. Veși alege pe urmă din scrisul evului mediu acele lucrări în care trăiește mai bine, în forme naive, închegate spontaneu, viața tînără a popoarelor creștine; veși face astfel drumul de la Nibelungi până la poveștile franceze. În Renaștere veși căuta încă odată taina armoniei între fond și formă, frumuseța așezată, cuviincioasă și plină de măsură. Și, în sfîrșit, cu multă prudență te veși apropia de acele literaturii contemporane din care nu trebuie să alegi luminile putregaiurilor. Și încărcat de daruri te veși întoarce *acasă*.

Aici nu veși preface casa pe gustul nimănuși. N'o veși face ca un chioșc din țerile calde, ca un cort din pustiu, ca o ascunzătoare de ghiață, ca o peșteră, ca un templu antic, ca un castel. Casa ta să rămîie așa cum o cer condițiile traiului tău, după care trebuie să se îndrepte și arta. Dar poți îndrepta cît veși în amănunte și poți adăogi podoabe cîte veși, însă fără să schimbi caracterul însuși al acelei locuințe pe care ai făcut-o după datina cea bună și trebuințele cele adevărate.

Cu mulți ani în urmă am predicat publicului nostru, care și atunci se dădea în vînt după toate insanitățile parisiene de astăzi, această bună cale de

folos, care îmbogățește fără a nimici prin imitație. Și, spuind acele lucruri, nu îndreptam pe alții pe drumuri pe care nu le-aș fi bătut și răsbătut însumi.

Așa făcusem. Ca acei critici ai miei cari socot că mă înjosesc puindu-mi în față mărgenirea lor parisiană și contemporană, și eu mă închinaseam odată spiritului frances din clipa de astăzi, și am văzut că e rău. Apoi am cunoscut bogata literatură germană, care pleacă în mare parte de la popor, și mai ales cea liberă, cea fină literatură englesă, așa de întipărită totuși de tradiții, de superstiții chiar. Pe încetul apoi clasicismul mi s'a trezit iarăși în minte, nu ca șablon mort acuma, ca subiect de teme șapene, ci ca izvor de viață. Apoi, când meșteșugul meu de istoric m'a coborât tot mai adânc și mai larg în viața poporului nostru, când mi-am putut desluși legăturile și caracterul vechii și adevăratei lui cultură, când am străbătut țara mea și Ținuturile toate ale poporului meu, atunci am înțeles în sfârșit la ce trebuie să slujească toate cuceririle ce putusem face.

Prin muncă de mulți ani de zile, fără alt învățător decît experiența și greșelile mele, am conștiința că am ajuns. Mă simt bine și sigur unde sînt, și nu mă mai pot schimba.

Spun ce am încercat eu. Tot așa ar putea povesti, cu unele schimbări, Coșbuc, Iosif, Goga, cîntăreții neamului, Sadoveanu, cel mai îmbielșugat din povestitorii de astăzi, Sandu-Aldea și toți ceilalți.

N'am pornit de la fetișismul orb pentru Romîni, n'am început cu divinizarea, din cine știe ce motive de șiretenie sau neînțelegere, a țeranului, nu ne-am închis

într'o mărgenire, ci am recunoscut o necesitate firească înaintea căreia trebuie să se plece oricine ca înaintea oricărei necesități a naturii: aceia de a da neamului românesc o literatură care să pornească de la el, de la ce e mai răspicat și mai caracteristic în el și de a da în același timp literaturii universale, în formele cele mai bune ale ei, un capitol nou și original.

*

Și, dacă ni-a părut bine că astfel putem îndeplini față de poporul care ne ține, care ne sprijine și ne mîngîie, o datorie de iubire, cine ne-ar putea ținea de rău ?

Poate domnii ăia mărgeniții cari n'aū nici sentimentele noastre, nici talentul nostru, nici curăția noastră, nici... Nici cultura noastră în adevăr deplină, europeană, cuminte și răbdător cîștigată și cu folos întrebuințată!

Puțin stimabilii „adversari“ (mă rog!) ar putea scheuna și urla pe alt registru al cacofoniei.

II. ȚERĂNISMUL „SĂMĂNĂTORULUI“.

Păcatul că urim literaturile străine pe care nu le cunoaștem, ca niște oameni fără știință de carte, ca niște boxerî (cuvîntul l-a și spus un fanatic, pe care să-l ierte Dumnezeu Testamentului său, cel Vechiu!) ce sîntem, păcatul acesta nu e însă singur. Așa o bandă nemernică de ticăloșitori ai unei literaturi înfloritoare până mai ieri, — nu s'a mai văzut. Avem îndrăzneala de a întemeia o *literatură țerănească*. La noi așa e datina: poeții cîntă numai iubiri în catrință, ei înșiși compun cu căciula în cap și cu picioarele în

opincii, versurile și-le scriu pe răboj, iar măsura și-o cîntă cu fluierul ciobănesc sau cu drîmba rîndașilor; orice povestire își duce eroii la sat de-î pune într'o casă învelită cu rogoz, unde n'a călcat niciodată puiul de Jidan cu învățătură, neam de filfizon filfiit care a fost la școală ca să învețe a îndruga abstracțiilor neroade. Și critica se face tot țerănește: nu e unul dintre adversarii noștri care să nu fi fost urmărit cu imprecății în care evanghelia, lumînarea și alte lucruri sfinte erau profanate în chipul cel mai îngrozitor. Nu înțelegem altă muzică decît aceea la care se joacă Sîrba popilor. Am pus în case icoane lipovenești. „Sămănătorul“ acesta ar fi o adevărată stîină dacă am putea căpăta colaborația cîtorva din cîinii și măgarilor ce trebuie să se găsească în preajma oame-nilor cari fac brînză pe lumea aceasta.

Ei bine, acesta e un scandal fără păreche. Și pentru a-l înlătura își dau mîna cu dreptate sclivisiții de catedră cu sclivisiții de lumea mare, transcendentalii cari dau în gropi cu acei raționaliști sălbateci cari se chiamă totuși că iubesc poporul, cu condiție firește să nu mai aibă nici lege, nici creștere, nici omenie, nici rasă, ci să fie pur și simplu „proletari“.

Acum, dacă am sta să întrebăm pe toți domnișorii aceia unde au cetit ei că s'a făcut la noi lege de a nu se atinge decît subiecte țerănești, de a nu se da decît gîndiri și sentimente țerănești, de a nu se întrebuinta decît limba satelor, în frumuseța, dar în sărăcia ei pentru unele idei abstracte și noțiuni nouă, toți acești clevetitori de multe trepte ar fi foarte încurcați

să aducă ceva înaintea, ceva scris și tipărit, ceva adevărat și nu închipuit.

Mă rog, aici în această revistă printre mulți alți colaboratori, în fruntea atîtor tineri, scriu poezie: Iosif, Cerna, Vilsan, Moldoveanu, Mindru; scrie une ori și d. Nanu. Iosif e însă poet liric intim, personal; el nu face poezia *altora*, deci nu a țeranilor, nici a jidanilor, nici a ciocoilor, nici a coconașilor, nici a băiețașilor, nici a parveniților, nici a boierilor din protipendadă. Vilsan a făcut bucăți lirice și unele bucăți istorice; el a dat foarte frumoase tablouri de natură. Cerna scrie, cu un mare avînt, poezii în care dintr'un sentiment puternic pleacă ipoteze de filosofie îndrăzneată, chemări către lumile de taină. Moldoveanu cîntă iubirea în sine. Mindru are bucăți istorice. Cînd a fost d. Nanu autor de idile rurale? Goga, minunatul cîntăreț al satului ardelenesc, vine de aiurea, și el *s'a întîlnit* numai cu noi.

Acum povestitorii noștri. Sadoveanu știe multe, din multe straturi sociale și din multe timpuri. El a zugrăvit, pe lîngă atîtea feluri de viață țerănească, privită din atîtea puncte, și viața din ateliere, și viața meșteșugarilor mici, și viața calicilor, și viața mahalagiilor, și viața preoților, și viața funcționarilor, și viața soldaților în pace, și viața lor în lupte, și viața eroilor trecutului. E acesta un scriitor căruia să-i poată lipi pe frunte o stampilă cel d'întăiu neghiob care se joacă de-a critica? Sandu-Aldea vorbește tot așa, și despre soldați, și despre arendași, și despre boierii adevărați, și la început el a schițat locuri foarte străine; acesta e mai mult scriitorul țerii, al pămîn-

tului decît al oamenilor. În cîte domenii n'a rătăcit oare Musa zglobie și răutăcioasă a lui Vasile Pop! D. Gîrleanu cîntă sfîrșitul buneî boierimî *de țară*, patriarhale, și de dînsa îl doare inima. Și aceleași lucruri se pot spune despre mai toți cei ce scriu în această revistă, căreia i se caută atîtea noduri în papură, fiindcă n'are păcatul hotărîtor de a fi prost redactată.

*

Dar de sigur că s'aŭ tipărit atîtea versuri, atitea pagine de prosă închinată vieții țărănești. Vom mai tipări, și ni va părea bine de aceasta. Căci nu cred să fie un om cinstit și cult, orîcît de slab cu mintea, de alminterea, care să nu înțeleagă cele ce urmează:

Că literatura unui popor cată să se inspire întăiu de la viața aceluî popor, ca una, ce-l e mai bine cunoscută și mai iubită decît oricare alta.

Că din acel popor, din păturile care-l alcătuiesc, ea trebuie să aleagă mai mult (mai mult, nu exclusiv) pe aceia care e mai însemnată, mai caracteristică, mai curată.

Că în România trăiesc peste 4.000.000 de țărani curați față de nici un milion de orășeni cûleși din toate națiile, că acești țărani aŭ în portul, în datinile, în graiul lor, în puterea și spontaneitatea lor de cultură ceia ce trebuie pentru a da unei opere literare culoare, energie, vioiciune, individualitate.

Că Românii de peste hotare sint încă mai mult un neam de lucrători de ogoare.

Pe cînd iată ce e cu clasele cealalte:

Boierimea a fost mult timp înstrăinată, a vorbit franțuzește, a locuit mai mult în străinătate. Scriitorii

noștri, cari s'aũ ridicat dintre sătenii saũ dintre funcționarii, n'o cunosc cum trebuie. Vasile Pop face din „boierul Mihnea“ o sperietoare. Iar un scriitor din alt cerc, d. Petrașcu, care, în „Marin Gelea“, o carte de acum, a vrut să ne introducă în aceste cercuri ale Olimpului social, zugrăvește monotone chipuri schiloade și vițioase care ciripesc franțuzește și, chiar cu alt talent decît al d-lui Petrașcu, n'aũ valoare de artă.

Intelectualii, — aceia sînt greu de înfățișat, și lor li trebuie o acțiune cum nu se află rãpede. Ce jalnic e Gelea acela arhitectul care, cu ochii la ceasul estetismului, rãtãcește printre păcatele unei lumi pe care ar avea datoria s'o îndrepte! Nuvela, romanul nostru n'aũ încă mînilor puternice ce trebuie pentru a frãmînta acest aluat!

Funcționãrimea, politicienii... Viețe chinuite, ambiții banale, suflete șterse, — așa se înfățișează ei pe rînd, de la d. N. Xenopol, în *Brazii și putregai*, la d. Duiliu Zamfirescu și în acest „Gelea“ pe care nu-l aduc aici, bine înțeles, pentru valoarea sa. Ei aũ dat lui Delavrancea pe scîrbosul Iancu Moroiu, lui Caragiale pe Guvidi...

Mahalaua... Într'un sens, ea dă caricatura pe care a prins-o Caragiale. În altul, ea se confundă cu satul țeranilor. Atunci, cînd e așa, ce să facă scriitorul? Poate să urmeze pe d. Zamfirescu în slãvirea vînãtorilor romane, dupã care piere lumea la noi, saũ pe d. Petrașcu schițînd caricaturii de oameni în viață, de la Delavrancea la Iepurescu, saũ inseilînd discuții neguroase de teorii în care nu e acasă nici autorul?!

Nu-ți trebuie cine știe ce cunoștință de istorie literară ca să vezi că iubirea pentru viața și firea țeranului, cel mai român Român, s'a impus de la sine atîtor scriitori veniți din locuri deosebite și trăiți în medii cu totul deosebite. Eminescu cel vînturat prin lume, Creangă cel nemișcat din Moldova sa, Ardeleanul Slavici, om foarte cult, apoi autorul *Sultanicăi*, și Caragiale însuși, în *Năpasta* și în cele mai dramatice nuvele ale lui, Vlahuță, în cele mai zguduitoare din schițele ce a scris, — toți aceștia au cerut acestei lumi țerănești cea mai mare putere și cea mai mare gingășie naivă. Mai târziu, iată Coșbuc care vine, cu toată largă lui cetire, vine și rămîne țeran din Ardeal. Ce au a face toți acești scriitori însă cu „Sămănătorul“ din 1905? Și ce are a face Grigorescu, cel mai mare cîntăreț, în colorii însă, al cîmpiilor noastre? Și ce are a face Musicescu și Chiriac și Vidu, cari înalță cîntecul țerănesc la valoarea artei moderne? Și pe acești binefăcători ai neamului i-am țerănit noi, i-am țerănit eu poate?

Mi se pare că, dacă a fost vre-odată o revistă fără constrîngere, fără cadre, fără legi și regulamente, o revistă de bună frăție modestă între oameni tineri, bucuroși de hărnicia lor, e acest „Sămănător“, în curtea căruia toți vecinii hîrbareți vrea să-și arunce lăturile ca pe un maidan părăsit, tocmai fiind că-i arde în suflet că grădina noastră înflorește. N'am înțeput cu cele zece porunci ale unei revelații; am spus o vorbă bună unde am putut, mi-a părut rău că de atîtea ori a trebuit să spun o vorbă aspră: aceasta a

fost activitatea mea aici. Tovarășii miei au avut în minte încrederea pe care o trezește totdeauna un om luminat și un om de caracter. Pentru aceasta însă nu am crezut că aş avea dreptul să fac sarcină de pedagog față de oameni ce sînt de o samă cu mine.

Ce este în „Sămănătorul“, este fiindcă trebuie să fie. Iubirea pentru țeran ca și celelalte. N'avem nevoie să ne înțelegem asupra ei, căci ea ni se impune de la sine fiecăruia, ca unor oameni cu simț pentru artă și ca unor oameni cu simț pentru dreptate. Pentru aceasta însă nu răspingem și nu înlăturăm nimic din cercul interesului nostru. Fiecare clasă îl are însă în măsura valorii sale artistice, a valorii sale sociale și naționale.

Și atît.

III. ADORAȚIA TRECUTULUI.

Și mai facem un păcat, unul așa de mare, încît e în stare să înlătore tot talentul ce pot avea colaboratorii acestei reviste, toată bună-voința, foarte adevărată și foarte călduroasă, de a sprijini și grăbi o dezvoltare culturală, de la care atîrnă, dacă nu situația de bun romanist a d-lui Densușianu, sau ambițiile neîndreptățite de a conduce oameni mai cumiți decît dinșii a atîtor mîrșitorî de gazetă, sau interesele Jidovimii din mijlocul tuturor popoarelor, de la Galați până în Argentina, de la care, zic, atîrnă ceva care-și are totuși pentru noi însemnătatea covîrșitoare: viața, bineînțeles, fericirea neamului din care facem parte.

Acest de-al treilea păcat, de care se îngrozesc de o potrivă filologi cari, dacă au o inimioară pentru cîte

o poezioară, n'au inimă pentru viața strămoșilor lor, în locul căreia se mulțănesc cu o „vieață“, comandată de la Paris, foiletoniști cari au învățat tot ceia ce știu din foiletoane, sau Semiții, Armenii și alți *sans-patrie* pentru cari e o ofensă personală a vorbi de înaintași în această „patrie“ menită în gândul lor să fie Transvaalul oricărui vîntură-țară și Siberia împămînteniților, — e: iubirea pentru trecut.

Ca să nu se zică pentru a treia oară: iubirea pentru acest popor românesc, a căruia viață actuală e așa de înrădăcinată într'un trecut de unde și astăzi își poate suge hrana, în același timp cînd frunzele de la suprafață prind lacome cultura modernă, — care e însă numai o condiție de viață, și nu seva care nutrește.

Deci închipuitele zece porunci ale „Sămănătorului“ mai cuprind o mărgenire și o idolatrie. Abia dacă se poate atinge cineva din scriitorii pe cari am cruzimea ambițioasă, vanitoasă, și cum se mai zice, de a-i ținea în lanțurile de aur ale bogăției mele, ale influenței mele politice (pe la redacțiile unde se tipăresc aceste lucruri nu sînt cîni — cîni adevărați — cari să se strice de ris cînd se tipăresc aceste lucruri?), abia dacă poate încerca să atingă vre unul dintre acești robi un subiect de actualitate. De jur împrejurul nostru se zbate o viață românească modernă, de bogăția și de însemnătatea, de originalitatea căreia te uimești. Ce strate sociale bine desfăcute, de-asupra țărârimii osîndite, ce curente de idei, ce învierșunare sinceră în susținerea teselor cu privire la viața contemporană! Nu se văd oare zvîrcolindu-se poște de tot felul pe

toate cărările noroioase, nu se aud zburînd vorbe care nu duc niciun înțeles cu ele, nu e măreață această mahală politică și intelectuală a orașelor României, în care ochii nu caută aprinși cerul idealului, ci pîndesc înroșiți de ură fiecă mișcare, fiecă tresărire a vecinului, care e socotit ca un dușman, ori a prietenului pe care gîndești să-l zugrumi? Și noi ce luare aminte avem pentru asemenea priveliști? Niciuna. Ursuji, ne întoarcem spre trecut: desgropăm mortul, smulgem inelele de aur de pe negrele ciolane mucedde, aruncăm pe umerii noștri cîte o frîntură putredă din ceia ce a fost un veșmînt domnesc și paradăm înaintea unui public care a ajuns să ne creadă!

Frasa din urmă, care are însușiri, e recomandată tuturor persoanelor care ne dușmănesc și nu știu să scrie: de la d. Densușianu până la reformatorii din gura Prutului. O pot întrebuița, răsînd de pe dînsa ironia.

Deci așa stă lucrul. Aici în această revistă toți fac numai povestiri istorice, toți cîntă numai poesii istorice, zeci de zeci, sute de sute (și nici într'una, domnule de pe Galați, nu e vorba de Saul, de Ionatan, de Macabei sau de „rosele de pe Ierihon“, pentru care găsește o lacrimă de duioșie consîngeanul d-tale cel luător în rîs și sceptic, d. Ronetti-Roman, ci numai de luptătorii, cîrmuitorii și domnițele ca niște crini ale unui neam nou și prost, care crede într'un prooroc pe care Iuda și Israel de mult l-au pus pe cruce). Din partea mea, ce fac eu alta aici decît înșir disertații istorice despre anii de Domnie ai Voevozilor, despre numărul ostașilor cari s'au ciocnit în lupte îndepăr-

tate, iar la Cronică rare ori vezi altceva decît un buletin critic al mișcării istorice în România și părțile locuite de Romîni.

Acuma întreb pe cetitorii acestei reviste dacă astfel de păreri și afirmații nu sînt ale unor oameni cari visează în amiaza mare și sufăr de închipuirii bolnăvicioase, care li fumegă, întunecîndu-I, din ura ce arde în ei?

De fapt — ar fi foarte ușor să procedez ca în alt articol, amintind numele și caracterisînd pe fiecare din acei cari le poartă —, de fapt, am spus, fiecare-și are voia de a povesti și de a cînta ce-I place. Și fiecare întrebuițează această voie cum socoate: unul dă o poveste de-acasă de la dînsul, altul un basm, altul o schiță din cutare parte a vieții românești de astăzi. Și poeții aș străbătut, în „Sămănătorul“, tot nesfirșitul cîmp al inspirației lor. Iar, dacă e o revistă în care e, istoricul (și, firește, atîta), să nu fi făcut istorie, e — „Sămănătorul“.

Dar ne mîndrim cu iubirea pe care cu toții o avem pentru trecutul românesc și care s'a deșteptat în chip firesc în inima fiecăruia. E foarte bine că din această iubire aș pornit povestiri și cîntece care se vor număra printre cele mai frumoase izbînde ale scrisului românesc. E fără îndoială o mișcare în acest sens, și ea se întîlnește și aiurea decît în revista noastră: oameni cari n'aș nimic a face cu dînsa aș scris „istorie“. Am suflat noi în urechea d-lui Davila ideia de a învia secolul al XIV-lea în *Vlaicu-Vodă*, am îndemnat noi de-a dreptul la alcătuirea atîtor romane istorice, mai mult slabe, care aș ieșit în anii din urmă, purtînd iscălitura

d-lor Radu Rosetti (nu poetul), Aslan, Silvan? Prin noi a căpătat d. V. Cozmovici hotărîrea de a scrie un „Miron Costin“, care se va reprezenta, se zice?

Nu, într'aceasta nu trebuie să se vadă nici silire a scriitorilor ce nu se pot împotrivi încă înrîuririlor, nici dorința lingușitoare de a plăcea cuiva, nici socoteala șireată a unui specialist care caută să iasă la lumină înălțînd și popularisînd specialitatea sa (dacă aș fi fost decî chimist, aș fi îndemnat la o literatură cu caracterul chimic, în care, e drept, până la un oarecare punct, s'ar fi putut amesteca și rafinații de la București și vînzătorii de chibrituri de la Galați). Nu, ci e un semn al vremilor, una din acele porunci pe care o dau împrejurările, — un adevărat stăpîn și cu care nu se discută, căci nimicește pe neascultători și nesupuși.

Pe de o parte am ajuns pentru întăiași dată să ne simțim și să ne iubim, să ne îngrijim și să ne apărăm. Vezi, până acuma am fost ca acel copil care primește orice, care rîde și plînge instinctiv la atingerile lumii din afară, care n'o știe nici pe ea, nici nu se știe pe el, care se zbate ca frunza la vînt și sună în plîns sau în rîs ca valul ciocnit de piatră. Acuma nu mai e așa. Printr'o urmare firească a dezvoltării noastre avem conștiința noastră, întregă și puternică. În ea cuprindem tot ce se ține de noi, decî și trecutul. Cum le-ar putea răspinge literatura, arta? Și a-l primi înseamnă oare a face romantism? Și cei ce vorbesc de romantism nu știu ei oare că romantismul era mai mult o mișcare de nemulțămîți, de esteți (ca d. Den-

sușianu), de visătorii revoluționarii (ca acei de pe Galați), de „artiști“ indiferenți față de morală și față de naționalitate, de mistici și de pociți (ca dumnealor)? Pe cînd noi știm trecutul, îl luăm de la cercetările istorice, și nu de la închipuire, și înțelegem a-l pune în legătură cu prezentul și viitorul neamului nostru, precum aiurea a făcut, fără să fie învinuit de romantism, un Sienkiewicz.

Și putem zice că acuma întâiu avem cunoștința adevărată a trecutului românesc. Odată se prindeau din el nume, date, cu care abia se puteau polei românește, de la Bolintineanu la V. A. Urechia, chipuri de eroi aduse de-a dreptul din magazinul internațional al romantismului apusean. Astăzi, mulțămită unei munci cinstite, al cărui izvor nu e nevoie să-l arătăm, avem noțiunea întregii *culturii*, întregii *vieți omenestii* de odinioară. Nu mai rătăcesc nume zădarnice, purtînd pe pieptul lor aerian un semn de recunoaștere în cifre, ci oamenii vii aleargă spre noi, se îmbulzesc, în mișcări de bucurie și de luptă, să se descopăr aplecați asupra muncii lor din toate apropierea și depărtările a două mii de ani (asta n'o spun pentru d. Depegalați, care socoate jidovește cu 5508 ani înainte de Hristos, o vechime cu care nu ne putem măsura), a două mii de ani cari sînt ai lor, decî ai *noștri*. Cum s'ar putea ca din această mare bogăție de aur curat care ni-a căzut, numai meșterii să nu-și iea partea pentru a lucra juvaierile lor?

Și oare pentru năcazul neamurilor străine opoșite la noi, pentru gingășia înstrăinaților prin școală, pentru urletele barbarilor și pentru țipetele răzgiaților,

ale famenilor cu pielcica suptire vom goni noi din scrisul de astăzi acea inspirație largă care ni vine din cît s'a muncit, s'a luptat și s'a suferit pe această țărină românească? Și n'avem oare dreptul să simțim în suflet cea mai îndreptățită durere cînd se află în publicul nostru oameni cari staū de vorbă cu aceia cari ne urăsc pe noi în ființa acelor innaintași ai noștri și schimbă cu dînșii argumente atunci cînd ar trebui să li rupă hîrtia și să li-o arunce în față?

IV. E „SĂMĂNĂTORUL“ O REVISTĂ PERSONALĂ ?

Acum doi ani un scriitor străin atribuia „Sămănătorului“, fără nicio rea-voință de altmintrelea, un caracter personal și adăugia că revista, de și bine redactată, va pătrunde mai greu tocmai pentru acest caracter personal pe care l-ar fi avînd. De atunci, atîția de la noi, aceștia cu cea mai vădită rea-voință și cu cea mai urită rea-credință, au strigat din gitlejuri mai mult sau mai puțin răgușite împotriva revistei *personale* care ar fi „Sămănătorul“. Și, de oare ce mulți oameni sînt bucuroși să aibă o părere gata făcută pentru a osîndi și a desprețui, pentru a înjosi și coborî în puterea ei, iată încă un neadevăr care s'a putut lăți în oarecare măsură împotriva acestei reviste.

E foarte lesne să se desrădăcineze și să se arunce și această clevetire.

Scriitorul acela străin, singurul care constata și nu clevetia, era deprins cu revistele din țara lui și din Apus în genere. Acolo este un gust public, o conștiință publică, un tribunal al publicului care judecă necontentit și de care oricine trebuie să ție samă. Acolo

sînt principii de care nimeni nu se poate atinge fiindcă ele aũ fost găsite, apărute și întemeiate de un lung șir de cercetători și scriitori. Acolo, chiar cînd literatura zilei e slabă, un număr mare, un număr uriaș,— pentru concepțiile noastre,— de cărți din toate genurile se cetesc cu interes, cu patimă, de foarte mulți cetitori. În astfel de împrejurări, revista are un rol neasămănat mai mic decît acela pe care, spre folosul cel mai mare al culturii naționale, trebuie să-l păstreze la noi, astăzi și încă multă vreme. În revistă nu se caută îndreptare, nu se caută îndrumarea de fiecare zi, nu se caută nici scop moral, nici țintă națională, nici continuitate, nici caracter. Revista e o întreprindere comercială a unui editor, a unei societăți, a unui scriitor care vrea să facă bani; în ea se tipăresc lucruri care n'aũ nicio legătură intimă între ele, care nu se țin neapărat de același curent, — necum să încerce a hotărî un mers de idei. Vine poetul care vrea, povestitorul care se întimplă, cite un critic dibaciũ și strălucitor, care spune răutățile bine, spiritual, — și iată caietelel înjghebat. Se mai presară ilustrații nouă, executate în condiții de tehnică perfectă. Și ce mai trebuie? O anumită clasă de cetitori are ce-și pune pe mesuța din salon și ce frunzări în ceasuri grele.

Noi însă ne zbatem încă pentru întregirea, lămurirea și orientarea culturii noastre. Partea bună din trecut, în care se cuprindeau și unele tradiții literare scumpe și priincioase, s'a năruit odată cu formele politice ale trecutului, dintre care o bună parte măcar nu se mai putea păstra. Ni-a căzut astfel casa în care ne adăpostiserăm și, cît nu e gata aceasta nouă la

care lucrăm, vînturî stricăcioase bat potrivit din multe locuri. Fiindcă din bogăția bătrîna a Franciei, din înaintata ei cultură economică și socială a răsărit o literatură de vorbe care miră, de vorbe care gîdîlă și prihănesc, de netrebnicii întemeiate pe zgîndărirea celor mai urîte patimi său pe gîngăvirii idioate, iată unii cari tîndălesc și la noi cu cuvintele, de multe ori luate de la maieștrii Tîndală din Paris, iată alții cari îmbracă în chipuri și situații întreaga patologie sexuală. Fiindcă în Rusia muncitorimea supusă unui regim politic de tiranie uită toate pentru a se gîndi la zorile cele roșii ale fericirii pentru toți oamenii, pentru că acolo împrejurările neobișnuite înfrățesc pe muncitor, pe tînărul din „inteligentă“, pe Evreul prigonit, haide să facem și aici același lucru, și încă pe cale literară!

Și, pe lîngă aceasta, se adaug alte motive de stricare a mediului literar și cultural.

Sîntem un popor mic în acel înțeles că numai o parte din Romîni e în România, iar cealaltă parte e fărîmițată în grupări și mai mici din punctul de vedere românesc, și iarăși în acel înțeles că la lumina conștiinței s'au ridicat numai foarte puțini din mijlocul neamului nostru. Cultural vorbind deci, — sîntem un foarte mic popor. Toți se cunosc între sine, toți se pîndesc, se cîntăresc, toți nu încap unul de altul. Echilibrul european din cele mai strașnice momente de crîșă a fost o glumă pe lîngă realizarea unui echilibru între aceste personalități umflate, amărîte și înăcrite care cearcă neconținut să se înlătore și să-și facă rău.

Istoria noastră literară e mai greu de explicat decît oricare alta. Ca să înțelegi de ce scoate d. Densușianu „Viața Nouă“, insultîndu-mă număr cu număr, trebuie să pornești, nu de la anumite principii care ne-ar despărți, căci la colegul mieu dușman ele s'au ivit numai pe urmă, ci de la o mie de considerații personale: rivalitate de catedră, nemulțămire cu situația materială, legăturii cu d. Eliade, care era să plece în străinătate și avea nevoie de un suplinitor, legăturii cu unii oameni dintr'o anumită grupare politică, și iarăși tendința generală de a nu se părea că stă în nimica mai prejos decît un altul. Cutare tînăr a început dedicîndu-mi cărți și îmbulzindu-se la o colaborare, pe care, în interesul lui, om foarte capabil aiurea decît în literatură, am refuzat-o: astăzi el scrie neconținut, cu ofense la adresa mea și a celor de la această revistă, în ziarul „Epoca“, pe care l-am ajutat cu o îndelungată colaborare gratuită. Un al treilea mă acopere pe unde poate cu tot felul de clevetiri, la care nu se încapă niciun răspuns, așa sînt de copilăroase, și numai fiindcă i s'a părut lui, colaborator la această revistă, colaborator iubit și prețuit și cruțat, că altuia i-aș face un mai mare rost decît lui, — pe cînd el nu înțelegea iarăși, ca și toți ceilalți, să fie în urma nimăruia.

Își poate închipui cineva — și din nenorocire noi nu sîntem dintre aceia cari ni închipuim numai, ci vedem zilnic, și suferim, — ce haos poate rezulta din acele prăvăliri ale tuturor curentelor străine, din acea părăsire a oricărei tradiții proprii, din această ne bună exagerare a personalității proprii, din această urită

invidie de mahala, asemenea cu a femeilor celor rele care n'aũ alt gînd decît acela ca la vecin sã nu fie mai bine decît în casa și în curtea lor și care pentru aceia sînt în stare sã spurce, sã strice, sã otrãveascã și sã dea foc!

Fațã de această stare de lucruri publicul pînã mai ieri stãtea indiferent, nehotãrit, apatic, gãsind interes numai cînd doi adversari se prindeau de gît ca sã se zugrume sau se împroșcau numai cu artileria pregãtitoare a sudãlmilor! Și totuși nu era în joc numai un individ sau altul, ci interesele cele mai înalte ale unui popor, cãci *popoarele trãiesc astãzi prin cultura lor.*

Așa fiind, era o nevoie desãvîrșitã ca un om cu simț pentru literaturã și cu experiențã în ea, ca unul care, avînd și alte ocupații și altã chemare, sã poatã face mai multe silinți spre nepãrtenire, ca un om care sã fi dovedit cã pune anumite scopuri morale și naționale mai presus decît interesele faimei sale și interesele persoanei sale, decît chiar cele mai dureroase jigniri ce îndurã, ca, deci, un astfel de om sã se amestece în vãlmășagul tendințelor inconciliabile și în ciocnirea exasperatã a personalităților. L-am dorit și l-am așteptat și eu aproape zece ani de zile, în cari, consacrîndu-mã numai științei, m'am apropiat numai rare ori de literaturã, care-mi dãduse numai suferințe și umiliri nemeritate. Și — nu e așa? — aũ venit scriitorii înaintea talentului cãrora mã închin, dar omul acela n'a venit. Cînd tinerii cari în 1902 vedeau murind în mînele lor „Sãmãnãtorul“ mi-aũ oferit mie sã ieau în cea mai deplinã stãpînire această foaie, am

stat pe gânduri, i-am rugat să mai cugete asupra acestui plan și n'am consimțit să mi se facă scrisoarea propusă sau să mi se înscrie numele ca director.

Mărturisesc că nu-mi făceam iluzii mari. Mă așteptam la dușmăniile ce se țin și se vor ținea totdeauna de principiile mele și de caracterul meu și la dușmăniile, mai multe încă și mai înviersunate, ale celor ce nu pot vedea în ochi pe cineva care s'ar putea bănuși măcar că ar fi mai harnic decât ei (și în tot trecutul nostru ne-a ros acest cancer!), mă așteptam și la neînțelegeri în micuța casă șubredă pe care veniam s'o întăresc. Eram însă în acea dispoziție de spirit entusiastă pe care o crease în mine scrierea „Istoriei literaturii secolului al XVIII-lea“, scrierea „Satelor și preoților în Ardeal“, a lucrărilor acelora care mă apropiaseră mai mult de ceia ce a fost mai bun și mai înălțător în trecutul nostru. De aceia am primit, și nu dintr'o ambiție care mi-ar fi fost pe deplin mulțămită, cred, pe terenul istoric, și nici dintr'un scop material, căci aș fi socotit ca o mișelie să vinez banul acela, care, când va fi, va merge către nevoile mult mai mari ale unuia din prietenii siguri ce sînt și azi lângă mine.

Am înțeles rolul meu asemenea cu acela pe care-l avusem pe rînd în ziarele „Independența“ și „Epoca“ (v. „Cuvinte adevărate“) și fără nicio derivare din activitatea și îndreptarea nimănui. Voiam să determinăm un curent în legătură cu ce am moștenit mai scump din trecut, cu ce avem mai scump astăzi, cu ce trebuie să urmărim mai ales în viitor. Pentru aceasta am scris articolul de fond — pus în locul întâiu numai

după asămănarea ziarelor și iscălit pentru a-mi însuși răspunderea, și cronica, relativă, nu numai la literatură, ci la toată cultura noastră. În alte rubrici nu m'am amestecat, n'am făcut poezii ca d-nii Xenopol-Laur, Densușianu-Ervin sau alți onorabili savanți cu mici pasionete, ci am fost bucuros cînd am văzut că acolo a venit de la sine un grup întreg de tineri pe cari o nevoie intimă a sufletului lor îi făcea să se manifeste în același sens cu mine.

Acum acești tineri sînt literatura românească de astăzi. Curentul pentru stabilirea căruia mi-am jertfit atîta timp și am primit atîtea ofense, stăpînește în largul scrisului românesc. Acești oameni cari se amestecă în literatură pentru jertfele și păcatele lor sînt cunoscuți oricui cu fața lor cea adevărată. Un public cinstit și credincios s'a trezit în Romînime. Mișcarea aceasta a avut noroc.

Ea a avut noroc. De dînsa a fost vorba, pentru dînsa s'a dat lupta. Toate s'a făcut în interesul ei. Iar acei cari cutează a vorbi, luînd păcat asupra sufletului lor, ar fi buni să spuie—într'o forma așa încît să-i poată ceti, și nu în acel limbagiu de ofense potrivit pentru gazetari și pentru bucătari, — ar fi buni să spuie dacă din această luptă eî personal, ca situație personală, m'am ales cu altceva decît cu dușmănia tinerilor perversi după dușmănia bătrînilor stricați și cu încă un șuvoi de injurii revărsat către mine din gurile spurcate, unde este izvorul lor nesecat?

Așa reviste personale să dea Dumnezeu multe poporului acestuia, care are nevoie de ele!

Numerele din 4, 11, 18 și 25 Decembre 1905.

„CURENTUL NOŪ.“

La Galați a început să apară încă o revistă menită să combată „Sămănătorul“, socialistul „Curent nou“. Ca și „Viața nouă“ a d-lui Densușianu, ea arată limpede de la cel d'întăi nr. că înțelege să excludă, prin incoherență și un ton cu totul neobișnuit, orice discuție. Pentru noi acest nr. întâi e și cel din urmă, și rugăm să fim cruțați de orice „va urmă“.

Un lucru însă ar fi interesant de știut: nu crede învățatul meu coleg Densușianu, care nu urăște mai puțin „Sămănătorul“ decât cetățeanul (cred că e cetățean; ba văd că vorbește, la p. 40, de „legea strămoșească“, adică românească) Sanielevici, de pe Galați (mai este și unul de pe Brăila, care iscălește Ibrăileanu), nu crede, va să zică că ar putea forma cu acel cetățean un „par nobile fratrum“ împotriva conrupătorilor literaturii romine, împotriva negustorilor de cărți, a „conservatorilor poporaniști“ și a „țerănoilor“ conservatori? Domnul acela de pe Galați — și el un cum nu se poate mai *fost* elev al meu — se crede un bărbat foarte învățat poate anume pentru a ispiti la tovarășie pe eminentul romanist.

Că unul e așa de roșu ori de verde și altul așa de alb pe copertă, n'are a face: tot luptă cu dracul negru.

Și încă ceva. A venit odată la mine un domn dr. Cazacu, Basarabean, care mi-a vorbit despre lucruri basarabene cu toată cuviința ce se potrivește cu persoana și cu situația mea. Acum folicula din Galați tipărește niște injurii la adresa mea supt iscălitura: dr. Cazacu. Orice asigurări mi s'ar da, nu pot crede că e una și aceeași persoană.

4 Decembre 1905.

XL.

UN ROMAN DE D. VASILE POP.

D. Vasile Pop e un umorist. Decî în romanul său „*Domnița Viorica*“ — despre care de alminterea a mai fost vorba întîmplător în această revistă, care a publicat părțile cele mai frumoase, — roman luat din viața țărănească, vor fi foarte multe vorbe de haz și, nu numai atîta, multe puternice tipuri caricaturale, din mijlocul cărora se desface Gheorghe Namilă, cel cu pumnul tare. Umorul presupune însă totdeauna o putere de analiză adîncă și crudă și o oarecare dispoziție sentimentală, foarte adevărată, sinceră. Amîndouă aceste însușiri le aflăm în romanul de față. În toate mișcărilor multelor ființe ce se îngrămădesc și se învălmășesc în el, autorul a prins stîngăcia, nepotrivirea între gînd sau simțire și vorbă, și le-a zugrăvit cu foarte multă măiestrie. Totuși d. Vasile Pop nu înțelege să scrie — ca d. Cazaban de pildă, în nuvela tipărită în *Voința Națională* de mai dăunăzi, cu acele brute țărănești viclene și nemiloase, — d. Pop nu înțelege să scrie o satiră împotriva țărănimii, pe care o compătimeste și o iubeste. Elementul sentimental

intervine acum, și avem înaintea noastră scene foarte duioase de credință până la moarte, de recunoștință adincă, de nemărgenită iubire pentru copil, dintre cari se ivește cîte unul schițat cu deosebita înțelegere pe care acest scriitor o are pentru psihologia copilărească pe care se poate zice că a creat-o la noi. Sînt umoriști cari au imaginație de umoriști și alții cari, deprinși, prin felul lor de tratare a vorbelor, a mișcărilor, cu exagerarea au o mare imaginație crudă. Aceasta se observă la anumiți umoriști americani. Ei au însă grijă să ne facă să știm că acele grozăvii nu sînt un adevăr. La d. Pop nu e așa. D-sa și-a suplinit cunoștințele despre clasa boierească, izvorînd din închipuirea sa pe odioasa bestie de soț al „Domniței“, căruia firește îi dă ca ajutor pe Țiganul „Harap“, schingiuitor ca pe cele mai crunte vremuri ale trecutului. Un mare talent de combinație în felul lui Edgar Poe e cheltuit pentru a da un prilej de manifestare acestor sălbăteci. De aceeași origine e și ciudata iubită a „boierului Mihnea“, care prin fel de fel de conspirații cearcă să fure sau să ucidă pe „Domnița“ și moare făcută piftie — în înțelesul literal al cuvîntului — de către Țiganul răzbunător. O răscoală țerănească dă iarăși putința de a desfășura puternice scene colorate tare.

E acesta un roman de viață țerănească? D. Pop a căutat să arăte că țerănimea pe care o cunoaște are multă bunătate primitivă în forme cu totul barbare și că, dacă se pricepe cineva a răsbate până la izvorul bunătății acestor suflete, e răsplătit totdeauna, ca acea Domniță cu ochii albaștri care se chiamă

Viorica. Un scriitor realist ar fi văzut că formele barbare sînt numai o părere a noastră, care se împrăştie la o cercetare iubitoare. Tocmai aceste forme îi trebuiau însă unui humorist, care are nevoie saŭ de ironie fină saŭ de exagerări aspre.

Astfel trebuie să se înţeleagă această carte în care ai dori să ştergi multe pagini pentru a păstra pe acelea care sînt în adevăr frumoase fiindcă sînt bune, mi-loase, omeneşti. Nu ştiu dacă firea scriitorului nostru, alcătuită din elemente aşa de complexe, îngăduie, alături cu pătrunderea şi cu puterea, o armonie bine-făcătoare. Publicul îl va iubi însă cu atît mai mult, cu cît el va căuta mai mult să se învingă tinzînd către dînsa.

4 Decembre 1905.

XLI.

SCHITELE D-LUI ZAHARIA BÎRSAN.

D. Zaharia Bîrsan e poet liric, și în jocul său de actor, și în nuvelele, în schițele ușoare, în amintirile de copilărie și de viață de *bohème* prin București pe care le dă astăzi supt titlul, iarăși sentimental și liric, de „Ramuri“.

În aceste icoane alburii ce trec răpede, în aceste scene care se pierd îndată în albastru sau în fumuriu, întâlnești multă închipuire aeriană, o adevărată putere de a se juca ușor cu lucruri străvezi, ici și colo ceva care ar fi sinceritate dacă ne-am putea încredința prin tonul întrebuițat de poet că e vorba de lucruri care se poate să fie. Limba e foarte volatilă, împodobită numai rare ori cu câte o icoană aruncată în pripă sau prinsă la întâmplare în țesătura ei destrămată. E vorba de satul Bodului, de orașul Bucureștilor, de locul de naștere al scriitorului; întâlnești ciobani și fetițe de la țară, cerșitori și cerșitoare, prietenii de tineretă, dame din vagon. Dar, cu toată deosebirea lor de stare, n'ajungi a-i deosebi tecmai bine, cum nu prea poți deosebi nici locurile. Ei vin toți pentru a șopti câte-o poveste de

romantism jalnic sau fioros, unde e vorba de înșelări, de ucideri, de nebunie; dar, cînd te uiți bine, e cam aceeași poveste.

Poetul n'a scormonit în sufletul său, el n'a răscolit în largul lumii ce cunoaște: nu s'a întrebat nici pe sine, nici pe alții; n'a stărunit asupra subiectelor, ci a glumit numai visînd. Stilul pe care-l prindea de obicei în cheotorile de aur ale rimei, lăsat de sine, se împrăstie adesea în vînt. Une ori îți aduci aminte de prosa, tot așa de trecătoare și de palidă, a unui poet de altă însemnătate: Alecsandri.

D. Birsan are însă unele glume bune cînd vorbește în numele țeranilor. „La poarta Bodului“ e poate cea mai izbutită din aceste jocuri ale închipuirii unui visător, pe care ni-ar părea rău dacă l-am descuraja prin aceste constatări, care privesc, nu talentul său, ci felul cum și-l îngrijește și cum și-l întrebuițează. Pegasul e un cal căruia-i trebuie frîu și zăbale.

4 Decembre 1905.

XLII.

CE ESTE „SĂMĂNĂTORUL”?

Oricine a urmărit cu luare aminte și nepărtenire articolele care au precedat pe acesta, oricine a căutat să-și facă o părere asupra fondului discuției, și nu asupra faptului dacă avem o tactică mai bună decât cruciații cari se ridică împotriva noastră, acela trebuie să se fi încredințat că aceasta nu e o revistă exclusivă, că aceasta nu e o revistă de cerc restrîns, de gașcă sau de persoană, că ea nu e supusă niciunui regim de dominație, de tiranie sau de exploatare, că ea nu apare pentru a da exemple la o anumită teorie care să fi fost la începutul lucrurilor.

Trebuie să adaug că nu e nici o revistă închinată polemicei, precum sînt tocmai cele, așa de puțin serioase și folositoare, care se scot, dragă Doamne, pentru a ne combate, în hatîrul acelei mulțimi de pătimiși, de neînțelegători, cari nu încap niciodată de puținul bine desinteresat, de puținul prinos de jertfă roditoare ce se poate aduce și în această țară celor mai înalte interese ale unui popor. Astfel de reviste polemice, de reviste-pamflet se scot din partea unor

ambiții jignite, din partea unor invidii zăcute și amărite, din partea unor răsbunări învierșunate, care nu se mai pot stăpîni și zbucesc într'o bună zi cu strigătul care face să se oprească în loc, uimiți, trecătorii: Vreați să-l omor, vreați să-l omor! Nicî unul dintre acei ce se află astăzi la această bună vatră veche a „Sămănătorului“ n'are să-și răsbune pe nimeni, n'are să prigonească pe nimeni, n'are să facă zile amare și zile fripte nimănui. Toți la un loc n'au înțeles niciodată să ținem un public lîngă noi prin cîte un scandal, prin cîte o bolborosire de vorbe groase sau cîte o strecurare de insinuații în fiecare zi; pentru așa ceva este de sigur, este, din nenorocire, un public care se adună în jurul luptătorilor, cum s'ar aduna în jurul atleților de circ sau a cocoșilor duelanți, pentru a însemna și judeca valoarea fiecărei lovituri, fiecărei mușcături a pliscurilor ascuțite; dar de acel public n'avem nevoie, și n'avem grijă: ceie-l cine-l place și cine poate să-l ațîțe și să-l păstreze! Acei cari deschid deci revista noastră precum ar intra la „alergările“ spaniole ca să aprecieze talentul unor matadori, să facă bine a cerca aiurea. „Sămănătorul“, care nu e o revistă de provocări, nu e nici o revistă de răspunsuri, și nu e destul ca un scriitor să fie obraznic ca să atragă atenția noastră asupra lui.

Dar „Sămănătorul“ n'a fost și nu poate fi o revistă molie și nehotărîtă, precum nu poate fi nici o tribună liberă, unde talentul, fie cît de adevărat, să dea dreptul fiecăruia de a scrie, în orice direcție și cu orice scop îi place. Din fericire astăzi n'avem un singur mare și adevărat talent, care, din neînțelegerea ideilor sau din perversitatea de suflet, să servească

unor curente rele. Cel mult deplîngem de tînărul ofițer de marină care, de dragul idealului socialist, așterne prosa sa, care are destul prețuitor, lîngă impertinențele mandatarului de la Galați al Alianței Israelite, dar, dacă nenorocul ar vroi ca oamenii bine înzestrați să meargă pe drumuri rătăcite, ei nu pot fi niciodată adăpoștiți aici, la ospătăria călătorilor cinstiți. Ci vor găsi, de altfel, totdeauna gazde unde se tăinuiesc drumeții de ceilalți.

Tribuna liberă, care se poate asemăna cu o berărie sau cu o cafenea, unde vine și petrece oricine e în stare a plăti, aceea poate fi bună aiurea, unde literatura n'are acea mare misiune de îndreptare și moralizare pe care cu mîndrie trebuie să și-o recunoască și să o îndeplinească la noi. E ușor a zice că literatura nu se exprimă decît pe sine, că ea dă numai o formă frumoasă rezultatelor observației, combinațiilor închipuirii, mărturisirilor inimii, și că prin urmare nu poate fi vorba de moralitatea și imoralitatea, ci numai de adevărul, frumuseța ei, pentru care singură poate fi trasă la răspundere. Aceasta e încă una din superstițiile și prejudecățile ce au rămas din vremea romantismului, cînd se așezase Artă pe tronul pustiū al divinității. De fapt, observațiile sînt totdeauna din realitatea unui suflet cu o anumită individualitate, și inimile pot fi curate sau necurate. Cu voie sau fără voie cea mai simplă bucată literară va oglindi un om bun sau un om rău, un antisocial care urăște pe semenii săi, care vrea să li facă rău, vrea să-I înșele ori îi acopere de desprețul lui, sau un sociabil, care găsește în iubirea de oameni, în șilintile spre a li fi folositor, mîngîierea

tuturor suferințelor pe care le primește de la unii oameni, și menirea de căpetenie a vieții.

Numai pe aceștia din urmă înțelegem să-I aducem înaintea cetitorilor noștri.

Pe acești cetitori, cari sînt puțini, dar al căror număr va crește împreună cu răspîndirea ideilor bune, nu ni-I închipuim ca niște inteligențe răzlete, ca pe niște rafinați de artă, ca pe niște curioși de discuție; nu ni-I închipuim ca o castă intelectuală sau socială. În ei vedem un popor: către el întreg ni închipuim că vorbim, și aceasta impune declarațiilor și scriselor noastre o altă măsură, un alt ton și leagă de ele un alt simț de răspundere decît acelea pe care le aŭ dușmanii noștri.

Poporul românesc nu l înțelegem ca o entitate metafizică, o plăsmuire a minții abstracte, ci-l înțelegem ca acea uriașă ființă, trecută prin multe lupte, încercări și suferințe, care a smuls tuturora însă o vamă de frumuseță sau de amintiri întăritoare și care astăzi e în stăpînirea unei moșteniri, unui patrimoniu de tradiții, de datine, de istorie trăită, care face originalitatea lui, decî dreptul lui la viață și îndreptariul lui neclintit. De la acest îndreptariu pornim și potrivit cu dînsul ne întoarcem către acest popor, din care facem parte cu sîngele și cu inima noastră, și ne încercăm printr'o muncă iubită de fiecare clipă să-l înălțăm către cultura modernă a neamurilor cărora li e păstrată stăpînirea lumii, a neamurilor conștiente și mîndre care pot fi sigure că vor trăi de sine, la lumina ce pornește din însăși alcătuirea lor sufletească.

În acest înțeles, și nu în acela de predicății tru-

fașe, de șovinism ce se înșeală asupra însușirilor poporului pe care vrea să-l servească, de suficiență leneșă care doarme pe mindire putrede ca pe laurii celor mai strălucite biruințe, în acest înțeles sîntem o revistă națională, care ne oferim, care am dori să ne putem *impune* neamului românesc.

*

Până acum ilustrația nu și-a avut loc în această foaie săracă, și totuși Romîni! ați nevoie de o ilustrație care să li aducă neconținut aminte că posedă, în popor și în trecut, o artă adevărată. Fără alegere și fără explicări dădea o astfel de ilustrație revista „Literatura și arta romînă“, azi cu totul decăzută. În măsura mijloacelor pe care ni le pune la îndemînă prin abonamente în lumea bogată d-na Elisa Marghiloman, nepoată a lui Vodă-Știrbei, vom putea încerca și noi de acum, în chip sistematic, prin ilustrații adause la text, această punere în lumină a artei poporului.

Acesta este darul nostru de „Anul nou“, și, dacă vorbele noastre ați putut afla cîndva un răsunset în inimile acelor mulți oameni cinstiți și de ispravă pe cari-I are acest popor, ni se va spune un „la mulți ani!“, care va fi pentru noi o solie de nîroc, în mijlocul atîtor năcazuri și ticăloșii.

1-iū Ianuar 1906.

XLIII.

CE ESTE ROMÂNIA ÎN MIȘCAREA CULTURII ROMĂNEȘTI?

I.

A fost un timp, altfel timp de visări și iluzii și de speranțe foarte mari, timp cînd ni simțiam aripi de popor mare, de popor bogat și cu o cultură deplină —ce bine că s'aû dus odată acele vremuri de rătăcire!—, a fost un timp cînd fiecare din părțile politice din care se alcătuieste poporul românesc trăia în altă atmosferă culturală. Noi, aceștia din „țară“, ne țineam de pulpana fraților din Franța și din cînd în cînd mai mergeam să cerem povețe de la urna în care se cuprindea cenușa strămoșilor romani, Bucovinenii se împărtășiau, împreună cu toți locuitorii din ducatul austriac al Moldovei-de-sus, de sfînta cultură germană, din care cite o picătură li luneca și lor pe gît, pe cînd închideaû ochii de o neasămănată fericire. Ardelenii se încălziaû de poesia maghiară fierbinte a Renașterii ungurești și, iarăși, se mai prelingeaû și ei pe buze cu ceva carte nemțească. Fără a mai vorbi de Romîni de peste Prut, cari, în loc să trăiască

într'o cultură străină, muceziau în marea *incultură*, cu care atîta timp s'au mulțămît blajinii supuși ai Țarului.

Ba până și limba era alta. După scrisul smăltat cu neologisme de prisos, pline de mîndrie cărturărească, după unele locuții care niciodată nu pot prinde la noi, recunoșteați pe scriitorul franco-romîn. După defilarea înceată, solemnă a stilului său gîcial pe tovarășul său germano-romîn. Iar o limbă smuncită, îndrăzneată, ne-supusă legilor cugetării noastre deosebia pe al treilea lucrător la înaintarea literaturii romîne, pe Maghiaro-Romînul de peste munți.

Până și ortografia însemna hotare. Noi ne pierdeam în încercări individuale, toate fără viitor, Bucovinenii *ciunisau* după învățăturile lui Pumnul, iar frații din Ardeal și Ungaria se supuneați disciplinați normelor proclamate de Cipariu.

Aceste deosebiri toate — mari de nu se puteau ceti cu oarecare răbdare, necum prețui sau admira unul pe altul, — pe un timp cînd rîvniam unitatea politică pe care o priviam ca pe vrabia de pe gard, care așteaptă numai să-î puî sare pe coadă ca să între în cușcă!

*

De un timp, aceste neajunsuri fundamentale au slăbit, până ce astăzi putem zice că n'a mai rămas aproape nimic din ele, decît doar la oamenii bătrîni cari nu mai cetesc sau la cîte un tînăr întăriat.

S'a început cu ce era mai ușor, cu ortografia. Bucovinenii, ca mai puțini, au părăsit cei d'întăiu cercurile lor. Ardelenii s'au despărțit numai cu multă durere de acea învățată și complicată ortografie pentru

deprinderea căreia trebuia o înaltă cultură și pregătire filologică specială. Noi, ceștia din România, am ajutat din partea noastră acest proces, apropiindu-ne la noi chiar de unitatea ortografică. Toți visătorii etimologiști au fost învinși, cei cari învinseseră în Academie ca și ceilalți. Ortografia temperată a „Junimii” a ajuns să fie, în cea mai mare parte, ortografia Academiei de astăzi, și ortografia fonetică a scriitorilor și ziarelor, a publicului de astăzi, își va face intrare și în Academie, mine.

Curățirea limbii din deosebitele provincii de elementele străine fără rost, primite numai pentru paradă sau pentru dovada unor teorii, s'a săvârșit și ea pe încetul. Sintaxa poporului, a vechii noastre literaturi se impune tot mai mult.

În stărșit a sosit acum și vremea când se poate cere literaturii românești să se desvolte pe temeiul cunoașterii desăvârșite a poporului nostru în toate locurile și în toate timpurile și a cercetării, prețuirii și întrebuințării cuminiți a tuturor literaturilor de frunte ale lumii, în cea ce ele au mai trainic, mai clasic, mai sănătos și mai roditor. O întreagă școală literară tânără scrie în acest sens.

Avem astfel cu toții aceeași literatură, care e a noastră a tuturor, înveșmîntată în aceeași limbă literară, acoperită de aceeași ortografie. De acum înainte fiecare provincie românească își va da partea în proporția talentelor pe care i le va hărăzi norocul.

Afară de talente, hotărâsc însă întru cîtva și împrejurările. Un învățămînt curat românesc, mari așe-

zăminte pentru știință și literatură, contactul cu un public românesc mai larg și mai bogat, sprijinul de multe feluri al Statului, în sfârșit numărul mai mare al locuitorilor unei provincii vor fi puternice motive pentru ca acel Ținut să stăpânească pe celelalte în ceea ce privește cultura. Aceste condiții se află însă întrunite în România.

Ea poate inspira Românilor de peste hotare simpatie din multe puncte de vedere, a căror înșirare nu-și poate afla locul într-o revistă literară. Din punctul de vedere al culturii însă nu trebuie să fie niciunul dintre dinșii care să-și ascundă chemarea și puterea ei, care să-și închipuie că ea poate fi un element despre care să se vorbească în chip ușuratec sau cu despreț.

Nimeni nu se gîndește a impune o dictatură a regatului în cultura Romînimii. Dacă astăzi el are mai mulți și mai buni scriitori, nimic nu împiedecă, de sigur, ca mine talente mari, vre-un geniu să se nască în Bucovina sau în Maramurăș. Însă, oricînd, o iubitoare atenție deosebită, plină de înțelegere și de *alegere*, trebuie să se îndrepte către stările culturale de aici.

Se face aceasta astăzi?

Nu de toți, și vom vedea de cine nu, și pentru ce nu.

II.

Cei mai mulți dintre aceia cari tăgăduiesc chemarea firească a României pe terenul cultural, ca și pe toate celelalte, se află în „dulcea” și atît de nenorocita țerișoară a Bucovinei.

Nu e însă un fenomen vechi. E drept că încă de la anexarea la Austria a acestei provincii, legăturile dintre dînsa și Ținuturile rămase în Moldova Domnilor romîni au fost destul de slabe. Boierimea s'a grăbit să-și vîndă moșiile de acolo; aceiași oameni n'au stat o parte din an *dincoace* și altă parte *dincolo*. Mazilii bucovineni n'au căutat pentru învățatura copiilor lor drumul Iașilor, și Moldovenii n'au fost ispitiți mai niciodată de bunătatea solidă a școlilor străine care s'au deschis pe rînd în această parte pierdută.

Norocul a făcut că bunul, patriarhalul, destul de puțin luminatul de altfel, boier Doxachi Hurmuzachi, așa de Romîn cu toate cele două finale grecești ale sale și obîrșia țarigrădeană, care nu era mai veche decît un secol, să-și iea pămînt peste granița „Cordonului”. Casa lui de țară a ajuns în curînd un focar de viață moldovenească. El nu s'a încuscrit cu străinii, ci tot cu ai lui din țară. Fiii i-a crescut în cele mai bune așezăminte de cultură, dar au rămas în inima lor Romîni. Hurmuzăchești, „Hurmuzăchenii”, cum se zice în Bucovina, n'au pierdut niciodată din vedere legăturile ce trebuiau să fie, nu numai cu Romîni din Principate, cari în 1848 au aflat adăpost, mîngîiere și petrecere la dînșii, ci cu Romîni de pretutîndei.

*

Lor li se datorește un întreg fericit și roditor curent în Bucovina. Până prin acești ani *ai lor*, 1860-1870, pentru literatura românească Bucovina nu exista decît prin teoriile de limbă ale lui Aron Pumnul, un Ardelean, venit din Ardeal, și, mai la urmă, chemat și el de „Hurmuzăchenii”, încălzit, îmbrăcat și așezat de

dinșii. Prin el adie într'un anumit moment și vîntul nou al cîntecului românesc, și cineva al cărui nume nu era mai românesc decît al „Hurmuzăchenilor“, Petrinò, ajunge, supt vădita înriurire a lui Alecsandri cel tînăr, care a fost unul din oaspeții casei de la Cernaucă, cel d'întăiū poet bucovinean. În legătură cu activitatea lui Kogălniceanu, începe Eudoxiu Hurmuzachi adunarea acelor materiale de istorie din care făcu — pe nerătește — o istorie a neamului său. Cînd te gîndești bine, de aici veni și cea d'întăiū serbare de înfrățire de la Putna.

Apoi vremurile sterpe se întoarseră. Afară de abonamente la „Convorbirile literare“, de unele încercări poetice de tineretă, de neapăratele cărți de școală, de bune studii istorice, cu totul răzlete (ale lui D. Onciul și G. Popovici, tipărite în „Convorbiri“), de ceva teologie, e pace bună în Bucovina cea cu rînduială și înyățătură. Chiar cînd e vorba să-și aibă un redactor cum se cade pentru foile partidului național, Bucovinenii se duc în Ardeal, de unde vine pentru cîtva timp un Pipoș, un Bogdan-Duică sau un Braniște.

În Ardeal, băgați bine de samă, și nu în Moldova apropiată. Poarta de bronz dintre „civilizație“ și „barbarie“ căzuse deci iarăși.

*

Acum vre o cincî ani, cîtiva dintre Bucureștenii mai cunoscuți primiră din Austria o foaie cu coperta trandafirie, care se intitula „Privitorul“. Era un „privitor“ ciudat, care nu vedea foarte multe lucruri, care vedea slab pe celelalte, și care socotia că pretutindenii vede mai bine și mai adînc decît orșicine. Critic neîm-

păcat, unicul redactor al caietului trandafiriu cu apariția neregulată n'avea nicio cruțare față de împrejurările din România, unde nu fusese niciodată. Istoria noastră n'o cunoștea decît prin cartea d-lui Xenopol. În literatură și cultură se arăta cu totul neorientat. Și totuși venia ca să puie la cale supt toate raporturile pe Romîniil pe pretutindenil, pe cei din Ardeal, din Ungaria, unde iarăși nu fusese niciodată, și a căror viață îl era cu totul necunoscută.

Acest om era funcționarul de societate de asigurare și doctor în drept Aurel Onciul.

Peste cîteva luni el apărea în București pentru a verifica părerile sale. Autorul acestor rînduril l-a văzut și el în casa sa, pe acest om care se îndoia de orice afară de sine însuși. Între părerile definitive și ascuțite pe care le avea despre țeranul României, despre Statul românesc și despre atîtea lucruril din România, nu era nicio părere despre cultura românească, despre școala românească, despre literatura românească din România. Față de ele, d. Onciul de la „Privitorul“ nu lua nicio poziție; ele nu i se păreau că ar avea vre-o chemare.

Pe cînd chemarea cea mai înaltă și mai folositoare era, în România și peste România, tocmai a culturii, a școlii, a literaturii.

Se duse înapoi în Bucovina. Întrebuințind toate mijloacele politiceil celei mai moderne și mai americane, muindu-și condeii în toate cernelurile și în toate otrăvurile pentru a stîrni sentimente și poște de tot soiul, terfelind pe cine se arăta gata să-l ajute, d. Onciul lucră ca agitator, cuvîntător și ziarist cu atîta

dibăcie harnică, încît astăzi e, din nenorocire, stăpînul Bucovinei.

Din nenorocire, și pentru aceia că între armele ce a întrebuintat a fost și aceia, incalificabilă, de a mînji zi cu zi munca, onoarea, prestigiul României supt toate raporturile, chiar supt acela, de care nimeni n'are dreptul să se atingă, al vieții private, pe care o judecă după povești neghioabe de berărie. Și România culturală, literară a fost sistematic discreditată.

Vorbele d-lui Onciul prinseră între tineri, între tinerii învățători mai ales. Ele aŭ crescut despărțirea culturală care este între noi și unii Bucovineni. Cînd aŭ fost scriitorii aceștia din Regat la serbările de la Putna, nu odată ne-am simțit străini. Atîția ne priviaŭ cu bănuială, ca pe unii ceam fi pornit dintr'o țară stricată, neorînduită, n serioasă, de unde nu poate veni îndreptare și călăuzire. Și cu alt prilej mi-a fost dat să fac aceiași dureroasă constatare, închinîndu-mă biruinței d-lui Aurel Onciul ca și înaintea biruinței lui Thugut.

Și, iată, la sfîrșitul anului trecut, un tînăr se apucă să puie la cale în revista de învățători „Școala“ literatura de astăzi a României. Ea are dreptul, prin luptele ce se poartă în jurul ei, la luarea-aminte serioasă a orișicui, și aceia cari se pun în buza tunului pentru izbînda părerilor celor bune sînt vrednici, credem, de oarecare simpatie, în România, dar mai ales afară din România. Și știți ce zice domnul acela de la „Școala“? Că literatura noastră din Regat ar fi un haos injurios, o troacă și un tău de porc. Ca și cum s'ar zice că este războiŭ civil într'o țară unde zilnic

agenții de siguranță și judecătorii prind și pun la răcoare pe pungași.

*

Este însă în Bucovina o foaie a tinerilor, „Junimea literară“, care urmărește destul de aproape cele de la noi.

Citeodată am găsit în ea păreri drepte. Revista dă poezii, nuvele, schițe, într'o limbă bună. Dar nu cred oare acei cari o redactează că lucrul de căpetenie ce trebuie să se facă astăzi acolo în ordinea culturală e să lupte fățiș și energic cu acel curent care culminează în articolul din „Școala Română“, să lămurească zilnic asupra desbaterilor de la noi și să restituie României rostul ce i se cuvine?

III.

Cu totul altfel decît Bucovinenii au înțeles de la o bucată de vreme Romîniî din Ardeal și Ungaria propriu-zisă legăturile ce trebuie să se păstreze neapărat cu acel focar central al culturii românești care e Regatul român.

S'au uitat de cei mai mulți timpurile cînd revistele de aici abia pătrundeau dincolo de munți și cînd cele care apăreau la Romîniî de acolo nu erau cunoscute mai de nimeni la noi. Lupta dintre curentul de la „Convorbirile literare“ și trecătoarele foite de literatură pe care le scoteau la București desorientații și cei cari aveau o îndreptare rea, către mode de peste multe țeri și către năravuri de peste multe mări, n'a fost nici înțeleasă, nici prețuită după cuviință dincolo de hotarul Carpaților. Dacă o publicație ca „Revista con-

temporană“ nu era cetită acolo, nici „Convorbirile“ nu erau urmărite cu luare aminte și iubire. Multă vreme s'a văzut acolo în d. Maiorescu numai un tânăr îndrăzneț care, nu numai că se încumetă să se atingă de unele reputații sfinte, dar pune în primejdie însăși ființa neamului românesc, săpînd la năruirea temeliiilor de principii pe care singure el se poate răzima. Învinuirile că ar fi fost un cosmopolit, fără nicio simțire pentru neamul din care face parte, un schopenhaurian, dușman al vieții înseși, răspîndite cu dibăcie de oameni cari n'aveau decît această însușire, n'au prins nicăiri mai bine decît acolo. În schimb, ce se știa la noi despre silințele pe care le făcea cite un Alexandru Roman sau cite un profesor răzleț pentru a înjgheba o revistă românească în locuri mai puțin prielnice? Dacă în asemenea reviste nu se ținea samă neconținut de munca înnoitoare a celor de aici, nici „Convorbirile“ sau publicațiile dușmane lor nu urmăreau cu cît de puțină tragere de inimă frățească ceia ce se tipăria dincolo: cărți de literatură, reviste, cărți de școală.

Așa fiind lucrurile, erau de sigur zădarnice toate avînturile către un viitor politic, care nu se pregătește prin sunete de trîmbițe și ropote de tobă în vînt, ci prin cultură, printr'o cultură cuminte întemeiată, cu stăruință urmărită și potrivită scopurilor celor mai înalte ale vieții naționale.

*

Chiar prin anii 1880, de și se schimbase mult, nu se făcuse niciun pas în adevăr hotărîtor pentru înțelegerea sufletească a Romînilor de pe cele două povîrnișuri ale mîntelui. E adevărat că frumuseța cu-

prinsă în scrierile poeților și povestitorilor din cercul „Junimii” izbutise a străbate prin ceața meșteșugită a pîrilor și clevetirilor. Aproape niciun om cult din generația care îmbătrînește astăzi în Ardeal și Ungaria nu s'a putut împiedeca de a ceti și apoi a ceti din nou și a păstra cu scumpătate în biblioteca sa pe cite unul din acei scriitori „din țară”. Oriunde, vei afla prin sate, la preotul său învățătorul cărunt, cite un volum de Gane, de Alecsandri, mai rare ori vre una din vechile broșuri ale d-lui Maiorescu. Întrarea Ardeleanului Slavici (care nu se strămutase cu totul la noi) între tineri, între cutezători, între realiști și fonetiști, a avut și ea, de sigur, o oarecare înrîurire: d. Slavici a fost totdeauna pentru ei Ardelean cel puțin atîta cît „convorbirist”. Cît privește pe marele Eminescu, el a fost întîmpinat cu aspre critice, dintre care unele s'a și tipărit, pentru un pesimism care n'a înlăturat însă la el niciodată cea mai largă dorință de a cunoaște neamul său în toate locurile și în toate timpurile și cea mai iubitoare îngrijire pentru țintele cele mari și adevărate ale desvoltării lui.

El a străbătut însă întru citva, și, cu el, cu fama lui cam târzie, a străbătut acela care căutase a primi în sine mai mult sufletul maestrului: d. A. Vlahuță. Caragiale, Delavrancea aș avut mai puțin noroc, și numai ici și colo s'ar putea găsi ceva din ale lor. E de mirare cum a aflat o bună primire Gherea, în ale căruia pagini însă Ardelenii nu puteau găsi altceva decît umanitarism cald și raționalism cu tendințe străvezii, — frumoase, de sigur, dar nu în acel înțeles pe care-l puteau dori ai noștri de peste munți.

Într'un anume moment, Coșbuc, pe care noi nu l-am cunoscut *citui de puțin* pentru toată munca lui literară de acasă, din Ardeal, pentru toate dovezile de putere și bogăție ce dăduse acolo, a venit între noi, — și a rămas. Al lui, din țara lui de naștere, îl iubiau prea mult pentru a-l pierde din ochi îndată ce a trecut un hotar care-l făcea numai încă mai Român. Când și noi am căpătat în sfârșit revelația acestei puteri poetice, era acum o legătură asigurată între cei „din țară“ și cei „de peste munți“ în persoana iubită a poetului celui nou. În București, Coșbuc s'a apropiat de d. Slavici, și la librarul ardelean Sfetea, ei au început să publice revista „Vatra“, cea d'întăiu care și-a găsit mulți cititori „dincolo“. Pe același timp luxoasa „Revista Nouă“ rămânea aproape necunoscută în acele părți.

Mai puțină căldură au arătat Ardelenii lui Iosif, poate pentru că el n'are un trecut literar ardelean. În schimb, Goga a întâmpinat „dincoace“ o primire triumfală, cum n'a avut-o pe departe Coșbuc. În sfârșit acum, la acest început de veac nou, hotarul de cultură a căzut cu totul în această parte. Puterea sufletească a Românilor din România, cuprinsă în scrierile lor, s'a revărsat ca niciodată asupra Ținutului ce are mai mult nevoie de dînsa. Putem plăti astfel în ziua de astăzi o mare și veche datorie de cultură care se urcă pînă în veacul al XVIII-lea, dincolo de care iarăși, timp de două veacuri, Ardelenii sînt datornicii noștri.

Sînt foarte puțini Români de dincolo cari să cunoască România altfel decît prin ziarele ei, care ne recomandă așa de prost și așa de fals, prin călătorii

de afaceri, în care nu vezi nici în dreapta, nici în stînga, și prin călătoriile de plăcere, în care vezi ce ți se arată. În această privință, Ardelenii și Ungurenii sînt în aceeași situație ca și Búcovinenii. Dese ori auzi și aici ironii și vorbe aspre care-ți înroșesc obrajii, asupra României noastre, care ar fi destrăbălată și fără niciun fel de rînduială. Dar, cu toate aceste prejudecăți, Romîni din Ungaria au dat o înaltă dovadă de înțelegere, deschizîndu-și inimile *scrisului* nostru.

Aceasta se vede, nu numai prin căutarea tot mai mare a cărților și revistelor noastre, ci încă prin ceva. Acum cîtiva ani a apărut în Pesta o revistă de studenți, care merita doar laudele ce se îndreaptă firește către scopurile pe care ea voia să le urmărească. În alte timpuri, revista ar fi trăit sfios și ar fi murit iute ca o dragoste de copilandru. Dar spiritul, voia vremii a hotărît altfel. Însuflețindu-se de viața culturală ce se alcătuisese în România, găzduind în frumoasele ei pagini ilustrate pe fruntașii literaturii de astăzi din Regat, ea a devenit tot mai mult *un simbol*. Un simbol pe care-l desăvîrșește colaborația stăruitoare a celor două mai mari puteri literare ale Romînilor de peste munți: Goga și Agîrbiceanu.

Și ființa acestui simbol e unul din lucrurile cele mari ale zilei de astăzi.

29 Ianuar 1906.

XLIV.

JUBILEUL D-LUI P. PONI.

Dumineca trecută fruntașii intelectuali ai Iașilor și cîțiva reprezentanți ai societăților științifice din București — între ei bătrînul secretar al Academiei Romîne, d. D. A. Sturdza, — se adunau la Iași pentru a serbători jubileul de profesor și învățat al d-lui Petru Poni. Aũ fost mulți de față, de și unii numai cu trupul; aũ fost însă foarte mulți cari aũ lipsit. Oricum, cu toate lipsurile și stîngăciile, a fost de sigur una din cele mai frumoase serbători culturale, din cele mai limpezi fapte bune, și, fiindcă d. Poni, fostul ministru, nu va mai fi, cum nici nu voiește să fie, un ministru, a fost și una din cele mai curate mulțămiri pe care le poate primi un om în vîrstă de la foștii săi școlari, de la toți aceia cărora li-a folosit sufleteste prin activitatea sa, de la publicul științific al țerii lor.

D. Petru Poni a fost de două ori, scurtă vreme, ministru al Instrucției Publice, demnitate pe care a primit-o fiindcă doria să aducă la îndeplinire un proiect de reformă a Învățămîntului. A fost ales multă vreme senator al Universității din Iași, până ce majoritatea

profesorilor acelei Universităţii au căpătat, şi au împărtăşit prin votul lor şi altora, încredinţarea că altul îi poate reprezenta mult mai bine. A vorbit însă foarte rar, şi numai în chestii de învăţămînt. Om politic, în înţelesul de om care se lăcomeşte după putere şi o primeşte oricînd şi prin orice mijloace, n'a fost niciodată, cu toate că a avut totdeauna o mare autoritate în clubul liberal din Iaşi.

D. Poni a scris şi cărţi de ştiinţă şi cărţi pentru şcoală. Academia Romîna, al cărei preşedinte a fost, a tipărit un întins studiu al său asupra petrolului, şi specialiştii aduc cele mai mari laude acestui studiu, în care se adună un îndelungat şir de cercetări de amănunte. Şcolarii din generaţia mea au avut în mînă cele două cărţi de fizică şi chimie ale d-lui Poni, şi ei nu vor uita niciodată forma plăcută, tiparul îngrijit, împărţirea metodică şi bogata ilustraţie a acestor manuale, cu care puţine puteau să se asemene, precum ei vor ţinea minte totdeauna bielşugul acestor cărţi, care li cădea cam greu, şi scurtimea unui stil ştiinţific, care nu încărca, dar nu împodobia şi nu uşura înţelegerea unor lucruri destul de grele. Dar de sigur era de vină şi vechiul program, care voia să facă din copii nişte specialişti în toate ramurile enciclopediei, şi firea pedantă, neiertătoare şi necruţătoare a multor profesori de pe vremuri, cari cereau cu atît mai mult, cu cît ei înşii înţelegeau mai puţin.

O altă faţă din personalitatea d-lui Poni am cunoscut-o noi însă numai cînd am intrat în Universitate.

Pe atunci erau foarte puțini studenți la înalta școală din Iași, puțini studenți și încă mai puține studente. Nu se pomenia pe atunci de împărțirea Facultății de litere în atâtea și atâtea secții, care, alcătuite și îndreptate prost, trebuiau să ajungă a-și fi rivale și chiar dușmane. Nu numai că privirea studenților „de la litere“ se întindea asupra tuturor ramurilor de studii cuprinse în Facultate, dar aveam un oarecare interes și pentru alte Facultăți. Ca niște tineri simpli și foarte aplecați spre admirație ce eram (unde mai sînt astăzi asemenea suflete de *ucenici* buni, plini de sfilă copilărească și de cuviință fiască!), cercetam adesea pe colegii din alte Facultăți despre profesorii lor, mai ales despre aceia ale căror nume le cetisem întâiu cu respect pe titlul cărților scrise de dînsii. Așteptam cu nerăbdare, cu bătaie de inimă să-i vedem, și, în loc să scoatem ochii cu țigara, ca studenții de astăzi, „profesorilor străini“, ni făceam o cinste să ne descoperim înaintea lor.

Despre nimeni dintre învățătorii lor nu vorbeau „cei de la științe“ ca despre „domnul Poni“. Cîrăci n'avea, lingușitorii nu puteau să-l încunjure, șireții nu puteau să-l înșele la examene, limbuții nu puteau să-l uimească; prin niciun mijloc nimeni nu putea să-l cîntească de la dreptatea care-i împodobia sufletul. Mai erau ca d. Poni profesori cari nu lipsiau niciodată de la oara lor (puțini erau aceia — o timpuri! — cari făceau altfel), mai erau profesori cari-și amintiau în fiecare clipă de înalta lor demnitate de plămăditori ai sufletelor și se opriau în chipul cel mai sever de la gluma prea tare, de la critica necuviincioasă, de la

orice avinturi chiar, de la orice spontaneitate originală, greșind, de sigur, în această din urmă privință; mai erau dascăli de aceștia cu fața senină, cu mersul încet, cu o înaltă demnitate impunătoare în toate mișcărilor și vorbele lor. Însă o dreptate așa de sigură, așa de *inexorabilă* ca la profesorul de fizică și chimie nu se mai afla la altul. Cunoscutul zîmbet rece și vestita exclamație „păcatele mele“ sublinia la examene orice încercare de șiretenie ca și orice dovadă de neștiință. Cine o păția odată, pleca hotărît să nu mai încerce fără o pregătire deplină. Astfel se înălța în ochii studenților și profesorul și materia lui și știința însăși.

Învinșii de la examene vor fi avut poate năcaz, dar numai pe dinșii. Biruitorii plecau cu siguranța că nu li s'a dat nimic de pomană. Și unii și alții căpătau de la începutul carierei lor încredințarea că munca sfântă nu se poate înlătura, nici încunjura.

*

Și de sigur că prin această însușire a lui mai ales jubilarul de astăzi a strîns în juru-i acel public de oameni învățați cari-l mulțămiau aclamîndu-l, — prin această magistratură a profesoratului pe care a reprezentat-o. Va mai trece multă vreme până ce o serbare culturală de recunoștință va putea să plece de la acest sentiment.

22 Ianuar 1906.

XLV.

„AMINTIRILE CĂPRARULUI GHEORGHITĂ“
DE M. SADOVEANU.

Cei mai mulți scriitori au văzut, înțeles și zugrăvit oastea în marile mișcări dramatice ale încăierărilor : în acest chip ei n'au dat icoana factorilor cari produc o luptă, ci această luptă numai, adecă *momentul*. Ori că au fost ei înșii la asalturi sau la lungile lor pregătiri migăloase, triste, sure, ori că povestesc după alții, acești descriitori ai războaielor s'au ținut de anumite îndreptare destul de vechi, au întrebuințat anumite formule bine cunoscute. Este o asemănare între dinșii și pictorii, mulții pictori cari au prins pe pânză scene de vălmășaguri războinice. Și la unii și la alții se vede bine că ținta e desfacerea din cele spuse prin cuvinte sau prin linii și colori a unui covârșitor sentiment de eroism, a unei mari flăcări de jertfă roșie care să se înnalte până la cerul judecăților și răsplătirilor, unde se înseamnă aceia cari, din supunere sau din convingere, au murit pentru viața și fericirea celorlalți.

Alături de această majoritate de scriitori care era

mai dăunăzi generalitatea povestitorilor de lupte, se ivesc de o bucată de vreme alții. Ei au simțire duioasă pentru fiecare suflet de om care se primejduiește și se pierde, ei au înțelegere pentru câtă viață e adunată în fiecare unitate din aceste mulțimi strălucitoare, îmbătate de zgomot, de cîntece, de pocnituri, de îndemnuri și de o veche pregătire pentru scopul ce se atinge acum; gloria se desface înaintea lor, și fiecare dintre aceia cari se contopesc în frumuseța de colori, în freamătul măreț, în avîntul intraripat al zguduitoarei tragedii, fiecare vorbește, cu glasul său omenesc din toate zilele, adevărat, adînc, bun și jalnic față de nevoi ale timpurilor de astăzi care nu se pot înlătura. Poate că și felul de a se face războaiele în zilele noastre, înpuținarea isprăvilor vitejești cu arma albă, rărirea frămîntărilor uriașe într'un loc mărgenit și, în schimb, jertfirea cetelor mici, a oamenilor răzleți pe lungile drumuri de oboseală unde pîndesc bolile grozave, în colțurile uitate pe care le descopăr numai adunătorii morților, — poate și această schimbare a *fisionomiei* războiului de astăzi să fi înrîurit pe acești scriitori moderni ai luptelor.

Între ei s'a așezat Sadoveanu prin „Povestirile din război” pe care le-a dat la iveală dăunăzi. Pe această fire originală și cinstită, care nu voiește să meargă pe drumurile lesnicioase bătute de alții, care nu vrea să primească datina întemeiată de aceia și să se mărginească la formule de o întrebuintare veche și întinsă, nu l-au ispitit scenele războinice tradiționale. N'a lucrat cu „ai noștri” și „inimicul”, n'a cîntat „asalturi” și „retrageri”, nu s'a prăpădit de bucurie pentru mă-

celurile cele mari care îmbracă în purpură pe biruitoari. Nu i-a plăcut să dea în scris ceia ce a dat în vâpseli bogate și linii țapene zugrăvii, iconarii cari pentru o plată din partea Ministeriului de Instrucție au pîngărit în târcături grosolane, fără știință, conștiință și sentiment, toată istoria neamului, de la Ștefan-cel-Mare până la regele Carol. Nu, el a dat *alt* război, care nu se poate să nu fie cel adevărat, un război de mici amănunte amare sau grozave, care te taie până la lacrimi, un război în care eroismul ascuns și tăcut se înalță din făptura oamenilor umili până la înălțimi pe care nu le poate cuceri, între fanfarele sale, marele eroism de comandă și paradă.

* * *

Dar oamenii aceia care și-au luat hotărîrea, cari și-au acoperit cu o spuză de resemnare amintirile, dorurile și rîvnirile, flăcăii aceia cari nu se dau și nu se lasă, ei trăiesc până să ajungă pe acel cîmp al jungherii (cîți din ei ajung la el) o întregă *viață de oaste*, deosebită de viața obișnuită a țărilor, a satelor de unde vin. Ei capătă în acele locuri de muncă, de bucurie și de suferință împreună, care sînt căsărmile, o adăugire a sufletului lor. Acea adăugire o lasă în cea mai mare parte odată cu hainele în care fiind îmbrăcați, au primit-o. Nu vorbesc de unele cunoștințe și de unele păcate, care rămîn încă multă vreme, care pot dura totdeauna. Ci mă gîndesc la acele multe deprinderi, apucături, judecăți luate de-a gata, sentimente imitate, la acele mișcări ale inimii care se ivesc la toți oamenii ce trăiesc oarecum întemnițați și păziți,

departe de rostul lor cel mic și obișnuit, mă gîndesc la dorurile ce se ascund ca să nu ridă alții, cari însă au și ei tocmai aceleași doruri, la căutarea zgomotului care face să se uite, — lucruri care, toate la un loc, alcătuiesc o *psihologie militară*.

Firile de scriitori ușuratece, cînd ajung a vorbi de „viața militară“, se pierd în glume, în pîcileli, în isprăvi de ștregari, care sînt și ele, dar nu sînt tot, și nu sînt nici lucruri de căpetenie. Așa fac de obicei Francesii, și așa a făcut, în cunoscutele sale „scene“, Germanul Hackländer. Alții, natuiri raționaliste, temperamente de oratori și de oameni politici, pîrasc înaintea societății pe stăpîniți, pe exploatații și tiranii din casarme și-I urmăresc une ori și în altă viață a lor decît aceia din mijlocul soldaților. Așa face cite un Bilse, autorul ofițer al vestitelor destăinuirii scandaloase; așa au făcut la noi, cu tot așa de mărunț talent, Anton Bacalbașa și cîți au înfățișat ofițeri ruginiți și soldați bătuți, în aplausele socialiștilor de 1880-90.

Nici una, nici alta nu poate da Sadoveanu, care vede prea adînc și complex, prea asemenea cu viața, pentru a se hotări să înjghebe o serie hazlie sau să pronunțe un rechisitoriu. Așa fiind, „Amintirile căprului Gheorghită“, cartea lui din urmă, memoriile vieții lui de regiment, are dreptul, nu la un interes trecător, oricît de viu, ci la cuprinderea între cărțile care rămîn, fiindcă oglindesc cu adevărat, și într'o oglindă de artă adevărată, părți din viața poporului român.

Sînt aici beții, sînt brutalități, sînt înșelări și des-

frînării cîte să scandalizeze o mie de Jidănași cu inima de purice, sînt înfrățiri în jurul amintirilor saū la în-nălțarea cu glas înnăbușit a cîntecelor țerii saū a cîntărilor Domnului, sînt marșuri răbdătoare pe luna plină, cînd, din atîția oameni, în parte învrăjbiți între ei, se desface de-o-dată acel *lucru mare*, sufletul oștili; sînt paze făcute la temnițele fiarelor și ale nenorociților. Sînt de toate: nici la oaste, acest scriitor n'a pierdut timpul.

*

Și, va zice cineva, e bun ofițerul? Și bun și rău. E „soldatul român“ așa și pe dincolo? Este și, altă dată, nu e. Dar ceia ce statornicește o unitate, e sufletul omenos, milostiv, răbdător care stăpînește 'n de obște în lumea celor de jos și care, topind formele aspre și mofturile imitate, preschimbă supt ochii noștri chiar pe cei de sus (și *aceasta*, ce e dreptul, se putea arăta mai bine, mai adevărat).

„Amintirile“ nu sînt făcute pentru a sprijini o teorie, ci pentru a face mai înțeleasă, pentru a *tălmăci prin artă* o parte a vieții noastre de astăzi.

5 Februar 1906.

O MONOGRAFIE RURALĂ.

Nu e una singură din monografiile de comune rurale, care, cu ajutorul cutării instanțe administrative iese la iveală din cînd în cînd, care să nu cuprindă cîte ceva folositor pentru limbă, pentru istorie, pentru datini, pentru lămurirea mai deplină a stării noastre de astăzi, cu mult mai complicată de cum binevoiesc a o crede teoreticianii politici. Iată din broșurica pe care o dă acum la lumină învățătorul Rădulescu-Codin, care a mai tipărit contribuții la cunoașterea vieții poporului de la țară, *Monografia comunei Priboieni-Muscel*, iese la iveală o sumă de lucruri interesante.

Se vede că și în aceste părți muscelene „Ștefan-Vodă“ e pentru sătenii Domnul prin escelență, a căruia amintire a înghițit pe a tuturor celorlalți, se vede că aici, ca și în Ținutul Jiului ardelean, oamenii plecați dintr'un sat alcătuiesc un altul dîndu-i numele originii lor (Priboienii înseamnă satul Priboienilor plecați din Priboiu, alt sat, păstrat până astăzi), se vede că aici ca și la Tirgoviște, ca și în Apusul murășan al Ardealului, locuitorii unui sat mai mare se împart în Suseni și Jo-

seni, că pădurile se numesc une ori după proprietari (Cotroceanca, fiindcă a fost a mănăstirii Cotroceni, Cimpulungeanca, fiindcă a fost stăpinită de mănăstirea Cimpulungului).

Cu privire la împrejurările de astăzi, se descopere că în acest sat de munte se obișnuiește gunoierea pământului și grădinăria, lăsată aiurea în sama Bulgarilor, *Sîrbilor*, cari aice fac numai cărbuni, *mangal*, în pădurile Muscelului. Viile filoxerate se sădesc din nou cu viță americană. Sînt stupi. Mulți locuitori știu meșteșuguri (sînt croitorii cu mașină de cusut), se numără „peste 600 de războaie pentru țesut pinză și două pentru rogojină”; „bătătarnicii” fac precupeție de poame. Se taie carne, de măcelarii romîni. Este și brutărie (brutar grec). Sătenii capitalisează și au spirit de întreprindere (autorul propune a se pune în circulație și galbenii din salbe). Datoriile se fac pentru a începe un lucru nou, și nu pentru lux sau beție.

Dar locurile se despăduresc, Grecii și Bulgarii store lumea, cultura vitelor a ajuns une ori la capra Țiganilor și a Jidanilor. Autorul e *pentru* bilciurii, ceia ce dovedește că pe acolo oamenii nu vor fi fiind bețivi. Nevoile politice de partid mîină apa la moara acelor exploatatorii ai fraților lor țeranii cari sînt „alegătorii de Colegiul I-iu”. Satul are boala sărăciei, pelagra.

5 Februar 1906.

XLVII.

UN VOLUM JUBILAR.

Profesorul de geologie din Iași I. Simionescu scoate și în broșură separată studiul cu care a contribuit la volumul jubilar ce s'a oferit d-lui P. Poni („Universitățile Române“, Iași, Goldner, 1906). Nu e una din părerile d-lui Simionescu pe care să n'o poată iscăli orice om luminat, cinstit și cu adevărată iubire pentru cultura noastră. D-sa ține firește la ființa Universității ieșene: nu i se pare întemeiată obiecția că ea ar avea prea puțin studenți, cînd atîtea Universități străine, despre desființarea cărora n'a vorbit nimeni, aū și mai puțin, ba chiar cu mult mai puțin. D-sa nu discută însă obiecția dacă această Universitate are acuma și poate avea într'un viitor apropiat destul *profesori* cum se cade (să nu uităm că ea a cerut de curînd Bucureștilor, „Muntenilor“, profesori fără valoare științifică reală). Oricum, Universitatea din Iași nu poate rămînea nici într'un chip în condițiile ei de astăzi, care sînt umilitoare sau stricăcioase, ea nu poate fi mult timp proprietatea politică a cîte unui politician, răzimat pe anumiți patroni de cluburi. Ea tre-

buie să fie în neconținute legături frățești, într'un neconținut schimb de studenți, cu școala înaltă din București.

D. Simionescu atinge însă și alte chestii, cu sinceritate, cu iubire și cu pătrundere. El semnalează lipsa de interes a profesorilor pentru Universitate, lipsa de bună înțelegere între ei, pustiirile morale ale invidiei și spiritului de ponegrire și de intrigă, ciuma politicianismului, care încalcă și strivește în toate domeniile vieții noastre publice. Cu cât vor fi mai mulți cari, crezînd aceasta, o vor și spune, cu atît va fi mai bine. Și, fiindcă astăzi o spune și d. Simionescu, e poate momentul să se ceară, cu toată stima pentru învățat și afecția pentru coleg, și acestui bun profesor și om de inimă o lărgire a cercului său de vedere și de interes, care să cuprindă și viața noastră culturală de aici din București, și viața culturală din toate părțile românești, și grelele lupte de fiecare zi care se duc aiurea decît în Iași pentru izbînda unor idei care se văd a fi în mare parte și ale d-lui Simionescu. Căci până acuma, ca și cei mai mulți dintre cărturarii ieșeni, și d. Simionescu s'a arătat destul de rece pentru aceste lucruri, de care trebuie să se intereseze însă și cel mai specialist dintre specialiști.

5 Februar 1906.

XLVIII.

CARMEN SYLVA ÎN LITERATURA ROMĂNEASCĂ.

De sigur că nici într'o țară de cultură nu s'a cetit mai puțin opera literară, foarte bogată, felurită și vioaie, a regalei scriitoare care iscălește, fără grija protocolului, Carmen Sylva, decît în România, a cărei coroană de regină ea o poartă. Aceasta se știe de toată lumea, cu toate că nu s'a spus în această formă hotărîtă.

În acest fapt nu e nicio rea-voință și nu e, iarăși, acea nepăsare orientală, acea lipsă de interes pentru orice lucru mai înalt, care s'a adus înaintea, cu o mare nedreptate pentru societatea noastră. În clasa bogată, care urmărește, cu o luare aminte ce nu se obosește și nu se desgustă niciodată, toate aparițiile literaturii franceze contemporane, și cele ce se impun publicului universal, și cele care nu privesc decît anumite cercuri din Franța, și cele care nu pot avea o legătură firească cu nimeni, se cetește foarte multă literatură străină. Ardelenii, Romîniî din Ungaria sînt cetitori harnici. Dincoace la noi, o parte dintre funcționarii și studențimea, profesorii tineri aduc și un

adevărat simț critic în cetirea lor, și ei nu se opresc numai la cartea românească, ci răsbat, în măsura cunoștințelor de limbă ce pot să aibă, într'una sau în mai multe literaturi străine.

Nu se poate zice iarăși că *spiritul* din scrierile poetei care dă un prestigiu de intelectualitate superioară, de fin simț pentru artă micii Curți românești, că acest spirit ar fi potrivit răspîndirii scrierilor în care el se sălășluiește. Carmen Sylva e o fică a Rinului, crescută în mijlocul unei minunate naturi care a rămas sălbatecă în ciuda civilizației așa de înaintate a orașelor ce o încunjură, dar o respectă. Farmecul vechilor legende pe care nimic nu le poate goni din acest cuib al lor, a înfrînit-o de la început. Locurile acelea sînt așa de adînc străbătute de viața unui lung trecut, încît oricine pornește să cînte acolo nu se poate împiedeca de a privi în urmă, spre zarea fumurie a timpurilor moarte. Cu viața actuală, națională, specifică a Rinului, a Germaniei din orice parte a avut foarte puține legături scriitoarea, care a fost izolată de dînsa întăiū prin situația ei princiară, și apoi înstrăinată, foarte de timpuriū, de dînsa prin strămutarea în ținuturi cu totul depărtate. Trăind pe urmă în eticheta rece, rezervată, a unei Curți nouă dintr'o țară oarecum primejdioasă, la o parte de priveliștea moravurilor noastre, de încordarea luptelor ce aduc, pentru noi, pentru țara în care această cîntăreață a naturii, a legendei și a trecutului e regină, bucurii și dureri așa de puternice și de roditoare cum le află numai în epocile mari de crisă, și apărată de cunoștința lucrurilor și a oamenilor noștri printr'un formalism

care nu face excepții pentru nimeni, Carmen Sylva a trebuit, atunci când natura de acasă, pierdută de supt ochi, când legenda renană și trecutul de acolo au dat tot ce puteau da acestui talent, a trebuit să se îndrepte, său pe drumul ce duce la simbolul care poate înnoi toate subiectele poetice, său pe acela care se pierde în autopsia sufletească, în veșnica cercetare a sufletului propriu, care nu e nesecat decât atuncea când e reinnoit totdeauna, prin cetire, prin experiență, prin sălbatecul val de bogăție al fericirilor și durerilor celor mari.

Ce avem noi însă mai sfânt și mai înălțător, mai sfătuitor spre frumuseță și spre bine decât această covârșitoare natură felurită, care de două mil de ani îmbrățișează viața neamului nostru? Nu creștem oare toți în șopotirea poveștilor vechi ca lumea? Nu ne ingenuche spre închinare trecutul nostru, de câte ori el ni răsare 'nnainte? N'avem noi pornirea aceea firească a popoarelor din Răsărit, din Răsăritul soarelui, nu din Orientul barbariei, de a iubi și înțelege simbolele, de a îmbrăca în ele o înțelepciune largă, care vede până la capătul de sus și de jos al lucrurilor? Nu ne ispitește și pe noi, n'a ispitit pe cei mai mari din cîntăreții noștri adîncul plin de taine umbrite al sufletului în care fiecare-și coboară ca într'o Vistierie ascunsă lumii comorile fericirii, ale suferinții și dorurilor?

O scriitoare care s'ar fi inspirat de la viața iute, pripită, încordată, lacomă de bunurile pămîntului, orientată spre americanismul luptător, a Germaniei de astăzi, *aceia* n'ar fi putut prinde la noi. Iar nu această

urmașă a timpurilor „romantismului“ albastru, care trebuie să ni placă și să ne înduioșeze.

Adevăratul motiv pentru care regina noastră a rămas pentru noi, — cea ce nu se poate să fi voit — numai *Regina*, e limba în care a scris Carmen Sylva, care nu putea să scrie însă în altă limbă decît aceea în care-î vorbia vechea inspirație de acasă. Abia cîte unul știe la noi ceva nemțește, chiar astăzi.

Trebuiaŭ traducerî. Scriitoarea însăși a căutat să le dea, atunci cînd Alecsandri era un oaspete al palatului, un prieten. Între cele d'întăiŭ cărți ce le-am primit la premii a fost frumoasa ediție românească a *Poveștilor Peleşului*, povești ale munților noștri, spuse în graiul nostru. Tinerii cetitori cari aŭ primit atunci cartea aŭ păstrat amintirea ei, și, dacă „Poveștile“ ar fi ieșit cu mai puțin lux și ar fi fost în sama unui librar viciu, ele și-ar fi îndeplinit chemarea, arătînd în cercuri largi cum scrie regina României despre țara în care e Doamnă.

În acei anî Alecsandri avea un mare rol, pe care nu l-a înțeles. Se ivise un adevărat interes, o mare dorință de a cunoște acest pămînt, în care cîntăreața care se formă abia și căuta o îndreptare, gîcia un al doilea *Rheinland*, cu natura, poveștile și trecutul său. Alecsandri însă, marele diletant, vedea natura din cerdacul casei boierești în care era stăpîn, legendele pe care le aflase în copilărie se vestejiau în mintea lui, și nu veniaŭ să li iea locul altele proaspete, smulse atunci din pămînt, iar trecutul nostru nu l-a știut și n'a vrut să-l știe niciodată *pentru el și*

pentru sine, ci doar pentru vre-o poemă sau dramă. În Alecsandri, tovarăşa de cîntări căuta un Român, și ea a găsit un elegant Frances de modă cam veche, avînd însă încredințarea că înfățișează poporul românesc căruia-i este poet național.

De aceia *Poveștile Peleşului* n'au avut urmare. Cîteva nuvele cu subiect românesc vădesc informație neîndestulătoare. „Meșterul Manole“ n'are atmosfera, *mi-reasma* trecutului nostru. Cînd Alecsandri s'a dus, a dispărut cu el singura legătură ce avea regala scriitoare cu *sufletul* aestei țeri, în literatura și arta ei. Traducătorii s'au ivit din interes și din lingușire, înfățișînd prosă fără vigoare și versuri stingace, în temele și cu mîna întinsă.

Iată însă că astăzi cel mai *original* de nepractic, de neatîrnat, de neînțelegător pentru înălțimi sociale, titluri, onoruri, laude și răsplătiri dintre scriitorii noștri, cel d'întăi poet al Romînilor din acest timp, Ardeleanul Coșbuc, începe traducerea versurilor Reginei. Adînc cunoscător al limbii germane, stăpîn pe limba românească și pe metrul poetic în așa chip încît face din ele ce vrea, Coșbuc a primit în sufletul său poeziile cu poezie și, cînd le-a tradus, le-a *transpus* românește, precum transpu un cîntec de pe un registru musical pe altul. Printr'o astfel de lucrare, întăiași dată se înfrățesc sufletul poetic format în locuri străine și printr'o viață cu totul deosebită și sufletul mare al neamului nostru.

Până acum apariția „Valurilor alinate“ de Carmen Sylva traduse de George Coșbuc n'a avut nici urma-

rea banală a unei audiențe. Dacă va merge la Palat, Coșbuc nu va putea fi un Alecsandri. Ar fi însă mai mult: ar putea fi, el, interpretul poetei față de noi, interpretul nostru față de poetă.

Și, fiindcă scriitorii au feluri alese prin care pot mulțami, s'ar putea mulțami și pentru această traducere printr'un dar pe care și literatura universală l-ar primi cu recunoștință. S'au strîns atîtea poesii populare românești în ediții dintre care unele sînt de o grosolanie revoltătoare. Afară de culegerea Birseanu nu e una singură în care să se fi avut ca îndreptariu frumuseța. Este azi de sigur vremea de a se face o adunare a celor în adevăr frumoase. Și este vremea ca, după ce, timp de peste cinczeci de ani, nu s'a dat într'o limbă răspîdită traducerea cîntecelor poporului nostru decît prin prelucrări făcute de străini fără chemare, această traducere să se facă, și anume după acea adunare, în limba germană, deprinsă și ea a cînta astfel de cîntece.

Oricine ar încerca însă această traducere ar răpi un drept, un sfînt și dulce drept al poetei care e regina României.

12 Februar 1908.

XLIX.

O ÎNCERCARE DE ROMAN ISTORIC ÎN ARDEAL.

„Năvăliri barbare“ de tînărul scriitor Lucian Bolcaș e o povestire-schiță, cuprinzînd nunți, petreceri, jocuri, lupte din viața ce se poate bănuî că ar fi trăit-o neamul nostru în timpul cel mai depărtat, pentru care ni lipsesc izvoarele. Locul ales pentru desfășurarea întîmplărilor e o închipuită cetate din părțile Crișului.

D. Bolcaș s'a inspirat de la romanul de veche viață barbară al d-lui Slavicî. Știrile și le-a cules din poveștile de cucerire ale Ungurilor, orînduite apoi în latinește, în chip de cronică, de un povestitor tîrziu. Datinile, graiul sînt cele ale țerănimii crișene de astăzi.

Cu toate că mișcarea e cam zăpăcită, că oamenii se asemănă strașnic între sîine, că nelămurirea în care trebuie lăsat mediul pentru a da fiorul sălbătăciei înfășură și persoanele de căpetenie și fapta lor, este în această cărticică destul pentru a căpăta părerea că d. Bolcaș va fi un scriitor. Are avînt, simț de armonie, înțelegere pentru natură și întrebuintează o foarte

bună limbă, în felul cum generația noastră pricepe limba cea bună. Din cetirea „nuvelei“ acesteia, care nu se va impune amintirii cetitorilor, se desface fără îndoială această credință în viitorul literar al celui care a scris-o.

12 Februar 1906.

L.

DESPRE TEATRUL „NAȚIONAL“ AL CAPITALEI ROMĂNEȘTI.

Între clădirile ceva mai vechi, dar frumoase, ale Bucureștilor este și Teatrul zidit după planurile unui arhitect din Viena supt Domnia lui Vodă Știrbei. Acum câțiva ani i s'au înădădit o mulțime de impunătoare și haotice atenanse, cerute de nevoile cele nouă ale Instituției, care ține să se modernizeze și să se îmbogățească în cărămidă, tencuială și stuc. Un număr de luni pe an, ferestile din față ale Teatrului, pe care o firmă veche îl proclamă Național, sînt luminate. Dese ori afișe mari anunță reprezentații: n'am văzut lume oprindu-se la ele. Totuși persoanele care vrea să scoată în vileag ființa sa și îmbrăcămintea lor recurg și la sala Teatrului „Național“. Aceasta explică intrarea furtunoasă în gangul răzimat pe stîlpi a trăsurilor de casă și a birjelor elegante. Totdeauna cînd e reprezentație, se văd încă din amurg rătăcind pe piața Teatrului elevi de liceu fără permisie de la direcția școlii lor, buhoși, cu șapca pe-o ureche, cu țigara în gură, sumbri de toată însemnătatea vristei

lor eminentamente respectabile: clienții statornici ai galeriei, învățăceii noștri sînt chemați de farmecul neînvins al cutării din artiste, care nu știe ce ochi de foc o mănîcă din Olimpul locurilor ieftine, unde nu lipsește admiratorul buhos, ce nu cutează a se da pe față. Arta dramatică n'are prețuitorii mai convinși.

Teatrul „Național“ e deschis oricărui străin care vrea să-i facă onoarea de a juca pe scena lui. Mai ales dacă e Frances, i se face o primire deosebit de prietenoasă. Îi e îngăduit străinului însă și altă calitate: nu știu dacă Sada Iaco, Iaponesa, n'a înfățișat de pe aceste scînduri „naționale“ grozăvia agoniilor sale. Mimi, pantomimi, boscarii, echilibriștii străinătății, necunoscînd menirea Teatrului nostru „Național“, n'a făcut încă cerere de a li se închiria sala pentru arta specială pe care o represintă. Ar trebui să li se aducă la cunoștință că s'ar dori și colaborația lor pentru înnaltele scopuri de cultură ale acestui așezămînt.

Romîni cari joacă franțuzește la Teatrul „Național“ sînt mai puțin prețuiți decît străinii cari dau spectacole în această limbă, pe care, dreptatea cere să spunem, nici n'o iubesc mai mult, nici n'o vorbesc mai bine. Totuși s'a văzut și de aceștia. De obicei actorii primesc aplause și alte manifestații innuntru; o parte din studentime, care n'are însă nicio ură împotriva uneia din cele d'intăiu civilizații ale lumii, dar trăiește în ilusia că rostul ei e acasă la dînsa, aș prejudecat asupra aplauselor și a manifestațiilor și le-a făcut să se audă și afară. Pentru care poliția s'a supărat și i-a împrăștiat. S'a făcut greșala de a

se scrie și în presă despre incidentul de afară. Asemenea purtări de indigeni înapoiatăi au avut urmarea rea că au răpit Teatrului „Național” colaborarea în-țimplătoare a Romînilor cari joacă franțuzește. S’au jignit astfel tradițiile ospitaliere ale instituției.

Despre Teatru se aude din cînd în cînd și altfel decît prin foiletoanele, foarte scurte sau foarte lungi, pe care le aștern răbdător, în solilocviul său în dialoguri discrete cu actorii, „cronicarii teatrali”. Cînd se schimbă Guvernul, domnul director al Teatrelor se duce în opoziție cu tovarășii săi de opinie, și vine altul. Domniile societarii — așa se zice după o foarte isteată socoteală francesă care merge pînă în veacul al XVII-lea și se înțelege pe deplin *acolo*, în Franța, — d-lor nu se schimbă însă odată cu Guvernul, și e păcat. Nădăjduim că vre-un partid cu iubire pentru „popor” se va gîndi și la contingentul electoral ce pot să-l reprezinte absolvenții fără ocupație ai Conservatoriului de artă dramatică. Astfel actorii liberali și censervatorii ar alterna. S’ar putea numi și oratorii electorali cari au dovedit patos și știință de efect. Amatori pentru rolurile de intrigant s’ar putea găsi destul; mulți grandomanii ar năvăli la rolurile prime. Agenții partidului ar avea intrarea gratis și ar forma un public foarte pasionat. Ei ar fi răsplătiți astfel pentru civismul lor. S’ar alege tot piese tari. Un spital ar putea fi instalat pentru învinși în clădirile acelea din fund care și samănă a casă de sănătate.

S’a auzit foarte mult de Teatru și acuma în urmă.

Încă odată fluctuațiile politice aduseseră schimbarea directorului. S'a dus d. Sihleanu, care se găsea foarte bine acolo, și a venit d. Davila. Alegerea s'a făcut în persoana d-sale pentru că e autor dramatic însuși, om de gust și om de societate. S'a dat multă vreme, și cu un succes deosebit, *Manase*, dramă națională evreiască, și publicul de această nație a defilat pe rând în mai multe seri la Teatrul „Național“. Piesa era scrisă, de și numai până la un oarecare punct — căci nu trebuie jignit auditoriul! — în românește. Din alte naționalități nu s'a ridicat scriitorii dramatici pentru a fericii Teatrul „Național“ cu piesa, cu limba, cu publicul lor special. Un Grec însă, un Bulgar, un German, tratând teme naționale, ar fi prins bine. S'a mers atunci cu traduceri, toate smulse din actualitatea vieții moderne, — traduceri din franțuzește, din nemțește. Publicul cel puțin care vine de obicei, a mers. M'am mirat când am văzut că se reiea repertoriul lui Caragiale, pentru care de mult Teatrul românesc nu avea nicio simpatie. Se întâmplă însă une ori și lucruri ca acestea!

Apoi iată că prin ziare, prin discursuri din Cameră, prin conversații se află de un conflict la Teatrul Național. Un bătrîn actor de merit, d. Notară, se duce, se mai duce și unul tînăr, cu o foarte mare știință a artei sale, d. Liciu. Mai pleacă și alții. Cei ce părăsesc Teatrul cred că au toată dreptatea; directorul, din partea lui, crede că n'a greșit nimic, ci reprezintă nevoia unei discipline. Acuma, ce disciplină se mai încapă într'o organizare ca aceia a „societarilor“, un parlament de actori, inamovibil, nu se poate în-

țeleg bine. Directorul pare a fi un fel de președinte. Dar președintele are dreptul de a face un regulament, el singur, și de a expulsa membri din parlamentul artistic. E bine să nu se vorbească prea mult de un asemenea drept, căci el ar putea fi strămutat în Parlamentul cellalt, pentru asigurarea unanimităților dorite. În sfârșit o situație foarte încurcată. Ea ar interesa mai mult pe publicul cel mare, dacă el ar merge la Teatru. Dar el nu merge.

Nu merge pentru același motiv, pentru care apar neînțelegeri care se pot judeca așa de greu. Fiindcă Teatrul e o scenă de spectacole ușoare pentru spectatori ușurateci, spectatori cu toalete și spectatori cu șapcuță pe-o ureche. Fiindcă el nu iea nicio parte în mișcarea noastră culturală, niciuna. Fiindcă, dacă n'o poate înrîuri, nu se poate nici ținea de dînsa. Fiindcă e o instituție demodată, o caricatură de împrumut, o păpușă de import, în care nu scînteie un suflet. Fiindcă aici nu e nici de împăcat, nici de judecat, nici de dres ici și de cîrpit colo, ci de dat la pămînt tot ce este, ca așezăminte și ca tradiții, și de clădit din nou, îndrăzneț și cu jertfe.

Despre ce a fost odată Teatrul românesc și despre ce poate fi din nou, cu ajutorul acelora dintre artiști cari sînt și oameni culți și oameni capabili de a pune un ideal mai presus de gloria lor, va fi vorba însă în numărul viitor.

II.

Începuturile Teatrului românesc sînt în legătură cu mișcarea de trezire națională, de avînt cultural care

se ivește, se înuternicește și câștigă izbînda între anii 1820 și 1860. Fruntașii prin naștere și prin situații ai Romînilor din Principate înțelegeau pe atunci foarte bine care pot fi foloasele, care poate fi chemarea unui teatru. Ei aveau cunoștință că se află într'o țară foarte înapoiată, în mijlocul unor oameni neatinși de binefacerile învățaturii, și simțeau, în urma acestei constatări, nu dorința de a fugi, de a se ascunde în bielușugul, în strălucirea altor neamuri, ci îndemnul poruncitor de a preface lucrurile de la noi, prin lungi și mari silințe desinteresate, în așa fel, încît ei înșiși să nu mai aibă motive de durere și de rușine. Acei desprețuiți ișlicari și purtători de giubele înțelegeau foarte bine, în judecata lor practică și cu temeiul, că nu te închini către lumină furișîndu-te lîngă focul aprins de alții, ci scăpărînd cele d'întăiu scînteii în mijlocul întunerecului celui mai adînc.

Astfel, alătura cu Grecii de la noi, cari aveau acum scopurile lor naționale deosebite, au început a se face încercări de teatru, cu oameni de gust și de talent — ca în Ardealul de astăzi —, prin casele boierimii. Mai târziu, în Țara-Românească, dacă nu în Moldova, a fost o societate pentru „teatrul național“, Societatea Filarmonică, prin îngrijirea căreia s'a întemeiat o școală modestă care a dat însă actori cu meșteșug, cu destule cunoștinți (Eliad Rădulescu însuși era profesor de literatură, — fără plată, cred) și cu o nemărginită tragere de inimă. Cu greu s'a căpătat apoi un teatru, și iarăși în București ceva mai curînd și mai bine decît dincolo, în Iași.

Teatrele acestea nu erau înființate numai pentru că și alte popoare au teatre. Ele nu erau înjghebate pentru a dovedi străinătății, care n'avea grija noastră, că sîntem — vezi bine! — în același rînd cu popoarele de cultură ale lumii. Cei ce cheltuiseră muncă și dăruiseră bani pentru ca să se poată asculta cei d'întăiu actori în roluri spuse românește, nu căutaseră a-și mai face un loc de petrecere, căci viața socială era foarte restrînsă și fiecare stătea serile mai mult acasă la dînsul, afară doară de jucătorii de cărți cari deprinseseră această plăcere a vieții de la consuliile Europei și de la ofițerii Țarului. Actorii n'aveau niciun fel de vanitate, și scriitorii, traducătorii nu se îndesaui diu lăcomie. Scopul tuturor era altul: să înnalțe poporul lor prin acel gen de literatură care prinde pe om mai puternic, îl stăpînește mai deplin și e mai mult în măsură să-i preschimbe sufletul, prin acela care coboară slova din nou în viață și pune cuvîntul îndreptător, purificator pe buzele unor oameni cari trăiesc și impun astfel ilusia mîntuitoare. Vezi, așa gîndiau înaintașii aceia cu anterie, scufii, papuci și prejudiții ai căpeteniilor României de astăzi.

Pentru a se atinge acest frumos scop de frăție omenească și națională, de îmbunătățire și îmbogățire a bietelor suflete nelămurite și grosolane, ei au ales ca să le traducă singurii, — ei, boierimea cea mare, dascălii cei mai învățați, oamenii cei mai cu greutate, cu autoritate și cu pricepere din vremea lor, — au ales deci ce aveau mai bun, mai senin, mai armonios și mai ajutător de înaintare *literaturile nouă și vechi ale tuturor popoarelor*. Auziți numai ce s'a tăl-

măcit pentru „scena bucureșteană“ între anii 1820 și 1840: *Hecuba* lui Euripid, care a ocupat una din cele d'întăiu reprezentații, Corneille (*Héraclius*), Racine (*Britannicus*), Molière („Prețioasele“), Voltaire (*Mahomet*), Florian, Beaumarchais, Scribe chiar; din italienește o operă de Metastasio, tragedii, desăvârșite ca și cele antice, de Alfieri, de Monti, o comedie de Goldoni, tradusă de un profesor de drept; din nemțește, Schiller (*Kabale und Liebe*), și, firește, mai ales foarte popularul Kotzebue.

Se putea ca spectatorii unor astfel de reprezentații să nu se apropie pe încetul de acea nouă viață europeană spre care rivniau, fără invidie și fără lingușire, patrioții cei adevărați ai acelei epoci? De sigur că nu. Până la bătrînețele lor unii și-au adus aminte cu înduioșare de cîteva din lucrurile ce văzuseră și auziseră la teatrul românesc.

*

Am ajuns noi oare de atunci un popor cultivat? Am cucerit toate formele Europei moderne, ni le-am însușit fără nicîo lipsă, și am înaintat oare acum așa de mult, încît să stăpînim în noi și sufletul care li corespunde și de unde, în chip firesc, ele au plecat? A răsbătut lumina în stratele adînci ale mulțimii? Iar în stratele superioare aflăm noi oameni cari să nu se deosebească întru nimic, în gîndul și inima lor, de Apusenii către cari tindem?

Cred că nimeni n'ar putea să spuie că *da*. Din potrivă, în timpurile din urmă tot mai multe glasuri și tot mai calde sfătuiesc crearea *ființei morale a nea-*

mului nostru, de la care apoi vor pleca pe rînd, pentru a dăinui toate. Această creare nu poate fi zăbovită, supt cele mai mari pedepse, de îngenunchiare față de străini, de înlăturare chiar.

Deci la noi nu poate fi vorba de teatrul pentru petrecere, pentru uimirea ochilor prin toalete, pentru gîdilirea patimilor rele prin ghidușii nemernice, potrivite cu cine știe ce stricăciuni de vechiu oraș mare, pentru trecerea unei serii de risete, în glume proaste, în șopotiri la urechile vecinelor.

Sau așa poate să înființeze — dacă-l îngăduie poliția — un negustor evreu sau grec, care înțelege să facă bani măgulindu-ni păcatele, de urmările cărora n'are pentru ce să-I pese. Dar Teatrul este al Statului. El nu este nici măcar al Curții, de și ar fi fost bine ca el să i se fi oferit pentru a se da astfel încă un prilej de amestecare a Casei domnitoare în viața culturală a poporului nostru, precum aceasta se face în vecinătatea noastră nemijlocită, la Viena, unde generații întregi de Vienesi au fost adînc recunoscători dinastiei pentru că prin darul ei mărinimos au putut să se educe la unul din cele d'întăiu teatre ale lumii. Dar s'a făcut această greșală, care nu știu dacă se poate repara (să nu uităm că Regina a scris pentru teatru și că Principesa României are un deosebit gust și în această privință). Teatrul e prin urmare al Statului, și în împrejurările de astăzi Statul trebuie să fie dascălul, pedagogul cel mare al unui neam întărziat. Cînd teatrul are un caracter oficial, — cu toată nevinovata ficțiune a „societății dramatice“ —, el trebuie să fie astfel încît să facă parte,

ca un capitol neapărat, din marele program al educației naționale.

Așa fiind, repertoriul instituției nu poate fi cules din piesele străine care au avut succes în ultimii ani săi în ultimele luni și care pentru viitor pot să nu însemne nimic. El trebuie alcătuit, cu o largă cunoștință literară și o cuminte judecată, din tot ce au mai bun literaturile lumii fără deosebire, de la Euripid până la Hauptmann, până la Cossa, până la Rostand, la Echegarray și la Ibsen. Nu cu sărituri, ci încet, sistematic, educativ. El trebuie alcătuit din acele lucruri foarte bune pe care le avem, dar le-am uitat, afară doar de „Răzvan și Vidra“.

Se va zice: lumea nu va veni atunci la teatru. La început, poate că nu. Și anume fiindcă i-ați stricat. Pe urmă însă da, de sigur că da. Iar, dacă va fi un spor de cheltuială, Statul va plăti. N'are decît să înțerce cițiva sugaci din partidele la putere. Sau, dacă nu poate, să lase teatrul în mîna particularilor, să deserteze cu totul de la o înaltă sarcină de cultură.

Acest sistem se aplică fără îndoială mai greu decît cel de astăzi. Și s'ar întreba cîineva unde se află omul pentru a-l aduce la îndeplinire, unde se află directorul reformei? Directorul cel necesar la teatru, și nu în viața politică năvălită și 'n teatru, e directorul *de scenă*. Iar marea misiune culturală de alegere, de pregătire pe românește a bucăților, de trezire în lumea scriitorilor a unui interes pentru teatru, o ar avea în chip firesc, prin delegați ai lor, neplătiți, acele așezăminte care domnesc asupra culturii noastre gene-

rale saŭ pregătesc pe cea specială artistică: Academia Română, Universitatea, Conservatoriul.

Le spun acestea aici fiindcă pare că ne aflăm într'o clipă de răzgîndire cînd realitățile practice de ieri încep să pară nebunii, iar utopiile „nebune“, îndrumări cuminți pentru viitor.

19 Februar și 8 Mart 1906.

LI.

JUBILEUL EPISCOPULUI POPEA.

La 17 Februar trecut cel mai bătrîn din arhieriei Bisericii ortodoxe din Ungaria a serbat una din acele aniversări înnaintate pe care nu oricine are norocul să le ajungă și care dau celui ce se învrednicește de ele un prestigiu deosebit pe lîngă acela pe care și l-a știut cîștiga, prin muncă spornică și prin purtări curate, prin iubire față de poporul său în mulții ani ce are acuma în urmă. P. S. S. episcopul Nicolae Popea, al Caransebeșului, adevă al Banatului român de confesiune ortodoxă, a împlinit atunci cînzecei de ani de viață călugărească și optzeci de ani ai vrîstei sale.

Un episcop de optzeci de ani, un episcop român de această vrîstă trăind în astfel de împrejurări cum sînt ale conaționalilor noștri din acele părți de peste munte se impune prin singură această însușire a bătrîneței sale adînci și a situației sale înnalte respectului tuturor. Dar episcopul Popea are și calități personale care-l înnalță înnaintea lumii românești său — fiindcă nu avem o singură lume românească măcar în astfel de sentimente frumoase — *ar trebui* să-l înnalțe înnaintea Romînilor de pretutîdeni.

Anume Prea Sfinția Sa represintă în Biserica ortodoxă din regatul unguresc cu toată desăvîrșirea un vechi tip simpatic de cleric: „șagunistul“. Iar, în timpul cînd nu mai găsim acolo scriitorii printre arhieriei noștri de amîndouă confesiile, episcopul de Caransebeș e un om deprins cu lucrul literar, un om de o înaltă cultură, care a simțit încă din tinereță iubirea de știință și a înțeles că un popor nu se ține numai din materialitatea bunurilor, oricît de îmbielșugate, ale acestei lumi, ci și din pînea sufletească, prin care capătă conștiință de sine, încredere în viitorul său, mîndrie față de alte neamuri, simț pentru idealul care unește pe oameni mai presus de interesele și de patimile lor, trecătoare și nemernice, și-l fac să se poată păstra în mijlocul celor mai vrăjmașe vijelii și pornirilor celor mai îndîrjite împotriva lui. Și, în sfîrșit, Romîni de oriunde, și nu printre cei din urmă și noi din Regat, trebuie să ni amintim cu acest prilej că Vlădica Nicolae din Caransebeș a fost ales membru al Academiei Romîne și că, aflînd această veste, și-a pus bătrînețele pe drum, a venit, spre spaima fricoșilor, în București, a cetit cu o vrednicie, cu un înalt simț al demnității sale care a impresionat pînă la lacrimi pe toți cei de față, cuvîntul său de deschidere înaintea regelui Carol, patron al culturii românești, care presida ședința de primire a venerabilului arhierie. Episcopii ai noștri erau de față la această neobișnuită serbare a cărturării, a Bisericii și a unității de cultură care ne leagă pe toți în amintirea trecutului și în pregătirea viitorului. Și de sigur a fost pentru orîșicine, pentru

sufletul cel mai acrit și mai lîrșit, una din acele priveliști care nu se uită întîlnirea în aceeași sală închinată științei noastre, scrisului nostru, limbii noastre, geniului neamului nostru a acestor bătrîni dintre cari cei doi erau purtătorii cîrjelor arhieresti din două mari Ținuturi, iar cel de-al treilea era însuși suveranul României libere. A fost mișcătoare și pomenirea din partea bătrînului episcop a Mitropolitului aceluia mare mulțămită căruia Romîni ortodocși, „neuniții“ din Ardeal și-a cîștigat neatîrnarea ierarhică față de străinii de aceeași lege și o alcătuire înțeleaptă care, pe departe, nu are numai o însemnătate bisericească, ci e încă un zid de cetate tras în jurul vieții națiunii noastre. Nimeni nu putea lăuda cu mai multă cunoștință, cu mai multă căldură, cu mai multă evlavie de ucenic, de fiu după suflet, pe Andrei Șaguna decît acela care a crescut în preajma lui, i-a primit învățăturile, i-a văzut viața de toate zilele, — ceia ce înseamnă și mai mult în pregătirea unei firii omenești de către alta —, și i-a cules oarecum moștenirea de tradiții. După această cuvîntare, episcopul bănățean s'a îmbolnăvit și a stat cîtva timp în primejdie la București, ca și cum întîmplarea ar fi vrut să ni aducă dovada jertfei pe care o făcea bătrînul pornind la un drum așa de lung pentru a-și face datoria față de cartea românească și față de poporul căruia ea trebuie să caute totdeauna a-i sluji.

*

Activitatea literară și științifică a episcopului Popea începe încă de pe cînd era student la Cluj, prin par-

ticiparea la silințele de literatură ale tinerilor romîni de la școala înaltă din acel loc. Tocmai peste vre-o douăzeci de ani, studentul de odinioară, care a mai mers la Pesta și chiar la Viena, dă o lucrare însemnată, „Istoria vechii Mitropolii ortodoxe romîne a Transilvaniei, suprimarea și restaurarea ei“. Această carte din 1870 nu mai are pentru noi prețul pe care l-a avut pentru contemporani: și ortografia, și limba noastră, și informația științifică, și punctul de vedere — pe care, din fericire, și clerul tînăr, de amîndouă confesiunile, îl are cu mult mai larg, cu mult mai puțin aplecat spre dușmănirea pentru Papa și *filioque* saū contra lui *filioque* și Papei, în mijlocul unui biet neam primejdut și abia atins de cultură —, nimic decî din acestea nu mai sînt astăzi ca atunci. Dar oricine va lua în mînă această scriere întinsă și „contra-critica“ menită să o apere va căpăta impresia că are a face cu un cercetător îngrijit, cu un om într'adevăr cult, cu un cleric ce-și impune seninătate și cuviință chiar atunci cînd are să se învingă cu greutate pe sine însuși.

Nu va fi cu putință să scrie cineva despre Șaguna fără să iea ca basă mărturisirile și actele pe care Veniaminul lui le-a răspîndit supt mai multe forme, dar mai ales în *Memorialul* din 1889. A urmări însă viața lui Șaguna e a te strămuta în mijlocul întregii activități de crisă a Romînilor din Ungaria după anul 1848. Academia Romîna ar putea să iea asupra-și continuarea acestei publicații, care s'a oprit la volumul I, cu toate că autorul are de sigur toate materialele

pregătite, ca unul ce a copiat cea mai mare parte din archiva învățătorului său.

Acesta ar fi un frumos dar pentru știință și ar aminti aniversara de optzeci de ani a episcopului Popea în acel chip care l-ar mișca mai mult și pe venerabilul jubilar.

26 Februar 1906.

LII.

POESII OSTĂȘEȘTI.

D. sublocotenent Vulovicî, care strînge într'un volumaş de versuri intitulat „Vitejești“ încercările sale literare de până acum, e un tînăr inimos, cu foarte bune sentimente, mai dispus să cînte datoria și jertfa oștirii decît amintirile de iubiri fluturatece care ar putea ispiti la cîntec, pentru colegi și pentru o mică societate de cunoscători, pe alții. Ca unul ce a cetit și scriitorii mai noi — aceasta se simte și în inspirația și în tonul și chiar în metrica și stilul unor bucăți —, d. Vulovicî are o limbă ușoară, mlădioasă, de sigur bună. În cele cîteva poezii ce s'au tipărit în această revistă chiar, este mișcare, avînt, putere de a strînge emoție în cîteva cuvinte sau întorsături de vers; este chiar și un netăgăduit talent de a chema lucruri duioase și nelămurite într'o gamă de altfel cunoscută. În cîrticică, menită unei întinse răspîndiri în oaste, mai sînt vre-o două-trei pagini care pot sta lîngă acelea pe care le-am dat aici. Sînt altele care se pot ceti. Sînt multe însă foarte banale, în care nu e nici destulă căldură, nici destulă suflare pentru

a învia lungul vers moliu, solemn al odelor și al dedicațiilor, care parcă a mai îmbătrinit încă de la Alecsandri încoace.

N'ar crede cineva că aceste elaborate, făcute de sigur cu tragere de inimă, cu multă sinceritate și oarecare răbdare, au același autor ca și legendele ostașilor morți sau chemarea la arme care s'a cetit de puțin timp pe aceste pagini. E ușor să se afle explicația. D. Vulovicî n'a cetit încă destul, n'a legat încă de sufletul său cele cetite, nu și-a format încă un gust. Toate lucrurile pe care le *poate* face și e dator să le facă și față de îndemnarea poetică cu care e dăruit și care prin stăruință, prin alegere, prin muncă și bună socoteală poate ajunge un talent. D-sa să nu uite că astfel de sentimente cer o haină de tot potrivită pentru a nu putea fi ridiculizate, dintr'un motiv sau din altul.

5 Mart 1906.

LIII.

„TREISPREZECE MART.“

I.

Iarăși reprezentații franceze date de Romîni la Teatrul „Național“, care va trebui împodobit atunci cu colorile naționale franceze, din acest „Bucarest“ pe care vulgul îl numește București. Ziarele românești anunță în ortografia francesă numele persoanelor care vor juca.

Actul de patriotism pleacă de la societatea de binefacere. D. director al Teatrelor n'are, firește, nicio obiecție să cedeze sala. Frumoasa faptă se va săvîrși în serile de 13 și 15 Mart. Se vor găsi neapărat destul spectatori ca să aplaude.

Studentii să nu mai facă greșala de acum doi ani, să nu vie pentru a protesta și a fi bătuti de gardiștii de stradă. Să lase *cellalt neam* decît cel românesc să-și petreacă în pace. Dar noi, ceștia din neamul cel de rînd și grosolan, să ni însemnăm bine în minte numele celor ce ne desprețuiesc și să ținem samă și de cine *nu* va veni.

Petrecere bună, domnilor!

II.

O rugăminte.

Cetitorii cari veți avea în mână acest ziar¹, lăsați să vi se facă o rugăminte, nu pentru un om, pentru o grupă de oameni, pentru un partid, ci pentru acea mare ființă nenorocită, luptînd de două mii de ani cu împrejurări dușmane, pentru literatura lui, pentru limba lui, pentru sufletul lui. Pentru *obrazul* acestui neam care e obrazul nostru.

Avem în București un *Teatru Național*.

Statul român subvenționează acest teatru.

O societate românească de binefacere pentru Romîni dă la 13 și 15 Mart o reprezintație pe scena acestui Teatru românesc.

Ce poate fi mai frumos!

Dar trei părți din această reprezintație vor fi într-o limbă străină, care ne cotopește, care ne subjugă și ne umilește, care rupe un popor în două, punînd de-o parte pe vorbitorii graiului nostru desprețuit, iar de alta pe cei mari și bogați cari vorbesc altă limbă, cari cugetă, simt, trăiesc, iubesc și mor prin această limbă.

Orice bun Romîn va privi această reprezintație ca o jignire a celor mai frumoase, mai nobile sentimente ce poate să aibă un om.

Nimeni n'o poate opri, odată ce d. director al Teatrelor a îngăduit-o. Un ministru cu situația d-lui Vlădescu mai puțin decît orice alt ministru. Nu vom cere

¹ „Epoca.“

mulțimii, fie și mulțimii studenților, să se amestece.

Dar rugăm, — prin mine, unul dintre cei mulți, roagă trecutul și viitorul unui neam, care nu e doar merit unei umilinți și unei batjocuri pentru toate veacurile, — rugăm pe oricine simte că are o țară, pe oricine aude glasul poruncitor al singelui său, pe oricine se poate gândi la moșii, la strămoșii săi, trăiți cinstit, în țara românească, cu grai românesc, cu suflet românesc, rugăm pe oricine nu vrea să-și arunce copiii în vălmășagul neamurilor, fără să știe în ce limbă îi vor pomeni aceia cari vor veni după dînșii, îi rugăm, cu o căldură ce nu se poate cobori în cuvinte, *să nu vie la Teatrul Național în seara de 13 Mart și în seara de 15 Mart 1906.*

Au luat bilete; au făcut o faptă bună pentru săraci. *Să nu vie* la reprezentație, căci ar face o faptă rea față de sufletul chinuit al acestui popor. De ce, pentru plăcerea lor de câteva ceasuri ori pentru o legătură socială, să strice inima fraților lor rămași credincioși neamului? De ce să ne înjosească, să ne umilească, înjosindu-se și umilindu-se și pe dînșii printr'un act de *trădare sufletească* față de patria și nația lor?

• Și altă rugămintă se îndreaptă acum, pentru același cuvânt, lumii de tot felul, mai ales tinerimii din școli, care obișnuiește a veni la Ateneu.

D. Jules Brun anunță pe seara de 12 Mart o conferință francesă despre poesia noastră populară. Despre poesia *noastră* populară, în casa *noastră* de conferințe a Ateneului Român.

Și nu numai atât.

D. Brun *știe românește*. Trebuie să știe fiindcă este ziarist *romîn*, fiindcă este și acum a sa a fost măcar profesor *romîn*.

Și totuși profesorul *romîn*, ziaristul *romîn* Iuliu Brun, fiindcă e de origine franceză, ține o conferință franceză despre cîntecul românesc, în Ateneul *Romîn*, înaintea unui auditoriu *romîn*, într'un ciclu de conferințe românești.

Dacă aveți inimă în voi, tinerilor cari mergeți la conferințele Ateneului, nu veți cunoaște-o pe aceasta, nu veți călca pragul sălii unde se va ținea o asemenea conferință.

Iar cîți dintre ziaristii *romîni* se țin de acest neam, vor pune și ei o vorbă pentru ca fapta de umilință să nu se îndeplinească.

*

Dacă și unii și alții, și acești tineri săraci și acei nobili și bogați de sus, *veți lăsa goale cele două săli* în care se face jertfa mîndriei și demnității noastre, atunci va fi într'aceasta un mare și frumos învățămînt, vrednic de a fi pus alături cu cele mai înalte din tot trecutul nostru. Atunci veți fi săvîrșit, împiedcînd pentru totdeauna asemenea jigniri, *un eveniment istoric*.

Veți putea oare să călcați în picioare aceste îndemnuri, această rugăminte a uneia din inimile ce sîngeră pe urma batjocoririi neamului, veți putea să proclamați încă odată, în auzul tututora, că România e Statul-cîrpă al unui popor-zdreanță, care nu înțelege să fie stăpîn acasă la dînsul?

Vom vedea din aceasta dacă aici mai este pământul de strădanie sfântă al strămoșilor sau Transvaalul Europei, cu o limbă străină oarecare, așteptînd, chemînd prin inconștiența sa și prin desprețul său de sine însuși, năvala spre cîștig a tuturor aventurierilor fără neam din lumea largă.

III.

Despre drepturile limbii naționale în Statul modern (lecție ținută la Universitatea din București în ziua de 12 Mart).

Universitatea noastră e a științei, și știința are datoriile sale științifice. În afară de aceste datorii ale sale științifice, ea are însă și altele mult mai întinse, datoriile de acelea care se întind asupra întregului popor. Și, pentru a arăta aceste datorii, pentru a mărturisi o foarte legitimă dorință care stă în sufletul nostru al tuturor, se ține această lecție de astăzi.

D-lor, temeiul vieții oricărui popor este *limba lui*. Temeiul acesta al vieții oricărui popor care se numește *limba* a fost înțeles și recunoscut în toate timpurile. Nu există o singură operă în viața omenirii în care poporul să nu se fi adunat în jurul cultului pentru limba lui cea adevărată.

A fost o vreme cînd toată lumea părea că se adună în jurul a două limbi învățate, a două limbi care trebuiau să domine pe toate celelalte în viața popoarelor lumii. A fost un timp cînd se credea că numai vorbind latinește și numai vorbind grecește poate cineva să se arate om cult, poate dovedi că face parte din lumea civilisată a timpului său.

Răsăritul în acea vreme era cu totul cucerit pentru limba grecească; Apusul tot cotropit de limba latină. S'a crezut că foarte multă vreme se va putea păstra această stare de lucruri, și totuși a fost o mare greșală, care a dispărut răpede. Căci iată ce vedem îndată după alcătuirea vieții nouă de Stat în Europa evului mediu: vedem în toate Statele din Apus limba învățătilor, limba stăpînirii, limba Bisericii, adică limba latină, căzînd în folosul limbilor deosebitelor popoare.

Pe acea vreme nu era nici răspîndire a instrucției prin școli, nici răspîndire a instrucției prin cărți, nici răspîndire a instrucției prin ziare; prin urmare în chip instinctiv, răspunzînd unei nevoi firești, toate popoarele din Apusul Europei au părăsit limba latină pentru ca să dea un loc din ce în ce mai mare limbilor proprii. În felul acesta, aceste limbi, care păreau a fi menite pentru totdeauna oropsirii, neglijării, limbile acestea au ajuns graiurile Europei nouă.

Pe de altă parte, chiar în Răsăritul european, a fost un timp cînd tot limba latină era socotită ca singura limbă capabilă de a exprima cugetări înalte, sentimente nobile. Și n'au trecut nici două sute de ani și limba aceasta latină a fost părăsită pentru a face loc limbii grecești, nu în calitate de limbă elină superioară limbii latine, ci în calitate de limbă a poporului care trăia în Răsăritul grecesc.

Mai departe: în afară de lumea aceasta grecească, în Orientul Europei erau alți supuși ai Imperiului, în Asia, cari vorbeau limbi deosebite: limba armenească în Nord, limba siriană în Sud. S'a încercat multă vreme a ținea pe acești locuitori de limbă siriană și

de limbă armenescă în cercul culturii grecești, dar nu s'a izbutit. Limba aceasta grecească, socotită ca limba culturală în Răsăritul Europei și în Apusul Asiei, a fost învinsă cu desăvîrșire, și pe ruinele acestei pretinse limbi culturale unice s'a ridicat o cultură nouă, s'a ridicat o literatură nouă, s'a ridicat o viață sufletească a popoarelor din Asia.

Pe de o parte s'a întemeiat literatura armenescă, din care un popor întreg s'a nutrit secole întregi, iar, pe de altă parte, s'a întemeiat limba și literatura națională siriană. Aceasta ni-o spune prin urmare exemplul celor d'întăiă timpuri din evul mediu.

Vă adaug acum un alt exemplu. Mai târziu, într'un anume moment din secolul al XI-lea, niște aventurieri din Franța au venit de au cucerit Insulele Britanice și au întemeiat un Stat frances, căruia i s'au supus locuitorii indigeni de naționalitate străină, de naționalitate germană, Anglo-Saxonii. Limba de Stat, limba de cultură, limba de civilizație a fost foarte multă vreme limba francesă. Toate actele de Stat se scriau în limba francesă, toate predicile în biserici nu se făceau decît în latinește sau în limba francesă, orice operă literară în limba latină sau în cea francesă se scria. Pe atunci iarăși nu erau nici ziare, nici cărți, decît foarte puține, nici școlile care fac educația unui popor, și totuși de la sine, prin mersul firesc al împrejurărilor, limba aceasta străină, care atîta vreme stăpînise un popor de alt suflet, a fost învinsă și înlăturată, și astfel, în secolul al XIV-lea, poporul engles a ajuns să introducă în toate

ramurile vieții sale de Stat, în toate ramurile culturii sale, limba națională englesă.

Maî departe, în epoca modernă: Odată regii, clasele dominante au crezut că pot schimba după plac viața popoarelor. În Franța s'a socotit că limba vulgară, limba pe care o întrebuintă poporul, nu poate contribui la înaltele scopuri literare, și atunci, în secolul al XVII-lea, supt Ludovic al XIV-lea, s'a pornit o mișcare pentru a crea o limbă de Curte și a societății înalte.

În această limbă de Curte, în această limbă a societății înalte, s'au scris operele de căpetenie ale literaturii franceze din secolul al XVII-lea. Oricine poate și însă cită pagubă s'a adus literaturii franceze prin această sărăcire, prin această împuținare și scădere a limbii pe care o vorbia poporul.

Literatura de Curte, literatura din straturile înalte, a durat numai cităva vreme, și secolul al XVIII-lea a dat în ea opere literare de mare slăbiciune, de o lipsă de durată și de un caracter de artificialitate cum nu se mai pomenesc vre-odată în istoria unui popor.

Acesta e totdeauna rezultatul pe care-l produce o limbă ce n'are a face cu poporul, ce stă în legături numai cu puterea și slujește numai stăpînirea unei clase sociale asupra altora. Revoluția francesă, nu numai în Franța, dar și în celelalte țeri ale Europei, a avut de efect transformarea, pentru toată viața, a popoarelor de cultură. Această revoluție a găsit însă în Germania o țară în care până în ultimele timpuri

toate Curțile, fără deosebire, și mai toți membrii societății înalte nu voiau să recunoască drepturile limbii germane de a crea o literatură. S'a mers atît de departe cu această prigonire a limbii naționale, încît un rege mare, marele rege prusian din secolul al XVIII-lea, Frederic al II-lea, nu voia să primească pe scriitorii germani și păstra toată ironia și batjocura sa pentru începuturile de literatură germană. În schimb, acest rege, care nu cobora niciodată pe hîrtie un cuvînt în limba națională, care cerea ca toate rapoartele diplomatice, toate actele administrative să-i fie prezentate numai în limba favorită francesă, regele acesta este scăzut și astăzi în gloria și însemnătatea sa față de desvoltarea poporului german prin acest mare păcat făcut de dînsul față de poporul său.

Și aceasta nu s'a întîmplat numai în Prusia, ci în toate celelalte părți ale Germaniei.

Pe cît de mare este însă recunoștința poporului german față de criticii și literații secolului al XVIII-lea, pe atît este de mare desprețul pe care-l poartă astăzi, în deplina lui conștiință, față de acei cari au sprijinit, căutînd să o răspîndească în dauna sentimentului național, o literatură străină.

În afară de Germania aceasta și de Franța supusă unei limbi artificiale, întîlnim în secolul al XVIII-lea țeri, cum este bună oară Suedia, unde societatea înaltă a primit în toate ramurile vieții literare, culturale și sociale literatura francesă. Ce folosă a produs literatura francesă în Suedia? Toată adevărata viață literară, toată adevărata viață de cultură a Suediei

pleacă din secolul al XIX-lea, după ce această influență străină, menită să rămie totdeauna și oriunde stearpă, a dispărut.

Din celelalte State, — Rusia are în momentul de față una din cele mai frumoase literaturi de pe lume, frumoasă pentru că se îndreaptă către mulțime, frumoasă pentru că se îndreaptă către totalitatea acelor care formează națiunea rusească, o literatură care este în stare astăzi să lupte pentru a înlătura unele din relele seculare și a pune temelia unei nouă societăți rusești, societate de libertate, societate de dreptate și de lumină.

În țara aceasta, era în secolul al XVIII-lea numai o imitație servilă a literaturii franceze. Împărăteasa cea mare de atunci, Ecaterina a II-a, nu voia să știe că existau oameni cari jertfiau sufletul lor ca să încerce a întemeia o literatură pentru popor. Nu voia să știe acest lucru: corespundea cu Voltaire la Paris, primia instrucțiile sale de guvern și cărțile sale de acolo și căuta orice sfat și orice îndrumare de la această depărtată țară apuseană.

Din această perpetuă neînțelegere între Suveranii cari nu voiau să înțeleagă spiritul poporului lor, între clasa dominantă, care se servia exclusiv de cultura străină, știți cine a rămas învingător. A rămas învingător acest popor rusesc, care, în afară de influențele apăsătoare din străinătate, trăgându-și toate inspirațiile din viața sa proprie, a dat, cum am spus, una din cele mai frumoase, una din cele mai omé-

nești și mai reparatoare pentru suflet din cîte literaturî s'au scris vre-odată în lume.

*

A venit Revoluția francesă. A creat nouă State, a creat o viață nouă pentru popoare, și, de acum înainte, un Stat nu mai este decî, precum era odinioară, Statul clasei cuceritoare și al acei care stă în fruntea clasei cuceritoare. De acum înainte, orice Stat deplin consolidat nu este decît expresiunea unei națiuni, orice Stat nu e decît forma înaltă de administrație, de organizație și de conștiință a vieții unui popor întreg. Acesta este bunul mare pe care l-a lăsat tuturor popoarelor Revoluția francesă.

De acum înainte prin urmare, existînd numai State menite să represinte într'o formă înaltă alcătuirea și viața deosebitelor popoare, aceste State nu pot să-și arăte această unitate a lor, acest suflet comun al lor, într'altă formă decît în încurajarea, în cultivarea și în iubirea nemărgenită pentru limba *tuturora*.

Limba nu e, d-lor, numai un mijloc de a se înțelege, nu e numai mijlocul practic prin care un om poate să-și comunice gîndurile și sentimentele sale altor oameni; o limbă represintă pentru un popor mult mai mult. Este forma cea mai înaltă, cea mai deplină în care se poate exprima sufletul aceluî popor.

Și viața materială, interesul material, rostul material al unui popor nu se pot compara niciodată ca însemnătate, în ceia ce privește chemarea, în ceia ce

privește puterea lor de a rodi și de a preface, cu viața sufletească a unui popor. Tot ce stăpînește un neam la un anumit timp, nu sînt doar numai forme trecătoare, nu sînt elemente brute ale vieții materiale care se amestecă între dinsele și se luptă pentru înțietate, ci numai expresiunile materiale ale sufletului aceluï neam.

Dar în nicio alcătuire nu se poate întrupa mai deplin și mai frumos sufletul unui neam decît în limbă. Limba cuprinde într'o formă înțeleasă veșnic de toți, întrebuințată neconținut de toți, întreaga viață, timp de secole întregi, timp de mii de ani une ori, a poporului aceluia. Limba pe care o vorbim acuma, nu este numai limba românească de astăzi, nu este ceva fixat acuma de gramaticî, pe care oamenii să-l întrebuințeze după normele ce se află în aceste gramaticî: ea este ființa vie care ni vine din timpurile cele mai depărtate ale trecutului nostru, ea este cea mai scumpă moștenire a strămoșilor cari au lucrat, generație de generație, la elaborarea acestui suprem product sufletesc care este limba.

Dacă strămoșii noștri au luptat pe acest pămînt, dacă strămoșii noștri au muncit, au suferit și au gîndit și au visat pe acest pămînt, nu-i niciunul din gîndurile lor, nu-i niciunul din visurile lor, nu-i niciuna din muncile lor cele grele, nimic din gloria și din suferința străbunilor noștri, care să nu fi lăsat o urmă neștearsă în limbă.

Strămoșii noștri au fost, d-lor, și s'au dus. Dacă n'ar fi fost ei, nu ne-am găsi unde sîntem. Cu dinșii nu mai putem corespunde în niciun chip, pe dinșii

nu-I mai putem vedea, nu-I mai putem auzi. Ne închipuim numai despre dînsii, după slovele care au rămas din timpuri și după icoanele din biserică, dar ni putem închipui ce au fost ei, înaintea de toate, prin această limbă românească în care și-au coborît sufletul și care trăiește până astăzi pentru că generație după generație au îmbogățit-o, spre a o trimite mai bogată, mai curată și mai glorioasă celor cari au venit după dînsese.

S'a zis că literatura formează o limbă, că, astfel, cugetarea unui popor, coborîndu-se în limbă, o desăvîrșește. Această părere este întru cîtva greșită.

De fapt, literatura, cugetarea unui popor se formează în foarte mare parte, în mult mai mare parte de cum ne închipuim de obicei, din limbă. Ce sînt ideile desbrăcate cu desăvîrșire de învelișul lor material, ce sînt ideile lipsite de strălucirea graiului, ce sînt pentru simțirea omenirii ideile pure?

Este o așa de strînsă legătură între ideie și între cuvînt, încît ele nu pot fi despărțite, și prin urmare sufletul unui popor într'o anumită epocă și literatura unui popor în acea epocă, toate manifestările lui de ordine ideală din acel timp, pornesc din asemenea transmisiunii sufletești cuprinse în limba poporului.

Astfel în această formă, transmisă de epocile anterioare, fiecare generație nouă coboară, îmbogățind-o, felul ei particular de a cugeta și felul ei particular de a simți. În aceste forme străvechi, în această alcătuire al cărui trecut nu se poate urmări, atît e de lung, în această trainică alcătuire materială coboară trep-

tat ceia ce aŭ mai bun și ceia ce aŭ mai înalt rîndurile de oameni care se urmează.

*

După ce ni dăm samă cu desăvîrșire de ceia ce reprezintă pentru un popor din timpul nostru limbă, să vedem care sînt drepturile de care ea se bucură, rostul pe care-l are în viața deosebitelor popoare din timpurile noastre, pentru ca, apoi, constatînd ceia ce fac alții, să luăm învățatură spre a face și noi tot astfel.

Sînt în Europa, în lumea civilisată de astăzi, două feluri de State: State care aŭ o singură națiune și State care cuprind cîte două sau mai multe națiuni.

În Statele care aŭ o singură națiune în cuprinsul lor, națiunea aceasta impune o singură limbă în toate domeniile vieții. În Statele care cuprind două sau mai multe națiuni, nu se întîlnește, cum ar crede cineva, o limbă care să stăpînească în toate domeniile limbile cealalte. Ar fi o greșală a crede contrariul.

Uitați-vă la Statele-Unite ale Americii, care se alcătuiesc din locuitorii de origine foarte deosebită, cari s'aŭ lăcomit la anumite bunuri materiale sau pe cari aceeași atmosferă de libertate i-a atras. În Statele-Unite se întîlnesc Germanii, Italienii, vechii Olandezi, Francesii de odinioară, pe lîngă Englezii aceia cari aŭ pus baza Statului și aŭ întemeiat viața materială și sufletească de acolo. Veți zice: iată un Stat unde limba nu joacă niciun rol, în această mare republică atît de înaintată supt multe raporturi, republică revoluționară care stă cu mult înaintea în calea viitorului față de Statele micii noastre Europe; iată deci

o puternică organizație de Stat ce n'are nevoie de limbă națională, n'o cultivă și n'o poate înțelege. Un ideal comun de libertate și de muncă, — aceasta ar putea înlocui cu desăvîrșire acea sentimentalitate comună tuturor oamenilor dintr'un timp care se întrupează în această formă înaltă, a limbii.

Dar nu e așa: În Statele-Unite există o limbă de Stat, care e limba englesă. Limba aceasta nu are nicio valoare în afară de domeniul Statului, sau, dacă are o valoare, ea este numai pentru acei cetățeni cari sînt ei înșii de rasă și de limbă englesă. Cît privește pe ceilalți, Germanii se grămădesc în jurul focarului limbii și literaturii lor, Italienii strămutați tind către pămîntul Italiei; ei duc amintirile patriei lor în această nouă regiune a Americii, păstrînd aceiași iubire pentru limba italiană, pentru literatura Italiei.

În depărtata Canadă, supusă dominației englese de atîta vreme, se păstrează până astăzi cu pietate cultul limbii franceze, de oare ce locuitorii acestui pămînt întins de la Nordul Statelor-Unite nu sînt decît Francesii strămutați în diferite timpuri la Nordul Americii pustii.

Un alt cas: în Europa noastră a existat un Stat unit al Suediei și Norvegiei. Suedia era țara care pusese mîna pe Norvegia; s'ar crede că urmă să se întîmple supremația limbii suedese asupra celei norvegiene. Ar fi o greșeală a se crede astfel. Norvegia fără voia ei a fost unită supt aceiași dinastie, suedesă, și Norvegienii, cari nu puteau să apere independența lor națională pe calea armelor, până în timpul din urmă, s'au îndreptat în altă direcție, care este tot-

deauna fecundă și binecuvîntată, spre cultul fanatic și asemenea cu o religie al literaturii naționale norvegiene. Și Norvegia a răpus Suedia. Norvegia, care n'avea drept la un steag, Norvegia, care n'avea drept la un rege, care n'avea drept la un viitor, a produs una din cele mai frumoase literaturi a timpurilor noastre: ea a dat literaturii universale o forță ca Ibsen, care a revoluționat cugetarea și simțirea europeană.

Din această literatură a rezultat, nu numai stima generală pentru un popor ce se poate împodobi cu astfel de scriitori, dar încă ceva: un fapt de ordine politică, care s'a petrecut în timpul din urmă, adică libertatea Norvegiei ajunsă la deplina cunoștință a caracterului său particular și a viitorului său deosebit, liberarea Norvegiei culte și conștiente de supt jugul Suediei. Aceasta este un efect al literaturii și culturii norvegiene, al iubirii exclusive cu care poporul norvegian a încurajat această literatură și această cultură.

La 1815, diplomații din Viena au crezut că fac o faptă trainică unind Belgia cu Olanda, două țări mici care se pot teme în viitor de încălcări din partea vecinilor. Belgia și Olanda sînt, acum, două țări fericite care fac de o potrivă industrie și comerț, țări care într'un trecut depărtat fuseseră chiar supt stăpînirea aceluiași domn. Ei bine, în timpul nostru Belgia și Olanda n'au putut să trăiască alături, cu toate legăturile de tradiție istorică, cu toată legătura muncii industriale și comerciale din timpul nostru, cu toată situația lor comună geografică și cu toate primejdiile

trecute împreună. Aceste două țeri s'a despărțit pentru că Olanda înțelegea să aibă o limbă, o literatură națională olandesă și fiindcă Belgia trebuia să aibă *limbile, literaturile* ei. Căci în Belgia, iarăși pentru motive de limbă, se luptă între dînsele două literaturi, două culturi și două civilizații: pe de o parte literatura, cultura, civilizația francesă, valonă, pe de altă parte, literatura, cultura și civilizația flamandă.

Belgia nu e fără îndoială o țară cu totul statornicită, o țară unitară; totuși ea are fără îndoială una din cîrmuirile cele mai bune din Europa și avantajii economice pe care le au foarte puține State, o cultură foarte înaltă și o foarte mare parte de libertate. Causa pentru care ea nu înseamnă nimic în rîndul popoarelor, pentru care viitorul Belgiei este neconținut primejduit, pentru care ea a rămas o formă de Stat fără rost¹, este că în această țară conlocuiesc două civilizații, două literaturi și două limbi care sînt menite să lupte neconținut până ce, sau forma Statului se va schimba, sau una din aceste forme va învinge cu desăvîrșire pe cealaltă.

În apropiere de noi, este Statul austro-ungar. O bucată de vreme era numai monarhia austriacă, de un timp s'a introdus dualismul de astăzi: Austria la Apus de Leitha, Ungaria la Răsărit de acest rîu.

În Ungaria, limba cîrmuirii, limba Statului, limba jandarmeriei, a procurorului, a temnicerilor, este limba

¹ Viitorul trebuia să arăte că înalte elemente sufletești se pot naște și numai din comunitatea de tradiție (1915).

ungurească; limba întrebuințată în administrație, în poliție, în toate formele vieții de Stat, în toate formele represintînd tronul și Statul la Apus de Leitha¹, este limba germană.

Va zice cineva: a exercitat poate una din aceste limbi o influență adîncă asupra vieții culturale a popoarelor supuse aceluiași regim de Stat? Oricine cunoaște împrejurările, va spune că nu. Limba ungu-rească rămîne în Ungaria limba suprafeței politice, a celor cari participă aparent la strălucirea acestei vieți superficiale; încolo, fiecare popor ce există în Ungaria ține morțiș, ține cu toată puterea sufletului său, ține cu toată pregătirea pentru jertfă la individualitatea națională pe care o alcătuiește, și la limba, la civilizația și literatura ce rezultă dintr'însa.

În Austria, același lucru.

Și nu e vorba numai de popoarele de număr, de popoarele de mare trecut, de popoarele de mindru viitor, este vorba și de popoare așa de mărunte, așa de uitate de împrejurări, așa de maltratate de toate tumulturile războinice, de toate schimbările administrative care s'aū petrecut în țara vecină, cum sînt Slovacii, de pildă. Ce represintă Slovacii în Ungaria? Represintă o minoritate disparentă. Ei bine, acești Slovacii din Ungaria nu înțeleg să jertfească nici trecutul, nici viitorul lor nimănuī. Pentru a păstra astfel aceste tradițiuni ale trecutului, cît și pentru a pregăti viitorul la care aū dreptul, se îndreaptă înainte de toate acești vecinii la izvoarele tinereței veșnice care

¹ Afară de Galiția.

sînt limba și literatura națională. Și aiurea, în poporul Slavilor celor, mai puțin, din regiunea de Sud austro-ungară, Croații, s'a ivit la un anume moment un om, mort dăunăzi, al cărui nume trebuie păstrat cu pietate, nu numai de poporul slav supus dominației străine, dar de toți aceia cari înțeleg rostul în civilizația modernă al unei vieți omenești consacrată scopurilor ei celor mai înalte. Acesta a fost episcopul Strossmayer. De la începutul până la sfîrșitul activității sale binecuvîntate, acest prelat n'a fost numai șeful diocesei sale, n'a fost numai un membru al Bisericii catolice, ci acela care, întrupînd toate amintirile și toate aspirațiile poporului său, a luptat cu reaua voință, a luptat cu neînțelegerile, cu indiferența, a luptat cu voința exprimată de atîtea ori a Împăratului său de la Viena și a izbutit să dea poporului său o Academie, o literatură și o știință națională. Și, cînd el a murit dăunăzi, moartea sa a fost considerată de întregul popor ca un doliu național, care a făcut să se verse multe lacrimi, ca un doliu național, care multă vreme a dăinuit în mijlocul poporului lipsit de conducătorul său.

Aceasta este prin urmare viața din Statele cu mai multe naționalități.

Sînt multe popoare care au pierdut limba lor, și mai sînt unele popoare care au adoptat limba biruitorilor lor, care au adoptat limba acelora ce i-au întrecut supt raportul politic și supt raportul civilizației.

Să vedem care este soarta culturii și soarta vieții sufletești a acestor popoare.

Irlandesii, din depărtate timpuri, au părăsit cu de-

săvîrșire limba strămoșilor lor: Englesii li-aū impus, venind în calitate de cuceritori în insula vecină, limba englesă.

Există, cum știți, un popor al Irlandei care păstrează amintirea că a fost și este un popor irlandes, dar care nu mai vorbește limba irlandesă. Știți situația, supt raportul sufletesc, a acestui popor : Irlandesii aceștia, cari cer neconținut o viață deosebită, cari cer îndărăt-nic un regim aparte, acest popor irlandes n'a produs, din momentul de cînd a părăsit limba lui proprie, forma proprie a întrupării vieții sale sufletești, niciun om cu adevărat mare în domeniul cugetării și al literaturii, și viața poporului irlandes în timp de mai multe secole n'a fost decît viață materială stearpă, tot așa de puțin însemnată ca viața buruienilor care răsar în fiecare an pentru ca apoi coasa, odată saū de mai multe ori, să le înlătore de pe fața pămîntului.

În viața aceasta stearpă, în viața aceasta fără importanță pentru viitorul poporului irlandes și pentru civilizația lumii a trăit neamul nenorocit care, supt povara împrejurărilor, a fost silit să-și părăsească limba.

Vă voiū aduce încă un exemplu, al unui popor care trăiește supt ochii noștri, care trăiește supt ura și desprețul nostru și această ură și despreț sînt provocate în mare parte prin faptul că el și-a părăsit, cu desăvîrșire aproape, toate amintirile naționale, toate visurile cinstite și sănătoase și tot rostul unui Stat național. Vreaū să vorbesc de nenorocitul popor evreiesc.

Poporul acesta a uitat în timpul evului mediu limba sa veche, limba ebraică, în care s'a scris una din cele

mai frumoase literaturî de pe lume, literatura Vechiului Testament, literatura Bibliei; a uitat această limbă, care nu se mai păstrează decît ca amintire de învățații lor, de rabinî, numai în slova cărților sfînte, pe care credincioșii nu o mai înțeleg.

Și, în schimb, o mare parte din poporul acesta evreiesc, așezată în Germania, a adoptat ca limbă obișnuită pentru dînsa limba germană. Știți rezultatul acestei strămutări sufletești a poporului evreiesc din vechea limbă asiatică în noua limbă europeană, germană: capabilă de a represinta cele mai înalte cugetări și cele mai frumoase sentimente ale poporului ce o vorbește, această limbă germană a degenerat, ajungînd cea mai urîtă și vrednică de despreț și de batjocură din toate limbile care există pe fața pămîntului; a ajuns acel jargon evreiesc înaintea căruia cu groază își astupă urechile toate popoarele din lume.

A fost apoi de vre-un folos pentru civilizația germană că limba pe care o poartă a fost transmisă la un popor deprins să simtă și să cugete cu totul altfel de cum simte și cugetă poporul german? Și a fost oare de vre-un folos pentru acest popor evreiesc însuși?

Evreii nu sînt un popor lipsit de însușiri, ci unul ager, inteligent, în unele privințe stăruitor. Aū produs cugetători ca Spinoza, aū produs musicanți, aū produs oameni de știință. De cînd poporul acesta nu se mai poate îmbrăca sufletește în limba strămoșilor săi, cari aū auzit graiul Bibliei desfăcîndu-se de pe buze vii, din acest moment ce aū produs, în largul domeniu al poeziei, Evreii?

Aū dat în limba deosebitelor popoare, într'o limbă

care nu era nici măcar acest jargon evreo-german, scriitorul superficial sau scriitorul cinic, scriitorul fără putință de o înălțare sufletească în acele regiuni supreme către care poate tinde sufletul omenesc. Unde este poporul european care se poate mândri cu literatura evreiască scrisă în limba lui, și unde este literatura deosebită de literatura deosebitelor popoare din Europa pe care s'o fi scris poporul evreiesc; unde este noua literatură evreiască pe care s'o fi produs Evreii?

Acesta este blăstămul care atinge totdeauna un popor, ca poporul irlandez, ca poporul evreiesc, care, fie chiar fără voia lui, a părăsit singura limbă în care se poate exprima pe deplin viața sufletească a aceluși popor, — fiindcă viața sufletească, conștiința și limba unui popor sînt unul și același lucru.

Într'un colț din Ardeal trăiește și până astăzi o parte a poporului românesc care nu mai știe românește, care s'a pierdut în Secuimea ce locuiește acea parte a Ardealului. Sute și mii de oameni, răspîndiți în acest Ținut străin aș fața de Romîn, aș portul de Romîn, dar nu mai știu românește. Cînd îi întrebă cineva ce sînt, nu pot spune decît, în limba cotropitorului lor : Și eă sînt Romîn! Și atît !

Acești oameni nenorociți, această parte căzută și pierdută a poporului românesc, mai păstrează o amintire: că aș fost cîndva Romînî pe deplin și că mai sînt și astăzi Romînî, în oarecare măsură, scăzută și depreciată, prin faptul că aș biserici deosebite și lege deosebită de legea și bisericile Secuilor. Dacă n'ar fi existat legea și biserica de altă confesiune, de

mult această frîntură a poporului nostru s'ar fi pierdut cu desăvîrșire în mijlocul îmbielșugatei naționalități care o încunjoară din toate părțile. Atîta vreme însă cît un neam se păstrează numai prin religia sa și numai prin numele său și prin anumite amintiri istorice, — precum se păstrează și poporul evreiesc —, atîta vreme acel popor este condamnat la o viață stearpă.

Din toate regiunile românești, în adevăr, ni-aū venit scriitorii, ni-aū venit conducătorii politici, ni-aū venit cîntăreții și îndreptătorii ai vremurilor. Niciodată nu ni-aū sosit astfel de oameni din acea Secuime nenorocită unde poporul românesc a păstrat numai numele nostru, fără nimic din limba strămoșilor noștri.

În fundul Bucovinei, dincolo de Prut, sînt sate întregi, un Ținut întreg de oameni cari aū fost cîndva Romîni și cari acum grăiesc limba ruteană.

Am vorbit cu aceștii oameni. Părinții, bunicii lor știaū bine românește, se socotiaū în toate că Romîni. Astăzi, aceștii oameni abia mai pot îngina cîteva cuvinte românești. Nu e privesc mai duioasă decît să vezi cîte un bătrîn, care, cînd îi vorbești românește, își încrețește fruntea cu cea mai mare încordare a atenției pentru a culege oarecare cuvinte, înțelese încă, dintr'o limbă dispărută pentru dînșii. Și, cînd se adresează cineva către unul din aceștii țeranți, care nu fără oarecare duioșie își amintește că în tinereța lui a trăit ca Romîn, cînd se îndreaptă către unul din acei nenorociți țeranți care nu e nici Rus, nici Romîn, și-l întrebă ce este, el dă acest răspuns, care luminează mai bine

decît toate teoriile filosofice ce valoare are limba pentru un popor: „Am fost Român cînd eram tînăr... Acum, sînt Rus!“ Fiindcă vorbește limba rusească.

Prin urmare, în mintea acelor oameni din popor, atît de mult este legată limba cu naționalitatea, încît, din momentul ce s'a pierdut datinile vorbei, ale limbii „moldovenești“, cum zic dinșii, din acel moment ei se consideră ca Ruși, și o spun cu unilintă, o spun cu rușine, o spun cu durere, și de multe ori cu ochii plini de lacrimi, ca și cum și-ar vedea trecînd înaintea ochilor încă odată anii copilăriei lor.

*

După ce am văzut care este însemnătatea limbii în genere, după ce am văzut care este însemnătatea limbii naționale și a tuturor bunurilor ce pornesc dintr'însa în timpurile noastre, rămîne să fixăm care sînt drepturile pe care, în puterea acestei teorii ce s'a dezvoltat și a explicațiilor ce s'a dat, le are limba națională în Statele lumii culte.

În orice Stat ce merită numele de cult, în orice Stat ce înțelege să trăiască nădăruitor și să-și pregătească un viitor, în orice Stat ce are mîndrie, ce are putere și conștiință, limba națională-și menține toate drepturile în următoarele domenii:

Limba națională trebuie să fie singura limbă de Stat. Nu se poate înțelege în niciun domeniu din viața publică, din viața de Stat, introducerea unei limbii străine, și în această privință sîntem încă, într'o privință, departe de idealul acesta. În adevăr nu se răspîndesc prin administrația noastră acte scrise franțuzește, dar

știe toată lumea că toată corespondența noastră diplomatică se poartă până acum, precum se purta în Prusia desprețuită naționalicește din vremea lui Frederic al II-lea, exclusiv în limba francesă¹. Diplomații noștri, cei mai mulți dintr'înșii, socot ca o datorie să neglijeze cu desăvârșire limba obișnuită a Statului în aceste rapoarte care trebuie să lumineze Guvernul nostru asupra lucrurilor ce se petrec în deosebitele State unde ei sînt trimiși ca represintanți.

Al doilea domeniu în care limba națională trebuie să fie pe deplin stăpîină este domeniul literaturii, întregul domeniu al literaturii. Nu se poate închipui ca locuitorii de orice treaptă ai unui Stat național din secolul al XX-lea să coboare cugetarea și simțirea lor în opere literare scrise 'n altă limbă decît limba poporului lor, căci altfel este, saũ un act de inconștientă, saũ un act de trădare.

Prin urmare, dacă în materie de știință cineva este liber, pentru răspîndirea mai întinsă a ideilor sale și a cunoștințelor sale, să adopte o limbă europeană răspîndită, el are datoria, de cîte ori scrie o operă literară, să nu întrebuinteze alt mijloc de exprimare decît mijlocul acesta natural de exprimare al cugetărilor, impus de împrejurări și impus și prin însemnătatea sa ideală, care este limba națională.

Într'un al treilea domeniu nu se poate admite în niciun chip altă limbă decît limba națională: în do-

¹ Informații nouă arată că se făceau încă de la începutul Domniei lui Carol I-iũ și rapoarte în românește (ca ale lui De-gre de la Berlin) (notă din 1916).

meniul cuvîntării. Decî, fie în predica religioasă, fie în elocvența parlamentară, fie în discursurile de la întruniri, fie în conferințe, un Stat național nu poate îngădui altă limbă decît numai limba națională.

D-lor, nu numai în ceia ce privește predica ce se ține în religia țerii, în religia care primează, ci chiar în predicile ce se țin prin bisericile de alte confesiuni decît cea pe care o admite Statul ca dominantă, nici în astfel de predicî nu se poate admite limba străină. În privința aceasta însă este o foarte mare deosebire de făcut, printre lucrurile care se petrec în această țară a noastră, între catolicismul ieșean și catolicismul bucureștean.

Văzînd că, azi, credincioșii catolicî ai Bisericii din Iași aparțin unor naționalități multe și deosebite, unii fiind Polonesi, alții Germani, alții Italiani, văzînd acest lucru, un episcop al Iașilor, om luminat, un Italian iubitor al popoului românesc, Monseniorul Camilli, a luat măsura, care se observă și până în momentul de față, de a se face toate predicile numai în limba românească. Acest principiu, păstrat și de episcopul Jacquet, este menținut până în momentul de față, de succesorul acestuia, care e tot Monseniorul Camilli.

Dincoace, la București, nu e nevoie să spun că în catedrala catolică se țin predicî într'o limbă străină, care nu e nici măcar limba majorității locuitorilor catolicî, ci este limba franceză, și se țin, nu ca să se vorbească acestor catolicî, de cari clerul catolic din București este sigur, ci acelei părți din societatea românească, care este cu desăvîrșire înstrăinată în ceia ce privește limbajul obișnuit în casă, care este cu

desăvîrșire străină în ceia ce privește literatura pe care o întrebuintează și care, de la o bucată de vreme, e socotită în creierul preoților că poate fi momită chiar de la legea noastră desprețuită către legea care admite predica în limba nobilă francesă.

Domnilor, niciodată o cuvîntare românească nu a adunat atîta lume cîtă adună biserica catolică în fiecare zi de predică cînd vorbește acel cuvîntător de talent care este părintele Olivier. Și, pentru că el posedă și atracțiunea aceasta pe care conferențiarul și cuvîntătorul român n'o pot avea, de oare ce el vorbesc limba desprețuită a plebei, el are darul de a atrage frunțașii, în ceia ce privește de multe ori chiar viața politică, al poporului românesc.

De cîte ori vede cineva trecînd pe o anumită stradă un șivoiu de mulțime care n'are caracterul unei mulțimi sărace, ci din potrivă, de atîtea ori poate fi sigur că la biserica catolică a ținut un discurs în limba francesă părintele Olivier, propagator biruitor al catolicismului din cauza superiorității limbii în care ține predicile sale.

Adaog iarăși că nu se poate admite, în marginile unui Stat național, ținerea de conferințe publice în altă limbă decît în limba poporului acestuia, și aceasta este cu atît mai impus, cînd este vorba de o persoană care cunoaște această limbă și poate să aibă anumite legături și o anumită situație în societatea românească.

Și am de insistat încă asupra unui fapt: că Statul nostru a dat în deosebitele timpuri o destul de slabă atențiune vieții noastre culturale, și, acolo unde Sta-

tul n'a putut să facă un lucru, l-am făcut noi cu toții, dînd banul nostru pentru a se ridica în mijlocul Bucureștilor acea frumoasă clădire care se numește Ateneul Român, cu gîndul ca să fie românesc și să lucreze pentru înaintarea culturală a poporului nostru. Ateneul este făcut din banii săracilor romîni, acest Ateneu este clădit din banul tuturor Romînilor și este ridicat în vederea celui mai înalt scop al poporului nostru, și acest înalt scop nu se poate servi acolo decît prin cultul neconținut și exclusiv al limbii noastre românești în acest Ateneu Român.

D-lor, învățămîntul public sau învățămîntul privat, pentru locuitorii romîni de pe pămîntul românesc, nu se poate înțelege în altă limbă și în altă direcțiune culturală decît numai în limba românească și în direcțiunea culturală a poporului român. Prin urmare, de cîte ori se observă în țara noastră școli întemeiate de pribegi ai culturii sau de pribegi ai jumătății de cultură sau șfertului de cultură, veniți numai cu un anume scop dintr'o anume țară, de cîte ori se observă acest lucru, e încă o dovadă despre slaba noastră conștiință, despre puțina îngrijire pe care o avem pentru idealul nostru cel înalt; aceasta este încă o dovadă de lipsa noastră de solidaritate de cîte ori viața românească este atacată în cele mai frumoase și mai nobile manifestări ale ei.

Nici învățămîntul public nu se poate întemeia decît pe limba națională, dar nici învățămîntul privat, dacă vrea să capete școlarii și școlărițele sale printre Romîni, nu poate cere alte drepturi.

În sfârșit, dacă fiecare are dreptul de a vorbi în casa sa limba care-i pare mai bună, este o datorie elementară de solidaritate socială și națională, este o datorie de înaltă cuviință a nu face să se audă nicio dată în afară de marginile casei tale altă limbă decât limba națională.

Nu se poate impune nimănui acest lucru prin legi materiale, dar este o impunere mai puternică decât o impunere materială, este impunerea conștiinței, este impunerea moralității superioare a fiecăruia. Dacă noi sîntem un popor foarte tolerant în această privință, oricine călătorește dincolo de hotarele României știe cum poate fi primit și cum poate fi tratat acela care, într'un local public din Ungaria, sau din Austria, Germania sau chiar din Franța, fiind de același neam cu ceilalți pămîntenți, și-ar permite să întreprindă, sfîdînd lumea, o conversație în altă limbă decât în limba cetățenilor aceluși Stat.

În această privință, fără îndoială că biruința noastră va fi mai tîrzie, dar va trebui să se îndeplinească odată. Pentru că, dacă cele ce am cuprins în rubricile din urmă ale acestei lecțiuni nu se vor îndeplini, dacă nu se va ajunge ca poporul să impună limba sa națională sentimentului de iubire al tuturor straturilor sale sociale, dacă nu vom fi în stare prin cetirea și admirarea aceleiași literaturi să unim toate păturile sociale ale poporului nostru în aceiași mare unitate etnică, — vom avea soarta Poloniei, țară care odată a avut glorie, a avut strălucire și a cărei urmă se caută încă pe pămîntul Europei.

IV.

Conferința de la 13 Mart 1906.

Domnilor,

Sint mulțămît întâiū pentru împrejurările particular de înălțătoare în care s'a ținut manifestarea d-voastră de ieri.

În această țară s'aū văzut multe manifestări studențești. Din nenorocire, cele mai multe din aceste manifestări aū fost determinate de interesele unui partid sau de interesele celuilalt partid. Manifestările acestea, determinate de vre-un interes de partid, n'aū nicio valoare ideală și n'aū nicio valoare națională, și studentimea trebuie să trăiască numai pentru ideal și numai pentru naționalitate. Lăsați, — cuvîntarea mea e lungă, ascultați-o până la sfîrșit.

O voce: Nu se aude.

Toată sala: Ba se aude!

Voci: Se aude chiar foarte departe!

D. prof. N. Iorga. Singurul lucru de care nu vă puteți plînge, este că nu se aude.

Deci, cum vă spun, întrunirea de ieri este întâia pe care studenții aū ținut-o în afară de interesele meschine de partid; este întâia întrunire și întâia manifestare pe care studenții aū făcut-o pentru interesele superioare ale poporului românesc din toate locurile și din toate timpurile. Este întâia manifestare pe care studenții aū făcut-o în cea mai desăvîrșită disciplină, pe care sint mîndru că noi, generația tînă de profesori, am putut s'o facem să se coboare în sufletele

d-voastră. Această manifestare făcută cu un astfel de scop și în aceste împrejurări de înaltă disciplină poate servi de model oricărei studențimi, de oriunde, și aceasta formează bucuria mea în momentul de față.

S'aū mai făcut, d-lor, demonstrații cu caracter naționalist în această țară. Demonstrațiile cu caracter naționalist s'aū făcut însă în vederea împrejurărilor de dincolo saū în vederea împrejurărilor de peste Dunăre.

Ei bine, să-mi dați voie să cred că nu e mare viteză în a demonstra înaintea consulatului străin care este apărat de poliția românească. Că nu e mare viteză de a provoca aici patimi care se răsbună dincolo pe spinarea fraților noștri cari n'aū mijloace de a se apăra. Dar este fără îndoială viteză ca, într'o țară stăpînită mai ales de o clasă politică desnaționalisată, care se împarte, în adevăr, în partide, dar care păstrează toate legăturile de la un partid la altul, în care clasa aceasta desnaționalisată înțelege multă vreme să păstreze ceia ce se cuvine a se ceda poporului în înfățișarea, în înțelesul cel mai înalt, este o viteză, este o bărbăție ca tinerimea să manifeste împotriva acestor obiceiuri rele, în ciuda tuturilor sfaturilor, în ciuda tuturilor presiunilor, în ciuda tuturilor mijloacelor de înriurire, în ciuda amenințărilor cu pumnul și ispitirilor cu deosebitele mijloace pe care oamenii puterii le aū totdeauna la îndemînă.

Prin urmare, cum spun, sînt mîndru de lucrurile împlinite ieri, sînt mîndru de auditoriul de astăzi și sînt bucuros că în tinereta mea încă am trăit să văd o studențime așa de stăpînită de ideal și așa de pătrunzătoare în ceia ce privește ținta către care tre-

buie să se îndrepte și mijloacele prin care o poate atinge, să văd la studențime atita avînt, de o parte, și atita disciplină și măsură în manifestările sale, de altă parte.

După această declarație, să-mi permiteți să vă vorbesc de primejdia națională care rezultă pentru un popor din desnaționalizarea clasei sale dirigente.

*

D-lor, acum cîtiva ani de zile am serbătorit amintirea lui Ștefan-cel-Mare, cea mai mare amintire pe care am păstrat-o din tot trecutul nostru, prinosul adus celui mai mare om pe care l-a produs poporul român. Acesta a fost înțelesul acelei manifestări.

Biruința lui Ștefan-cel-Mare, strălucirea Domniei lui, îndelungata ei durată și moartea senină a marelui Voevod se pot explica în multe feluri. Unii pot să aducă înaintea vitejia boierilor de atunci; alții pot să aducă înaintea destoinicia țeranului român din acea vreme, alții iarăși marele talent militar și geniul politic al aceluia Voevod. Niciuna din aceste explicații nu e deplină. Adevărata explicație este că atunci, în timpul Domniei lui Ștefan-cel-Mare, poporul român, de și compus din mai multe clase care aveau interese firește deosebite între dîsele, poporul acesta era legat prin aceeași credință, vorbea aceeași limbă, avea același ideal, formă o singură ființă, represintată de o potrivă prin Voevodul țerii de pe tron și prin cel din urmă ostaș biruitor din armatele sale. Aceasta este taina biruinței lui Ștefan-cel-Mare.

Poporul, d-lor, se împarte firește în clase, clasele se

împart în indivizi. Interesele indivizilor nu se împacă între ele, și interesele claselor de multe ori se dușmănesc; însă mai presus de interesele indivizilor, mai presus de interesele claselor, trebuie să se ridice solidaritatea națională, sentimentul de unitate care să îmbrățișeze o societate de la un capăt la altul. Acest sentiment asigură menținerea unui popor, acest sentiment permite afirmarea unui popor și-i dă biruința în toate împrejurările.

De ce natură este acest sentiment de solidaritate națională? Acest sentiment de solidaritate națională nu se poate sprijini decît pe următoarele temelii, neclintite.

Întîi: vorbirea limbii naționale de toți aceia cari fac parte din acel popor, vorbirea cu aceiași iubire, cu aceiași curăție, de la cel mai mare la cel mai mic, de la cel mai bogat la cel mai sărac. De la cel care stă în fruntea unui popor până la cel din urmă dintre supușii săi. Numai pe această basă se poate întemeia, în rîndul întăi, acest sentiment de solidaritate națională.

În rîndul al doilea, sentimentul de solidaritate națională se sprijină pe conștiința aceleiași tradiții istorice. Toată lumea trebuie să-și amintească, nu din cărți, nu din lecțiuni, ci, ca să zic așa, din turnarea în sufletul său a trecutului, de faptele mari pe care întreg poporul le-a săvîrșit în curs de mai multe veacuri.

În al treilea rînd, solidaritatea aceasta națională, care nu are un caracter material, — căci nu sîntem laolaltă pentru că este pentru toți același regim vama,

aceiași administrație, aceleași împrejurări de viață zi de zi, nu pentru aceasta, ci pentru că același suflet ne însufletește pe toți,—această solidaritate națională se razimă pe cultivarea aceleiași literaturii, pe iubirea pentru aceiași poezie, pe cîntarea aceluiasi cîntec, pe urmărirea acelorași isprăvi, pe îmbrăcarea în același veșmînt, de înaltă valoare și frumuseță, a vieții actuale și a vieții trecute, ca și a aspirațiilor de viitor ale poporului întreg.

Numai pe această temelie se poate stabili solidaritatea sufletească și numai prin solidaritatea sufletească care merge de la cel d'întăiū la cel din urmă, care îmbrățișează pe toți locuitorii teritoriului național, care cuprinde pe toți oamenii de același sînge, numai prin aceasta se poate asigura păstrarea tot înaintea a unui popor.

Din trecutul nostru vă voiū aduce dovezi care să întărească aceasta:

Pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, am fost unul din cele d'întăiū popoare ale Răsăritului Europei. Astăzi cine se teme de noi? Vecinii de peste Dunăre se cred de o potrivă cu Romîniū, mai vechi decît dînșii. Vecinul de la Răsărit și vecinul de la Nord, de la Apus sînt mai puternici decît noi. Aproape nu mai există printre vecinii noștri unul care să ne stimeze cu stima aceea care se îndreaptă, nu către un egal, ci către unul mai bătrîn și mai înaintat în civilizație. Aceasta este situația de astăzi, — să nu ne înșelăm!

Nu există în istoria Europei neam mai izolat de frații săi de sînge și mai primejduit, nu există neam privit cu mai multă dușmănie de vecini ca acest sâr-

man neam românesc din care numai șese milioane locuiesc pământul României, iar ceilalți sînt în ghiarele sîngerate ale tuturor pasărilor prădalnice de la hotarele noastre. Da, așa sîntem astăzi!

Pe vremea lui Ștefan-cel-Mare nu era însă un vecin care să nu ne respecte, nu era unul care să cuteze a călca pământul moldovenesc fără să se gîndească la strașnica răsbunare a tînărului său, pe urmă, a bătrînului Voevod. De la începutul carierei lui și pînă la moartea-i senină, nu numai în marginile hotarelor țerii, ci mult departe peste aceste hotare! Și, din acele depărtări ale secolului al XV-lea, și astăzi el se înalță pînă la noi ca o umbră tutelară, ținînd în mînă spada veșnic ocrotitoare a țerii sale.

Și de ce oare? Pentru că în persoana Voevodului, în sabia Voevodului sta simțul siguranței, care pornia din adevărata unitate a poporului întreg. Pentru că acei cari-l compunea nu erau isolați în clase dușmane, fiindcă o clasă înstrăinată nu se formase prin alt ideal de cultură și prin altă limbă vorbită de aceea clasă.

A trecut o bucată de vreme, și solidaritatea socială a dispărut: poporul român a căzut adînc supt stăpînirea turcească.

Atunci s'a ivit un om ales de Dumnezeu pentru a ne ridica iarăși la înălțimea de unde căzuserăm. Acest om a fost Mihail Viteazul.

Știți cariera lui Mihail Viteazul: sfărîmînd pe de o parte lanțurile care ne ținea în aici, el a străbătut, pe de alta, pasurile Carpaților și a cucerit Ardealul. A

răsbătut peste hotarele țerii de cîte ori a voit el, până prin apropierea Constantinoplei, și a făcut să se audă în toate unghiurile Europei încă odată numele unui viteaz român.

Și știți cum a fost sfirșitul lui Mihai Viteazul față de sfirșitul lui Ștefan-cel-Mare. După o îndelungată Domnie, la vrîsta cea mai înaltă pe care și-o poate dori un om, Ștefan-cel-Mare s'a stins liniștit în capitala Sucevei, iar Mihai Viteazul a căzut tînăr supt sabia unui trădător, pe cîmpia Turdei.

De ce?

Pentru că, pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, întreg neamul românesc, pe de-asupra deosebitelor clase, trăia aceeași viață sufletească, avea aceeași conștiință națională, presinta adevărata solidaritate a neamului.

Pe vremea lui Mihai Viteazul însă, poporul românesc era tăiat în două clase dușmane: de o parte era boierimea bogată, boierimea vitează, boierimea stăpînitoare, în puterea tuturor însușirilor sale covârșitoare, iar de cealaltă parte era țărănimea noastră sărăcită, umilită, țărănimea care se mulțămia cu pînea mucedă de toate zilele. Și între clasa aceia de sus, care se răsfața în bielșug, și cea de jos, ce trăia în lucrul greu de plugărie la străini, care nu-i aducea nicîo răsplată, nu era nicîo legătură; ochii unora se uitau cu ură în ochii celorlalți. Și, atunci cînd boierimea, în frunte cu un Domn genial, a plecat să cucerească Ardealul, țărănimea a rămas la vatră și, în loc să meargă și ea după steagul marelui Voevod, apărîndu-l până în momentul din urmă, s'a văzut moșneni cari s'a dus în Ardeal, la Alba-Iulia, spre a cere fă-

rîma lor de dreptate de la acela care represinta, înainte de toate, interesele boierilor. Și acele cete de moșneni desbrăcați de proprietățile lor s'au întors înapoi, nu bucuroși că au văzut pe Voevodul lor biruitor, ci cu ultime lacrimi de desnădejde în ochii lor scurși de plîns!

Aceasta a fost cauza pentru care a perit Mihaï Viteazul: dispariția solidarității sociale, dispariția unității de conștiință a poporului român. Și, pe cînd Ștefan-cel-Mare s'a stîns între vitejii săi, între sfetnicii săi, între cei d'întăiu ai poporului său, Mihaï Viteazul a murit în astfel de împrejurări, încît nimeni nu s'a putut ridica, dintre oamenii cumpărați, dintre oamenii cu leafă, dintre oamenii de vînzare și de închiriere cari stăteau în jurul lui, toți străini, toți mercenari niciunul nu s'a putut ridica dintre dânșii pentru ca să apere, măcar printr'o ultimă luptă, printr'o ultimă răsbunare, numele bun al șefului asasinat. A murit între străini și de mîni străine, și a trebuit să se găsească rîvna evlavioasă a unui adevărat boier, tovarăș de luptă al său, ca să culeagă măcar capul de lingă trupul cel aruncat pe cîmpie și să-l aducă spre înmormîntarea de care până astăzi se bucură creștinește în mănăstirea părintelui său de la Dealu.

De o parte evlavia acestui singur om, care era Român de neamul său, pe de altă parte indiferența, receala acelei gloate, care a luptat cu Mihaï Viteazul cînd o ducea la biruință, adică la pradă, și care-l părăsia cînd era învins, fără să verse apoi o lacrimă pentru moartea lui. Țerănimea era la vatră, nedreptățită, înjosită și sărăcită, țerănimea nu avea nițo

tragere de inimă pentru boierii săi, pentru Domnul său. Și acesta a fost rezultatul: moartea aceluia om care, după Ștefan-cel-Mare, a cuprins mai multă putere, care a avut mai multă credință în viitorul românesc din cîți oameni a dat acest pămînt.

Iată rezultatul dușmăniilor de clase, iată rezultatul urii care se ivește între acei cari dețin totul și acei cari n'au nimic, iată prăpastia care se deschide între aceia cari ieaș și o anumită cultură străină pentru dînșii și acei cărora li se interzice orice drept la cultură.

Mergem mai departe.

Mihai s'a dus, și am căzut tot mai adînc în robia turcească. N'am ajuns în robia turcească pentru că eram mai răi decît odinioară; am căzut în această robie pentru că aveam mai puține mijloace de a ne apăra, pentru că viața era mai slabă în noi, și, de cîte ori viața slăbește într'un popor, de atîtea ori viața mai puternică a altui popor se aruncă asupra lui. Și viața unui popor slăbește totdeauna în măsura lipsei de solidaritate a deosebitelor clase care-l alcătuiesc.

Pentru că în secolul al XVII-lea boierimea era și mai răparetă decît odinioară, pentru că în secolul al XVII-lea boierimea aceasta se simția încă mai puțin românească decît înaintea, pentru că țeranul era și mai nenorocit, și mai robit, și mai întunecat, din această cauză am căzut noi în acea nenorocită situație de robie desăvîrșită față de Turci. Și, cînd au venit Grecii, de ne-au stăpînit întru cîtva, cu boierimea lor, cu negustorii lor, cu cartea lor înaltă, cu clerul lor superior, nu a fost vina Grecilor, ci a fost vina noastră.

A fost vina noastră pentru că, printr'o dezvoltare greșită, printr'o dușmănie nenorocită între clasele care alcătuiau poporul român de atunci, el nu era destul de strâns laolaltă pentru a împiedeca împlinirea, pătrunderea neconținută și dominația rasei străine. Și, în felul acesta, prin sentimentele greșite ale boierimii, prin lipsa de sentimente a țeranului, coborât până la situația de dobitoc al ogorului, am fost supuși în același timp la două robi: robia brutală a Turcului și robia șireată a Grecului.

În împrejurările acestea deci am plătit, timp de o sută douăzeci de ani, lipsa de solidaritate națională.

A venit apoi secolul al XIX-lea, secol de trezire a neamurilor, secol de libertate, secol de prefacere a popoarelor care pot să trăiască.

A fost acest secol al XIX-lea pentru popoare ceea ce este primăvara pentru mersul naturii. În primăvară se înnoiesc toate puterile, și cei cari nu-și pot înnoi puterile sînt înlăturați de natura nemiloasă, care nu suferă să trăiască milogii, care nu îngăduie să dăinuiască scăzuții de puteri, care nu lasă să trăiască acei oameni ce nu mai pot fi o forță sau acele ființe ce nu mai pot fi podoaba firii.

Ei bine, același lucru se întîmplă și cu popoarele: secolul al XIX-lea învie sau face să dispară neamuri. Iar din secolul al XX-lea nu vor ieși decît acele popoare care vor dovedi că se pot întineri, nu vor ieși din acest secol al XX-lea decît popoarele care vor dovedi că se pot supune condițiilor nouă de existență. Nu vor trăi după acest secol decît popoarele voinice,

popoarele înfloritoare, popoarele unite. Am apucat anul 1901, — să ne ferească Dumnezeu ca nepoții noștri să nu apuce niciodată anul care va începe veacul al XXI-lea sau să-l apuce supt acea stăpînire străină care este mai rea pentru un popor decît chiar distrugerea materială a tuturor acelora cari-l alcătuiesc, decît chiar moartea, om de om, a tuturor acelora cari formează împreună poporul, — pentru că aceia este moartea trupului cu suflet mîndru, pe cînd cealaltă este moartea sufletului în trupul coborît spre pămînt!

Dar pentru a ne reface, pentru a ne reîntineri, pentru a ne pune laolaltă cu celelalte popoare, am simțit și noi nevoia de a gusta cultura apuseană.

Nu urăsc cultura apuseană, și nimeni n'o poate urî: este o cultură cîștigată de multă vreme, cu multă simlînță, de popoare harnice, dar cultura aceasta trebuie luată de aceia cari n'aũ lucrat la alcătuirea ei potrivit nevoilor lor, și nu mai mult și nu altfel de cum sînt aceste nevoi particulare fiecărui neam.

Bătrînii noștri, oamenii cu multă judecată,—înteleg bătrînii cei de demult, cei de la 1820 și 1830; este atîta timp de-atunci!—, deci acești bătrînii s'aũ dus în străinătate ca să învețe „carte evropienească“. Nu s'aũ dus cu gîndul de-a se mîndri cu limba străină pe care ar învăța-o acolo, cu gîndul de a ne umili prin superioritatea lor în vorbirea acestei limbi, și n'aũ venit înapoi cu gîndul să facă la noi colonii străine, să cauzeze peirea noastră sufletească ori să împiedece înnaintarea noastră, să creeze încă o prăpastie într'un neam a cărui carne era tăiată de atîtea prăpăstii.

N'au venit cu acest gând. Au venit cu gândul ca, întorși cu acea cultură apuseană, să grăbească înaintarea noastră, să întărească puterea noastră, să ni pregătească adevăratul viitor modern.

Mulți dintre bătrînii aceștia au murit în împrejurări grele, mulți nu se știu unde sînt înmormîntați, dar lacrimi de recunoștință ar trebui să cadă pe mormintele acelor oameni cari s'au dus ca să aducă din depărtări, pentru frații lor de țară și de neam, comoara cea scumpă a culturii europene.

Între dînșii e un Petrachi Poenaru, cel d'întăiu orînduitor al școlii nouă romîne, un Eufrosin Poteca, este acel Costachi Moroiu care a fost unul din cei d'întăiu întemeietori ai Facultății noastre de drept.

Aceștia au mers în Europa pentru ca să aște în folosul nostru care sînt cele din urmă înaintări culturale ale popoarelor apusene, ale părții superioare, din punctul de vedere al civilizației, a locuitorilor continentului nostru. S'au întors în țară, și de pe urma lor am folosit: s'a întemeiat literatura noastră românească propriu-zisă, cea nouă, și adevărata poezie românească. De pe urma lor s'a întemeiat învățămîntul superior din această țară; de pe urma lor am ajuns, în cîteva decenii, să fim alt popor decît poporul de la sfîrșitul epocii Fanarioților.

Aceasta este întăia clasă de oameni care s'a dus în străinătate pentru ca să guste cultura francesă.

A venit după aceia o altă generație. Generația aceasta s'a dus în străinătate, nu la vîrsta de maturitate, ci la vîrsta cînd un tînăr nu poate să opue

nicio rezistență năvălirii cotropitoare a unei culturi străine, oricât de nepotrivită ar fi pentru dînsul.

S'aũ dus de tineri, unii de copii, în Paris. Orașul acesta i-a uimit, i-a zăpăcit, i-a innebunit, i-a confiscat pe toată viața. Și de acolo nu aũ adus atîta iubire de cultură și iubire de civilizație, ci aũ adus — această a doua generație, încă cinstită, până la cel din urmă; vom lăsa pentru mai tãrziu pe a treia, care nu e nici măcar în întregimea ei cinstită —, a adus a doua generație, iubire pentru ideile liberale.

De multe lucruri era nevoie în anul 1848. Era nevoie, fără îndoială, și de anumite așezăminte liberale și de curente liberale în opinia publică, dar nevoia ce se simția la 1848 înainte de toate, era aceea de a desrobi cele cîteva milioane de țeranî nenorociți cari locuiaũ pămîntul Moldovei și al Țerii-Românești.

S'aũ întors domniî aceia de la Paris, vorbind franțuzește perfect, scriind franțuzește perfect, știind toate stradele mari și mici și toate răspîntiile Parisului, amintindu-și toate cursurile, bune și rele, cunoscînd toate instituțiile ca și toate încurcăturile vieții parisienne din acele timpuri. S'aũ întors mîndri, desprețuind pe părinții lor, desprețuind pe bunicii lor, desprețuind pe strămoșii lor, desprețuind țerănimea barbară a acestui pămînt românesc. S'aũ întors ca oamenii superiori, coboriți cu hîrzobul din cer.

Cînd s'a întors în țară un Petrachi Poienaru i s'a zis doar „cãrturarul“ Petru Poienaru, cînd s'aũ întors oamenii de la 1840 în țară, li s'a zis: „guleratiî, pantalonarii“ străinătății, „duelgiî“ străinătății.

Erau însă oamenii cinstiți. Păcatul cel mare nu era al lor: era al împrejurărilor rele în care au fost ajuns să cunoască și să guste cultura europeană. Aceste împrejurări rele făceau ca ei să nu vadă nimic în politică mai presus de anumite forme și de anumite idei metafisice. Deci, la 1848, au venit într-o țară de întunec, o țară de miserie, de nedreptate, într-o țară în care milioane de creaturi vii, supuse tuturor maltratărilor, erau reduse la o situație mai rea une ori și decît a dobitoacelor. Au venit în această țară cu gîndul să ridice steagul tricolor, care, în astfel de împrejurări, nu putea fi decît o zdreanță, și au ridicat zdreanța lor cea mîndră, au adunat împrejurul ei lumea strigînd trei cuvinte străine pe care nu le înțelegea: libertate, egalitate, fraternitate, în schimbul cărora trebuiau să se audă două vechi cuvinte românești: *omenie și dreptate!*

Au venit și au făcut în București „*revoluțiune*“. Nu *răscoală*, nu *ridicare* a poporului: *revoluțiune!*

Au făcut revoluțiunea cu lipsanii greci din București, au făcut-o cu *franzuzii* de la Paris. Au creat „*guvernul provisoriu*“. Au visat Adunări naționale. Au început a corespunde cu nu știu cine din Londra și cu nu știu cine din Paris. Și în vremea aceia țerănimii îi cereau să se ridice împotriva asupritorilor.

Și țerănimea va fi zis acestor necunoscuți:

— Oare nu sinteți și d-voastră dintre aceia? Ce voiți să faceți cu noi?

— Voim să vă dăm libertate, fraternitate, egalitate. Iar, dacă veți muri totuși de foame, vom ridica de-a-supra voastră, îmbuibați cu apa chioară a fraternității,

libertății și egalității, vom ridica un monument mare din țărina voastră muncită, pentru ca să se arăte că aici a trăit în suferință și a murit în părăsire *un popor!*

Și aș venit, d-lor, într'un anume moment, chemați de un Moldovean de inimă, pe care trebuie să-l prețuim, de Ion Ionescu de la Brad, aș venit țeranii din toate colțurile Țerii-Românești, ca la judecată, aș venit de s'aș adunat într'una din sălile acestui mare oraș, de s'aș adunat pentru dreptatea lor. Și, pe cînd domnii aceia din Paris, dintre cari niciunul n'avea treizeci de ani și cari erau plini de înțelepciune politică și de mare experiență, pe cînd domnii aceia se mulțămiau cu exhibiția tricolorului, ei s'aș adunat și aș vorbit gospodărește, aș vorbit frumos și respectuos față de ciocoimea care trăise neconținut pe spinarea lor și pe sufletul lor, care-I împiedecase să se înnalte către cultură. Aș vorbit frumos și aș cerut, nu să li se dea dreptatea, ci să li se acorde voia s'o *răscumpere*.

Aș cerut să-și răscumpere demnitatea omenească, aș cerut să-și răscumpere pămîntul muncit timp de două mii de ani, neam de neamul lor. Aș venit să-și răscumpere dreptul de a-și avea un loc pe brazdă și un loc supt soare.

Și știți ce li-aș spus ideologii de la 1848, plini peste cap de ideile franțuzești? Nu-I de aceasta grabă; grabă ni este să negociem cu Turcii și cu Rușii, și cu dracul și cu lacul, pentru că lucrurile celelalte se pot face mai târziu. Judecați dacă se puteau face mai târziu!

Aceasta aș făcut. Aceasta o poate face tineretul înstrăinat al clasei diriguitoare a unui popor cînd el

pierde legăturile cu familia din care a plecat, cînd pierde legăturile cu țara în care s'a născut și cu poporul pentru care trebuie să se lupte.

Știți care a fost rezultatul.

Din cîte revoluții au făcut popoarele în 1848, nici o revoluție n'a căzut mai adînc în noroiu decît revoluția boierească, decît revoluția franțuzită de la 1848. Alte revoluții au fost înnăbușite în sînge, în altă țară au căzut oamenii drepti cu ochii la ideal; în țara noastră s'au risipit fruntașii în dreapta și în stînga, în țara noastră au rupt pămîntul în fugă fruntașii, fără să se mai uite înapoi.

Și atunci, d-lor, dacă nu erau cîțiva feciori de țeranî cari, în momentul cînd au văzut oastea turcească suind spre Dealul Spirei, au simțit mișcîndu-se ceva în inimile lor, s'ar fi înnăbușit această revoluție fără să se verse o picătură de sînge. Revoluție fără o picătură de sînge, revoluție fără lacrimi venite din inimă —, cine a văzut vre-odată această enormitate, cine a văzut vre-odată această *stupiditate* în viața popoarelor? Noi am fost chemați prin boierașii noștri franțuziți, prin entusiaștii bonjuriști de la 1848 ca să încercăm această lașă imitație a unei mișcări nobile; și cu aceasta ne-am fi ales fără acei flăcăi din popor cari au înfruntat tunurile turcești pe Dealul Spirei. Țeranii aceia cari aduseseră înnainte dreptatea lor în cuvinte cuviincioase, țeranii aceia cari nu știau de libertate, egalitate și fraternitate și de steagul tricolor, țeranii aceia au murit cu pieptul înnainte tunurilor și puștilor unei armate de atîtea ori mai mare decît a lor!

Și a mai venit, d-lor, cu vremea încă o generație de tineri plecați în Apus. Aceștia nu se duceau, în atâtea casuri, nici pentru carte, nici pentru idei liberale: se duceau pentru a străluci cu gheată franțuzească, pentru a străluci cu îmbrăcăminte și pălăriuță franțuzească, pentru a străluci cu bastonaș franțuzesc, pentru a străluci cu o obrăznicie pe care o cred franțuzească!

D-lor, multe însușiri are poporul acesta frances, dar nu oricine le poate descoperi. Însușirile lui cele bune nu umblă pe stradă și mai ales nu umblă pe stradă la un anume ceas de noapte și nu se întâlnesc în orice cafenele și cîrciume deschise oricui. Aceste însușiri mari ale poporului frances, care fac din poporul acesta și vor face totdeauna dintr'însul unul din cele mai mari și cele mai nobile popoare din lume, însușirile acestea se găsesc în școlile franceze, însușirile acestea se găsesc în societățile literare și științifice franceze, se găsesc în sfînta familie a burghesiei franceze, care este temeliea neamului. Ei bine, în locurile acestea n'aŭ pătruns toți băieții noștri cari aŭ plecat cam de pe la 1880 ca să se adape la civilizația Apusului. Mulți credeau numai că aici în țară era prea puțină civilizație pentru tineri meniți la un rol așa de mare: adecă la friserii noștri prea puțin talent în a sfîrcui mustața, iar la profesorii noștri o prea adîncă ignoranță a filosofiei de cafenea.

Prin urmare ei s'aŭ dus să găsească alte lucruri la Paris. N'aŭ plecat — ori n'aŭ fost trimeși — din iubire de cultură, din iubirea unei idei; n'aŭ plecat mai ales din iubirea noastră, n'aŭ plecat ca să ni facă

bine cu ceia ce vor lucra în calea lor de muncă, ci din sentiment de despreț față de noi s'au aruncat în brațele culturii străine din acele locuri și s'au întors cu un sentiment de despreț înzecit, însutit și înmiit față de noi.

N'au ținut să păstreze rostul lor românesc decît în două lucruri care, singure, nu valorează nimic: au ținut să păstreze un nume care sună frumos și care nu e un nume oarecare de *rastaquouère*, iar în afară de aceasta au ținut să păstreze aici în țară acele legături care pot pregăti pentru o carieră politică și pentru o carieră practică. Atîta li-a rămas din rostul lor românesc. Tot ceia ce au adus de dincolo n'a fost pentru folosul nostru, și a fost și spre mai adîncea scădere a acestei clase.

Chiar cei buni s'au întors așa. încît abia își mai recunoșteau țara; și puținii s'au deprins de atunci a o cunoaște, și mai puținii a o iubi.

Și astfel au trecut împrejurări însemnate pentru timpurile noastre, au trecut patruzeci de ani de liniște, o jumătate de veac de liniște, și, cînd va veni cineva, — un istoric pe care nimeni să nu-l poată bănui de părtinire sau vehementă, — cînd va veni cineva și va întreba pe această generație: Ce ai făcut cu talantul pe care ți l-a dat stăpînul tău? Ce ai făcut cu moștenirea pe care generații muncite și viteze au lăsat-o timpurilor noastre? Ce ai făcut cu acei patruzeci de ani în cari anumite popoare, cum este poporul bulgăresc, s'au ridicat din nimica și se află în unele privinți pe aceiași treaptă cu noi și în anume privinți mai presus chiar decît noi? Ei vor răspunde: în acești

patruzeci de ani am vorbit și cetit franțuzește, am exploatat țeranul, ne-am dus pe la Paris, ne-am întors batjocorîndu-ni țara și am murit avînd mîndria că sîntem mai puțin Romîni decît alții.

Aceasta este scara desnaționalisării clasei noastre diriguitoare; aceasta este povestirea pierderii unor ani prețioși din viața noastră contimporană, aceasta este istoria scăderii unei clase conducătoare și a îndepărtării unui popor de pe drumul firesc pe care-l arată trecutul și care duce la viitorul său.

*

O altă conferință va fi ținută cu prilejul repetiției acelor lucruri frumoase care se vor petrece în vecinătatea noastră chiar în această sară, Joi.—la același ceas, și în aceeași sală; dacă ne va îngădui lumea. Căci d-voastră știți bine că această conferință trebuia să se țină la Liga Culturală; venerabilul președinte al Ligei Culturale însă a crezut că trebuie să ni refuze acea sală pentru inconveniente sociale; de la Liga Culturală, am mers deci pe la numeroase alte sale care toate ni-aș fost refuzate pentru motivul că, precum se știe în țara aceasta, respectuoasă de ordine, studențimea anului 1906 este privită ca un element de scandal.

Prin urmare, dacă ne vom putea întruni în aceeași sală, vom vorbi despre partea franțuzită, despre partea înstrăinată a neamului, despre domeniile înstrăinării clasei noastre diriguitoare, ca să vedem și în cercetarea amănuntelor vieții noastre cît de puțin a rămas românesc: ca limbă de astăzi, ca amintiri ale zilei de ieri și ca presimțiri ale zilei de mină.

*

Și, d-lor, am primit astăzi dimineață o scrisoare în care, prin mine, d-voastră erați invitați la moderație.

Această scrisoare vorbea de două lucruri: că incontestabil este multă fatalitate în acea direcție a înstrăinării și că este foarte trumos ca oamenii să sacrifice tot timpul lor, să întrebuințeze toate relațiile lor sociale pentru a ajuta pe săraci.

La această scrisoare am răspuns prin alta, pe care să-mi dați voie să o resum în liniile ei generale:

Am spus: este în adevăr o fatalitate că astăzi clasele noastre diriguitoare se află în gradul de înstrăinare pe care-l știm, dar fatalitatea aceasta este ca o infirmitate rușinoasă care se ascunde și care se încearcă a fi lecuită cu sîrguință, iar nu se exhibează, nu se scoate în vileag ca un titlu de merit. Și totuși la noi o astfel de infirmitate se exhibează ca un merit ori de câte ori față cu un popor ale cărui idei, ale cărui sentimente, a cărui limbă și al cărui scop sînt bine cunoscute, se proclamă o altă limbă, care cuprinde alte amintiri, care se îndreaptă către alt viitor și care înseamnă un element de înstrăinare și de slăbiciune și poate de peire în viitor a poporului nostru.

Și am mai adăugat în acea scrisoare: mă voi duce la oara 6, și voi ținea, împotriva oricui, această conferință; iar, dacă mă întrebi ce vor face studenții, ți-aș putea spune: aceasta nu mă privește. Dar din cele ce am văzut ieri, presupun ceia ce vor face studenții astăzi.

Studenții de azi nu mai sînt cei de acum cinsprezece, douăzeci de ani, cu cari erau deprinse administrația și poliția de atunci. Studenții aceștia de

astăzi vor manifesta cu cea mai înaltă disciplină. Și am zis iarăși: voi numără între cele mai frumoase zile a mele, — și o voi socoti ca una din cele mai folositoare ale timpurilor din urmă, — aceia în care, împotriva tuturilor puterilor, împotriva tuturor ispitirilor și tuturor înfrunirilor; împotriva tuturor intrigilor și minciunilor, niște tineri sărmani și fără sprijin, tineri cari n'aș fost nici îndemnați, nici îndreptați de nicăieri, vor fi izbutit să aducă desvoltării civilizației românești unul din acele foloase care nu se uită.

Trecînd acum de la ceia ce a cuprins această scrioare, voi mai spune încă un lucru pe care nu-l puteam cuprinde în ea, dar pe care vi-l pot spune eu de-a dreptul. Mă veți întreba: ce să facem? Vă voi spune așa: în situația mea, la vrîsta mea nu pot merge cu d-voastră... (*Unul rîde*).

D. N. Iorga: Nu rîde: Veți vedea că n'aș de ce să rîzi.

Căci mai la urma urmei aș dori să am situația și vrîsta d-voastră ca să mă duc, cu dreptatea și cuviința mea, până și acolo unde se împunge lumea cu tesacul său se înlătură lumea cu cotul.

Dar, dacă mă veți întreba ce aș fi făcut eu fiind în vrîsta și în situația d-voastră, aș fi făcut următorul lucru: m'aș fi dus înaintea acelor oameni cari nu recunosc sufletul românesc, ci numai existența materială a unui popor român. M'aș fi dus înaintea acestor oameni și aș fi stat pe Piața Teatrului și împrejurul pieței un ceas, două, trei ceasuri, și n'aș fi făcut nimic alt decît aș fi cîntat acel imn care re-sumă vechile noastre lupte din Ardeal, acel imn la auzul căruia se va cheltui acolo încă multă vitejie

românească; m'aș fi oprit două-trei ceasuri pe Piața Teatrului și aș fi cântat senin și cu ochii spre viitor: Deșteaptă-te Romîne!

D-lor, se întîmplă ca, în împrejurări care nu sînt cele mai bune, să întîlnești oameni cum se cade. Este foarte curios că se dă întrunirii acesteia un caracter tulburător pe care nu-l are, căci cred că, dacă este un om ce nu poate fi bănuțit de aptitudini tulburătoare, sînt fără îndoială eu.

Și se mai întîmplă că la o astfel de întrunire trebuie să lăudăm pe prefectul poliției.

Da, d-lor, nu e de rîs. E un om foarte cum se cade. Mulțămită lui, d-voastră la Ateneu ați putut împiedeca ținerea conferinței străine.

O. voace: Să trăiască!

Nu: „Trăiască!“; aceia i-o veți spune-o lui la urmă. Mulțămită lui, zic, ați putut demonstra așa de frumos și așa de senin la Ateneu. Iată ce zice în adevăr unul din d-voastră:

„D. prefect al poliției ni permite să cîntăm, dar atît.“

Atîta e tot! Atît: să cîntați „Deșteaptă-te Romîne“ și să vă jucați danțurile trei ceasuri pe Piața Teatrului Național.

V.

Conferința de la 20 Mart 1906¹.

Domnilor,

Acum, d-lor, să-mi dați voie, tocmai în legătură cu

¹ La adunarea chemată de scriitorii romîni, în frunte cu d. Al. Vlahuță. S'aũ cetit telegrame de aderență din toate provinciile Romînimii.

unanimitatea acestor telegrame și cu sentimentele atât de onorătoare și de sincere care se exprimă în ele, să vă arăt dorințele noastre, ale tuturor scriitorilor de acum, cred, în ce privește chemarea literaturii românești actuale.

Mișcarea din urmă s'a făcut pentru limba românească care servă drept veșmînt cugetării românești și dă astfel naștere literaturii românești.

Literatura aceasta până mai dăunăzi era socotită numai ca un fel de podoabă, sau, cu un cuvînt vulgar, ca un fel de „floare la ureche“. Pe lângă atîtea lucruri practice și folositoare era și această literatură românească, un număr de cărți, risipite prin vitrine, pe lângă multe cărți numai franțuzești odinioară, franțuzești, italienești, nemțești și englezești în timpul din urmă. Cugetarea românească era un element folositor numai în ceia ce privește aplicațiile ei practice: oratoria românească era necesară numai în ceia ce privește legăturile ei cu viața deosebitelor partide. Cît privește ideia românească, ea era considerată ca o utopie a cîtorva naivi, a cîtorva nebuni, sau, ca să întrebuintez un termen mai recent, a cîtorva „desecilibrați“.

Prin urmare se zicea: sîntem mulțămîți cu viața practică, sîntem mulțămîți cu viața desăvîrșit materială pe care o trăim de la o bucată de vreme.

În viața aceasta materială, practică, preocupată de probleme politice de ordin nu tocmai superior, de probleme economice nu tocmai bine studiate, de interese particulare, în aceasta își are rostul poporul românesc.

Această concepție era o mare greșală din mai

multe puncte de vedere: poporul românesc nu reprezintă numai cele șase milioane care locuiesc România. De o parte și de alta a granițelor noastre trăiesc Români. Unii dintr'înșii au fost odinioară împreună cu noi, atunci când Prutul nu era o graniță a noastră și atunci când partea de Nord a Moldovei nu fusese înstrăinată; trăiesc alți Români cari n'au făcut parte niciodată din viața de Stat a noastră și trăiesc atîția, și dintr'o categorie și dintr'alta, cari poate nu vor avea niciodată bucuria de a sta supt același steag cu noi. Și legăturile acestea între Romînii de aici și Romînii din părțile celelalte, între Romînii de peste Molna, de peste Prut și de peste Carpați și chiar între acei Romîni cari trăiesc în regiuni îndepărtate și noi, legătura între toți aceștia nu poate să fie nici tăria partidelor de la noi, nici interesul economic, nici interesul politic, nici interesul particular care poate călăuzi pe unul sau pe altul. Între noi și toți acești Romîni desbinați, între noi și toți acești Romîni din cari o parte numai se găsește supt steagul regelui României, între toți acești Romîni înstrăinați sau desrobiți poate să fie totuși o legătură mare, trainică, o legătură sfîntă. Și această legătură, care nu e de ordine materială, care nu are a face cu oamenii practici, această legătură care nu e pozitivă ca a nevoilor și a întîmplărilor de toate zilele, este marea legătură morală, marea legătură tare a limbii noastre literare, a limbii unitare în care ni se întrupează și trecutul și aspirațiile viitorului.

Pot să facă, domnilor, politică de realism, pot să facă politică de oportunism, — de și o fac și ele cu jertfirea multor interese, — acele popoare care se găsesc reu-

nite în același Stat, într'un Stat unic, care-și are toate mijloacele sale de acțiune, toate garanțiile sale pentru viitor, care-și are toate asigurările sale în prezent.

Dar aici ne găsim numai o parte din poporul nostru: numai o parte este într'un Stat, periclitat și acela, pe cînd atîtea elemente vrednice din același popor român se găsesc supt stăpînirea străinilor.

În asemenea împrejurări nu putem face politica zi de zi, ceas cu ceas, clipă de clipă pe care o pot îngădui neamurile unite, neamurile fericite. Și numai atunci vom putea ști unde să îndreptăm silințele noastre și unde să revărsăm sentimentele noastre, cînd ni vom da samă pe deplin de adîncimea nenorocirii în care am trăit totdeauna și trăim până azi. Până cînd nu ni vom îndrepta toate silințele pe care le putem cheltui, și trebuie să le cheltuim, pentru a trăi unitar sufletește în mijlocul de primejdie și de suferință în care ne găsim, până atunci legătura aceasta nu va fi pe deplin desăvîrșită. Prin urmare noi, ca un popor împărțit, ca un popor periclitat, pîndit și amenințat, ca un popor care nu poate întinde către frații săi alt mijloc de ajutor decît numai acela care vine din vorbirea limbii, din cultivarea literaturii, din desvoltarea idealului, ca un astfel de popor, zic, nu putem sta alături de popoarele realiste, socotitoare, nu ne putem mulțami cu pomana de viață practică pe care o aruncă fiecă zi, ci toate silințele noastre trebuie să se îndrepteze într'acolo ca să facem cît mai puternică, cît mai trainică legătura tuturor Romînilor într'un cult și într'o idee!

Și mai este un motiv, d-lor. E foarte greșită păre-

rea aceia care crede că materialitatea unui popor vine din alte fenomene materiale, care crede prin urmare că dintr'o organizație curat brutală se trece la altă organizație brutală, că din lucrurile care se văd, se simt, se pipăie, se trece la alte lucruri care se văd, se simt și se pipăie. Toată înfățișarea unui popor într'un moment dat nu-i altceva decît efectul unei idei apropiate sau depărtate; tot ceia ce se află la un popor într'un anumit moment, nu pornește decît de la această dezvoltare a ideii, pînă ce ideia ajunge la deplinătatea ei luminoasă, în toată puterea ei învietoare, pînă ce ea se poate transforma decî în materialitate trainică, durabilă. Tot ceia ce avem astăzi vine de la o idee mai veche, de la o luptă în numele ideilor; totul nu este decît efectul unor lungi dezvoltări ideale pe care părinții, moșii și strămoșii noștri au continuat-o veacuri întregi. Și, cînd noi datorim totul unor astfel de idei mîntuitoare, nu putem zice: ce ni pasă nouă de asemenea idei, ca unii cari trăim din viața noastră de astăzi, din pînă a trupească de toate zilele...

*

Pentru ca să vedeți că toată dezvoltarea noastră vine de la mersul ideilor mîntuitoare, vă voi arăta ce a făcut literatura românească pentru acest popor. Se va vedea că tot ce stăpînim astăzi nu e, mai la urmă, decît efectul dezvoltării unei literaturi pe care o putem urmări din secolul al XVII-lea pînă în timpurile noastre.

Să ne gîndim ce era neamul nostru în acel secol al XVII-lea. Eram supuși robiei turcești. În țara noas-

tră, o mare parte din clasa dominantă nu era de origine română; cultura noastră nu era în cea mai mândră parte cultură română, ci cultură slavonă sau grecească. Societatea românească din Moldova sau din Țara-Românească părea o societate menită peirii.

În aceste momente au apărut cîțiva camenii luminați cari s'au adăpat la izvoarele civilizației europene, ale Poloniei vecine, și au stabilit în Moldova marea școală a cronicarilor: a Costineștilor și a urmașilor vrednicii.

Dintre aceștia, Dimitrie Cantemir a afirmat în auzul unui popor menit unei decăderi răpezi și dispariției din rîndul neamurilor, a spus în urechea acestui popor că, cu toată umilinta prezentului, el este vrednic a se socoti între cele d'întăiū neamuri din lume, de oare ce originea lui este o origine care nu cedează alteia în ce privește însemnătatea și nobleța și care nu poate inspira mai puțină mîndrie decît originea celor d'întăiū popoare ce se află în lumea civilisată. Costineștii: Miron, Nicolae, urmași de Constantin Cantacuzino Stolnicul și de Dimitrie Cantemir, au spus Romînilor de pretutindenii, și nu numai Romînilor din Moldova, căci atunci pentru întăia oară s'a vorbit despre Romîni din toate părțile și de peste toate hotărele sfișierii, li-au spus: voi veniți de la *Romani*; străbunii voștri au făcut parte din acel neam care a stăpînit odinioară lumea întreagă; niciodată nu v'ați clintit de pe pămîntul acesta românesc; neam de neamul vostru l-a apărat cu toate puterile lor de jertfă; nu v'ați depărtat niciodată de pe acest pămînt sfințit prin muncă și luptă, și, prin urmare, de la depărtații

coloni romani și până în timpurile din urmă a fost în aceste părți o continuitate, o singură și nedespărțită viață românească, ce pornește de la Roma eternă. Și neamul acesta, care părea menit peirii, care stătea umilit înaintea tuturor celorlalte neamuri, neamul acesta care era strivit supt călciiul Turcului și strîns de gît de foamea răpăreață a Grecului, neamul acesta a înțeles pentru întâia oară că este pentru dînsul o chemare, că are pentru ce întrebuița silințele sale, și în puterea ideii neamului a înțeles că *este* pentru dînsul un viitor, că are pentru ce întrebuița zel și putere. Și, acestea descoperindu-le, ai noștri au întreprins o mare luptă, luptă de pe urma căreia ne-am regenerat.

Forțe materiale, d-lor, erau; erau toți, Domnul, boierii, oastea, negustorii cei bogați și puternici, oamenii din toate ramurile vieții românești. Dar nu prin forțele acestea materiale am înviat, nu prin forțele acestea ne-am ridicat din adîncea umilință și din marele despreț de noi înșine: ne-am ridicat prin ideia pe care trei-patru oameni, numai trei-patru oameni ai unui popor de mai multe milioane au făcut-o să scînteie pentru a ne mîntui.

Aceasta este cea d'întăi datorie pe care o avem față de ideie, acesta este cel d'întăi serviciu vrednic de recunoștință pe care ni l-au făcut scriitorii, cronicarii, — deocamdată pentru decoperirea principiului românesc în trecut. Și, mulțămîta acestor cronicari, nu ne-am pierdut cu totul. În veacul al XVIII-lea marele curent al grecismului, cu școlile înalte grecești, cu parte din clerul înalt aparținînd naționalității grecești, cu atîtea instituții de caracter străin, ne-ar fi înghițit.

Dar s'a menținut ceva din acea notă de mândrie și în tot cursul secolului al XVIII-lea, și aceasta 'a făcut să ne păstrăm.

*

Au venit după aceasta o mină de oameni cari au trezit din nou această idee, cari i-au dat iarăși strălucire, și, răspîndind-o larg, ne-au ajutat în chipul cel mai puternic să ajungem la stările de astăzi.

Alături de noi, în țară străină, erau Romîni din Ardeal. Orașele le aveau acolo Sașii dușmanii ai neamului nostru; cea mai mare parte din stăpînitorii de moșii erau Unguri, cari priviau pe țeranii romîni ca pe niște dobitoace legate de brazda lucrată din neam în neam în folosul altora; țeranul nostru din Ardeal n'avea niciun drept: nici măcar dreptul la compătimire, nici măcar dreptul la milă nu-l avea țărănimea românească din Ardeal. Ea nu avea nicîo clasă conducătoare: preoții erau în rînd cu țeranii, preoții, ca și credincioșii lor, abia dacă știau să cetească; nici dînsii nu erau cruțați de domni pămîntului, de orașenii din tîrguri, ci desprețuiți întocmai ca țeranii.

Și din mijlocul țeranilor acestora s'a ridicat o treime de preoți săraci, o treime de călugări umili, fără niciun fel de bogăție, fără niciun fel de sprijin, fără cîtuși de puțină nobleță a singelui. Ni se pare ciudat cînd ne uităm în depărtarea veacului al XVIII-lea spre a vedea pe începătorii regenerării noastre naționale că, în loc să găsim cine știe ce însemnătate de putere, de bogăție, de rosturi materiale, descoperim pe acei trei săraci clerici: Samuil Micul sau Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Iarăși numai trei oameni, cari,

aceștia, nu stăteau bine nici măcar cu Biserica lor. Biserica lor era Biserica unită din Blaj. Acolo, la acea Biserică, era un Vlădică foarte bogat, care a întemeiat atâtea așezăminte, despre care s'a vorbit cu multă laudă în timpul său și cu multă laudă și după timpul său; acel Vlădică însă, Ioan Bob din Blaj, care n'a înțeles pe Șincai, pe Micu și pe Petru Maior, acel Vlădică a fost puternic prin mitra și cîrja lui, prin bogăția lui, prin sprijinul ce i-l dădea cîrmuitorii, dar, dușman al conducătorilor înțelepți ai poporului nostru, el a căzut îndată după moartea sa în desprețul tuturor generațiilor următoare. Și acei trei bieți cărturari, dintre cari Samuil Clain a murit în miserie, dintre cari Gheorghe Șincai a rătăcit pribegind și abia a găsit un adăpost la un școlar al său, la un străin, abia a găsit un locușor unde să moară, cu mult înainte de sfîrșitul firesc al zilelor sale, iar Petru Maior a fost mulțămit cu o bucățică de pîne în situația mică de protopop al unui îndepărtat Ținut muntos țerănesc din Ardeal, bucurîndu-se apoi fără de margini că și-a găsit hrana în corectarea cărților românești ce ieșiau în Buda, — acești trei au fost oameni mari ai Romînilor din secolul al XVIII-lea. Ei au putut face mai mult decît toți canonicii lui Bob, au putut face mai mult decît toată bogăția lui Bob, au putut face mai mult decît toată stăruința în a ne ținea supuși, în a ne împiedeca de la cultură, și a Sașilor, și a Ungurilor, și a Guvernului împărătesc chiar la o anumită vreme. Ca și faima scrisului lor și ideia care pornia de la acest scris nu s'a oprit numai în Ardealul rob, ci a mers mult mai departe: ea a stră-

bătut și aici. Și a venit o clipă cînd unul care era să fie episcop în Sibiū s'a coborît ca dascăl sărac în Țara-Românească, — Gheorghe Lazăr, a căruia statuie, de marmură albă ca sufletul său, se ridică în fața celui d'întăiū așezămînt român de cultură a tinerimii, în fața Universității din București.

Gheorghe Lazăr a venit ca pribeag, abia îmbrăcat în haine proaste, fără niciun ajutor din partea nimănui, fără niciun viitor care să se deschidă înaintea lui. A venit ducînd cu dînsul numai învățătura lui, care cuprindea în sine ideile mîntuitoare ale celor trei călugări și preoți săraci din Ardeal. Cu aceste idei mîntuitoare și cu nemărgenita bunăvoință și căldura sinceră care stătea în sufletul său, a mai venit el la noi. Și n'aū trecut nici douăzeci de ani și toată viața românească a fost prefăcută, și în Muntenia și în Moldova, prin acțiunea acestui pribeag sărman, coborît din Ardealul iobagilor. Iată ce poate face ideia în desvoltarea unui popor !

Și supt acțiunea acestei idei s'a întemeiat la noi, de prin anii 1830, și a ținnt până la 1859 — deci vreme de vre-o douăzeci de ani — o literatură cu efecte așa de binefăcătoare, încît abia acum putem să le prețuim. Literatura aceasta avea în fruntea ei, nu numai oameni meșteri în a așeza cuvintele unele după altele, nu numai oameni isteți în a găsi cuvintele care strălucesc și uimesc, nu numai oameni experienți în a descoperi și realiza frumosul, ci a găsit *apostoli* așa de adevărați ca scriitorii acestei literaturi; oameni cu o adincă bunăvoință față de tot poporul

romănesc, cu o înaltă conștiință de datoriile lor, oamenii de jertfă, oamenii de muncă, oamenii de solidaritate națională. Și, atunci, printr'un Asachi, printr'un Eliad și prin toți acei cari au venit pe urma lor, s'a întemeiat pe pământul acesta românesc pentru întâia oară o literatură modernă ale cărei principii binefăcătoare ne-au trezit din starea în care rămăsesem până atunci.

Și a venit anul 1859, al Unirii, a venit o vreme nouă pentru noi. Era firesc lucru să se aștepte ca literatura românească să îndrumeze și mai departe dezvoltarea politică și socială, să îndrumeze înaintarea poporului românesc. Dar atunci, d-lor, de pe la 1859 înaintea, literatura noastră face o mare greșală, care a împiedecat foarte multă vreme dezvoltarea noastră normală în secolul al XIX-lea. Literații veniți pe urma lui Lazăr și a scriitorilor de la 1830-1859 n'au înțeles misiunea lor în același fel cum o înțeleseseră înaintașii lor. Ei n'au înțeles că literatura unui popor cu originea depărtată trebuie să urmeze totdeauna o îndrumare normală, căci niciunei generații nu-i e îngăduit să înceapă din nou calea începută și dusă până la o bucată de vreme de înaintași.

Ei n'au înțeles că trebuie să fie o continuitate desăvârșită între înaintași și urmașii lor, n'au înțeles că literatura trebuie să se inspire înaintea de toate de la nevoile și aspirațiile poporului în mijlocul căruia trăiește, n'au înțeles că numai cu această condiție literatura are, în același timp, și caracterul trainic și caracterul mîntuitor, că numai pornind de

la toată cunoștința poporului în mijlocul căruia se ivește, numai înțelegînd toate nevoile acestui popor, numai prevăzînd întregul lui viitor, numai inspirîndu-se din toată bogăția trecutului și prezentului său, literatura ajunge un factor esențial în dezvoltarea neamului.

*

Prin urmare ce au făcut scriitorii de la 1860 până la 1880, în curs de alți douăzeci de ani? S'au îndreptat cu lăcomie către civilizația Apusului,— cu lăcomie, dar nu cu pregătirea ce trebuia pentru a înțelege și întrebuița și literatura cea veche și literatura cea nouă a Apusului. Ei n'au făcut o alegere, n'au făcut o prețuire, nu s'au gîndit că din întrebuițarea *literaturii universale*, din toate timpurile și de la toate popoarele, ea are chemarea să scoată învățături folositoare, să întrebuițeze modelele veșnice pentru binele și propășirea poporului românesc. Au uitat scriitorii aceștia chiar că este un popor românesc, că poporul acesta românesc trăiește în multe țeri, supt multe stăpîniri; au uitat scriitorii aceștia că se datorește ceva acestui popor românesc, că i se datorește cu atît mai mult, cu cît el este rămas mai în urmă, cu atît mai mult, cu cît îi trebuiesc mai multe silințe pentru a sta alături cu alte popoare —, căci poporul care rămîne în urmă este distrus de celelalte popoare. Acest lucru nu l-au înțeles scriitorii de la 1850 la 1880, ci s'au îndreptat cătră un singur izvor de civilizație, către minunata civilizație francesă.

Face un păcat acela care nu recunoaște însemnă-

tatea acestei civilizații, precum face un păcat acela care nu înțelege marea faptă bună pe care poporul frances, tocmai în acest timp, o îndeplinise față de noi ajutînd Unirea și ajutînd viața modernă a popoului românesc.

În loc să aducă însă o înțelegere desăvîrșită pentru literatura francesă cea bună și cea clasică, veche, în loc să aducă sentimente de recunoștință adevărată pentru poporul frances al cărui Împărat, Napoleon al III-lea, ajutase așa de puternic și așa de frățeste silințele noastre către Unire și către viața modernă, în loc să facă aceasta, ei s'aû îndreptat numai către o parte din literatura francesă, către partea nouă și chiar către partea mai puțin bună a literaturii nouă. Și atunci, în loc să avem o literatură românească înrîurită în sens favorabil, în sens cuminte și folositor, de literatura francesă, am avut o imitație proastă a acelei literaturii francese, iar unii din public s'aû putut întreba: dacă este să cetim într'o limbă ce numai este decît o falsă românească împestrițată cu atît de multe cuvinte francese, încît alcătuieste un fel de jargon nou, un volapük franco-romîn, decît să cetim în limba aceasta franco-romînă imitații ale poeziei și povestirii francese, să ne ducem la însăși această poezie, să ne ducem la însăși povestirea francesă. Și astfel, d-lor, s'a deprins pentru întăia oară lumea să lase la o parte cu desăvîrșire literatura românească și să se îndrumeze către civilizația francesă, care dădea o literatură mai desăvîrșită, o literatură mai spontanee, mai originală.

Acest păcat, care a îndreptat, cum vă spun, în chip

hotărîtor o mare parte din public către singure izvoarele străine ale literaturii noastre mai nouă, a făcut ca acea mare parte din public să piardă interesul pe care-l avuse, marele interes de iubire pe care-l avuse până atunci pentru literatura românească originală, a făcut, pe de altă parte, pe scriitorii să se învețe cu o situație artificială, cu acea situație ciudată a omului care n'are nicio legătură cu poporul său, care trăiește într'un cerc restrîns, ca și isolat, și care face literatură numai pentru tendințele și trebuințele sale individuale.

După anul 1880 a început o schimbare în aceste împrejurări.

Pe de o parte, s'a cunoscut mai bine, mulțămită și *Junimii* din Iași, literatura germană, și cunoașterea acestei literaturi germane, aducînd încă un factor de influență întru formarea literaturii noastre moderne, a fost de un mare ajutor.

Vechea iubire pentru literatura francesă s'a îmbinat cu iubirea nouă pentru bogata literatură germană, așa încît cei ce au venit de la 1880 până în timpurile din urmă au curățit iarăși limba românească și gîndul românesc. Întrebînd apoi tot trecutul nostru, cercetînd toate cărțile literaturii noastre istorice, ei au putut crea astfel o limbă care este în stare astăzi să exprime în forme desăvîrșite tot ceea ce exprimă alte limbi literare ale popoarelor europene.

Căci este sigur, d-lor, că astăzi în limba românească se poate exprima cugetarea cea mai fină, se poate exprima simțirea cea mai gingașă, se poate

exprima cea mai mare înălțime a cugetării, că această limbă poate fi tot așa de măiestrită când se află în mîna maestrului cum sînt acelea pe care le întrebuintează scriitorii cei mai mari ai Apusului civilizat.

Și, acum, cînd avem o asemenea limbă, cînd avem o astfel de literatură, literații unei generații nouă trebuie să înțeleagă marea misiune care li se deschide înaintea și trebuie să se îndrepte și mai mult către toți aceia cari pot fi înălțați sufletește prin graiul și scrisul scriitorilor, să caute a trece peste hotarele nedrepte ce ni s'aũ impus și să meargă pretutindeni; ea trebuie să caute a cuprinde, a resuma, a exprima în forme superioare întreaga simțire, întreaga cugetare, întreaga conștiință și solidaritatea unică a poporului român de pretutindeni.

Fată de acest scop înalt, rivalitățile personale sau deosebirile de școală nu pot avea nicio însemnătate hotărîtoare.

Unii pot să dea prețuire mai mare elementului țărănesc, alții pot acorda acestui element țărănesc o valoare mai mică; unii pot fi pentru un împrumut mai mare de la literatura franceză, alții pentru un împrumut mai slab; unii se pot inspira de la anumite nevoi ale poporului român, alții de la alte nevoi. Dar niciuna din aceste deosebite categorii de scriitori nu poate, — față de grandioasele dovezi de solidaritate ale Romînilor de pretutindeni, dovezi care culminează în evenimentele din urmă, — nu poate să lase afară din privirea sa întregimea acestui popor.

Și, iarăși, se pot ivi între noi multe neînțelegeri, dar ele nu pot fi niciodată așa de mari încît să ne împiedece de-a conlucra, cu iubire frățească, la desăvîrșirea civilizației românești, întru deșteptarea acestui neam. Să luptăm deci împreună, uitînd toate dușmăniile trecutului, să luptăm frățește pentru acest scop, cel mai înalt al vieții noastre întregi!

UN ROMAN ISTORIC.

Ciudată idee și la d. Gh. Silvan să scrie „Valea Albă, 1476, roman“, adevărat roman istoric! Nu se poate lucru mai greu decît un *adevărat* roman istoric. Trebuie să știi perfect epoca pe care ți-ai ales-o, să trăiești în ea ca în lumea d-tale de astăzi, să ai o neobișnuită putere de închipuire, un simț fin al evlaviei ce se datorește strămoșilor și al respectului ce se cuvine adevărului, să capeți graiul simplu și cuminte al vremurilor patriarhale, cînd tot poporul vorbea aceeași limbă. Toate acestea trebuie neapărat. A putut crede d. Silvan că le are? Dacă s'a putut înșela, nu-i greu să-și poată și recunoaște greșala. Împrejurările, locuința, vorba, portul, totul e fals în această carte, în care autorul a trebuit să puie totuși atîtea zile din viața sa. D-sa pare să creadă că pe vremea lui Ștefan-cel-Mare se trăia în Alhambra maure cu covoare de „Ispahan“! Și de fapt, nu era atunci la Curte decît traiul unui țeran chiabur. Da, dar, înțelegînd acest adevăr, d. Silvan n'ar putea să se mai joace cu cuvinte

care, chiar întrebuintate altfel decît la locul lor, sînt în stare a uimi pe tinerii cu gînduri romantice. Și, iarăși, pe acea vreme era o curăție de simțire răspicată cum se întilnește astăzi numai în cele mai bune Ținuturi țerănești. Din potrivă, la cîntărețul acestei „Văi Albe“, „jupăneasa Ruxandra halucinează încă și, pe cînd fragedul trup al miciei jupănițe se zbate în friguri omorîtoare“, etc. Jupănițe de-alde astea se vād des pe Calea Victoriei cînd s'a lăsat noaptea, și sînt foarte bucuroase dacā se iea după dînsele vre-un „pan“, cum scrie d. Silvan. Găsești mirat neologisme ca „proscrise“, „svelt“, „hermelin“, într'un astfel de roman! De ce nu s'ar fi început așa: „Alteța Sa Ștefan principele era pe punctul de a pleca la rezbél contra inamicilor, și princesa tristă nu se putea consola de abandonare“? Alături; neologisme turcești, care nu existau pe vremea lui Ștefan (mehterhanele, d. p.). Sînt locuri așa de neînțelese ca acesta (p. 105): „Ce aū mai rămas să hie... pentru Mehmet Sultan și pentru barhiduri... și pentru chirchezari... și pentru hini“. Istoric sînt, și nu pricep nimic de aici! Greșelile de limbă: *surghiună* (exilată, surghiunită), *pizanie* (*sic*; ca scrisoare, pe cînd înseamnă numai inscripție pe piatră!) și altele, se află din bielșug.

Cred că am adus o îndatorire d-lui Silvan spunîndu-l, cu toată părerea de rău că lucrarea sa nu e mai bună, acestea. Nădăduiesc, de alminterea, că autorul n'a trimes cartea cu alt gînd decît acela, serios și sincer, de a căpăta o judecată nepărtenitoare, oricît de aspră ar fi ea. Judecata e aceasta: o carte cel puțin ciudată.

13 Mart 1906.

SECTIA LITERARĂ A ACADEMIEI ROMINE.

Adese ori s'a adus împotriva Academiei învinuirea că ea nu cuprinde în sînul ei pe cei d'întăiu poeți, povestitori, dramaturgi ai țerii și poporului lor. I-ar fi plăcînd mai mult persoane cu individualitatea mai puțin pronunțată și cu o activitate literară mai puțin harnic și stăruitor urmată. Pe de altă parte, e de sigur o observație întemeiată aceia că multe din rapoartele asupra cărților de premii sînt făcute, fiindcă nu se poate altfel, de scriitorii cari vorbesc de literatura poetică fără să fie ei înșiși poeți sau critici, oameni de un gust literar tocmai ales. Și, trecînd de la aceste constatări, măcar întru cîtva adevărate, la explicarea lor și la mijloacele de îndreptare, se cere Academiei să facă în adevăr *literară* secția sa cu acest nume. Să lase secția istorică istoricilor, și oamenilor de știință să li se dea secția științifică, iar reprezentanții literaturii, poezii în versuri și prosă, să aibă în sfîrșit secția literară.

Pentru faptul că în aceste constatări și dorințe se amestecă judecată bună și judecată greșită, e bine a se da unele lămuriri.

Academia Română e de sigur menită a fi un așezământ de știință. În materie de limbă, ea urmărește cercetarea și deslușirea ei în toate privințele, prin studii de morfologie, de etimologie, de sintaxă, de dialectologie în sfârșit. În materie de literatură, ea are în vedere culegerea, întregirea și legătura știrilor privitoare la scrisul nostru din vremuri. Memoriile, zise poate greșit „Analele“, secției literare nu sînt menite a cuprinde poezie sau povestire beletristică de orice fel, ci filologie și istorie literară din deosebitele ramuri. După exemplul Academiei Francese, a noastră a căpătat încă de la început sarcina de a pregăti și redacta un dicționar al limbii române, pe care unii l-au plănuțit prea mare, alții prea mic, alții prea mult științific, alții prea mult practic și care a zăbovit și s'a rătăcit de atîtea ori până a intrat supt cumintea îngrijire de astăzi a d-lui Sextil Pușcariu.

Memoriile, în cîte volume le avem până astăzi, ni dau de sigur însă mult folclor și cîte ceva de istorie literară. Ele n'au nici bogăția, nici întinderea Memoriilor secției istorice. Literatură nu se prea publică și, cînd publicul ascultă versurile cetite de dd. Naum și Olănescu, el nu se gîndește să le caute apoi tipărite în „Anale“, unde chiar ele nu se pot afla totdeauna.

Poeții n'ar găsi, zi de zi, lucru în secția literară a Academiei. Dar Academia are totuși o mai mare nevoie de dînșii decît cum cred atîția din membrii ei. Las la o parte ajutorul ce pot da la dicționar, cu simțul lor fin pentru înțelesul cuvintelor, cu cunoștința ce au despre bogăția dialectală a limbii. Dar Academia, care dădea odată în măsură mare și care dă și astăzi,

cîte puțin, traduceri, foarte puțin ceteite, din literatura latină și chiar grecească, ar trebui să se simtă datoare a pune la cale, cu o cuminte rînduială și o vedere largă asupra întregului, un șir bogat de traduceri din toate limbile moderne, care ar fi o comoară pentru desăvîrșirea culturii noastre. Cărți ca *Eneida* tradusă de Coșbuc ori Dante tradus de același său de d. N. Gane ar trebui să și fi făcut parte din biblioteca de traduceri raționale a Academiei Romîne.

Să se adauge acum nevoia dărilor de seamă pentru premii, făcută cu toată competența de maiestrii deosebitelor genuri. Și, în sfîrșit, oare n'ar avea nicîo însemnătate să se vadă în fiecare an, măcar la sesiunea generală din Martie, poeții lîngă învățații, ochii de lumină ai celor d'întăiu lîngă frunțile lucii de cugetare ale celor din urmă?

A pune la un loc în orice prilej pe unii și pe ceilalți, ar fi un lucru greșit. A face din poeți membrii corespondenți ai învățaților, cum s'a încercat cu d. Vlahuță, ar fi jignitor. Cel mai bun lucru e de sigur să se facă din fruntașii literaturii zise beletristice niște membri *agregați* la Academie, în număr nedefinit. Ei ar avea în mîna lor rapoartele literare, ar rîndui și face traduceri, primind răsplata cuvenită pentru aceasta; ei ar putea fi chemați oricînd cu dreptul de vot la acele întruniri ale Academiei unde s'ar simți nevoie de dînșii. Iar încetinel, sistematic, filologii și-ar urmî la o parte activitatea.

19 Mart 1906.

O ÎNTRARE LA ACADEMIA ROMÂNĂ.

Mediciștii țin și ei la profesorii lor și se interesează și de alte chestiuni decît acelea ce se expun la curs. Doctorii în medicină păstrează amintirea profesorilor buni ce au avut și prind orice prilej ca să-î mai asculte. Deci era foarte multă lume la Academia Romînă în ziua de Vineri, 10 Mart, cînd și-a citit discursul de intrare învățatul neurolog d-r Marinescu.

D-sa a schițat metodic și într'o limbă cît se poate de limpede progresele medicinei în ultimele decenii. O asemenea expunere, care ar fi fost banală din partea unui medic oarecare, era interesantă și în cele mai mici amănunte prin aceea că simțial neconținut cunoștința largă a unui mare învățat, pătrunderea, puterea de a prevedea a unui cugetător în stare să atingă cele mai înalte generalisări ale științei sale. Ici și colo, d. Marinescu atinge și întrebări la ordinea zilei, precum starea sanitară de tot rea a țerănimii, — așa de rea, încît cuvîntătorul a putut vorbi de 100.000 de pelagroși. Din nenorocire, adaug, asemenea constatări se fac în cărți, în discursuri și se

opresc apoi acolo. D. Marinescu a citat cuvintele pline de milă și de revoltă ale unui om politic, care e și membru al Academiei. Acest om politic, fiind la Guvern, n'a făcut însă mai multă ispravă în această chestie hotărâtoare decît alții cari n'au arătat compătimirea lor pentru sprijinitorul nenorocit al frumosului, dar greul regat român.

A răspuns d. d-r Babeș. D-sa a avut de învins până mai dăunăzi nedepriinderea de a vorbi limba românească. Trebuie să recunoaștem că astăzi profesorul de la Facultatea de Medicină se exprimă mult mai bine decît altă dată, și auzitorii au trebuit să simță plăcere văzînd silințele pe care și le dădea oratorul pentru a rosti fraze corecte cu un accent bun, — lucru la care a izbutit pe deplin. Însușirea de căpetenie a scurtei și cuprinzătoarei cuvîntări a fost însă, nu atît o înălțime de privire cu care d. Babeș ne-a deprins, cît o căldură neobișnuită în laudarea noului membru cărui îi răspundea. Prea des au fost auzite la Academie răspunsuri care nu se ocupa de acela care trebuia recomandat colegilor săi și publicului cultural, prea adese ori am rămas mirați de rătăcirea în alte chestii a celui ce trebuia să îndeplinească o asemenea misiune, sau de tonul rece, de înfrînarea gîndului și a vorbei cînd era o datorie să se dea măcar la un asemenea strălucit prilej unic toată prețuirea și recunoștința unui învățat meritos, cu o lungă carieră de muncă. D. Babeș n'a făcut așa; și niciun membru al Academiei n'a fost laudat așa de frumos la intrarea sa în această instituție ca d. Marinescu. Se spune că cei doi doctori ar fi prieteni, și d. Babeș a arătat că

a fost profesorul iubitor al d-lui Marinescu. Așa fiind, ar trebui ca de-acum înainte să se aleagă pentru răspunsuri prietenii *adevărați* ai celui ce vorbește. Autorul acestor rînduri, membru corespondent al Academiei, cere aceasta încă de pe acuma.

Publicul a dovedit o simțire aleasă cînd, împotriva deprinderilor de la Academie, a început să aplaude, și a urmat îndelung, la amintirea din partea d-lui Babeș a sprijinului pe care-l dădea d. Marinescu din micul său stipendiu de student în străinătate mamei sale bătrîne.

19 Mart 1906.

O CARTE DE FILOSOFIE POLITICĂ A UNUI ROMÎN.

Până mai dăunăzi erau foarte puține și foarte slabe cărțile menite să vorbească străinătății, care putea hotărî, punctul nostru de vedere în deosebite chestii mari care ne ating. Din cînd în cînd cite un student în Apus, cite un diletant arăta pe scurt și mai mult superficial părerile sale, care nu priviau și pe alții. De la „Replica“ ardeleană și de la marea lucrare sistematică, deplină și rece a d-lui Brote n'a apărut în limbă străină și pentru străini niciun studiu mai întins și mai solid care să vie de la un Romîn pentru susținerea intereselor noastre.

N'avem astfel nicîo carte de oarecare proporții care să arăte rostul și dorințele fraților noștri din Basarabia. Nicăiri nu și-au arătat într'o formă mai încăpătoare și mai hotărîtă Bucovinenii suferințele și așteptările lor. Unde avem noi, în limbile francesă, germană, englesă, lucrări asupra Macedoniei, căreia totuși pare că i se acordă de o bucată de vreme atîta interes, care să poată sta alături cu acelea ce le-au scris dușmanii noștri de rasă din acele părți?

De la d. Brote încoace nu s'a adaus cu privire la Ardeleni nimic de e adevărată însemnătate la informația europeană.

Odată, era altfel. Ce bogată literatură de broșuri, de articole de revistă, de traduceri din literatura noastră, de studii istorice scrise în alte limbi pentru ca să fim cunoscuți în lume, nu s'a revărsat asupra întregului public politic european între 1840 și 1850 ! Atunci nu scria un tânăr dornic de notorietate, un străin pripășit pe la noi, care ne măgulește fără a ne iubi, nu scria oaspeți pe mîncare și băutură, ale căror simpatii pentru „nobilul popor român“ țin tocmai atîta cît și mîncarea în farfurie. Autorii broșurilor și cercetărilor mai întinse erau dintre cei mai buni reprezentanți ai generației tinere, care luptă pentru viitorul național, de la Brătianu pînă la Ion Ghica, fără a pomeni pe cîte un Eliad, care avea mai mult grija faimei sale.

Nu sînt printre aceia cari cred că prin astfel de publicații se poate schimba stuația noastră astăzi, că ni se poate limpezi prin ele o cale împiedecată și tulbure.

Prin anul 1850 se scria broșurile lui Brătianu și celorlalți cu credința îndreptățită că ele vor aduce schimbarea lucrurilor în folosul nostru. În acele timpuri romantice, opinia publică avea în unele privinți drepturi pe care le-a pierdut de atunci. Astăzi alte motive și alte puncte de vedere sînt acelea care hotărăsc viața și acțiunea Statelor. Cu cea mai strălucită broșură polemică și cu cea mai bogată carte de informațiuni nu căpătăm noi, totuși, drepturile pe

care singură mîna noastră luptătoare le-ar putea impune și pe care această mînă nu-î încă destul de puternică pentru a le reclamă și apăra.

Într'o epocă de realism, ce n'are ochi pentru dreptatea desăvîrșită, nu scrisul nostru pentru străin, ci scrisul nostru pentru ai noștri, acela care formează o conștiință națională și provoacă sentimentele naționale, acela care trezește, organizează și îndreaptă energia, acela singur ne poate mîntui.

Totuși un oarecare rost i-a rămas opiniei publice, care nu mai tronează și hotărăște. Pe de o parte, oamenii de Stat, cabinetele europene, ziarele cu înfrîngere trebuie să capete și de la noi o informație bună în sensul nostru, care este de cele mai multe ori și sensul adevărului; trebuie să opunem dușmanilor noștri și în această privință armele noastre legitime și drepte.

Dacă tinerii cari aștern pe hîrtie franțuzește sau nemțește dorinți sentimentale ajută mai mult cariera lor decît mersul nostru, altfel este cu acei cari, studiind pe deplin un subiect în legătură cu viața românească, îl expun sistematic și hotărît, cu toată știința și toată conștiința, într'o limbă europeană.

Așa se întîmplă astăzi cu d. Aurel C. Popovici, care a trezit mișcare în cercurile ziaristilor și cugețătorilor politici și poate chiar ceva luare aminte în lumea, mai puțin impresionabilă, a oamenilor politici din deosebitele țeri prin cartea sa „Statele Unite ale Austriei Mari“, apărută la Leipzig sînt acum cîteva săptămîni.

D. Popovici este acela care a scris Replica, cel mai însemnat, mai trainic și mai luminos dintre produsele

literare ce au izvorât din mișcarea de acum zece ani a Românilor din Ungaria împotriva unei anumite apăsări.

Îndată după aceasta d. Popovici a trebuit să treacă la noi. Viața sa aici poate servi drept exemplu tuturor Românilor din alte părți cari ajung să se așeze pe pământul acesta slobod al României.

D. Popovici n'a bătut monedă din jertfele și pierderile îndurate de dînsul dincolo pentru izbînda cauzei neamului; n'a cerut împămîntenirea, păstrîndu-se pentru Ardealul său. Nu s'a pierdut în mulțimea oamenilor cari se înșiră, nume vii, suflete moarte, în catastihurile de robie ale cluburilor; n'a vînat nici o situație de bani, nici o situație de gloriolă în viața noastră de aici. A avut puterea de a trăi acești zece ani de zile, cari i-au desăvîrșit ființa, dîndu-i o și mai mare bărbăție și putere de a înfrunta, muncind, ca profesor, în împrejurări foarte ostenitoare și grele, ca profesor la școli particulare, unde și-a înțeles menirea cu totul altfel de cum și-o înțeleg dătătorii de note ieftene obișnuiți pe acolo.

Dacă a făcut un moment gazetărie, a făcut-o pentru neam, și nu pentru vre-un partid, și de sigur că, în desvoltarea ideii și sentimentului românesc, „România Jună“ a lui, care a dispărut răpede, nefiind venită la ceasul potrivit, a făcut, cu toată înfrîngerea ei, mai mult decît o sută de gazete biruitoare, pentru că n'a solicitat publicul lingușindu-l sau n'a solicitat partidele mînînd la moara lor apa din largul traiului nostru întreg.

În acest timp de migăloasă muncă nerăsplătită, d.

Popovicî n'a pierdut nicîo clipă din vedere preocupăția cea mare a vieții sale: *chestiunea românească*, pentru care și nu prin care, ca atîția alții, el trăiește. A cetit necontentit în toate literaturile și în toate ramurile, cu gîndul că prin această mai ajută și ultimul scop al cugetării și acțiunii sale. Până și în ceterile sale de fiecare zi el și-a însemnat totdeauna tot ce a putut să aibă de aproape sau de departe o legătură cu aceste mari probleme de viață ale neamului nostru. Astfel, cînd a venit momentul cel mai potrivit pentru a se putea vorbi din partea noastră, d-sa își avea cartea gata; rămînea numai să o coboare pe hîrtie cu toate informațiile și cu toate soluțiile pregătite și urmărite de mai de mult.

Față de „Statele Unite ale Austriei Mari“ pot fi multe puncte de vedere. Unii pot zice: ce ni e nouă Austria Mare, Mică sau Mijlocie? Am gustat în de ajuns, și nu mai putem primi nici din păharul de argint curat al naționalismului celui mai sincer, precum este al d-lui A. Popovicî. Alții pot zice: dacă este vorba să nu fim cum am dori, de ce să mai schimbăm și să punem capul nostru sănătos supt alte evanghelii? Activiștii sînt slobozi să creadă că în cercul de astăzi pot lupta mai bine decît în cercul de mine.

Cum se vede, sînt multe feluri de a judeca o carte din punctul de vedere al tendințelor sale, ogîndite în chiar titlul celei de față, și, dacă nu se poate răspinge cu totul părerea d-lui Popovicî, are totuși dreptate și acela care crede că, odată ce se vede că nu

putem trăi, este tot una dacă ne înecăm în lac sau dacă ne înecăm în fântână.

Întîmplările din ultimele zile : înțelegerea între Don-Quichotii coaliției și alcazii de la Viena, par chiar a smulge cărții d-lui Popovici acel interes practic, acel folos momentan care a contribuit fără îndoială la succesul ei. Dar într'o revistă literară și culturală, pentru alteceva decît pentru aplicațiile lor materiale trebuie să se judece cărțile și, în afară de această aplicație, „Statele Unite ale Austriei Mari“ are o în-
doită însemnătate care nu se poate înlătura prin te-
legramele neplăcute nouă care sosesc astăzi și pot
sosi mine, și nici prin părerea fiecăruia asupra sco-
pului politic, asupra programului de viitor căruia îi
servește propaganda acestei puternice cărți. Anume :
nicăiri nu va găsi cineva adunate cu atîta străduință
informații așa de felurite, așa de cu gust puse la o parte,
ca în volumul de acum al cugetătorului ardelean. O
astfel de lucrare poate sluji de temelie unei literaturi
polemice întregi, pe acest teren. În al doilea rînd, este
atîta putere de a frămînta acest mare subiect, de a
rîndui și folosi atîtea știri de atîtea feluri, culese din
atîtea locuri, este atîta energie de stil, care arată un
scriitor de chemare, încît aceste însușiri, care au cîș-
tigat d-lui Popovici stima străinilor și chiar a duș-
manilor sistemului și teoriei sale, trebuie să-i asigure
recunoștința noastră, fiindcă s'a impus astfel încă un
nume românesc atenției publicului celui mare al Eu-
ropei.

În literatura noastră, această carte, scrisă în nem-
țește, va rămînea, cu atîtea altele redactate iarăși în

limbii străine, ca o valoare colaterală, ca un mijloc de lămurire subsidiară, care trebuie ținut în seamă pentru a înțelege înaintarea culturii noastre și dezvoltarea cugetării românești în epoca modernă.

Traducerea în românește pe care d. Popovici o poate înțelege ca o datorie, nu e de prisos, dar nu va aduce pe departe aceleași foloase pe care le-a adus originalul german. Și pentru acest original se cuvine să-I mulțămim.

2 April 1906.

CUPRINSUL.

LIBRARY

CUPRINSUL.

	<u>Pag.</u>
Principele Carol	1
Înscăpări bulgari la București	3
«Congresul didactic primar» sau adunarea învățătorilor	5
Încurajarea oficială a literaturii	10
Pretențiile literare ale d-lui Ovid Densusișanu	12
Un nou album de țesături românești	16
Societatea turiștilor români	21
Serbările din Sibiiu	24
Manifestații contra Grecilor	29
Societatea de teatru din Ardeal	31
Serbările din Sibiiu	33
Versuri ale d-soareei Elena Văcărescu	71
Biserici maramurășene	73
Bibliotecă circulante	74
Cărți de școală	79
Nuvelele d-lui Agirbiceanu	84
Despre înaltul cler al României de astăzi	87
«Junimea Literară» din Cernăuți	92
Lamprecht despre rolurile naționale	93
O obrăznicie a bunilor noștri prieteni străini	95
Noii episcopi catolici din România	100
«Generația cea nouă în armată»	105
Schițele d-lui N. N. Beldiceanu	111
Calendare ca factor cultural	113
Nuvelele d-lui I. Ciocîrlan. — Schițele d-lui A. Ciura	118
La desvelirea monumentului lui Alecsandri	121

Poesiile lui Octavian Goga	125
Un scriitor ardelean : Titu Chitul	130
Cartea unni dispărut : „Fețe“ de I. D. Manolache	131
Marile discursuri ale lui M. Kogălniceanu	136
Propunerile d-lui O. Bogdan-Duică	139
O nouă scriere în chestia țerănească	142
«Credințe» de Iosif	147
«Note de drum» ale unui școlar	151
Boierimea de țară care se duce	154
Moșnenii	160
Istoria unui sat birlădean	162
O piesă și un roman	165
Noul roman al d-lui Sadoveanu : „Floare Ofilită“	167
Împotriva clevetirilor	172
«Curentul nou»	196
Un roman de d. Vasile Pop	198
Schițele d-lui Zaharia Birsan	291
— Ce este „Sămănătorul“ ?	203
Ce este România în mișcarea culturii românești ?	208
Jubileul d-lui P. Poni	221
„Amintirile căprarului Gheorghită“ de M. Sadoveanu	229
O monografie rurală	230
Un volum jubilar	232
Carmen Sylva în literatura românească	234
O încercare de roman istoric în Ardeal	249
Despre Teatrul «Național» al Capitalei românești	242
Jubileul episcopului Popea	553
Poesii ostășești	258
„Treisprezece Mart“	260
— Un roman istoric	326
Secția literară a Academiei Române	328
O intrare la Academia Română	331
O carte de filosofie politică a unui Român	334

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987